

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ДЕПАРТАМЕНТУ ОСВІТИ І НАУКИ
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. МИХАЙЛА
ОСТРОГРАДСЬКОГО
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**Факультет гуманітарних наук, психології та педагогіки
кафедра психології та соціології**

МАТЕРІАЛИ

**XV науково - практичної конференції з проблем вищої освіти
(з міжнародною участю)**

**«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»**

16-17 листопада 2018 року

м. Сєвєродонецьк

УДК 316.6
С 69

Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 3 від 30 листопада 2018 року)

С69 Соціально-психологічні проблеми трансформації сучасного суспільства: зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Ю.О. Бохонкової.
– Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. – 302 с.

Збірник містить матеріали XV науково-практичної конференції з проблем вищої освіти (з міжнародною участю) «Соціально-психологічні проблеми трансформації сучасного суспільства» (16-17 листопада 2018 р.). До збірки увійшли тези доповіді, есе, присвячені сучасному науковому осмисленню основних трансформаційних процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві у зв'язку із його інформатизацією та глобалізацією.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за достовірність фактів, цитат та інших відомостей несуть автори.

УДК 316.6

© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира
Даля, 2018

Алієва К. Е., Татаренко Г. В.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми Збройні конфлікти, військові дії є ознакою нашого століття. Здавалося, що Друга світова війна зі своїми наслідками повинна була стати уроком для людства. Однак загарбницькі амбіції, біполярність світу та жага до домінування над іншими державами залишилась після Другої світової війни і перетворилась на гонку озброєнь. Розпад Радянського Союзу не припинив жагу до домінування над іншими державами, як збоку Сполучених Штатів Америки так, і Російської Федерації, і з початком нового століття набрав нових обертів. Війна у Сирії, яка стала однією з довготривалих в новітній історії, продемонструвала імперські амбіції великих країн.

Україна довгий час залишалась осторонь військових та збройних конфліктів та приводила свою власне мирну зовнішню та внутрішню політику. Але, у 2014 році в країні почалися військові дії, які, на наш погляд, стали результатом імперіалістичних амбіцій Російської Федерації, яка завжди зазіхала на українську державність.

Для України постало питання створення власної армії для оборони держави та розроблення нормативно-правових актів для захисту основоположних прав громадян та недопущення їхнього звуження. Однак усі проблемні питання одразу неможливо окреслити, тому законодавча робота щодо охорони прав громадян, які постраждали від збройного конфлікту триває. Серед проблемних питань є виокремлення соціальних груп, які особливо потребують допомоги: діти, жінки, люди з інвалідністю. Захист цих категорій відбувається за міжнародним законодавством, що стосується національного законодавства, то існують прогалини.

Викладення основного матеріалу. Рівність прав жінки і чоловіка закріплена Конституцією України (ст. 24) [1]. Разом з тим, трудове законодавство, враховуючи фізіологічні особливості організму жінки, інтереси охорони материнства і дитинства, встановлює спеціальні

норми, що стосується охорони праці та здоров'я жінок. Таким чином, законодавством України передбачені пільги в трудовому законодавстві для жінок. Однак спеціального нормативно-правового акту, який би гарантував захист прав жінок під час збройного конфлікту немає в законодавстві України, як ми вже наголошували, українське законодавство розроблялось для мирного часу, тому щодо захисту та охорони прав жінок під час збройного конфлікту в Україні відсутні спеціальні законодавчі акти, крім ратифікованих Україною міжнародних договорів.

Після початку військових дій на території Луганської та Донецької областей жінки потрапили до уразливої категорії. У 2016 році відбулась робоча зустріч робоча зустріч Представника Уповноваженого з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності Аксани Філіпішиної та заступника керівника Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Олени Смірної з Послом, Старшим радником з гендерних питань Офісу Генерального секретаря ОБСЄ Мирославою Бехем та представниками моніторингової місії Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Під час зустрічі обговорювалися питання дотримання прав жінок, дівчат на захист від фізичного та сексуального насильства, особливо на Сході України, де триває збройний конфлікт; залучення жінок до участі в миротворчих процесах та переговорних групах; участі жінок у військових діях на Сході України. Також йшлося про стан ратифікації та імплементації Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). «Оскільки в період збройних конфліктів жінки та дівчата перебувають у групі підвищеного ризику щодо різних форм насильства, особливо зґвалтування, важливим завданням має бути не тільки забезпечення заходів захисту, а й запобігання такому насильству. Необхідною є інформаційно-просвітницька робота, а саме: підвищення рівня обізнаності населення щодо Резолюції Ради Безпеки ООН №1325, навчання працівників поліції, лікарів (зокрема, судово-медичних експертів), військовослужбовців щодо формування нульової толерантності до випадків насильства по відношенню до жінок, дівчат, які проживають на території, де нині триває збройний конфлікт», – зауважила Аксана Філіпішина [2].

Водночас, важливою є соціально-психологічна робота із сім'ями учасників операції об'єднаних сил з метою усунення причин і умов, які можуть сприяти домашньому насильству для цього необхідно розробити правовий механізм.

Висновки. Вважаємо, необхідним створити спеціальний нормативно-правовий акт, який би захищав би права жінок під час

збройного конфлікту. Складність збройного конфлікту в Україні обумовлена тим, що є тимчасово окуповані території та території, які знаходяться на лінії розмежування. Громадяни України в рівній ступені страждають від конфлікту, тому є необхідним забезпечити захист основоположних прав і свобод громадян.

Законодавчі зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України посилили відповідальність військовослужбовців. Переважна частина змін стосується адміністративних правопорушень, для яких у відповідному Кодексі було створено нову главу 13-Б «Військові адміністративні правопорушення», яка містить 11 нових складів правопорушень: «Відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника)», «Самовільне залишення військової частини або місця служби», «Необережне знищення або пошкодження військового майна», «Недбале ставлення до військової служби» тощо. Більшість із нововведених адміністративних правопорушень тягне за собою новий вид адміністративних стягнень – арешт з утриманням на гауптвахті строком до 10 діб, який, втім, не буде застосовуватися до військовослужбовців-жінок [3]. Лише в частині жінок-комбатантів відбулись законодавчі зміни. Українське законодавство з приводу охорони жінок під час збройного конфлікту потребує вдосконалення.

Л і т е р а т у р а

1. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28 червня 1996 року// Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 30. - Ст.141.
2. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини офіційний сайт : офіційний сайт [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал] . – Електронні дані. – [http://www.ombudsman.gov.ua]. – Режим доступу <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/26216-td-obgovoreno-pitannya-dotrimannya-prav-zhinok-divchat-na-zaxist-vid-fizi/> (дата звернення 10.05.2018). – Назва з екрана.
3. Українська Гельсінська Спілка офіційний сайт : офіційний сайт [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал] . – Електронні дані. – [https://helsinki.org.ua]. – Режим доступу <https://helsinki.org.ua/umovy-zbrojnoho-konfliktu-ta-prava-lyudyny-prava-vijskovosluzhbovtsiv-k-hajdej-e-hryhorenko/> (дата звернення 10.05.2018). – Назва з екрана.

Алієва Калима Ейвазівна - здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Науковий керівник: доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, к.ю.н. **Татаренко Г.В.**

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Постановка проблеми На даний момент психологічна наука є недостатньо розвинутою на території України як наприклад в США чи Канаді. Однією з причин цього є скептичне ставлення суспільства до психологічної науки, як такої та помилкова думка, що вивчення поведінки людини не є научним дослідженням.

Метою цієї публікації є визначення новітніх та більш доступних шляхів отримання психологічної допомоги суспільством, незалежно від віку, фізичних можливостей чи матеріального стану.

Інноваційні технології крок за кроком змінюють наше життя, впливаючи на різні сфери суспільного життя та науку. Психологічна практика також перебуває в процесі модернізації і вдосконалення з впровадженням та розширенням цифрових технологій, під якими ми розуміємо інтернет, комп'ютери, смартфони та мобільні додатки. Розробки компаній, управлінських організацій та комп'ютерних науковців, створені задля охорони психічного здоров'я вже дають помітні результати в практичному використанні мобільних додатків серед молоді, як найпростішого способу психологічної допомоги, особливо в боротьбі із психічними захворюваннями.

Викладення основного матеріалу. Одним з них є додаток Calm Harm розроблений клінічним психологом та доктором Н. Краузе. Призначений для дітей та молоді додаток має дуже яскравий і простий інтерфейс, допомагає навчитись розпізнавати та контролювати свої емоції, навчитись самоконтролю, ставити цілі та задачі, як правильно їх досягти, знаходити альтернативні варіанти для вираження своїх почуттів так, щоб не шкодити ні собі ні іншим. Все захищено особистим паролем та повністю конфіденційно.

Також додаток Rasifica, який створений задля профілактики довготривалого занепокоєння, що на основі поведінкової терапії допомагає розслабитися та покращити самопочуття, змінити напрям негативних думок, виконуючи спеціальні вправи.

Ще один вид інновації – Інтернет-терапія. Платформи з ліцензійнованими психологами через онлайн сеанс, що дає значну перевагу в часі та матеріальних коштах. Але основна перевага - клієнтам не потрібно турбуватись про те, що однолітки побачуть їх біля кабінета психолога. Такі сеанси проводяться з абсолютною анонімністю при чому

клієнти отримують повністю кваліфіковану допомогу, без необхідності планування свого графіку і з легкістю переносити сеанси, їх можна проводити коротші та частіші аніж залишати все на один довготривалий, особливо коли тяжка ситуація і людина потребує своєчасної допомоги, для виключення погіршення її стану з часом. Окрім відеочату можна відправляти аудіо- та текстові повідомлення, зображення, таблиці та графіки. Зазвичай сеанси проходять швидше, так як такий метод психологічного практикуму потребує меншої кількості вимог, офіційної документації та відсутність страхування. Також, під час Інтернет-терапії спеціаліст та клієнт швидше налагоджують емоційний контакт що сприяє комфортному проходженню спілкування, достовірності інформації, та виключення помилок через переживання людини, потребуючої допомоги [1; 2; 3].

Звісно, поки що такі види психологічної допомоги не можна використовувати самостійно, а лише під наглядом та контролем кваліфікованого спеціаліста, його рекомендаціях, бо ці технології проходять тестування, постійно поновлюються та удосконалюються. Також вони не є самостійним процесом лікуванням, хоча дуже ефективні в комплексному лікуванні та набувають все більшої популярності серед фахівців, які хочуть покращити та полегшити психологічні потреби суспільства.

Висновки. Та все ж таки, підсумовуючи, ми розглянули основні шляхи отримання психологічної допомоги новітніми та простішими способами. Дійсно, цифрові інновації сприяють активному розвитку психологічної науки та поширюються не лише серед людей, які бажають полегшити та прискорити своє лікування, а й людей, які бажають перевірити, зберегти та зробити міцнішим своє психологічне здоров'я навіть в межах анонімності. Суспільству необхідно знати про альтернативні методи сучасної психологічної практики.

Л і т е р а т у р а

1. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості : Навч. посібник для вузів. – Х. : Фоліо, 1996. – 237 с.
2. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. –К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
3. Меновщиков В.Ю. Психологическая помощь в сети интернет. – М., 2007.

Андрющенко Ірина Олександрівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем за спеціальністю «Психологія» кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Макарова Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ПОСИЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПЕДАГОГІВ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Нова українська школа буде успішною, якщо в неї прийде успішний учитель, насамперед умотивований, який має свободу творчості й розвивається професійно [1]. Водночас умови професійної діяльності педагогів, які працюють в освітніх закладах уздовж лінії зіткнення на сході нашої держави, значно відрізняються від тих, за яких провадить свою діяльність решта педагогічної спільноти України. Ситуація, що її переживає територія Луганської області протягом останніх років, виходить за межі звичайного, нормального людського досвіду. Зусилля педагогів, які працюють у цих закладах, мають бути спрямовані не тільки на освітній процес, але й на підтримку, регулювання та формування здорового соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі й освітньому закладі загалом. Одним з пріоритетів утручання в умовах надзвичайних ситуацій є захист і поліпшення психічного здоров'я людей, а також підтримка їхнього психосоціального благополуччя [3]. Одночасно стала очевидною необхідність посилення психологічної стійкості самих педагогів, тому що ця якість відіграє особливо важливу роль у формуванні життєстійкості. Високий рівень психологічної стійкості сприяє оцінці подій як менш травмувальних і допомагає педагогу успішно запобігати професійному вигоранню.

Викладення основного матеріалу. Найгостріше наслідки війни на собі відчули й відчувають учасники освітнього процесу, які проживають та навчаються в закладах, розташованих на відстані 0–15 км від лінії зіткнення в Луганській області. Травматичні події, які відбуваються там майже кожного дня, накладають відбиток як на учнів і вчителів, так і на освітній процес загалом. Педагоги, які навчають дітей у цих освітніх закладах, кожного дня стикаються з травмованими дітьми, батьками, колегами, членами своєї родини. Особливість їхньої професійної діяльності полягає в тому, щоб приділяти увагу потребам інших людей з повною самовіддачею, іноді вони досягають межі емоційних можливостей. На долю педагогів, які працюють на сході України, випало нелегке випробування: вони зіткнулись із вищеозначеною реальністю раптово, не маючи відповідної практичної підготовки, проживаючи в реаліях втрати власного психоемоційного балансу.

У червні 2018 року ЮНІСЕФ провів дослідження в Донецькій та Луганській областях щодо виявлення актуальних психологічних проблем і потреб педагогів, які проживають та працюють на території так званої «сірої зони». Результати опитування показали, що одна з найголовніших проблем, з якою зіштовхуються освітяни, – це подолання психологічного стресу внаслідок військових дій, недостатні вміння та навички дорослих керувати власними емоціями й поведінкою в стресовому стані. Відповідно даних дослідження, більш ніж 35 % освітян, що постраждали внаслідок військового конфлікту, відчувають на собі ознаки емоційного вигорання. Для того щоб підтримувати інших людей, важливо дотримуватись головного правила психологічного «самозбереження» – берегти себе [4]. Берегти себе – головне правило роботи вчителя. Саме вчитель допомагає впоратись зі складними життєвими обставинами учням, батькам, адже, забезпечуючи нормальний освітній процес, він також покращує їхній стан.

Психологічна стійкість не є природженою властивістю особистості й залежить від рівня сформованості навичок емоційної саморегуляції, тому нагальним питанням для педагогів, що проживають та працюють у повоєнному середовищі, стало питання навчання їх навичок керування стресом і подолання професійного вигорання.

Відповідно до Меморандуму про співпрацю між Міністерством освіти і науки України й Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та з огляду на успішний досвід упровадження спільних проектів з Національним університетом «Києво-Могилянська академія» щодо надання психосоціальної підтримки педагогічним працівникам та учням із червня 2018 року Громадська організація «Слова Допомагають» у партнерстві з ЮНІСЕФ почали реалізовувати проект «Посилення стійкості громад, постраждалих від конфлікту на сході України біля контактної лінії» зі строком завершення імплементації в червні 2019 року Лист МОН. Проект підтриманий Департаментом освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації. Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти надає координаційну підтримку в процесі реалізації проекту.

Усього 250 педагогів з 83 освітніх закладів, розташованих на відстані 0–15 км від лінії зіткнення у Луганській області (Новоайдарський, Попаснянський, Станічно-Луганський райони та місто Лисичанськ), навчатимуться на триденних тренінгах та в подальшому отримають очну 3-годинну супервізію періодичністю один раз на місяць, а також 1-годинну дистанційну супервізію (Skype/телефон) періодичністю один раз на тиждень. Навчання будуть проводити досвідчені сертифіковані тренери Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Проект покликаний сприяти формуванню сприятливого й безпечного освітнього середовища для учнів, батьків, учителів: у результаті реалізації проекту, в основі якого є принцип «відповідних компетенцій та спеціалізованих знань і навичок» у сфері навчання, педагогічні працівники отримають знання й навички щодо запобігання професійному вигоранню та надання психосоціальної підтримки учням і батькам, будуть навчатися технік стрес-менеджменту, ознайомлюватись із прийомami самодопомоги при депресивних, тривожних станах тощо.

Висновки. Державний та політичний діяч Отто фон Бісмарк казав: «Війну виграють не генерали, війну виграють шкільні вчителі та парафіяльні священники», але ж учитель, який сам знаходиться в стресовому стані, не може забезпечити учневі необхідний рівень уваги, індивідуальний підхід, ситуацію успіху. На жаль, на сьогоднішній ситуація на Сході країни складна тим, що протистояння триває й важко передбачити час та спосіб його завершення. Це посилює тривожні настрої в суспільстві, страхи, розчарування й вимагає адекватної допомоги населенню, яке там проживає.

Інтеграція зусиль міжнародних та державних організацій, наукових установ, громади, на нашу думку, є дуже актуальним, особливо у світлі посилення психологічної стійкості постраждалих унаслідок військових дій на Сході України. Реалізація подібних програм і проєктів сприяє формуванню оптимальної стратегії збереження та зміцнення професійного здоров'я, психологічної стійкості, компетентності здоров'язбереження педагогів.

Л і т е р а т у р а

1. Нова українська школа: poradник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
2. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко, Л. Г. Царенко; за ред. З. Г. Кісарчук. — К. : ТОВ «Видавництво «Логос». — 207 с.
3. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак; Нац. ун-т «Киево-Могилянська академія». — Київ : НаУКМА, 2017. — 92 с.
4. Психосоциальная поддержка в кризисной ситуации. Методическое пособие для педагогов. — Детский фонд ООН UNICEF, Всеукраинский союз молодежных общественных организаций, «Христианская ассоциация молодых людей Украины» (УМСА Украины). — К., 2015. — 76 с.

Байдик Віта Володимирівна - к. психол. н., старший викладач кафедри педагогіки та психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Соціальні, економічні, культурні зміни, що відбуваються в українському суспільстві істотно впливають на психологічне благополуччя людини. Кожна людина сама визначає для себе те, що робить її благополучною. Чи це позитивні події та радість, чи це досягнення омріяного або виконання запланованого, чи це реалізація себе чи досягнення близької людини, чи це родина, сім'я або коло однодумців та багато того іншого що оточує кожен день людину.

Зараз поряд із поняттям психологічного благополуччя в науковій літературі використовуються такі концепти, як психологічне, емоційне та загальне благополуччя, якість життя, задоволеність життям, щастя, сенс життя, емоційний комфорт, соціальне самопочуття тощо. Це свідчить як про зростаючий інтерес до дослідження проблематики психологічного благополуччя людини, так і про різноманітність принципів, шляхів дослідження та неусталеність концептуального апарата, в психологічній науці.

Насамперед хочеться зазначити, що поняття «психологічне благополуччя» за роки свого існування так і не набуло свого офіційного визначення. Вперше поняття та структуру психологічного благополуччя було описано Norman M. Bradburn півстоліття назад (1969) у монографії «The Structure of Psychological well – being», що була опублікована у Сполучених Штатах Америки [3]. Тут же було представлено результати дослідження щастя, що були здійснені Norman M. Bradburn та David Caplovitz.

Викладення основного матеріалу. В даний час розробляється ряд підходів до розуміння психологічного благополуччя, що базуються на різних уявленнях про благо, життєві чесноти, здорове суспільство. Дослідження феномену «психологічне благополуччя» відбувається в рамках різних підходів, що об'єднуються в декілька груп.

До перших груп вивчення психологічного благополуччя відносяться гедоністичний та евдемоністичний підходи [6].

До гедоністичного підходу відносяться ті теорії, де благополуччя описується в основному у термінах задоволеності – незадоволеності, що будується на балансі позитивного та негативного. При цьому задоволення трактується в широкому сенсі – це не лише тілесне задоволення, але і задоволення від досягнення значущої мети,

результатів [4; 5]. Гедоністичного підходу дотримуються такі дослідники, як Norman M. Bradburn та E. Diner. Підхід гедонізму розробляється переважно в контексті когнітивної і поведінкової психології (А. С. Ватерман, Э. Деси, Д. Каннеман, Р. Райан).

В рамках евдемоністичного підходу психологічне благополуччя розуміється як здатність людини реалізовувати власну індивідуальність, ставати і бути суб'єктом, творцем власного життя через включення в певну професійну діяльність, виконання тих або інших соціальних ролей. Уявлення, що розробляються в евдемоністичному підході, про психологічне благополуччя відрізняє комплексність, глибина змісту.

Вважають, що головним недоліком підходу гедонізму є його теоретична неопрацьованість, а евдемоністичного – складність емпіричної оцінки психологічного благополуччя.

У другій групі психологічне благополуччя розглядається на основі вивчення проблеми позитивного психологічного функціонування особистості (теорії А. Маслоу, К. Роджерса Г. Олпорта, К.-Г. Юнга, Е. Еріксона, Ш. Бюлер, Б. Ньюгартена, М. Яходи, Д. Бірр) [1].

До третьої групи відноситься розуміння феномена «психологічного благополуччя» на основі психофізіологічного збереження функцій. Основу цієї групи становить думка про те, що генетичні чинники також можуть пояснити індивідуальні відмінності в психологічному благополуччі (Р. М. Райан і Е.Л. Дісі).

До четвертої групи відноситься розуміння феномена «психологічного благополуччя» розглянутого П.П. Фесенко і Т.Д. Шевеленкової, як цілісного переживання, вираженого в суб'єктивному відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям, а також пов'язане з базовими людськими цінностями і потребами. [2].

Висновки. Таким чином, психологічне благополуччя досліджується в рамках багатьох підходів. Даний концепт розуміється як баланс «задоволеності – незадоволеності»; як здатність людини реалізовувати власну індивідуальність, ставати і бути суб'єктом; як позитивне психологічне функціонування особистості; як цілісного переживання, вираженого в суб'єктивному відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям та на основі психофізіологічного збереження функцій.

Література

1. Позднякова Е. Понятие феномена «психологическое благополучие» в современной психологии личности / Е. Позднякова // Психологический журнал. – 2007. – №3. – С. 24-32.
2. Шевеленкова Т.Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) / Т.Д.Шевеленкова, П.П. Фесенко // Психологическая диагностика. – 2005. – №3. – С. 95-129

3. Bradburn N., 1969. The Structure of Psychological well – being / N. Bradburn. Chicago : Aldine Pub. Co., P. 320.
4. Diener E., Sapyta J.J., 1998. Suh E. Subjective well-being is essential to well-being // Psychol. Inquiry. Vol. 9(1). P. 33-37.
5. Kahneman D., Diener E., Schwartz N. 1999. Preface //Well-being: The foundations of hedonic psychology. N.Y.: Russell Sage Foundation.
6. Ryan R. M., Deci E.L., 2001. On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being// Ann. Rev. Psychol. V. 52. P. 141-166.

Березовська Лариса Іванівна – к. психол. н., доцент кафедри психології Мукачівського державного університету.

Богаєвська Н. М., Завацька Н. Є.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НА УКРАЇНІ

Постановка проблеми. В рамках еволюції людства простежується тенденція не завжди зрозумілого на раціональному рівні прагнення людини до зміни своєї свідомості, до занурення своєї психіки в стихію неприродного. Замислюючись з найдавніших часів над власним походженням, над сенсом життя, над кінцевим результатом земного шляху, людина не отримуючи відповіді на безліч метафізичних питань в «цьому світі», шукає розгадку «вічної таємниці» в іншому світі, ілюзорному, але для нього - справедливе і істинному . у звичайному стані свідомості пережити суб'єктивні враження, що відрізняються від тих, до яких ми звикли в звичайних умовах, неможливо. З давніх часів у різних народів існувала традиція використання наркотичних речовин у зв'язку з різними життєвими ситуаціями - у ході проведення релігійних обрядів, ритуальних церемоній, в медичних цілях і т.д. Але пройшло порівняно небагато часу і зловживання ними (речовинами змінюють свідомість) стало проблемою, яка постала в справжнє соціальне лихо. На наш погляд, основні причини масштабності розвитку залежної поведінки - це деформація норм і цінностей культури в суспільстві. Необхідна розробка і впровадження програм соціально-психологічної реабілітації та ресоціалізації наркозалежних, прийомів заснованих на поясненні соціально-психологічних основ виникнення наркотичної залежності.

Викладення основного матеріалу. Реабілітація (від лат. rehabilitation – «відновлення») трактується як « дії спрямовані на відновлення фізичних, психічних і соціальних можливостей Це загальний термін, який застосовується до осіб з тимчасовою чи стійкою неприцездатністю. Соціально-психологічна реабілітація є поряд з хворими та інвалідами з пенсіонерами та літніми людьми; бомжами; безпритульними; з безробітними; мігрантами та біженцями; з засудженими; з алкоголіками та наркоманами Соціально-психологічна реабілітація розглядається як цілісний, динамічний та безперервний процес розвитку особистості, її самоактуалізації та самореалізації. Особливо важливим аспектом в реабілітації є розуміння її не як впливу, а як взаємодії на основі партнерства [6]. Поняття «ресоціалізація» розглядається в рамках психолого-педагогічних течій. Ці ідеї виникли як альтернатива ідей залякування, невинності. Термін «ресоціалізація» дуже обмежено поданий. Як правило це повторна соціалізація, що відбувається на протязі усього життя, це зміна установок, цілей, норм і цінностей життя. Ресоціалізація – це відновлення особистістю якостей, необхідних в нормальному житті суспільства. Повторна соціалізація проходить успішно, якщо властивості людини приймаються групою, суспільством. Якщо ні, то можна припустити варіанти збереження індивідом своєї несхожості з іншими представниками суспільства. Цей термін – «ресоціалізація», найбільше розповсюджений в роботі з правопорушниками та в умовах кримінально-виконавчої системи. Це головна мета в діяльності соціально-психологічної роботи пенітенціарних установ [2, с.19-25]. Але й реабілітація й ресоціалізація мають обще коріння. Це психотерапевтичне дійство, орієнтоване переважно на психологічний та соціальний рівень [1, с. 50-112]. Наприклад, раціонально-емоційна терапія А. Елліса. Її основний догмат полягає у тому, що емоційні порушення викликаються ірраціональними переконаннями. Ці переконання ірраціональні тому, що пацієнти не приймають світ таким, яким він є. Вони володіють магічним мисленням: наполягають на тому, що якщо в світі існує щось, то воно має бути іншим, відмінним від того, що є. Суттю ж ефективної психотерапії є поєднання повної терпимості до пацієнта (безумовне прийняття) з боротьбою проти його самопозоркових ідей, рис та вчинків . Раціонально-емоційна терапія А. Елліса може проводитись у різних формах: індивідуальній, груповій, родинній та інших [4, с. 526-563]. Не можна забути і про гештальт-терапію. На перше місце в гештальт ставиться те, що актуально зараз. Відповідно, цілеспрямованих пошуків причин нинішніх проблем в залежності від минулого досвіду не проводиться. Відмовившись від поразеньського детермінізму минулого і

навколишнього середовища, люди знаходять власний простір для прояву свободи і відповідальності [3, с. 23]. Інтегральний підхід повинен забезпечити вирішення головного завдання: пізнання і внутрішнього, і зовнішнього - і сутності об'єкта дослідження, і його явищ. Тільки тоді ми можемо сказати, що динаміка особистісних змін в процесі психотерапії призведе до адаптації і гармонізації особистості [5, с. 45-60].

Висновки. Підготовка важлива не тільки для психологів, а й для всіх фахівців, діяльність яких здійснюється в системі «людина-людина». Соціально-психологічна реабілітація та ресоціалізація на Україні містить такі «аксіоми» вдосконалення індивіда: самопізнання, самовиховання, саморегуляцію (аутокорекція), духовне збагачення та самореалізацію. Вирішальну роль в успішності проходження цих заходів відіграє функціональний, психічний і моральний стан індивіда.

Література

1. Завацька Н.Є. Теоретичні підходи та основні методи психотерапії узалежненої поведінки: соціально-психологічний аспект : монографія / Н.Є. Завацька – К. : Український видавничий консорціум, 2008. – 260 с.
2. Завацька Н.Є., Жигаренко І.Є. Психологія ресоціалізації особистості в умовах соціальної ізоляції : монографія. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 216 с.
3. Лебедева Н.М., Иванова Е.А. Путешествие в Гештальт: теория и практика. – СПб.: Речь, 2010. – 550 с.
4. Настольная книга практического психолога / сост. С.Т. Посохова, С.Л. Соловьева. – М. : АСТ : ХРАНИТЕЛЬ ; СПб. : Сова, 2008. – 671 с.
5. Непомнящий А.В. Введение в интегральную антропологию. Ч. 1: Методология знания и методологические основания человековедения: Учебное пособие. – Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2011. – 196 с.
6. Теоретичні основи соціально-психологічної реабілітації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msn.khnu.km.ua>

Богаєвська Наталія Михайлівна - аспірант кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Н. Є. Завацька**.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ

Постановка проблеми. Аналіз особливостей сучасних медичних реалій все більше переконує викладачів вищих навчальних закладів і лікарів-практиків у тому, що емоційним порушенням у клініці внутрішніх хвороб необхідно приділяти більше уваги, ніж це робилося дотепер. Актуальною потребою сьогодення є формування у студентів-медиків мистецтва індивідуального підходу до особистості пацієнта, врахування й аналізу внутрішньої картини хвороби, психічного стану, емоцій та когніцій, пов'язаних із захворюванням.

Викладення основного матеріалу. У наш час все більш необхідними стають психологічні й психотерапевтичні методи в процесі діагностики й лікування соматичних захворювань. Загальновідоме значення емоційного стресу в формуванні психофізіологічних реакцій організму, що призводять до виникнення серцево-судинних, виразкових та інших психосоматичних захворювань. При цьому провідними психологічними факторами, що сприяють їх виникненню є професійні, сімейно-особистісні, особистісні тощо.

У процесі професійної діяльності лікарю надзвичайно важливо вміти виявляти індивідуальні особливості пацієнта й враховувати вплив хвороби на зміну психіки, оскільки одне й те ж захворювання впливає по-різному на внутрішній світ пацієнтів, на міжособистісні стосунки. Встановлення оптимального психологічного контакту вимагає детального вивчення особистісних якостей пацієнта, його індивідуальності. Знання індивідуальних властивостей хворого, особливо його емоційно-вольової сфери, дає змогу лікарю моделювати внутрішній світ пацієнта своїм особистим впливом. У цій моделі поєднуються в єдине ціле різні сторони психологічного плану: загальна і медична культура, симпатія і такт, справжня зацікавленість у психологічному контакті з хворим, професійні знання, вміння лікаря тощо.

Відомо, що в тих випадках, коли соматизація стає провідним засобом збереження соціального статусу й самооцінки особистості, повне фізичне видужання неможливе. Саме тоді з'являються багаточисельні скарги на біль, що не відповідає соматичному діагнозу, об'єктивним даним клінічного обстеження та стану пацієнта. В таких випадках на допомогу лікарю повинен прийти психолог, діяльність якого

щодо пошуку ресурсів й позитивних аспектів життя пацієнта стає особливо значущою і необхідною, що ще раз підкреслює актуальність підготовки фахівців нового типу – лікарів-психологів.

Все більшого значення набуває робота лікаря-психолога з сімейними проблемами, як в індивідуальній терапії, так і з членами сім'ї пацієнта, а також сім'єю в цілому. Важливим є не лише вирішення сімейних конфліктів, що призвели до виникнення або загострення захворювання, але й зміна звичних форм поведінки в сім'ї, особливо в період реабілітації пацієнта. Адже якщо для людини захворювання є засобом пристосування до середовища, захистом від психотравмуючої ситуації, то для всієї сім'ї в цілому, як єдиної системи, це спосіб вираження неблагополуччя у взаєминах. Хвора людина при цьому є носієм симптому порушень злагоди в сімейній атмосфері. Саме на включеність захворювання в сімейну систему звертає увагу лікар-психолог, коли працює з соматичними пацієнтами.

Не менш важливим аспектом діяльності медичного психолога в процесі роботи з соматичними хворими є психодіагностика, що є основою вибору методів корекційної роботи. Діяльність лікаря-психолога характеризується широким спектром методів. Залежно від стану пацієнта, особливостей його захворювання, терміну перебування в стаціонарі, швидкості реабілітації тощо обираються найбільш доцільні та ефективні методи психологічної допомоги.

Окрім цього, професійної допомоги психолога часто потребують і лікарі – адже їхня професія є надзвичайно стресогенною і психологічно небезпечною, насамперед – через синдром емоційного вигорання.

Висновки. Взаємовплив психічного й соматичного дозволяє говорити про цілісний підхід до пацієнта. Психологічні знання лікаря є засобом для терапевтичної допомоги та профілактики захворювань. Все більше зростає потреба сучасної медицини в спеціалістах з якісною психологічною освітою, яка б відповідала світовим стандартам, у спеціалістах, які будуть компетентні в фундаментальних медико-біологічних, клінічних і психологічних дисциплінах, тобто лікарях-психологах.

Мета й професійні завдання лікаря-психолога не є простим поєднанням мети й професійних завдань лікаря та психолога. Відповідно й поєднання класичної медичної освіти з психологічною не повинно бути формальним і не може обмежуватись лише введенням нових навчальних курсів. Передбачається, що це поєднання повинно бути змістовним синтезом, забезпечуючи взаємозв'язок та взаємопроникнення медичних та психологічних знань. Таке вирішення проблеми дозволить у майбутньому сформуванню спеціаліста з

унікальними можливостями, які цілком відповідатимуть сучасним підходам до лікування та реабілітації.

Борисюк Алла Степанівна – д. психол. н., професор, завідувач кафедри психології та філософії Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет».

Болгова М. О., Бохонкова Ю. О.

СПІВЗАЛЕЖНІСТЬ

*Начните делать то, что нужно.
Затем делайте то, что возможно.
И вы вдруг обнаружите, что
делаете невозможное.
Св. Франциск Ассизский*

Постановка проблеми. Залежність від психоактивних речовин (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія) – родинна хвороба. Вона може зустрічатися у декількох членів однієї родини, наслідуватися з покоління в покоління. Але це не є остаточним, бо поруч з хворими у родині є і здорові особистості. Якщо в родині є хоча б одна людина, хвора на алкоголізм, то всі її члени потерпають психологічно.

Співзалежність – це стан, що виникає у членів родини хворого алкоголізмом або іншими формами залежності, які частіше важче, ніж сама хвороба. Єдиного визначення співзалежності немає. Винахідники дають декілька визначень, які різняться між собою, однак вони лише підкреслювали різні її сторони.

Викладення основного матеріалу. Американський дослідник Смолі вважав, що співзалежність – це паттерн засвоєних форм поведінки, відчуттів та вірувань, що робить життя хворобливим. Це залежність від людей та явищ зовнішнього світу, що супроводжується неувагою до себе в такій мірі, що залишається мало можливостей для самоідентифікації[3].

Інший американський дослідник Уекшайдер – Круз: співзалежність – це постійна концентрація думок на комусь або чомусь та залежність (емоційна, соціальна, іноді фізична) від людини або об'єкта. Іноді ця залежність від іншої людини стає патологічним станом, що впливає на всі інші взаємовідносини.

Янг: співзалежність - це «погане самопочуття, порушення адаптації та проблеми поведінки, пов'язані з сумісним проживанням з хворим на алкоголізм».

Характеристики співзалежності. Основна, фундаментальна характеристика співзалежних, на якій базуються всі інші ознаки - низька самооцінка. Співзалежні повністю залежать від зовнішніх оцінок, від взаємовідносин з іншими, хоча при цьому вони слабо уявляють, яке відношення має бути до них. Через низьку самооцінку співзалежні постійно себе критикують, але не терплять критики від інших. Має вплив продовженість стресової ситуації в родині – у співзалежних росте переносимість емоційного болю, збільшується толерантність негативних емоцій. Допомагає росту толерантності такий механізм емоційного обезболювання, як відмова відчувати, бо відчувати занадто боляче [1]. Негативні відчуття можуть генералізуватися та розповсюджуватися на інших людей. Легко виникає ненависть до себе, яку вони проєцирують на інших, як психологічний захист. Ховаючи сором, ненависть може виглядати як надмінність та зухвалість над іншими. Це також трансформація відчуттів. Форми психологічного захисту, які використовують співзалежні – раціоналізація, мінімізація, витіснення, більш за все заперечення. Блокування відчуттів, заперечення допомагають пережити шок, гострий біль, але призводять до саморуйнування. На відмову від різноманітних відчуттів організм реагує ослабленням загального фізичного стану. Страх, тривоги присутні в родинях, де є хворий залежністю. Більшість страхів паралізують відчуття. Тривога – це бажання себе наказати, не пробачати собі, не любити себе, не довіряти собі.

Психологічні межі особистості – власна психологічна територія, яка складається з тіла, почуттів, думок, потреб, переконань і бажань особистості. Дослідники проблеми спів залежності стверджують (Беррі і Дженні Уайнхольд, С. Даулінг, С. Д. Москаленко, Т. В. Румянцева), що більшість співзалежних особистостей слабо усвідомлюють свої психологічні межі і практично не мають навичок у їх визначенні та захисту. В основі виявленої проблематики лежить недостатня диференціація «образу Я», адже спів залежні не мають чітких уявлень про власні бажання, потреби і почуття, тому можливість адекватного їх вираження і реалізації в парі ускладнені [2].

Висновки. В родині з хворим залежністю ніхто не знає своїх меж. Фізичні межі видно одразу. Оскільки шкіра – наша фізична межа, вона потрібна для того, щоб відокремити від зовнішнього світу кістки, тканини, кров, утримувати у цілостності та єдинстві внутрішні органи людини. Психічні межі захищають психічну власність людини – відчуття, думки, наміри, бажання, стиль поведінки, світогляд, вибір,

установки і твердження, духовну складову. Є, навіть, правило, якщо не складаються відносини, перегляньте межі. Здорові межі, їх підтримка в функціональному стані – це відповідальність кожної особистості. Кожна людина визначає свої межі особисто [3].

Привести до змін на краще людей співзалежних може, перш за все усвідомлення власних проблем. Адже змінити оточуючих неможливо, а можливо лише власною поведінкою досягти бажаного. Бажання змінюватися. Планувати майбутнє. Працювати над собою, звернутися за допомогою до спеціаліста.

Л і т е р а т у р а

1. Аверин В. А. Психология личности / В. А. Аверин. – СПб. : Питер, 1999.
2. Мерлин В. С. Психология индивидуальности / В. С. Мерлин. – М. : Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 1996.
3. Москаленко В. В. Соціальна психологія: [Підручник]. / В. В. Москаленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005.
4. Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы / А. Фрейд. – М. : Прогресс, 1993.

Болгова Марина Олександрівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бочелюк В. Й.

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ

Постановка проблеми. Проблема впливу професії на особистість та відсутність психологічних умов праці, періодично виникає у фокусі уваги дослідників, але і до теперішнього часу залишається досить актуальною і недостатньо розробленою, особливо вона є мало вивченою у роботі державних службовців державних органів влади, які працюють у сфері «людина-людина». Синдром професійного вигорання – це

стресова реакція, що виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності. Термін «емоційне вигорання» у 1974 році запропонував американський психіатр Х.Дж. Фрейденберг. Професійне вигорання є емоційним виснаженням, що здійснює негативний вплив на різні грані трудового процесу – професійну діяльність, професійне спілкування, особистість професіонала.

Викладення основного матеріалу. Подолання та профілактика професійних деструкцій, і зокрема, професійного вигорання потребує комплексного підходу. Це поставило перед нами задачу сформулювати на основі вивченої літератури, теоретичного аналізу та висновків за результатами констатувального етапу дослідження модель та напрямки психокорекційної роботи.

Сучасна теоретична база психологічної допомоги ґрунтується на уявленні про те, що за допомогою спеціально організованого процесу спілкування можуть бути актуалізовані додаткові психологічні сили і здібності, які в свою чергу, можуть забезпечити винайдення нових можливостей виходу з складної життєвої ситуації.

Організація психологічної допомоги здійснюється на основі науково обґрунтованих та перевірених практикою теоретичних уявлень про особистість та міжособистісні взаємини, а це потребує поєднання соціально-психологічних та психолого-педагогічних знань.

Протидія професійному вигоранню пов'язана із системою мотиваційно-спонукаючих ресурсів, що сприяють професійно-особистісному розвитку суб'єкта праці та реалізують цілеспоукання та самодетермінацію;

Протидія професійному вигоранню обумовлена єдністю чотирьох ресурсних підсистем:

- системи ресурсів когнітивно-рефлексивної регуляції, що забезпечує забезпечення ресурсами та задоволеності якістю життя, так звані «ресурси рефлексії»;

- системи психологічної регуляції, що підтримує впевненість або переконаність у власних можливостях самоконтролю ситуацій у сьогоденні й майбутньому, досягнення поставлених цілей – «ресурси самопідтримки»;

- системи механізмів когнітивного й поведінкового подолання дійсних і майбутніх труднощів, що забезпечують розширення ресурсної бази: чим частіше використовуються проактивні й екстенсивні копінг-стратегії, тим меншою є вираженість професійного вигорання – «ресурси подолання»;

- системи самоконтролю й задоволеності особистими досягненнями й професійною самореалізацією – «ресурси особистих досягнень». Чим вищою є оцінка актуального психологічного благополуччя й

задоволеності професійною самореалізацією, тим меншою є вираженість професійного вигорання.

Психологічна допомога суб'єктам праці має бути спрямована на підвищення суб'єктної активності; це сприятиме зниженню вираженості професійного вигорання й смислового відчуження.

Програма подолання та профілактики професійного вигорання у працівників державних органів влади спрямована на попередження та подолання професійного вигорання, проектування та реалізацію послідовних дій держслужбовця у процесі кар'єрного росту, що обумовлює вибір засобів, форм, методів, прийомів.

Програма розроблялася у відповідності до сучасних уявлень про профілактику вигорання, яка зазвичай організується у трьох напрямках.

1. Організація діяльності працівників та робочого процесу.

Так, адміністрація може пригальмувати розвиток вигорання, якщо забезпечить працівникам можливість професійного росту, налагодить підтримуючі соціальні заходи, що підвищують мотивацію. Адміністрація також може чітко розподілити обов'язки, продумавши посадові інструкції. Керівництво має систематично запроваджувати заходи, що покращують взаємини співробітників.

Для профілактики синдрому вигорання значна увага має бути приділена організації робочого часу. Створення сприятливих умов під час робочого дня, забезпеченість довідковими матеріалами й посібниками, періодичними виданнями; належна технічна оснащеність. Приміщення мають відповідати нормам санітарно-гігієнічних вимог (освітленість, температура, зручні меблі). Створення умов для ефективних технічних перерв, перерв для прийняття їжі, відпочинку, відновлення сил.

2. Поліпшення психологічного клімату в колективі.

Створення психологічного комфорту в професійній групі, створення колективу, що функціонує як єдине ціле, є групою людей, що підтримують один одного. Одним з факторів, що можуть порушувати психологічний клімат у колективі, є низький рівень матеріальної забезпеченості держслужбовців, через що люди не мають можливості зняти вантаж переживань і розслабитися в домашній обстановці, у родині. Проте, рішення питання можна знайти в розширенні духовної сфери особистості людини (кругозору, естетичних потреб), що веде до більшої терпимості й взаєморозуміння.

3. Робота з індивідуальними особливостями.

Психологічна робота зазвичай включає декілька напрямків, що відповідають аспектам вигорання, визначеним в тій або іншій теоретичній парадигмі.

Перший напрямок, зазвичай, буває спрямовано на розвиток системи смислів і цінностей, системи мотивації, розвиток самосвідомості та Я-концепції.

Заходи другого напрямку повинні нівелювати вплив негативних професійних і особистісних факторів, що сприяють професійному вигорянню. Тут здійснюється робота з розвитку в співробітників умінь вирішувати конфліктні ситуації, знаходити конструктивні рішення, розвиваються навички ціліпокладання та ціледосягнення; здійснювати ревізію власної системи цінностей і мотивів, та виявляти ті з них, що гальмують професійне й особистісне вдосконалення. Для цього використовуються різного роду тренінги (впевненості в собі, саморозкриття, особистісного росту, прийняття рішень тощо).

Третій напрямок – комплекс заходів, спрямований на зняття в співробітників стресових станів, що виникають у зв'язку з напруженою діяльністю, формування навичок саморегуляції, навчання технікам розслаблення й контролю власного фізичного й психічного стану, підвищення стресостійкості.

Висновки. Профілактика й корекція професійного вигорання держслужбовців може здійснюватися по двом напрямкам - робота зі співробітниками й структурні зміни у самій організації. Програма подолання та профілактики професійного вигорання у працівників державних органів влади спрямована на попередження та подолання професійного вигорання, проектування та реалізацію послідовних дій держслужбовця у процесі кар'єрного росту. Результатом втілення програми є формування готовності особистості до успішної професійної діяльності, професійного навчання, особистісних змін. Програма складається з трьох взаємопов'язаних тематичних блоків – блок спрямований на корекцію підсистеми спрямованості (потребно-мотиваційну); блок спрямований на корекцію інструментальної підсистеми та блок спрямований на корекцію саморегуляції особистості.

Бочелюк Віталій Йосипович – д. психол. н., професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Перед сучасною вищою школою однією з актуальних задач є формування професіонала, готового відповідати постійно зростаючим вимогам ринку праці, та ефективно діяти у відповідних ситуаціях, розв'язуючи нетривіальні й складні професійні завдання. Проблема ідентичності все частіше стає предметом дослідження в психології професійної діяльності. Поряд з іншими психологічними явищами і фактами проблема професійної ідентичності, її розвиток структура, активно обговорюють в даній галузі. В обраному напрямку діяльності прагнення стати фахівцем передбачає не тільки оволодіння в період навчання у вузі знаннями, вміннями й навичками, а й становлення професійної ідентичності студента. Успішне формування професіоналізму особистості та діяльності майбутніх фахівців базується на професійних знаннях і уміннях фахівців, їх готовності до праці. Провідною складовою готовності до професійної діяльності є особистісна готовність, яка розуміється вченими як комплексне психологічне утворення, як сплав функціональних, операціональних та особистісних компонентів.

Викладення основного матеріалу. Професійне навчання є однією з умов розвитку професійної ідентичності. Якісний стрибок у професійному розвитку студента відбувається в ході навчання в вузі. Основні ідентифікаційні характеристики, що виражають приналежність людини до певної професії, починають формуватися саме в студентському віці. У розвитку професійної ідентичності студентів-майбутніх психологів особливу роль відіграє вибір вищого навчального закладу. У зв'язку з тим, що в середній школі, такий предмет, як психологія, практично не викладається, тільки у вищому навчальному закладі починається розвиток професійної ідентичності психолога.

Ідентичність у цілому, і різні види ідентичності зокрема, відносяться до найбільш досліджуваних міждисциплінарних понять, використовуваних у психології, філософії, соціології. Однак, у зв'язку із зростанням вимог до професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах та проблемами в становленні особистості професіонала, пов'язаними з пріоритетністю у виборі професії, її затребуваності на ринку праці, вивчення професійної ідентичності набуває особливої актуальності.

Важкий період набуття індивідом професійної ідентичності входять в список найбільш частих екзистенціальних проблем, оскільки свідчать про рівень задоволеності особистістю власного гомеостазу, а відтак і загальної стійкості, гармонізації, самоактуалізованості. Однозначно, професійна ідентичність є однією з головних і необхідних умов повноцінного розвитку індивіда, його творчої продуктивності, а так само спрямованості у всіх сферах самореалізації [2]. Професійна ідентичність є маркером здатності особистості до набуття власної самототожності як у розрізі індивідуального буття, так і в площині професійної самореалізації. Придбання ідентичності як своєрідної ментальної самототожності є актуальною і соціогенетичною домінантою і може виявлятися у людей різного віку, статі, соціального статусу, професійного та екзистенційного досвіду [1].

Професійна ідентичність складається виключно на досить високих рівнях пізнання і засвоєння трудової професійної діяльності і представляється продуктом координації індивідуальністю динаміки процесів як індивідуального, так і професійного розвитку [3].

Поняття «професія» і «професійна ідентичність» об'єднані певним способом. Професія зумовлює конкретні параметри профієдентичності, що створює «образ» професійної діяльності і професійної цілісності, таким чином, структуруючи «масштаб дій» в межах виконуваної і досліджуваної практики, зберігаючи альтернативу для всякого роду різновидів самовиражень всередині професії типів схожих спеціальностей. Формування професійної ідентичності в межах професії, як позначають дослідники, можливо при реалізації трьох обставин: 1) прецедентного: наявність абсолютно однакових або схожих компонентів тієї ж структури (ідентифікація); 2) інтердіктівності: наявність нових, інших компонентів, які належать іншій структурі (відчуження); 3) юстиціальності: наявність транслятора інформації про присутність цих структур (можливість розрізнати одне від іншого). Здійснення цих вимог допомагає організації професійно диференційованих показників ще в протіканні професійного навчання [4].

Втім, професія як фундамент для формування профієдентичності не має такого роду виражених природних диференційованих властивостей, як, наприклад, стать для статевої ідентичності, етнос для етнічної тощо. З цієї причини зростає цінність внутрішньої роботи по встановленню цих властивостей, а з іншого боку, зростає роль людей, які відзначали ці властивості і оцінювали їх [2]. Разом з тим, на відміну від статі і етносу, професія, передбачає індивідуальне, спрямоване, організоване суспільством навчання, яке здійснюється за конкретну оплату, ні стать,

ні етнос не припускають вирішення проблеми ідентичності в зв'язку з такими категоріями, як придатність або готовність.

Рішення проблеми професійної ідентичності як самореалізації людини з професійної сторони пов'язано з питаннями профпридатності і готовності до професійної діяльності [5]. Профпридатність - це взаємна відповідність даної людини даній сфері застосування її сил в даний момент часу. Професійно придатні якості в кожному випадку не послідовні, а організують дещо ціле, систему: громадянські якості, ставлення до професії і праці, інтереси і схильності, дієздатність, спеціальні здібності, навички, звички, знання, досвід тощо.

Відносно професійного самовизначення психологи стверджують, що в самостійному і усвідомленому побудові перспектив свого становлення в певній трудовій діяльності виражається суб'єктність, яка формує контекст для певної праці і становлення особистості в даній роботі. Ось чому, якщо міркувати про становлення суб'єкта праці, то для початку необхідно говорити про розвиток його здатності самостійно осмислювати свою діяльність, самостійно знаходити сенс цієї діяльності і шукати шляхи вдосконалення себе в цій діяльності.

Висновки. Професійна ідентичність як соціально-психологічний феномен становить підвид соціальної ідентичності і, тому, має всі основні якості соціальної ідентичності, пов'язані з самовизначенням в соціальній групі, отриманням групового членства, позитивним ставленням до нього, роллю категоризації, порівняння, отождолення. Професійне самовизначення особистості супроводжується перетворенням понять особистості про себе, своє місце в професійному і соціальному світі, тобто знаходженням професійної ідентичності. Даний процес лежить в основі професійного становлення, перетворення індивіда в професіонала.

Література

1. Квинн В. А. Прикладная психология / В. А. Квинн ; пер. с англ. Н. Мальгина, В. Рохмистрова, Д. Сафронова, Е. Сорокина, А. Татлыбаева. – СПб. : Питер, 2000. – 560 с. : ил. – (Серия "Учебник нового века")
2. Орбан–Лембрик Л. Е. Соціальна психологія / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Київ : «Либідь», 2004. – 576 с.
3. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание / А. Г. Спиркин. – М. : Политиздат, 1972. – 303 с.
4. Степанова Е. И. Психология взрослых – основа акмеологии / Е. И. Степанова. – СПб. : Изд-во Акмеологической академии, 1995. – 450 с.
5. Шнейдер Л. Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики / Л. Б. Шнейдер. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2007. – 128 с.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Приймак Євеліна Дишівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем за спеціальністю «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бохонкова Ю. О., Ткачова Т. М.

УМІННЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ КЕРІВНИКОМ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Уміння прийняття рішення є складовою частиною професійної діяльності, але саме в управлінській діяльності воно найбільш специфічно. Функція прийняття рішення і, відповідно, процеси по її реалізації виступають своєрідним „ядром”, стрижнем усієї діяльності управлінського типу, у найбільшій мірі втілюють її реальну складність і відповідальність. Дуже широко представлене уміння прийняття рішення в діяльності керівника. Насьогодні, загальновизнано, що прийняття рішення лежить в основі будь-якої цілеспрямованої діяльності і входить у її психологічну структуру як необхідний і невіддільний компонент. Дослідження останніх років довели, що уміння прийняття рішення є істотною складовою особистості, що обумовлює спосіб її професійної діяльності, а також її ефективність. Більш глибоке вивчення і дослідження даного уміння дозволяє прогнозувати і підвищувати ефективність діяльності керівника й організації в цілому.

Викладення основного матеріалу. Положення про ключову роль уміння прийняття рішення в управлінській діяльності погодиться і зі сформованими емпіричними, життєвими уявленнями. Відповідно до них, суть діяльності керівника в тім і складається, що він „зобов'язаний вирішувати”, що він тому і потрібний у системі управління, щоб приймати рішення і брати на себе тягар відповідальності за них. Навіть загальним мірилом реальної влади і впливу керівника є те, наскільки він зосереджує функції прийняття рішення, наскільки йому „належить останнє слово” у рішенні проблем організації. Висока значимість управлінських рішень і їхня широка представленість у діяльності

керівника обумовлюють те, що вони відносяться, поряд із процесами комунікації, до категорії сполучних процесів в організаційних системах. Уміння прийняття рішення розглядається як найбільш важлива й очевидна якість керівника. Функція прийняття рішення і відповідно процеси по її реалізації виступають своєрідним „ядром”, стрижнем усієї діяльності управлінського типу, у найбільшій мірі втілюють її реальну складність і відповідальність. Згідно О.В. Карпову, локалізація даної функції – її місце в загальному процесі управління обумовлено трьома основними обставинами [1]:

1) дана функція виступає як один з найважливіших етапів процесу стратегічного планування. Вона локалізується між фазами аналізу стратегічних альтернатив і власне реалізацією стратегії. Утворені при цьому рішення мають найбільше значення для усього функціонування організації; є стратегічними як у прямому змістовному, так і в оцінному змістах;

2) функція прийняття рішення включена як необхідний компонент у реалізацію всіх інших управлінських функцій. Вона виступає тому як своєрідний механізм їхнього здійснення. Наприклад, визначення цілей організації сполучено з їхнім вибором з деякої альтернативної їхньої безлічі. Функція організації також припускає вибір її структури. Функція планування вимагає вибору того чи іншого стратегічного варіанта розвитку. Реалізація контрольної функції знов-таки органічно зв'язана з вибором форм, методів і періодичності контролю;

3) будь-який значимий етап діяльності керівника завжди зв'язаний з необхідністю оцінки ступеня досяжності розв'язуваних на ньому проблем, задач. Тому наприкінці кожного етапу керівник також обов'язково приймає рішення про тім, досягнуті чи ні споконвічно поставлені цілі, чи можна, отже, вважати його завершеним і переходити до наступних етапів. Тим самим функція прийняття рішення грає і роль своєрідного „моста” від одних етапів і фаз управлінської діяльності до інших. Саме тому функцію прийняття визначають у якості сполучної.

Невизначеність, що впливає із специфічних якостей суб'єкта, який приймає рішення, в теорії рішень заведено називати епістемологічною, тобто такою, що вказує на взаємини суб'єкта та об'єкта. Очевидно, що у випадку прийняття рішення треба говорити про цей різновид невизначеності. З поняттям невизначеності тісно пов'язане поняття ймовірності. Воно завжди застосовується для того, щоб дати опис певної ситуації, яка відображає невизначеність, для побудови опису невизначеної ситуації. Ймовірність – це відношення кількості вибраних об'єктів до всієї їх сукупності. Ймовірність вибору у випадку взаємодії суб'єктивних та об'єктивних чинників, як це відбувається в процесі

прийняття рішення, умовно була названа „суб’єктивною ймовірністю”. Введення такої характеристики ймовірності можна розглядати як специфічний прояв активності суб’єкта пізнання.

У ході численних психологічних досліджень встановлено, що в управлінській діяльності керівників різних рангів є ряд співпадаючих характеристик, що дозволяють змоделювати основні якості керівника. А. А. Урбанович виділив наступні якості керівника [4]:

- інтелект. Він повинен бути вищий за середній, але не на рівні геніальності. Істотною є здатність до рішення складних і абстрактних проблем;

- ініціатива і ділова активність. Припускає наявність мотиву до дії, самостійність і спритність;

- впевненість, у собі, зв’язана з високою самооцінкою компетентності і високим рівнем домагань;

- „феномен гелікоптера”, чи здатність підніматися над подробицями і сприймати ситуацію в більш широкому контексті.

Прийняття управлінського рішення – це вибір з кількох можливих варіантів найбільш оптимального способу розв’язання управлінської проблеми. Процес включає такі, розглянуті нижче, основні етапи [3]:

Перший етап полягає у виявленні та усвідомленні керівником управлінської проблеми, чіткому формулюванні завдання, яке необхідно виконати. Наприклад, директор однієї зі шкіл на початку навчального року в процесі взаємодії з членами свого педагогічного колективу відчув деяке роздратування вчителем при обговоренні ділових питань, незадоволення розв’язанням конкретних проблем, скептичне ставлення до себе. У колективі почала створюватися негативна соціально-психологічна атмосфера. Проаналізувавши ситуацію, директор зрозумів, що причиною є поведінка дуже авторитетної в школі вчительки математики. Яка була невдоволена розподілом навчальних годин і, щоб “віддячити” директору школи, почала проводити з колегами відповідну “роботу”. Отже, розв’язання проблеми полягло насамперед у “нейтралізації” негативного фактора [2].

Другий етап – це всебічний розгляд і аналіз можливих альтернатив, шляхів, способів розв’язання управлінської проблеми. Наприклад, в ситуації, описаній вище, директор може “змоделювати” в умі найрізноманітніші способи вирішення цієї проблеми – від найбільш авторитарних до демократичних. Чим більше кількість можливих альтернатив знайдено, чим багатше їх “сміслові поле”, тим більша ймовірність ефективного розв’язання управлінських проблем.

Третій етап характеризується вибором найдоцільнішого в даній конкретній ситуації способу розв’язання управлінської проблеми з

аналізом та аргументацією основних факторів, які зумовили саме такий вибір. Так у наведеній вище ситуації керівник школи з усіх можливих способів розв'язання проблеми вибрав такий: провести зустріч з учительською, з'ясувати причини її поведінки, проаналізувати вимоги, які висуває вчителька, та максимально, враховуючи можливості школи, задовольнити їх. На вибір саме цього варіанта розв'язання проблеми вплинули такі фактори: професійна компетентність і творчі здібності вчительки; її високий авторитет серед учителів та учнів; скрутні сімейні обставини; орієнтація на забезпечення нормальних умов для праці кожного вчителя та створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі; демократичний стиль керівництва; адекватна самооцінка адміністрацією навчального закладу результатів своєї діяльності. За інших обставин рішення директора школи могло б бути прямо протилежним. Отже, вміння керівника всебічно проаналізувати фактори, які визначають зміст конкретної управлінської ситуації, на основі цього здійснити адекватний вибір – важлива характеристика третього етапу прийняття управлінських рішень та прояв професіоналізму керівника [4].

Професійні якості керівників реалізуються у першу чергу в процедурі прийнятті рішень. Дослідники називають цілу низку властивостей, які впливають саме на процес прийняття рішення. Відзначаються ролі таких чинників, як творчі здібності особистості, її емоційна усталеність, схильність до ризику, рівень домагань, самооцінка та деякі інші.

На підставі таких рішень здійснюються розстановка кадрів, раціоналізація їхньої діяльності, оцінка отримуваних результатів. Прийняття рішень та феномени, породжені цим процесом, – передавання, виконання та перевірка виконання – є ланками управлінської механіки. Саме процес прийняття рішень є головною характеристикою суб'єкта управління.

Висновки. Процес управління передбачає вміння керівників розпізнавати проблемні ситуації, що виникають, визначати ймовірність тих чи інших подій, які породжують відповідні проблеми, відшукувати засоби розв'язання цих проблем. Процес прийняття рішення за своєю психологічною природою можна віднести до проблемних прогностичних завдань пошуку або синтезу алгоритму дій (діяльності) для виконавців. Сукупність індивідуально-психологічних характеристик визначає особистісний профіль прийняття керівником управлінських рішень, тобто найхарактерніші для нього способи прийому аналізу та розв'язування управлінських проблем.

Література

1. Витке Н. Вопросы управления / Витке Н. // Проблемы теории и практики управления. – 1991. – №4. – С.14-18.
2. Карпов А. В. Психология принятия управленческих решений / Карпов А. В. – М. : Наука, 1998. – 548 с.
3. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений / Козелецкий Ю. – М.: Наука, 1979. – 212 с.
4. Савельєва В. С. Суб'єкти управлінської діяльності (соціально-психологічні аспекти): Монографія / Савельєва В. С. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2003. – 328 с.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

Ткачова Тетяна Миколаївна – заступник директора, начальник управління освіти і науки Департаменту освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації

Бреус В. В., Лосієвська О. Г.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНСТРУЮВАННЯ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї

Постановка проблеми. Сім'я найдревніша та стійка соціальна спільність. Виникнувши на зорі людства вона пройшла через багатовікову історію, являючи собою унікальну опору суспільства. В ній відбувається фізичне народження людини, первинна соціалізація і виховання, духовне дозрівання особистості. Поняття "потреба у шлюбі" охоплює поведінку індивідів вже на етапі вибору шлюбного партнера, а також на етапі вступу в шлюб. Сюди ж відносяться внутрішні і зовнішні мотивування і суб'єктивна оцінка шлюбної поведінки. Необхідно чітко розмежовувати потребу у шлюбі і потребу в шлюбному партнері. На сучасному етапі розвитку суспільства все більше домінує потреба у шлюбному партнері. Саме через ослаблення потреби у шлюбі відбувається постійне збільшення числа розлучень [2].

Викладення основного матеріалу. Перш, ніж давати визначення поняттю "потреба у шлюбі", необхідно уточнити, що таке шлюб. Шлюб – це санкціонована і регульована суспільно-історична форма відносин

між чоловіком і жінкою, що встановлює їхні права та обов'язки по відношенню один до одного та до дітей. Тому потреба у шлюбі це - потреба соціалізованого індивіда в санкціонуванні перед товариством його відносин з шлюбним партнером, тобто в придбанні певного соціального статусу з усіма наслідками, що випливають з цього. Отже, потреба у шлюбі має соціально-психологічну природу [3].

Інша справа - потреба в шлюбному партнері, що має індивідуальну природу, оскільки це - потреба в певних відносинах з представником протилежної статі, а також у певній підтримці з його боку, але без зміни шлюбного статусу. Таким чином, потреби у шлюбному партнері і в шлюбі співвідносяться як індивідуальна та інституційна сторона єдиної шлюбної потреби. Шлюб це – санкціонована форма тривалих відносин між чоловіком і жінкою, що накладають на обидві сторони певні зобов'язання і дає обом сторонам ряд переваг [4].

Сучасний етап розвитку українського суспільства приніс революцію в сімейному житті, яка докорінним чином змінила сім'ю і сімейні стосунки. Це зумовлене цілою низкою обставин, психологи виділяють серед них: зростання економічної незалежності жінок та їх активне включення в трудову діяльність що викликає прагнення жінок до більшої самостійності, перегляду традиційної структури сімейних відносин, до змін традиційних функцій сім'ї, рівноправ'я з чоловіками у прийнятті рішень тощо. Утворення двох центрів життя – праці і дому, все це сприяє виникненню різного роду конфліктів, часто вони сприяють порозумінню подружжя, але не рідко конфлікти набувають затяжного, хронічного характеру і мають негативні наслідки для членів сім'ї. Тому нераціональною є установка на уникнення конфліктів узагалі і шкідливою є їх недооцінка. Стійкі й не вирішені конфлікти можуть спричинити дезорганізацію та розпад сім'ї [1].

Ці та інші причини викликали появу різного роду тенденцій розвитку сім'ї, до них належать такі як: шлюб стає рівноправним, добровільним, вільним від примусу, корисливості, втручання чи тиску третіх осіб; дотримується принцип егалітарності, не обмежуються права й не принижується гідність жінок і чоловіків, що забезпечує кожному з них рівні можливості професійного та духовного зростання; зростання розлучень; зростання кількості неповних сімей і дітей, народжених поза шлюбом; зменшення середньої тривалості шлюбу; проживання подружніх пар без оформлення шлюбу; зменшення розмірів сім'ї; зменшення кількості повторних шлюбів тощо [2].

Висновки. Таким чином, сім'я як одна з найстаріших біосоціальних спільнот нині зазнає величезних змін. Ці зміни мають глобальний універсальний характер і пов'язані з руйнацією традиційних цінностей та форм родинного життя і шлюбу. Це означає, що нові часи відкривають

нові, незнані раніше обрії у стосунках чоловіка, жінки і дитини. Роль психології полягає саме в тому, що вона здатна вчасно помітити нові явища, дослідити їх, виявити тенденції і перспективи, накопичити психологічну інформацію для вироблення виваженої державної сімейної політики, дієвої у масштабах всієї країни [1].

Література

1. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991 - 2003) / Т. Ф. Алексеєнко, О. М. Балакірева, Ю. М. Галустян, С. В. Голук. – К: Держ. Ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 254 с.
2. Бабенко Н. Б. Соціологія сім'ї / Н. Б. Бабенко. – К: ДАКККиМ, 2004. – 257 с.
3. Глазунов С. В. Соціологія сім'ї: навчальний посібник / С. В. Глазунов. – Дніпропетровськ: РВВ ДДУ, 2000. – 296 с.
4. Основи практичної психології : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Г. Панок, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева, В. М. Рибалка, В. Д. Маценко. – [2 вид., стер.]. – К.: Либідь, 2001. – 536 с.

Бреус Вікторія Вікторівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Лосієвська Ольга Геннадіївна - к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бриль М. М.

ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ ВИБОРІ

Постановка проблеми. Професійний вибір людини – це важливий та серйозний крок, до якого вона готується досить тривалий час. Перший вибір професії часто припадає на підлітковий вік і це майже перший дорослий «виклик» для підлітка. У цьому процесі йому допомагають батьки та школа, які як соціальні інститути відповідають за навчання та виховання, тобто за підготовку такого вибору. Звичайно, під час вибору професії не знімається відповідальність і з самого суб'єкта – підлітка, оскільки вибір діяльності – це порівняння своїх особистісних якостей та особливостей з необхідними для професії/посади якостями.

Загальні тенденції соціуму сьогодні не гарантують молодій людині, що вона обере «одну на все життя» професію. Соціально-економічні умови існування швидко трансформуються, певні чинники можуть змушувати людей змінювати професії, адаптуватися, навчатися новому. Наприклад, зростання тривалості життя та швидкі зміни в технологіях також ведуть до того, що в майбутньому люди будуть частіше міняти місце роботи та професійну сферу. Серйозність процесу вибору підштовхує спеціалістів – педагогів, психологів – шукати все нові технології якісного та ефективного профорієнтаційного вибору, а точніше особистісного самовизначення своїх вихованців. Такий процес пізнання триває значний час. Дитина, а згодом підліток, який здійснює вибір, не знає себе досконало й це може призвести до того, що у виборі професії вона може зробити помилку та через деякий час зневіритися в доцільності, корисності, відповідності саме своїм здібностям та цінностям обраного ним професійного шляху. Така професійна особистісна криза впливає на якість життя людини, задоволення його професійного розвитку в цілому. Адекватне сприйняття сучасних реалій ринку праці і формування на цій основі відповідних ціннісних орієнтирів стає найважливішим у виборі професії. Молода людина повинна бути готовою до зміни її особистісних характеристик, прийняття інформації про самого себе, які стануть основою для самостійного та усвідомленого вибору професії [1]. Тому ключовим завданням профорієнтації фахівці вважають переміщення точки вибору професії з 9 – 11 класів на значно обмірковане раннє рішення, яке формується ще в середній школі шляхом тривалого безперервного системного підходу до неї [2]. Початок такого «вибору в часі» розпочинається ще з дитячого садка. Тобто, процес особистісного самовизначення веде до визначення професійного, що стає основним завданням як для батьків, так й для педагогів та психологів. Це сприяє пошуку останніми великої кількості інструментів – технологій психолого-педагогічного супроводу підлітків у професійному виборі.

Викладення основного матеріалу. У сучасних умовах життя ключовими завданнями профорієнтації для психолого-педагогічних працівників стають: формування уявлень про світ праці та професій, донесення інформації про актуальні зміни на ринку професій; розуміння дитиною/підлітком самого себе, прийняття власних особливостей та спрямовування на особистісне зростання; виявлення зацікавленості дитини/підлітка певним видом/видами діяльності; залучення та спроби практичної діяльності [2].

Виходячи з цих завдань, кожний вік дитини вважається етапом, на якому існують свої цілі, завдання та практичні та методологічні технології для їх рішення. Стосовно підлітків, вік яких припадає на 4–5,

6–8, 9 класи, то можна сказати, що це етап своєрідного еволюційного самовизначення, під час якого можна відштовхнутися від пошуку прихованих талантів, схильностей та інтересів, їх перевірки через залучення, поглиблення інтересу й практику до відповідального вибору та побудови своєї власної особистісної та професійної траєкторії на наступні 5 – 10 років.

Практичні працівники нині відмічають, що деякі технології профорієнтації, які зарекомендували себе в минулому, не працюють ефективно. Наприклад, окремо взяті профорієнтаційні тести та анкети сьогодні не можуть максимально точно допомогти тривалому профорієнтаційному самовизначенню. Психолого-педагогічний супровід представляє системну діяльність, до якої входять: діагностика за допомогою тестів та активізуючих методик тих, хто навчається; групові тренінги з використанням тематичних ігор та вправ; психолого-педагогічні консультації для підлітків та їх батьків; психологічний супровід, допомога в створенні індивідуальної професійної дорожньої карти/професійного маршруту для кожного вихованця.

У цих технологіях можна представити декілька сучасних інноваційних профорієнтаційних інструментів для психолого-педагогічного супроводу, які користуються увагою фахівців, але потребують детального ознайомлення та популяризації:

- профорієнтаційні ігри, в тому числі комп'ютерні (наприклад, «Енциклопедія професій Кирила та Мефодія», «Я та професія. Арт-альбом для сімейного консультування» О. Васиної (Асенсіо Мартинес), «МОЯ КОМПАНІЯ. Монетизація» (розробник «НАВІГАТУМ»);

- тематичні профорієнтаційні сайти з діагностичними, інформаційними та консультаційними можливостями, в тому числі з відеоконтентом, мультиплікаційними фільмами (наприклад, «Моя кар'єра» <http://mycareer.org.ua/job-choice>, «Кар'єра. Вибір професії та пошук роботи» <http://kariera.in.ua/>, «Смартія» <https://smartia.me/>, «Атлас нових професій» <http://atlas100.ru/>, «НАВІГАТУМ» <https://navigatum.ru/>);

- МАК – метафоричні асоціативні карти (наприклад, «Спектрокарти», автор А. Копитін, У. Холкала; проективні казкові карти (Н. Оліфірович, Г. Малейчук); «Пути-дороги. Метафора життєвого пути» Г. Кац, «Мой верный путь» Н. Матруханова). Для проведення ефективного педагогічно-психологічного супроводу в профорієнтаційній роботі можна також використовувати МАК-набори «Компас вибору професії» українського психолога О. Блінова, «Професії» О. Ураєва. Ці карти призначені для вивчення та допомоги під час вибору професії, діагностики професійної орієнтації особистості та допомоги у визначенні провідних якостей та вмінь. МАК-карти завдяки своїм проективним функціям через метафору (асоціації) дозволяють виявити

незавершені внутрішні процеси та створити безпечний контекст для пошуків і моделювань рішень, «запустити» внутрішні процеси. Одночасно з трансформуючим та діагностуючим впливом вони можуть виконувати й інформаційну функцію.

Висновки. Таким чином, сучасні психолого-педагогічні технології супроводу професійного вибору підлітків – це динамічний набір активних форм, методів, способів, прийомів, які спеціалісти використовують для організації вирішення складних профорієнтаційних завдань. Технології повинні бути диференційованими за віком та потребують від педагогічних та психологічних працівників постійного ознайомлення та опанування ними для більш ефективних результатів роботи. Психотехнологіями профорієнтації з підлітками передбачено формування соціальної та психологічної зрілості особистості як результату процесу самовизначення, який веде до професійного визначення.

Л і т е р а т у р а

1. Лозовецька В. Професійна орієнтація молоді в умовах сучасного ринку праці. Київ, 2012. 157 с.
2. Смирнов А. Профориентация без самоопределения – деньги на ветер. URL: <https://newtonew.com/parenting/long-way-career-guidance> (дата звернення: 23.10.2018).

Бриль Марина Миколаївна - к. психол. н., старший викладач кафедри психології Київського національного університету культури і мистецтв.

Бундзяк Л. В., Алмаші С. І.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ

Постановка проблеми. Робота в банківській сфері характеризується високою стресогенністю. Серед банківських службовців спостерігаються випадки перевтоми, зниження працездатності внаслідок втоми та перевантажень. Висока відповідальність, особливі вимоги до злагоженості в роботі підрозділів банків, часті зміни інструкцій, «розмитість» юридичних норм - всі ці чинники створюють напруженість в діяльності будь-якого банку.

Існує достатньо велика кількість концепцій, моделей стресу, як у вітчизняних, так і у зарубіжних дослідників. Серед них – когнітивна теорія психологічного стресу Р. Лазаруса, основу якої складає позиція розгляду стресу з суб'єктивних точок зору крізь призму когнітивних процесів; концепції професійного стресу (А.Н. Занковський, Т.Сох, В.Скорпфлюг та інші); соціально-психологічні теорії стресу (концепції: Д. Механик, Д. Дарендор, Б.П. Даренвенд та інші) та багато інших. Антистрессорна поведінка традиційно розглядається як професійно важлива риса в напружених умовах праці (А.М. Алексєєва, В.Л. Зливков, Є.М.Дубовська, Р.Л. Кричевський, О.Л. Журавльов, В.Г. Зазикін, О.І. Китов). Очевидна актуальність проблеми й зумовила вибір теми дослідження.

Викладення основного матеріалу. Зміна соціально-економічних умов в Україні, розширення спектру банківських послуг та збільшення попиту на дані послуги з боку представників різних соціальних груп призводить до виникнення і загострення конфліктів у банківській сфері, і як наслідок, порушення стресостійкості. Тому індивідуальні характеристики, професійні та ділові якості банківського службовця, який безпосередньо займається обслуговуванням клієнтів, є визначальними у виникненні і нейтралізації конфліктних ситуацій та встановленні довгострокових відносин між банком і клієнтом.

Власне, дослідження цієї проблеми дає можливість: виявити, що соціально-психологічні властивості банківських працівників визначають вибір тієї чи іншої стратегії поведінки в конфлікті; показати, що соціально-психологічні властивості банківських працівників визначають не тільки вибір стратегії поведінки в конфлікті, але і характер розвитку стресостійкості поведінки банківських працівників. Дає можливість через результати дослідження розвинути наукові уявлення: про взаємозв'язок і взаємовплив професійної діяльності; про стресостійкість і соціально-психологічні властивості та якості особистості.

Труднощі, з якими стикаються молоді банківські службовці, обумовлені відсутністю сформованого і стабільного професійного співтовариства. Вони працюють в умовах гострого дефіциту професійної спадкоємності. Не існує необхідних і прийнятих всіма морально-етичних цінностей, що регламентують взаємодії в банківській сфері, не розроблені ефективні правові механізми банківської справи, вимагає істотної доробки комплекс банківських інструкцій.

Відсутність чинника професійної спадкоємності виявляється також в групі молодих банківських службовців, що працюють на нижчих ступенях банківської ієрархії, наприклад на посаді операціоністів. Ця посада оплачується нижче статусу охоронця, і не дивлячись на те, що

банківська сфера є зараз престижною і порівняльно високооплачуваною, операціоністи часто незадоволені своїм положенням в банку. Окрім цього, багато хто з них надмірно формалізує взаємостосунки з клієнтами, не надаючи належного значення психологічним чинникам: працюють оперативно і чітко, але без спокусливої «американської» усмішки.

Робота в банківській сфері характеризується високою стресогенністю. Серед банківських службовців спостерігаються випадки перевтоми, зниження працездатності унаслідок втоми та перевантажень. Висока відповідальність, особливі вимоги до злагодженості в роботі підрозділів банків, часті зміни інструкцій, «розмитість» юридичних норм - всі ці чинники створюють напруженість в діяльності будь-якого банку.

Стійке і відносно високе фінансове забезпечення банківських працівників не компенсує негативного впливу хронічного стресу на їх життя і роботу. Переважна більшість з них скаржиться на нездужання стресогенного характеру: головний біль, різке підвищення або пониження кров'яного тиску, хворобливі відчуття у області серця. Нерідкі випадки прояву невмотивованої дратівливості: люди стають агресивними у стосунках один до одного, зриваються на крик або похмуро мовчать.

Нервова напруга, втома і роздратування після роботи переносяться в сім'ї. Окрім наявності хронічного руйнуючого стресу в банківській сфері є ще особливі причини, що зумовлюють необхідність організації спеціалізованої соціально-психологічної підтримки в банках. Доволі жорсткими є загальні професійні вимоги до працівників банківської сфери.

Висновки. На основі проведеного теоретичного аналізу, ми дійшли висновку, що основними факторами, що викликають професійний стрес є: об'єктивні (високий темп діяльності, тривалість роботи, «рваний» темп діяльності, підвищена відповідальність, значні фізичні навантаження і т.д.); суб'єктивні (міжособистісні і внутрішньоособистісні стреси). Перспективу подальшої роботи вбачаємо у емпіричному дослідженні психологічних характеристик стресостійкості банківського працівника.

Л і т е р а т у р а

1. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 580 с.
2. Леонова А. Б. Стрес-менеджмент: сумна необхідність. Що підстерігає найуспішніших менеджерів / А. Б. Леонова. - М.: МГУ, 2000. – 148 с.

3. Плюх В.С. Характеристика стресостійкості банківських працівників / В.С.Плюх // Практична психологія та соціальна робота. – 2012. – №7. – С. 22-27.

Бундзяк Ліліана Володимирівна - здобувач вищої освіти за спеціальністю «Маркетинг» Мукачівського державного університету.

Алмаші Світлана Іванівна – старший викладач кафедри психології Мукачівського державного університету.

Буровіна О. В., Пелешенко О. В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Проблема психологічної кризи середнього віку є актуальною для сучасної науки. Соціально-економічні, політичні, психологічні зміни в сучасному суспільстві, що відбуваються внаслідок його трансформації, викликають труднощі в адаптації особистості до нових умов існування і діяльності. Швидкі суспільні зміни негативно впливають на внутрішню рівновагу, гармонію, фізичне і психічне здоров'я особистості середнього віку, що може призвести до виникнення психологічних криз в житті особистості. Життєва криза - це психологічний стан особистості, при якому загострюються соціально-психологічні протиріччя та оновлюється її внутрішній світ.

Проблему життєвої кризи в психологічній літературі висвітлено в декількох напрямках. Перший напрямок дослідження життєвої кризи спрямований на сучасне пізнання людини як суб'єкта (Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, С.Л. Рубінштейн) і вивчення сутності життєвої кризи (А.Г. Асмолов, А.А. Бодальов, Н.В. Волкова). Другий напрямок психологічних досліджень з цієї проблематики присвячений впливу біографічних подій і фактів на виникнення життєвої кризи (Р.А. Ахмеров, К.Н. Василевська, Н.А. Логінова, Д. Маттесон). Третій напрямок вивчає вплив критичних ситуацій на виникнення життєвої кризи (І.В. Бринза, Е.Ф. Зеєр, Л.В. Сохань). Четвертий напрямок досліджує життєві кризи, що виникають в зв'язку з віковими змінами (Ш. Бюлер, Л.С. Виготський, Е. Еріксон, Б.Д. Ельконін тощо).

В останні роки активно досліджувалась проблема особливостей надання психологічної допомоги особистості, що переживає життєву

кризу (О.Ф. Бондаренко, П.В. Лушин, В.Г. Ромек, Т.М.Титаренко тощо). Кризу середнього віку особистості вивчали такі науковці, як А.С. Личко, В.С. Мухіна, Ф. Райс, Т.М.Титаренко, Ст. Холл, Е. Штерн, К.Г. Юнг.

Викладення основного матеріалу. Криза – це ситуація неможливості подальшого існування в колишньому статусі, тобто така ситуація, в якій людина зіштовхується з неможливістю реалізації внутрішніх потреб свого життя (мотивів, прагнень, цінностей) [1]. Ситуація життєвої кризи передбачає гострий емоційний стан, який виникає в ситуації зіткнення особистості з перешкодою на шляху задоволення її найважливіших життєвих потреб, перешкодою, яка не може бути усунена засобами розв'язання проблеми, відомими особистості з її минулого життєвого досвіду.

Вирізняють кризи становлення особистості, їх ще називають віковими або нормативними, тобто такими кризами, які необхідні для розвитку особистості [4]. Ці кризи характеризуються певними якісними змінами, а саме - змінами ролей, які виконує людина в грі, навчанні, спілкуванні, праці, тобто зміни ролей, яких потребує провідна діяльність [3].

Перехід до кожного наступного етапу відбувається у формі криз вікового розвитку, або вікових криз. Форма, тривалість і гострота кризи може значно відрізнятися в залежності від індивідуально-типологічних особливостей людини, соціальних і мікросоціальних умов [2].

Протягом кризових періодів людина робить важливу духовну роботу: виявляє протиріччя між тим, хто вона є насправді і ким хотіла би бути, що має і що хотіла би мати. Сутністю кожної кризи є вибір, який особистість повинна зробити між двома альтернативними варіантами вирішення вікових завдань розвитку [3]. Прийняте рішення позначається на успішності та розвитку усього подальшого життя.

Кризистановлення у дорослому віці можуть супроводжуватися важливими життєвими подіями: зміною фаху, місця роботи, втечею з сім'ї, переїздом і т. д., що обов'язково передбачає зміну важливих соціальних ролей людини: професійних, сімейних, міжособистісних та інших [2].

Першим, хто звернувся до проблеми кризи середини життя був К. Юнг. Відповідно до його уявлення, середина життя людини відмічена трансформацією психіки, яка починається у віці 40 років. Набуття цілісності передбачає регрес на ранній стадії онтогенезу, вирішення внутрішньо-особистісних конфліктів і гармонізацію свідомих і неусвідомлюваних частин своєї особистості. На думку Юнга, сутністю цієї кризи є зустріч людини зі своїм несвідомим. Але для того щоб людина могла зустрітися зі своїм несвідомим, вона повинна здійснити

перехід від екстенсивної позиції до інтенсивної, від прагнення розширити і завоювати життєвий простір- до концентрації уваги на своїй самості. Тоді друга половина життя послужить для досягнення мудрості, кульмінації творчості, а не неврозу і відчаю [4].

Б. Ньюгартен робить висновок про переживання особистістю кризи середини життя, пов'язаною зі зміщенням енергії з орієнтації на зовнішній світ в бік внутрішнього. Інтроекція, роздуми про світ і про себе, самооцінка поступово набувають все більше значення в середньому віці.

Б.С. Братусь вважає, що вихід із ситуації нормативної кризи може бути у двох варіантах. Необхідно або знати шляхи подальшого самовдосконалення і тим самим досягнути відповідності між власними можливостями і мотивами, або змінити смислову орієнтацію в тому напрямку, в якому буде можливий розвиток особистості. Неможливість усвідомлення цієї альтернативи, на думку Б.С. Братуся, приводить до аномального розвитку, реактивного подолання суперечностей, до появи «захисних» мотивів [4].

Враховуючи актуальність зазначеної проблеми, для успішного вирішення і виходу з кризи людині необхідно зважитися на деякі життєво-важливі і актуальні для його віку дії. Науковці ставлять ряд завдань, яких особистість повинна дотримуватись для успішного виходу з кризи: досягнення зрілої громадянської і соціальної відповідальності; досягнення і підтримання доцільного життєвого рівня; вибір відповідних способів проведення дозвілля; допомога дітям стати відповідальними і щасливими дорослими; посилення особистісного аспекту подружніх відносин; прийняття фізіологічних змін середини життя і пристосування до них; пристосування до взаємодії зі старіючим батьками. До ознак успішного подолання ціннісно-смислової кризи середини життя слід віднести формування віддалених цілей і перспектив, зміну стратегії їх досягнення, інтенсифікацію, активізацію життєвої позиції реалізацію особистісного потенціалу Життєва зрілість — це той період, коли людина починає віддавати суспільству все, що свого часу від нього отримала.

Висновки. Зрілість – найтриваліший і самий значущий для більшості людей період життя. Криза середини життя є передумовою важливих особистісних змін, характер яких може бути як позитивним (конструктивним, інтегруючим), так і негативним (деструктивним, руйнівним, роз'єднуючим). Дослідження проблеми кризи середнього віку дозволить знайти підхід до вирішення проблеми розвитку потенціалу дорослої людини і розширення періоду його продуктивності.

Література

1. Бодалёв А. А. Вершина в развитии взрослого человека. – М.: ВЛАДОС, 1998. – 452 с.
2. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Т. М. Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
3. Толстых А. В. Возрасты жизни / А. В. Толстых– М.: Просвещение, 1998. – 315 с.
4. Шарп Д., Кризис среднего возраста: Записки о выживании: Перевод с английского. – М.: Класс, 2006. – 167 с.

Буровіна Оксана Володимирівна - здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Пелешенко Олена Вікторівна - старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Висоцька А. О., Макарова Н. М.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ В НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Постановка проблеми. Ситуація, яка складається зараз на Сході України характеризується складністю і непередбачуваністю. Ця проблема охоплює всі сфери людського життя. Збройний конфлікт несе за собою порушення не тільки цілісності країни, а й саме соціального життя мешканців. До військового протистояння будуть залучені не тільки військові, які пройшли спеціальну підготовку, а й мешканці території. Під час конфлікту демографічні показники падають, моральні принципи знищуються, психічні показники зменшуються. Піддаються психологічному впливу не тільки дорослі, а й діти/підлітки. Не можливо сказати в кого буде більше порушення психологічного стану, у:

– мешканців(дорослі/діти), які знаходяться за межами конфлікту/або /які знаходяться на території;

– військові, які постійно знаходяться під загрозою;

Ці порушення будуть залежати від вікової категорії, і від ступеня впливу безпосередньо на певного індивіда.

Психічні порушення в постраждалих при збройних конфліктах зумовлені бойовим стресом. Стан бойового стресу в умовах воєнного конфлікту, переживає кожна людина. Цей стан виникає ще до першого контакту з самою загрозою. Бойовий стрес не зникне, доки людина не вийде із зони військових дій [2]. Основними симптомами бойових психічних травм є: *на поведінковому рівні*: метання в пошуках укриття, буйство, істеричний сміх або плач, елементи дратівливості і злості, стан ступору, апатія, загальмованість рухів, непритомні стани, нескладне бурмотання, сильне тремтіння. *На психологічному рівні*: нездатність концентрувати увагу, часткова або повна втрата пам'яті, підвищена чутливість до шуму, світла й запаху, порушення логіки й швидкості мислення, галюцинації. *На тілесному рівні*: ослаблення зору й слуху, часте сечовипускання, розлад шлунка, прискорений, переривчастий подих, порушення циркуляції крові, що приводить до анемії ступень ніг і кистей рук, сильна напруга м'язів, прискорена серцебиття області, що дають болі в, серця й у грудній клітці, болі старих ран, неконтрольоване слиновиділення [1].

Викладення основного матеріалу. Людський організм біологічно не запрограмований на перенесення психологічних травм ,тому він починає "захиститися", абстрагує себе від негативних контактів з навколишнім середовищем. В таких особах ,частіше виникають вибухові реакції, або їх відсутність міжособистісних контактів. Тривалість стресового стану буде визначатися не тільки за наслідками фізичної травми чи незворотною травмою (приклад: вогнепальне поранення/втрата кінцівок),а й, особистісними якостями пораненого[2]. Такі люди потребують негайного обстеження і допомоги з психологічної сторони .В цьому випадку буде реабілітуватися психіка індивіда. Головними методами діагностики будуть вважатися взаємопов'язані процедури, до яких входить інтерв'ю, спостереження та психологічне обстеження[2]. Звідси з'являються нові проблеми, які пов'язані з теоретичним осмисленням проблем, та і з практикою надання допомоги:

– По-перше, відсутня єдина державна політика стосовно осіб, постраждалих внаслідок збройного конфлікту, починаючи від визначення переліку осіб, які потребують психологічної реабілітації і закінчуючи нормативними актами, якими надання психологічної допомоги (здійснення реабілітації) буде регулюватися: не лише бійці, звільнені з полону та члени їх сімей (стосовно цих категорій хоча б епізодична робота здійснюється на державному рівні) ті інші.;

– скутий фінансовий стан, в певних благодійних організаціях ,які надають допомогу(волонтери та інші);

– відсутність досвіду реабілітації взагалі та психологічної реабілітації (ефективність та відсутність рецидивів);

– реабілітація – це, психологічна корекція, яка вимагає втручання (інтервенції). Будь-яке втручання вимагає усвідомлення людиною його цілей та згоду на втручання будь-якого виду. На жаль, у нас досі не сформована психологічна культура: у суспільстві немає уявлення про те, що допомогу у подоланні певних психологічних труднощів може надати спеціаліст [3].

Тому в таких випадках спеціалісти працюють не тільки зі стресами, а й руйнуванням двох попередніх проблем. Майбутню допомогу реалізує бригада спеціалістів, а саме лікар-психіатр, лікар-психотерапевт, клінічний психолог/консультант, соціальний працівник і медичний персонал, який пройшов спеціальну підготовку з психологічною діагностикою. Така бригада визначає спрямованість і обсяг психологічної корекції, в кожному конкретному випадку. Всі постраждалі обстежуються за допомогою широко відомих методик: ММРІ, 16-факторного опитувальників Кеттела, САН (самопочуття, активність, настрій), Спілбергера-Ханіна (особистісна тривожність, реактивна тривога), тестів Айзенка, Лобі (ставлення до хвороби), РСК (рівень суб'єктивного контролю), "Потреба в досягненні" та ін. Діагностика не обмежується вивченням суто свідомої психіки. Обстежується також підсвідомо та несвідомо її сфери. Це здійснюється за допомогою кольорового тесту Люшера, проєктивних тестових методик (малюнки), комп'ютерного аналізу психіки методом І.В. Смирнова (використання семантичного диференціалу в режимі 25-го кадру [2]). Психологічна допомога має проводитися з самих ранніх стадій формування психопатології, а особливо активно — на завершальних етапах лікування та, за необхідності, після неї. Медико-психологічна реабілітація спирається на базу методів і історію виникнення психічних змін.

Ця база допомагає знайти певний підхід для реабілітації певної особи, в якому індивід здійснює спроби: а) змінити або ліквідувати проблему; б) зменшити її інтенсивність, змінивши свою точку зору на неї; в) полегшити її вплив, відволікаючись на що-небудь або використовуючи інші різноманітні способи подолання [2].

Висновки. З вищесказаного слід зазначити, що збройний конфлікт несе зміни не тільки в соціальному житті громадян, а й в психічному. Порушення психіки ведуть до психічних розладів. Реабілітація осіб, буде проводитися на менш ефективному рівні, бо існують проблеми як з теоретичним осмисленням проблеми, так і з практикою надання допомоги. Слід налагоджувати сфери надання допомоги та руйнування старих стереотипів стосовно психологічної допомоги. Здоровий розум – здорове суспільство.

Література

1. Алешенко В. І. Характеристика бойового стресу й основні симптоми бойових психічних травм : автореф. каф. псих. забезпеч. війск. діял. НУОУ ім. І. Черняковського. - К.
2. Терешенко А. В. Міністерство охорони здоров'я України військово-медичний департамент міністерства оборони України національний медичний університет імені О. О. Богомольця військово-медична академія [Психолого - психіатрична допомога постраждалим при збройних конфліктах (методичні рекомендації)]: 2014р. / МОЗ України. – К, 2014.
3. Ушаков І. М. Національний університет цивільного захисту України [Проблеми психологічної реабілітації осіб, що переживають наслідки збройного конфлікту в Україні]: автореф. теза наук. раб.: 2016. / Нац. ун. цив. зах. України, 2016.

Висоцька Анастасія Олександрівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Макарова Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Витришко І. С.

НАРАТИВ ЯК МЕТОД ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Постановка проблеми. На теперішній час гостро стоїть проблема знаходження ефективних методів вивчення особистості, тому що стандартизовані самозвіти потребують, з одного боку, перегляду певних норм (локальних, національних), а з іншого боку – вимагають адаптації під швидкі зміни соціального, культурного та інформаційного простору. Новизна та революційність наративної психології дозволяє розширити спектр психологічних досліджень, зробити їх більш якісними та глибинними, зробити психологічні дослідження більш індивідуально-орієнтованими. Для дослідження ціннісно-сміслової сфери особистості вимушеного мігранта наративний метод є найбільш ефективним, оскільки дозволяє у легкій та невимушеній формі розповісти про найважливіші етапи свого життя, прожити їх знов, переосмислити певні сторінки, зробити висновки тощо.

Виклад основного матеріалу. Наративна психологія, як напрямок науки, досліджувалася такими провідними вітчизняними та зарубіжними науковцями, як Дж. Брунер, К. Герген, О. Калмикова, А. Кербі, Г. Оллпорт, Т. Сарбін, Ч. Тейлор, Н. Чепелєва тощо. На думку дослідників, сенс людського життя та формування певних патернів поведінки є результатом взаємодії людини зі світом, що виражається у формі повідомлення, яке має певне смислове навантаження [4].

Сприймання людиною самої себе відбувається безпосередньо шляхом формування поглядів та думок, які виникають після прожиття певних важливих подій. Більшість думок, як правило, виражаються у формі мовних одиниць, які передаються із покоління в покоління та у такий спосіб фіксуються у пам'яті людей. Дослідити найважливіші етапи життя особистості можна за допомогою наративної психології. Під час написання власних думок людина отримує терапевтичний ефект, оскільки «звільнює» свої думки, згадує найважливіші моменти життя, аналізує та систематизує своє життя, а може будувати плани на майбутнє [5].

Наративна психологія, досліджуючи життєву історію особистості, дозволяє аналізувати особливості подачі інформації суб'єктом про себе та своє життя. В основі наративного підходу лежить уявлення про те, що реальність не існує об'єктивно, а безперервно конструюється у процесі взаємодії людей один з одним. У результаті цієї взаємодії утворюються переконання, цінності, уявлення, що знаходять своє виявлення в мові [2].

Метод наративного інтерв'ю був запропонований німецьким соціологом Ф. Шюце, який використовував даний метод у біографічних дослідженнях, а розвиток наративної терапії пов'язують з іменами М. Уайта та Д. Епстона [1]. У вітчизняній психології застосування автобіографічного підходу здійснювали С. Л. Рубінштейн, Б. Г. Анан'єв та ін. Основною проблемою цього підходу є допомогти особистості знайти унікальні епізоди з історії його життя та, знайшовши їх, будувати нову для себе історію, конструктивну, з досить позитивними моментами [3].

Емпіричне дослідження ціннісно-смислової сфери особистості вимушеного мігранта було проведено з переселенцями із сходу (30 осіб), які на даний час проживають у м. Кременчук. Респондентам було запропоновано написати оповідання про основні важливі моменти свого життя, розділивши їх на певні логічні частини – минуле, сьогодення та майбутнє. Під час інтерпретації отриманих наративів їх було проаналізовано за наступними критеріями: важливі події, емоційний фон, цінності та смисли. Зазначимо, кожна розповідь була унікальною та несла певний смисл як для респондента, так і для дослідників.

Важливим для аналізу наративу є розмір оповідання. Більшість наративів, які було опрацьовано (близько 40 %) були досить короткими, для опису основних подій використовувались нерозгорнуті речення, шаблонні, короткі фрази, що може бути ознакою достатньо болісного переживання власного досвіду, відсутністю власних особистісних ресурсів для їхнього опрацювання і важливість психологічної допомоги. 20 % респондентів обрали невеликі розповіді, але в яких більшість уваги приділено опису власних почуттів та думок, зроблено акцент на важливих подіях; 40 % респондентів описали своє життя більш детально, розповідали про минуле, описували власні почуття та думки. Необхідно наголосити, майже у всіх оповіданнях минулому приділено більше уваги на відмінність від теперішнього та майбутнього.

До найважливіших подій респонденти віднесли: навчання в школі, життя в своїх містах, одруження, виховання дітей, становлення професійної діяльності. Більшість людей вели спокійне, усталене життя, мали плани, виховували дітей. Проте є й такі респонденти, які рано почали заробляти гроші, намагалися звільнити рідних від фінансових витрат (наприклад, «Начала работать в 10-м классе, пыталась облегчить маме жизнь в плане финансов»). Згадуючи про минуле, у респондентів переважає позитивний емоційний фон, який пов'язаний із дитинством, освоєнням ролі матері, гордістю за своє місто, подякою прабатькам за виховання, але є такі, що відчують образу на своїх батьків, викликану недостатністю уваги, любові та підтримки. Головним, найбільш цінним для респондентів є сім'я, матеріальні та професійні цінності.

Описуючи сьогодення, учасники дослідження акцентують увагу на переживанні ситуації вимушеного переселення. Усі вони не чекали воєнних дій, були шоковані, розгублені, не знали куди їм бігти, як врятувати себе та рідних. Переїхавши в інше місто, вимушені мігранти намагаються знайти своє місце, знайти нових друзів та близьких людей, знайти роботу та житло. В описах теперішнього переважають негативні емоції, тривожність, хвилювання, оскільки майже всі пережили страх за своє життя, втратили житло, мають відчуття моральної важкості, що особливо виражається в стані безпорадності (наприклад, «Доказать, что ты нормальный»), є респонденти, які просто заморозили свої почуття та емоції або розповідь про них викликає страх, підвищує емоційну напругу. У теперішньому респонденти бачать один смисл – вижити, адаптуватися до нових умов, знайти своє місце у суспільстві.

Думки щодо майбутнього у вимушених переселенців є досить різними. Близько 40 % респондентів у майбутньому мріють про велику родину, де панує любов, мріють про власне житло, є бажання бути щасливою людиною, є й такі, хто має бажання повернутися до свого будинку, мріє частіше бачити рідних, мати внуків. Близько 40 % відчують страх за майбутнє («А что будет дальше», «...пока не

понимаю каким оно будет и боюсь загадывать чего бы я хотела»). 20 % респондентів у своїх оповідах оминули майбутнє, нічого не написавши, що може бути ознакою наявності певних страхів за своє майбутнє, або ознакою того, що переживши складні моменти життя люди живуть «тут і зараз», побоюються мати на майбутнє. Отже, міграція досить негативно вплинула на вимушених переселенців, люди потребують психологічної підтримки та допомоги, тому майбутні дослідження доцільно спрямувати на пошук внутрішніх ресурсів, які допоможуть людині, що пережила вимушену міграцію адаптуватися до нових умов і шукати нові смисли власного буття.

Висновки. Таким чином, використання наративного підходу дає можливість дослідити ціннісно-смыслову сферу вимушених мігрантів, дозволяє більш екологічно та детально проаналізувати думки та почуття респондентів щодо їхнього життя, виокремити основні події життя, дати вихід накопиченим емоціям, дослідити основні життєві цінності та смисли протягом тривалого часу.

Л і т е р а т у р а

1. Ванда Н. В. Наративна психологія як галузь психологічної герменевтики [Електронний ресурс] / Н. В. Ванда // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. – 2013. – Вип. 41. – С. 39–46; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2013_41_8.
2. Костіна Т. О. Наративна складова життєвого сценарію особистості / Т. О. Костіна // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2013. – Вип. 13. – С. 163–169; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2013_13_18.
3. Ширяєва Т. М. Наративна психологія: теорія та практика / Т. М. Ширяєва // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка. – 2013. – Вип. 22. – С. 213–216. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_22_47.
4. Сарбин Т. Р. Нарратив как базовая метафора для психолога / Т. Р. Сарбин // Постнеклассическая психология. – 2004. – №1. – С. 6–28.
5. Турушева Ю. Б. Нарратив как метод исследования процесса социализации / Ю. Б. Турушева // Психологическое исследование. – 2015. – Т.8. – №39. – С. 2–5.

Витришко Ірина Сергіївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Науковий керівник: к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського **О. В. Літвінова**.

ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ У ПРОФІЛАКТИЦІ ТА ПОДОЛАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ

Постановка проблеми. У сучасних умовах постійне збільшення потоку професійної інформації, інтелектуального навантаження супроводжуються перенапруженням фізичних і психічних функцій, деструкцією діяльності, напруженням у трудовому колективі, конфліктними взаємовідносинами, витісненням позитивних емоційних компонентів, що призводить до професійного стресу - багатовимірному феномену, який виражається у фізіологічних і психологічних реакціях на складну робочу ситуацію. При професійному стресі людина не може бути зосереджена на роботі, його увагу постійно відволікають думки негативного характеру, має місце швидка стомлюваність і пригнічений настрій, хвилювання і втома.

Проаналізовані структурно-ієрархічна модель особистості як інтегральної індивідуальності (В. С. Мерлін) та структурно-функціональна модель усвідомленої саморегуляції (О. О. Конопкін). Показано, що різноманітність використаних засобів психологічної регуляції та саморегуляції станів (Г. Ш. Габдрєєва, Л. Г. Дікая, Л. П. Гримак, К. Ізард, Т. Б. Кодлубовська, Л. М. Балабанова, А. С. Хромова та ін.) обумовила необхідність пошуків нетрадиційних можливостей для розуміння і змістового пояснення загальних закономірностей побудови і реалізації людиною своєї довільної активності (діяльності, поведінки, спілкування), визначення умов успішного психічного розвитку, розуміння феномену загального рівня суб'єктного розвитку людини.

Для зняття напруги, забезпечення оптимального реагування особистості на стрес, можна рекомендувати технологію поліфункціональної регуляції психічних станів особистості емоціогенними способами, засновану на звукоколірних програмних комплексах, що складаються з полімодального структурного утворення: звукотерапії й кольоротерапії, комбінований емоціогенний вплив яких здійснюється на різні аналізатори (слуховий, зоровий), на різні відділи головного мозку (структури лімбічного мозку) і проведення команд з ЦНС до робочих функцій організму (сенсорних, моторних,

асоціативних) для зняття напруги, чим забезпечується оптимальний стан, необхідний у різних видах діяльності [3].

Мета дослідження – розкрити технологію звукоколірної регуляції для оптимального реагування на стрес працюючих осіб.

Викладення основного матеріалу. *Поліфункціональна регуляція* – це потенційна можливість виконання декількох функцій (*активізація, релаксація, нейтралізація*) одними і тими самими засобами, а також потенційна можливість по-різному впливати на процедуру регуляції (*трофотропний, ерготропний вплив*) [1]. Емоціогенні способи регуляції психічних станів в нашому дослідженні представлені двома інтегрованими блоками перцептивної психотерапії: блоком звукотерапії, представленим такими засобами, як музика, біозвуки і бінауральні звуки, і блоком кольоротерапії, представленим такими засобами, як кольори (хроматичні та ахроматичні групи), об'єкти (природні та створені людиною), графічні засоби (за чітким і розпливчастим зображенням), що зумовлюють регуляцію станів.

При розробці *змісту програмних комплексів* враховувалися: переваги респондентів; період роботи; тимчасові особливості регуляції за типом «Релаксація»/«Активізація»; специфіка їх впливу; структурні і функціональні якості компонентів; повне занурення в регулювальний комплекс, а також сім **критеріїв** опису впливу застосованих емоціогенних засобів регуляції: *об'єктивні* (досягнення катарсису, феномен інерції, збіг критеріїв впливу, часові закономірності у створенні програмних комплексів) і *суб'єктивні* (експресивність, активність, динамічність), які забезпечили максимальну ефективність впливу [1; 2].

Висновки. Таким чином, розглянуто принципово новий метод вирішення проблем, пов'язаних з емоційними переживаннями, авторська технологія поліфункціональної звукоколірної регуляція психічних станів, яка забезпечить оптимальне реагування на стрес в різних видах діяльності.

Практичне використання поліфункціональної регуляції представлено *звукоколірними програмними комплексами* за типами «Релаксація» і «Активізація» у часовому діапазоні 15–21 хв. кожен, з анотацією, технічними й гігієнічними вимогами до їх використання. **Не рекомендоване** тривале використання програмних комплексів у пізній вечірній час, якщо немає потреби в зосередженості, концентрації уваги, активізації розумової діяльності особистості.

Література

1. Волженцева И. В. Методологические и теоретико-эмпирические исследования полифункциональной регуляции психических состояний личности эмоциогенными способами: монография / И. В. Волженцева //

Макеевский экономико-гуманитарный институт. – Макеевка: МЭГИ, Донецк: Донбасс, 2012. – 536 с.

2. Волженцева И. В. Психология музыкального воздействия : учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений спец. «Психология» / И. В. Волженцева. – Макеевка : МЭГИ, Донецк: Норд-Пресс, 2011. – 348 с.
3. Волженцева И. В. Теория и практика оптимизации психических состояний студентов в учебной деятельности средствами музыкального воздействия : монография / И. В. Волженцева ; Макеевский экономико-гуманитарный институт. – Макеевка : МЭГИ, Донецк : Донбасс, 2011. – 227 с.

Волженцева Ірина Вікторівна – д. психол. н., проф., Академік Української технологічної академії, професор кафедри психології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Волченко Л. П.

ДО ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ, ЩО МАЮТЬ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Події, які відбуваються на Південному сході України, засвідчили наявність системної проблеми щодо адаптації особистості до нових, складних умов життєдіяльності, пов'язаних зі зміною постійного місця мешкання, внаслідок воєнних дій та сеграційних викликів. Акцентовано є необхідність соціально-економічної, правової, соціально-психологічної, педагогічної підтримки та допомоги як окремим індивідам, так і цілим соціальним групам. Але головним завданням виявилось надання кваліфікованої допомоги та підтримки дітям шкільного віку внутрішньо переміщених осіб, які зазнають особливих труднощів, оскільки ще не володіють достатнім досвідом подолання життєвих криз. Їхня соціально-психологічна адаптація потребує виважених підходів з боку спеціалістів закладів загальної середньої освіти, які разом з батьками повинні забезпечити ефективність зазначеного процесу, що позначається у здобутті школярами певних знань, умінь та навичок із подолання сучасних життєвих викликів [1].

На теперішній час існує ціла низка наукових праць, у яких розглянуті проблеми як адаптації особистості взагалі, так й адаптації

людини за умов вимушеного її переїзду (міграції) до нового місця мешкання [3; 4; 5]. Науковці зазначають, що соціально-психологічна адаптація виступає двостороннім процесом, який супроводжується важкими переживаннями не тільки з боку мігранта або переселенця, але й з боку оточуючих, що з ним взаємодіють, реагують та власно адаптуються до нього. Процес соціальної адаптації особистості стає діяльністю з вироблення нової стратегії активності та взаємодії між мігрантом і його новим оточенням.

Викладення основного матеріалу. Особливості соціально-психологічної адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб до нових умов життєдіяльності виявляються достатньо артикульованими завданнями сучасної психологічної науки та практики. Діти, які разом із батьками змушені були залишити звичайні місця мешкання з метою уникнення різних віктимогенних ризиків, потребують особливої уваги фахівців. Перш за все, підтримки та допомоги педагогів і психологів, що працюють в закладах загальної середньої освіти, які діти вимушених переселенців обрали для продовження навчання та особистісного зростання.

При цьому, саме психічне здоров'я дітей знаходиться під великою загрозою, оскільки загальні труднощі зміни місця мешкання доповнюються ще й тим, що діти як учні загальноосвітніх навчальних закладів повинні адаптуватися до нових умов навчання, що без достатнього життєвого досвіду виявляється доволі складною задачею. Дослідники вважають, що основними критеріями успішності адаптації дитини до освітнього закладу, у тому числі адаптації учнів-ВПО, виступають такі компоненти адаптації, як когнітивний, емоційний, поведінковий, соціально-психологічний та навчальний.

Когнітивний компонент адаптації до навчання полягає в ознайомленні учнів та їх батьків (опікунів) з особливостями організації навчально-виховного процесу, специфікою та особливостями діяльності навчального закладу (режим функціонування, графік занять, критерії оцінювання, наявність додаткових послуг тощо). Ефективним кроком є проведення екскурсії по навчальному закладу школярами, які в ньому навчаються або з якими будуть навчатися учні-ВПО, так як це сприяє зближенню та встановленню порозуміння між майбутніми однокласниками вже з перших днів знайомства [2].

Емоційний компонент адаптації полягає в формуванні загального позитивного емоційного стану учня-ВПО. Слід зважати на те, що емоційна сфера особистості у процесі соціалізації стає мотиваційною базою її поведінки. У багатоманітності емоційних проявів виокремлюються чотири основні: радість (задоволення), страх, гнів і

здивування. При цьому більшість емоцій має змішаний характер, оскільки вони зумовлені ієрархічно організованою системою потреб особистості. Треба робити акцент на емоційній стійкості дитини, яка забезпечує її психічну стабільність. Стійкість до життєвих труднощів або толерантність знижують рівень прояву конфліктних емоційних станів – стресу, афекту та фрустрації. У цій трійці, стрес (від англ. *stress* – напруження) виявляється найбільш негативним проявом, оскільки сильне нервово-психічне напруження може стати для школяра непереборним. Стан стресу характеризується загальною мобілізацією всіх ресурсів організму на пристосування до нових, складних умов життєдіяльності. Позитивний емоційний стан учня-ВПО як раз й передбачає можливість подолання стресових станів, розвиток емоцію успіху або задоволення, формування адаптивної поведінки індивіда через накопичення досвіду перебування в складних життєвих ситуаціях.

Поведінковий компонент адаптації складають особливості соціальної активності учня-ВПО (дотримання правил поведінки в початковому закладі, наслідування соціальних норм тощо). Акцентованим виступає з'ясування причин, за які поведінка таких учнів не відповідає вимогам, що до дітей висовуються, що безпосередньо є роботою працівників психологічної та соціальної служб.

Соціально-психологічний компонент полягає в характеристиці місця особистості учня-ВПО в системі офіційних та неофіційних відносин. Якщо в формальних відносинах головним елементом виступає дотримання прав та обов'язків учня, то в неформальних – соціометричний статус та емоційна експансивність. Соціометричний статус передбачає місце індивіда в структурній ієрархії групи.

Також необхідно звернути увагу на те, що процес формування групової ідентичності, тобто усвідомлення членами групи своєї приналежності до цієї групи, виступає складовою соціально-психологічного компоненту. Формування тотожних ціннісних орієнтацій, наслідування гомогенних установок і норм є процесом утворення групової свідомості та спрямовують і визначають основний зміст діяльності групи.

Висновки. Соціально-психологічна адаптація є процесом взаємодії індивіда з соціальним середовищем, під час якої відбувається активне пристосування психіки особистості до його вимог, специфічних особливостей, які мають фізичні та соціальні інсталяції. Змістова діяльність закладів загальної середньої освіти щодо соціально-психологічної адаптації учнів, які мають статус внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, щоб забезпечити їхню успішність навчання та просоціальну спрямованість соціальної активності. Школа повинна

запобігти особистісним деструкціям учнів-ВПО на функціональному та структурному рівнях, зберегти психічне та соматичне здоров'я кожного з них, створити умови оптимального розвитку всіх їхніх соціально-корисних проявів.

Л і т е р а т у р а

1. Агресія. Анексія. Конфлікт. Соціально-педагогічна та психологічна відповідь на виклики для дітей : методичні рекомендації для педагогів дошкільних навчальних закладів. – К. : Агенство «Україна», 2016. – 110 с.
2. Волченко Л. П. Особливості формування соціально-нормативних уявлень старшокласників в умовах суспільної кризи: [Монографія] / Л. П. Волченко, С. О. Гарькавець. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016 – 200 с.
3. Войналович І. А. Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан і реалізація їх прав в Україні [Електронний ресурс] / І. А. Войналович, М. О. Кримова, Л. В. Щетініна // Інституційний репозитарій КНЕУ. – Режим доступу до статті: <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf>. – Заголовок з екрану.
4. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності: [Монографія] / С. О. Гарькавець. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. – 175 с.
5. Донченко О. А. Суспільство і особистість: особливості соціально-психологічної адаптації / О. А. Донченко // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття. [Кол. монографія] / Під ред. М. О. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 1999. – С. 492–500.

Волченко Лариса Петрівна – к. психол. н., старший викладач кафедри педагогіки та психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Северодонецьк).

Воронова О. Ю.

ДЕЯКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕФЛЕКСІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства до професіоналізму фахівця висуваються високі вимоги. Сучасний фахівець – це особистість здатна аналізувати, коректувати й удосконалювати свою професійну діяльність. Необхідною умовою цього вдосконалення є професійна рефлексія.

В роботах багатьох науковців досліджувалися різні аспекти рефлексії: місце цього психологічного утворення серед професійно значущих якостей (Є. О. Клімов, М. С. Пряжников, О. Ф. Бондаренко, С. І. Макшанов, Л. В. Долинська, В. Г. Панок, Н. В. Чепелева); рефлексія і професійне мислення (Н. І. Пов'якель, М. Ю. Вербан, Т. Д. Щербан, Н. В. Пророк, Ю. Г. Шапошникова); роль рефлексії в аксіогенезі (В. М. Мицько, З. С. Карпенко, Г. К. Радчук); рефлексія в процесі самоактуалізації особистісного і професійного «Я» (Ю. Г. Долінська, Д. В. Чупшев, Л. М. Кобильнік, Д. А. Менегетті); рефлексія у формуванні професійної свідомості (А. А. Алімов; Н. Ф. Шевченко, А. Г. Самойлова, Н. О. Кучеровська); рефлексія в структурі функціональної системи інтуїтивно-почуттєвого відображення (В. Д. Потапова); рефлексія і професійна ідентифікація (Л. Б. Шнейдер, Т. М. Буякас, О. О. Міненко) та ін..

Викладення основного матеріалу. В сучасній науці рефлексії відводиться надважливе місце в еволюції психіки людини. Вона розглядається як *функція чи похідна* свідомості, діяльності, особистості (це рефлексивні акти вищого рівня) [1]. Науковці вважають рефлексію не тільки центральним феноменом внутрішньої активності людини, а й, перш за все, базовим механізмом самоорганізації психічної активності, а отже, механізмом регуляції взаємодій людини у світі [1, с. 118]. Такий механізм самоорганізації психіки (як рефлексія) дає можливість людині вивчати особливості прогнозування і проектування своєї професійної діяльності.

В. О. Лефевр розмірковує про рефлексію як про певний вроджений інформаційний процесор, функція якого – одночасне відображення як перцепції і поведінки, так і суб'єктивного світу. Робота цього процесору ніяк не контролюється свідомістю і протікає надзвичайно швидко і породжує специфічний спектр людських реакцій (зупинка автоматизованої активності, моделювання себе та інших, моделювання своїх власних внутрішніх переживань та переживань інших людей). Цей вид рефлексії, на відміну від традиційної, назвали швидкою рефлексією, яка невід'ємна від самої людської істоти чи притаманна психіці людини як її ведучій атрибут [1, с. 113-114].

На думку В. П. Зінченко, центральним механізмом рефлексії є співставлення двох оцінок: ситуації та свого власного стану і можливостей дій з цією ситуацією. Цей вчений вважає, що операціональна чи фоновіа рефлексія притаманна навіть двотижневим немовлятам. Вони здатні співставляти свої можливості із ситуацією, із умовами і можливістю досягнення предмету. Це і є сутність рефлексивного акту, незалежно від його природи [1, с. 114].

А Г. П. Щедровицький вважає, що суть механізму рефлексії – вихід в нову позицію і відтворення змісту попередньої діяльності [3].

Рефлексію вважають не тільки проявом внутрішньої активності людини, а й центральним феноменом людської суб'єктності. Про це свідчить той факт, що рефлексія виділяється у якості головного, центрального феномена у всіх без винятку підходах до *проблеми суб'єктності* (В. В. Знаков, А. Г. Асмолов, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Пророк). На думку П. Тейяра де Шардена, рефлексія – це така специфічна людська здатність, яка дозволяє їй зробити свої думки, емоційні стани, свої дії й відносини, взагалі самого себе – предметом спеціального розгляду (аналізу й оцінки) і практичного перетворення (зміни й розвитку) [2].

Рефлексію як фактор розвитку свідомості і діяльності суб'єкта, визнають в усіх дослідженнях, незалежно від підходів до вивчення цього психологічного феномену. Зокрема, вітчизняними і закордонними психологами професійна рефлексія розглядається як важлива умова професійного розвитку педагога.

Висновки. Таким чином, відіграючи важливу роль в житті кожної людини на протязі всього її існування, даючи їй певні знання про себе саму та оточуючих її людей – рефлексія виконує розвивальну, регулятивну, мотивуючу, пізнавальну, смислоутворюючу, стимулюючу, конструктивну, контрольну функції.

Л і т е р а т у р а

1. Лепский В.Е. Рефлексия в работах Г.П. Щедровицкого и В.А. Лефевра / Рефлексивный подход от методологии к практике / Под. ред. В.Е. Лепского – М. : «Когито-Центр», 2009. – 327 с.
2. Тейяр де Шарден П. Феномен человека / П. Тейяр де Шарден // Введение к объяснению мира. – М.: Наука, 1987. – 381 с.
3. Щедровицкий Г.П. Мышление. Понимание. Рефлексия / Г.П. Щедровицкий. Сост. и отв. ред. А. А. Пископел, и др.. – М. : Наследие ММК, 2005. – 798 с.

Воронова Ольга Юрїївна – викладач кафедри психології Мукачівського державного університету.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСІБУ ЖИТТЯ У МОЛОДІ

Постановка проблеми. У наш час все частіше виникає проблема здоров'я молоді. Це стало не тільки особистою, але і державною проблемою, так як молодь є рушійною силою суспільства, країни. Молодь – громадяни України віком від 14 до 35 років [4].

Велика медична енциклопедія визначає здоров'я не тільки як відсутність фізичних хвороб і шкідливих звичок, але і як повне фізичне, психологічне, духовне і соціальне благополуччя [1]. А за даними Всесвітньої Організації охорони Здоров'я (ВООЗ) стан здоров'я залежить на 16-20% - від стану навколишнього середовища, 18-22% - від генетики, 8-10% - від якості медичного обслуговування і на 48-53% від способу життя. Саме тому здоровий спосіб життя (ЗСЖ) є одним з ключових складових здоров'я [2].

Вести здоровий спосіб життя важливо для людини будь-якого віку, однак, для молоді це має стати пріоритетом, у зв'язку з підвищеними сучасними життєвими викликами. На даний момент не існує однозначного визначення поняття "здорового способу життя". Кожен розуміє це по-своєму. Проте це завжди означає життєдіяльність людини з метою формування, збереження і зміцнення свого здоров'я. З усіх складових здорового способу життя для молоді найбільш проблемними є раціональне харчування, оптимальний руховий режим, відсутність шкідливих звичок і розвиток, як моральний так і інтелектуальний.

Викладення основного матеріалу. В умовах мінливості сучасного світу дуже складно все встигати, в тому числі стежити за своїм харчуванням. В основному це стосується школярів і студентів. Однак й для працюючої молоді ця проблема є актуальною. Не дивно, що в останній час зросли випадки проблем з травленням серед молоді. Раціональне харчування — це не тільки не шкідлива їжа, але і нормована кількість їжі, необхідне якість їжі і правильний організований режим прийому їжі.

Ще однією складовою ЗСЖ є оптимальний руховий режим. Незважаючи на швидкий ритм життя, проблема оптимального рухового режиму молоді не зникає, а навпаки, стає все серйозніше. Це зумовлено тим, що досягнення в науці і техніці зробили комфортним побут у працюючих людей. Найчастіше це пов'язано з навчальною діяльністю у вищих навчальних закладах і школах. Недолік рухової активності істотно впливає на організм людини, в тому числі на кровообіг, обмін речовин.

У підсумку зменшується міцність кісток, знижується працездатність і багато іншого.

Коли кажуть про "здоровий спосіб життя" люди розуміють це як відсутність шкідливих звички. Зрозуміло, що це також є складовою ЗСЖ. Найбільш частими шкідливими звичками серед молоді є куріння і вживання алкоголю. Пов'язано це, перш за все, з оточенням молоді та пропагандою вживання алкогольних і тютюнових виробів. Люди завжди намагаються адаптуватися в суспільстві, в якому вони знаходяться, а іноді заради цього вони формують у собі шкідливі звички, від яких нелегко позбутися [3].

Куріння – одна з найпоширеніших шкідливих звичок як серед молоді, так і всіх людей в цілому. За підрахунками Організації Об'єднаних Націй (ООН) в світі від куріння кожні 13 секунд помирає людина, а щороку від куріння гине близько 3 мільйонів чоловік. Люди часто не замислюються, що куріння дуже небезпечно і викликає швидке звикання. Вони думають, що зможуть кинути коли забажають, але це не завжди просто і часто виходить тільки доклавши величезні зусилля і маючи мотивацію.

Не менш поширеною звичкою є вживання алкогольних напоїв. Також, як і з курінням, навіть діти до 18 років мають такі шкідливі звички. Алкоголь завдає руйнівної шкоди по всіх системах організму, в тому числі, по органам шлунково-кишкового тракту, по сечовидільної і навіть статевій системі.

Ще однією небезпечною шкідливою звичкою є вживання наркотиків. Ця шкідлива звичка може не тільки викликати важкі захворювання, але і в найкоротші терміни привести до летального результату. До наркотиків людина звикає набагато швидше ніж до куріння чи алкоголю. Якщо тютюн або алкоголь формують звичку поступово, то наркотики роблять це за кілька прийомів. Тому, безумовно важливо, проводити профілактику шкідливих звичок і формувати у молоді здоровий спосіб життя.

Найбільший внесок у формування здорового способу життя вносить пропаганда. Під пропагандою розуміються різні методи, такі як лекції, бесіди, дискусії, статті, брошури, плакати, малюнки, фільми і багато іншого. Однак, існує і антипропаганда, яка заохочує нездоровий спосіб життя. Це може бути реклама на телебаченні, у фільмах і серіалах, книгах, а також антипропаганда серед однолітків і небажання виділятися.

Держава, дбаючи про своє майбутнє, все частіше реалізує програми формування здорового способу життя. Складовими цих програм є сприяння молодіжним організаціям, які здійснюють профілактику шкідливих звичок, підтримка проектів, які займаються пропагандою

ЗСЖ в школах та університетах, оснащення відповідним матеріалом організації, що займаються профілактикою девіантної поведінки серед молоді. Від того як формується ЗСЖ в молодості залежить якою людиною буде в майбутньому. Тому цим визначається діяльність соціального робітника, мета якого, у тому числі, полягає у вихованні культури здоров'я людини з урахуванням всіх індивідуальних особливостей. Соціальні робітники можуть використовувати у своїх цілях державні установи, наприклад, центри соціального обслуговування, різні культурні та спортивні установи, територіальні центри соціальної допомоги сім'ї та дітям та інші.

Соціальна робота є одним з найважливіших факторів формування здорового способу життя у тому числі молоді. Метою соціальних робітників, є досягнення високого рівня здоров'я громадян, особливо молоді, тому що молодь – майбутнє всієї держави.

Висновки. Здоров'я – найважливіша складова життя людини, тому формування здорового способу життя стає пріоритетом не тільки особистому або сімейному рівні, але і державному. Необхідно реалізовувати як можна більше програм для пропаганди ЗСЖ і всіма силами боротися з антипропагандою, яка нажалі не має місця у сучасному суспільстві.

Л і т е р а т у р а

1. Велика медична енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://бмэ.org/index.php/ЗДОРОВЬЕ>
2. Всесвітня Організація Охорони Здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unbrussels.org/world-health-organization-who/>
3. Зав'ялов а. Є. проблеми формування здорового способу життя в середовищі молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.systempsychology.ru/journal/2015-13/256-zavyalov-ae-problemy-formirovaniya-zdorovogo-obraza-zhizni-v-srede-molodezhi.html>
4. Закон України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

Галян Анна Євгенівна - здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» (спеціалізація «Практична психологія») Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля.

Бровендер Олена Олександрівна - старший викладач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

МЕТОДЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ОКАЗАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ПОЖИЛЫМ ЛЮДЯМ В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ

Постановка проблемы. Пожилые люди часто, сами не осознавая того, нуждаются в психологической помощи. Им сложно смириться с фактом старения, у них наблюдается потеря энергии, мотивации и интереса к активному образу жизни, пониженное настроение, депрессивные состояния, обусловленные психологическими потрясениями, например, смертью близких, тяжелыми заболеваниями, старением, физическими изменениями и утратой энергии, вследствие чего они чувствуют себя одинокими и ненужными. При этом пожилые люди редко обращаются за помощью в медицинские учреждения, не говоря уже о специализированных центрах, оказывающих психологическую помощь, достаточно часто придерживаясь мнения, что они слишком стары, и не нуждаются ни в какой помощи. Безусловно, такая позиция неправильна. Пожилые люди не меньше других нуждаются в психологической помощи и поддержке.

Чаще всего пожилые люди контактируют с социальными учреждениями, обращаясь за помощью по разным вопросам, в части оказания социальных услуг и помощи, оформления социальных выплат и др. При этом социальные работники не всегда могут оказать необходимую психологическую помощь нуждающимся в ней пожилым людям без привлечения специалиста психолога. Привлечение же психолога может быть затруднено, в частности в сельской местности, вследствие нехватки специалистов-психологов в социальных учреждениях или перегруженности их работой. В связи этим представляет интерес исследование методов, позволяющих социальному работнику оказать самостоятельную психологическую помощь пожилым людям.

Изложение основного материала. Понимание возрастной психологии помогает специалисту по социальной работе получить необходимую для работы информацию, вызвать доверие клиента. Знание и умение применять на практике определенные психологические методы и приемы позволит работникам и специалистам социальных служб проводить необходимые психологические тестирования, помогать и поддерживать пожилых людей, обратившихся за помощью при отсутствии специалиста-психолога.

В этой связи представляет интерес исследовать такие методы как имаготерапия и библиотерапия в контексте их использования в социальной работе с пожилыми людьми.

Психотерапевтическая помощь пожилым людям может оказываться как индивидуально, так и в группах. Для некоторых людей комфортнее быть со своим специалистом один на один, а для других хорошей поддержкой является группа людей со схожими проблемами, где они могут найти не только поддержку и утешение, но и обрести новых друзей, что, безусловно, важно и помогает избавиться от чувства одиночества. В группе люди могут обмениваться жизненным опытом, совместно принимать факт старения и искать новые цели и смысл в жизни, а также, преодолевать одиночество [1].

Основной особенностью психотерапии с пожилыми людьми является учет не только душевного, но и физического здоровья. Также необходимо уделять внимание формированию здорового образа жизни человека и навыков заботы о себе. Следует также учитывать индивидуальные особенности клиента, его черты характера. Очень часто, пожилые люди становятся обидчивыми, они сложно воспринимают перемены.

Существует несколько методов психотерапии, которые могут использоваться в социальной работе с пожилыми людьми, например, библиотерапия и имаготерапия.

Имаготерапия – психоаналитический метод лечения, заключающийся в воспроизведении клиентом в своем воображении психотравмирующей ситуации, в которой он представляет себя в образе любимого героя и действует так, как действовал бы герой [2]. Имаготерапия обучает людей адекватно реагировать в трудных ситуациях. Этот метод может использоваться как в пересказах литературных произведений, так и в исполнении ролей в спектаклях.

Библиотерапия определяется как форма психотерапии, основанная на использовании чтения для улучшения психического состояния пациента [3]. Психолог подбирает подходящие книги индивидуально для каждого клиента, ориентируясь на его особенности и проблему. По мере прочтения пожилым людям необходимо делать записи и заметки, что позволит специалисту оценивать состояние и наблюдать прогресс клиента. Для каждого человека литература подбирается индивидуально. Духовная литература, например, подойдет религиозным людям; классика – людям с большим жизненным опытом; юмор поможет людям отпустить проблемы и поднять настроение и так далее.

В библиотерапии с пожилыми людьми рекомендуется использовать книгу «В лучшем виде» Владимира Яковлева, которая

рассказывает о реальных историях пожилых людей, возраст которых не мешает их активной жизни. Также, представляет интерес книга «Следующие 50 лет», написанная Крис Кроули и Генри Лоджем. Книга мотивирует искать новые увлечения и продолжать жить и получать удовольствия от жизни, несмотря на возраст. Данные книги разрушают стереотипы о старости, пожилых людях, показывают, что старость еще не конец. Таким образом, одной из важнейших составляющих психологической помощи пожилым людям является формирования интереса к активному образу жизни, к дальнейшему самовыражению.

Выводы. Подводя итог, отметим, что социальная работа с пожилыми людьми значительно отличается от работы с другими категориями клиентов. Поэтому следует учитывать психологические особенности этой возрастной группы клиентов социальных служб, а также использовать в практической социальной работе такие методы как имаготерапия и библиотерапия, которые не представляют сложности в практическом использовании, при этом зарекомендовали себя как действенные методы психотерапевтического воздействия при работе с пожилыми людьми.

Л и т е р а т у р а

1. Альфред Притц Групповой психоанализ с пожилыми людьми [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.koob.ru/pritz_vykoukal/ group_psychoanalysis](http://www.koob.ru/pritz_vykoukal/group_psychoanalysis)
2. Большой медицинский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovariki.org/bolsoj-medicinskij-slovar/18193>
3. Психологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://psychological.slovaronline.com>

Гаян Анна Євгенівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» (спеціалізація «Практична психологія») Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Федорова Олена Вікторівна - к. е. н., доц., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ І ПРОБЛЕМА ІМІДЖУ ПЕРЕМІЩЕНИХ ВНЗ

Постановка проблеми. У сучасному світі ринкових відносин важливо, щоб суб'єкт діяльності з надання освітніх послуг був сучасним і конкурентоспроможним. Релевантне значення має беззаперечна репутація, яка складає підґрунтя його позитивного іміджу. Разом із цим, важливим є формування позитивного ставлення громадян до вищого навчального закладу (ВНЗ), сприйняття його у якості центру освіти, науки та культури.

Як зазначають дослідники, формування позитивного іміджу ВНЗ – це діяльність, яка спрямована на посилення його конкурентоспроможності та впливовості на ринку освітніх послуг. А враховуючі те, що на теперішній час розгортається гостра конкурентна боротьба між вищими навчальними закладами як за абітурієнтів, так й власно за своє існування, особливо важливим є здійснення заходів з реалізації «Паблік рилейшнз» або PR, як соціально-психологічного заходу вибудовування позитивних відносин з громадськістю, й особливо з тієї її частиною, яка власно й складає потенціал для їхнього подальшого розвитку та зростання [2; 4]. Проте, на теперішній час, особливо актуальною є проблема побудова дієвого та позитивного іміджу саме переміщених ВНЗ, оскільки такі вищі навчальні заклади зіштовхнулися з такою кількістю великих труднощів, які до 2014 р. не випробовував на один ВНЗ в Україні.

Викладення основного матеріалу. Загальновідомо, що під PR розуміють «публічні зв'язки» або «зв'язки з громадськістю» [1]. В узагальненому сенсі під PR розуміється певний вид діяльності, зміст якої полягає у забезпеченні процесу інформаційної взаємодії та встановлення взаємопорозуміння між установою / організацією та громадськістю. Як зазначають фахівці PR – це вид впливу на громадську думку та прагнення покращити відносини з громадськістю [4; 6]. Узагалі PR повинен забезпечити позитивний імідж установи або організації (навіть окремої особистості) з метою формування або зміцнення їхніх відкритих відносини з громадськістю. При цьому, на думку Е. Н. Богданова, В. Г. Зазика, Г. Г. Почепцова позитивні або негативні судження громадської думки про ті або інші події та факти дійсності значно залежать від якості роботи фахівців з PR [1; 6].

Отже, основним елементом PR є імідж і вміння його формувати та зміцнювати. Власно імідж – це образ об'єкту, який сприймається

індивідом в емоційно забарвлених тонах [6]. При цьому, в ньому відтворені певні значення, які об'єкт екстраполює з метою його розпізнавання та запам'ятовування. Це система уявлень індивідів про певний об'єкт та його змістовні характеристики. Але, розгляд особливостей використання PR переміщеного ВНЗ у процесі зміцнення позицій на ринку освітніх послуг є складна практична проблема, яка має кілька шляхів свого вирішення.

По-перше переміщений ВНЗ є частиною суспільства та цілком залежать від нього. По-друге – переміщений ВНЗ цілком залежать від держави й підпорядковуються його директивам. По-третє – у конкурентному освітньому середовищі, яке ще й ускладнено статусом переміщених вишів, кожен переміщений ВНЗ змушений самостійно вирішувати завдання щодо власного існування, оскільки в конкурентному середовищі виживають найсильніші.

Дієвий імідж переміщеного ВНЗ – це наповнений позитивним змістом образ вишу, який має ефективний зв'язок із громадськістю, як регіону, так й за межами території розташування. Все це забезпечує можливість такого ВНЗ бути конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг. Крім того, такий імідж значно посилюється за рахунок високого рівня професорсько-викладацького складу, їхньої кваліфікації, що без сумніву приваблює абітурієнтів і надавати упевненості студентам щодо правильності їхнього навчально-освітнього вибору.

Разом із цим, PR, перш за все, спрямовується на встановлення та підтримку порозуміння, толерантності та співробітництва між суб'єктом публіситі та громадськістю. У цьому процесі головна роль відводиться впливу, який виступає складним соціально-психологічним утворенням, що у феноменологічному плані виступає полімодальним явищем [3]. Вплив у процесі здійснення PR-діяльності є дія, що спрямована на стан, думки, почуття та дії інших, за допомогою різних засобів психологічного та соціального виміру.

Дієвий PR та дієвий імідж переміщеного ВНЗ – це ефективне виокремлення такого закладу серед інших, так би мовити його особливе обличчя, яке всі знають, ім'я якого є поширеним серед громадськості, його всі узнають та про нього всі говорять. Науковці та викладачі прагнуть працювати в ньому, батьки потенційних абітурієнтів хочуть щоб їх діти навчалися в ньому, а власно абітурієнти вибирають такий заклад як найкращий.

Дієвий імідж переміщеного ВНЗ – це приваблення потенційних користувачів освітніх послуг, індивідів із високим рівнем мотивації на вищу освіту, але разом із цим, ВНЗ – це й ретранслятор певних смислів і цінностей, які превалюють в ньому. Отже, в позитивному іміджі повинен бути присутнім й моральний аспект життя ВНЗ, який, переважно, транслують керівництво та професорсько-викладацький склад

навчального закладу. Проте, важливим є акцент й на моральності всіх тих, хто здійснює так звану обслуговуючу діяльність у виші (фінансові та технічні працівники, служба охорони, прибиральниці тощо).

Висновки. Отже, можна зробити узагальнення та зазначити, що PR як один з видів діяльності, що спрямований на досягнення порозуміння та формування позитивного ставлення до суб'єкту діяльності, забезпечує конкурентоспроможні позиції переміщеному ВНЗ на ринку освітніх послуг, надає перспектив щодо його подальшого ефективного існування в умовах підвищених ризиків щодо свого майбутнього.

На теперішній час успіх переміщеного ВНЗ на ринку освітніх послуг стає можливий завдяки активній роботі з цільовими аудиторіями, продукуванням ефективних впливів на громадськість та вмінням своєчасно відстежувати соціальні експектації та оперативно реагувати на виклики сьогодення.

Л і т е р а т у р а

1. Богданов Е. Н. Психологические основы «Паблик рилейшнз» / Е. Н. Богданов, В. Г. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 248 с.
2. Гарькавець С. О. Паблік рилейшнз та імідж ВНЗ: соціально-психологічний аналіз проблеми / С. О. Гарькавець // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2013 – №3(32). – С. 90-95.
3. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: [монографія] / С. О. Гарькавець. – Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.
4. Куріло В. Public Relations для вищих навчальних закладів / В. Куріло, О Савченко // Наукові записки Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили: політичні науки. – 2004. – Вип. 20. – С. 38-42.
5. Ньюсом Д. Все о PR. Теория и практика паблик рилейшнз / Д. Ньюсом. – М. : Имидж-Контакт, 2008. – 627 с.
6. Почепцов Г. Г. Имиджология / Г. Г. Почепцов. – Киев : Изд-во «Ваклер», 2002. – 378 с.

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол. н., проф., професор кафедри психології соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Буровіна Оксана Володимирівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Гречишкіна Кристина Олексіївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇХ ФУНКЦІЙ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Протягом усього життя у людини відбуваються ситуації, які піддають його психічний стан. У таких випадках кожен по-різному справляється з труднощами, зазвичай використовуючи при цьому психологічні механізми захисту, вони виконують функцію захисту психіки від перенапруги.

Вперше такі терміни, як «психологічний захист» та «захисні механізми» були введені З. Фройдом у 1894 р. [5]. Учений вважав, що захист є таким собі найменуванням для всіляких технік, що застосовуються Его в конфліктній ситуації, а виникають психологічні механізми захисту в ранньому віці та використовуються на протязі всього життя людини.

Викладення основного матеріалу. Багато авторів дають свої визначення захисних механізмів. У теорії особистості вони розцінюються невід'ємною властивістю особистості. Крім відображення рис і властивостей людини, вони так само визначають її розвиток. Коли захисні механізми не реалізують свої функції, можливі появи психічних порушень. Форма психічних порушень, зазвичай визначає властивості захисних механізмів особистості. Такі психічні порушення навіть призводять до дизфункцій у соціально-нормативних координатах життєдіяльності особистості [1].

З. Фройд [6] виокремив такі захисні механізми, як витіснення, придушення, регресія, проекція, інтроєкція, раціоналізація, компенсація, реактивні утворення, заперечення реальності. Але першою, хто внесла розгорнуте поняття захисних механізмів була А. Фройд [4]. Дослідниця зазначила, що: «Захисні механізми – це діяльність Его, яка починається, коли Его схильне до надмірної активності спонукань або відповідних їм афектам, що представляють для нього небезпеку. Вони функціонують автоматично, не узгоджуючись зі свідомістю» [4, с. 234]. Дослідниця запропонувала вважати захисними такі психодинамічні механізми: 1) витіснення (придушення); 2) регресію; 3) формування реакції; 4) ізоляцію; 5) заперечення (анулювання) здійсненої дії, того, що відбувається; 6) проекцію; 7) інтроєкцію; 8) звернення на власну особистість; 9) перетворення у свою протилежність; 10) сублімацію. Згодом цей список було доповнено новими механізмами, спрямованими

проти зовнішніх фрустраторів: 11) втеча від ситуації; 12) заперечення; 13) ідентифікація; 14) обмеження «Я» [2].

Проте, на теперішній час, основними механізмами психологічного захисту особистості, більшість дослідників, вважає:

1. Витіснення, що вважається найбільш часто використовуваним. Він ніби «стирає» з пам'яті неприємну інформацію або ситуацію, яка може загрожувати цілісності «Я» людини.

2. Регресія, за яку особистість несвідомо повертається на більш низький рівень розвитку, який, як їй здається, гарантує захист і безпеку. У чоловіків, часто проявляється у вигляді підкреслення брутальних форм поведінки.

3. Проекція, що проявляється у вигляді перенесення своїх якостей, почуттів, думок, які особистість не сприймає в собі, іншим. Зазвичай, людина прагне присвоїти іншим свої негативні риси. Також проекція може проявлятися у вигляді сприйняття подій та стимулів навколишнього середовища в образі власних очікувань, потреб, бажань та ін.

4. Раціоналізація, за якої відбувається логічне обґрунтування неприпустимих думок, почуттів та поведінки індивіда. Зазвичай, раціоналізацію використовують, щоб виправдати вчинки перед оточуючими, які були негативно розцінені. Суб'єкт не поділяє думок оточення і не визнає провини, але за допомогою раціоналізації захищає власне Его та свій образ.

5. Інтелектуалізація, яка передбачає завищену експлуатацію інтелектуальних ресурсів для ліквідації емоційних переживань і почуттів. Вона взаємопов'язана з раціоналізацією, тим самим замінює переживання почуттів обміркуванням цих переживань.

6. Компенсація передбачає спробу прикриття реальних і неіснуючих недоліків. Розрізняють прийнятну та не прийнятну (брутальність і конфліктність), пряму (завідомо програшна ситуація) та непрямую (самоствердження в іншій сфері) компенсацію.

7. Реактивне формування, що передбачає підміну неприпустимих спонукань, допустимими. Захист протікає в два етапи – спершу усувається неприпустиме бажання, після чого зміцнюється на протилежне йому. Наприклад, надмірна турбота може ховати відторгнення особистості.

9. Заперечення, за яке людина відмовляється сприймати неприємну реальність. Даний механізм часто спостерігається у людей, які знаходяться в кризовій ситуації (невеличкова хвороба, наближення смерті, втрата близької людини тощо).

10. Заміщення, яке полягає у несвідомій перетрасляції емоцій, бажань від одного об'єкта до більш прийнятної заміни. Часто можна спостерігати на прикладі переспрямування агресивних почуттів від роботодавця на членів сім'ї або близьких і друзів.

Виходячи з тверджень В. Г. Каменської, Р. М. Грановської та ін. [3], найплідніше психологічні захисти це: компенсація і раціоналізація, самі руйнівні – проекція і витіснення. Застосування конструктивних захистів скорочує можливість початку конфлікту або посилення його. Тому, можна сказати, що психологічний захист впливає на світосприйняття суб'єкта, а також на образ дій та особливостей життя суб'єкту життєдіяльності.

Залежно від ситуації та оточення, людина може застосовувати різні механізми захисту «Я», тим самим зберігає свій психічний стан, оберігаючи свою свідомість від негативних емоцій та переживань, допомагаючи вирішенням внутрішньоособистісних і міжособистісних конфліктів.

Висновки. Таким чином, психологічні механізми захисту особистості – це несвідомий процес, який спрямований на зниження тривожності та емоційного напруження в кризовій для людини ситуації, що захищає її психічне здоров'я. Людині необхідно вміти використовувати різні механізми психологічного захисту, вміло застосовуючи їх в різних ситуаціях. Однак неправильне застосування даних захисних механізмів може привести до порушення сприйняття реальності та виникненню різних відхилень в психіці.

Література

1. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: [монографія] / С. О. Гарькавець. – Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.
2. Захарова Ю. Б. В моделях психологической защиты на уровне межгруппового взаимодействия / Ю. Б. Захарова // Вестник Московского университета. Серия. 14. Психология. – 1991. – № 3. – С. 11-17.
3. Зликов В. Л. Почую лише те, що схочу, або декілька слів про психологічний захист / В. Л. Зликов // Людина і світ. – 1990. – № 3. – С. 22-28.
4. Платонов Ю. П. Психология конфликтного поведения / Ю. П. Платонов. – СПб. : Речь, 2009. – 544 с.
5. Психологія. Навчальний посібник / О. В. Винославська, О. А. Бреусенко-Кузнецов, В. Л. Зликов та ін. – К. : ІНКООС, 2005. – 352 с.
6. Яценко Т. С. Особливості взаємозв'язку між свідомою та несвідомою сферами психіки суб'єкта / Т. С. Яценко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: науково-методичний журнал. – 2002. – № 4 (8). – С. 99–110.

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Новосад Альона Сергіївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Гарькавець С. О., Полуктова К. О.

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ І ШЛЯХІВ ЇХНЬОГО ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. На теперішній час в Україна ми спостерігаємо загострення соціального конфлікту, продукування якого зумовлено внутрішніми та зовнішніми чинниками. Наявний соціальний конфлікт поглиблюється соціально-економічною кризою, спробами (вдалими та не дуже вдалими) реформування багатьох соціальних сфер життя (у тому числі й в освіті), протистоянням різних суб'єктів політичної діяльності, а також зовнішньою військовою агресією [3]. На фоні цього, також відбувається зміна статусів і ролей суб'єктів діяльності, переоцінка цінностей, традиційних установок, що посилює конфліктне протистояння, оскільки створює гетерогенне тло суспільних трансформацій.

Разом із цим, ризик виникнення та загострення соціальних конфліктів у закладах вищої освіти також має підстави, оскільки молодь, внаслідок вікових особливостей, завжди є більш радикалізованою частиною суспільства, що втілюється в агресивних і деструктивних формах їхньої соціальної активності [5].

Викладення основного матеріалу. На фоні сучасної соціальної ситуації в Україні, проблема соціальних конфліктів має тенденцію до свого загострення. Звідси актуалізується питання про психологічні наслідки, шляхи запобігання та подолання конфліктної дезадаптації особистості. Особливо артикульованим це питання постає відносно юнаків і дівчат, які є внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та, у яких ще несформована конфліктологічна компетентність.

Відомо, що стиль поведінки у конфліктній ситуації має вирішальне значення для подальшого розвитку та завершення конфлікту. К. Томас

[6] виділяє такі умови продуктивного завершення конфліктної взаємодії: адекватна оцінка міри, якою особистість прагне задовольнити власні інтереси та інтереси іншої сторони; адекватне усвідомлення доцільності обраного способу поведінки відповідно до конкретної ситуації; урахування сили опонента, влади, яку він має; правильне визначення джерела конфлікту; урахування характеру взаємин з іншою стороною; урахування власних особистісних властивостей та особливостей опонента. Але зазначені варіації продуктивного завершення конфліктів є й шляхами щодо формування конфліктологічної компетентності особистості. Остання визначається як важлива складова комунікативної компетентності особистості, що включає знання, вміння та навички з попередження, управління та розв'язання конфліктів різної складності.

Є. Н. Богданов і В. Г. Зазикін [1] виокремлюють такі психологічні складові конфліктологічної компетентності особистості: знання про причини виникнення конфлікту, особливостей його розвитку та протікання, поведінку опонентів у конфліктному протистоянні, їх психологічних станах тощо; уміння передбачати дії опонентів під час конфлікту, його розвиток та наслідки; вміння впливати на опонентів, їх ставлення, оцінки, мотиви та цілі у конфліктному протистоянні; вміння здійснювати ефективне спілкування з співучасниками конфлікту з урахуванням їх особистісних особливостей та емоційних станів.

Конфліктологічна компетентність передбачає вміння управляти конфліктом на інтернальному та екстернальному рівнях. Перше передбачає керування власною поведінкою, емоціями, психологічним настроєм у конфліктній взаємодії, а друге – вимагає організаційно-технологічної сторони цього процесу в якому суб'єктом управління може виступати менеджер, лідер або посередник (медіатор). Головною метою управління конфліктами є їхнє урегулювання та успішне розв'язання, запобігання їхнього загострення, подолання конкурентної вітимності, взагалі, його вирішення з позитивним результатом для всіх зацікавлених сторін [4].

У вищому навчальному закладі, який визначений як тимчасово переміщений та, у якому навчаються студенти-переселенці, робота з формування конфліктологічної компетентності особистості є особливо актуальною, а тому потрібно створювати «Центри порозуміння», приклади роботи яких вже виявили свою ефективність в середніх закладах освіти [2]. Головна артикуляція повинна робитися на тому, щоб поряд із отриманими знаннями з сфери конфліктології та психології конфлікту, у студентів розвивалися вміння та формувалися практичні навички (досвід) конструктивного розв'язання конфліктів. Насамперед це стосується впровадженню медіації, як однієї з ефективних форм

вирішення та подолання конфліктів. Медіація – це процес, в якому нейтральна третя сторона, посередник або медіатор, допомагає вирішити конфлікт, сприяє виробленню добровільної угоди між конфліктуючими сторонами. Медіатор полегшує процес спілкування між сторонами конфлікту, допомагає глибше зрозуміти їхні позиції та інтереси, шукає ефективні шляхи вирішення проблеми, надаючи їм можливість дійти взаєморозуміння.

Необхідність утворення «Центрів порозуміння» у тимчасово переміщених ВНЗ (а за великим рахунком і не тільки в них) зумовлена ще й тим, що в Україні, останнього часу, дуже гостро постає проблема соціальних конфліктів, яка, нажаль, не знаходить свого системного вирішення. Кількість індивідів, які не спроможні вирішувати конфлікти на конструктивній основі тільки збільшується. Доказами цього є постійне соціально-політичне протистояння прихильників різних політичних сил, збільшення насильницьких дій (побиття активістів, рейдерські захоплення тощо), а головне військовий конфлікт, що триває п'ятий рік на Південному сході України. Все це сприяє озлобленню людей, формує інтолерантність до тих, хто не поділяє їхніх поглядів або думок.

Отже, формування конфліктологічної компетентності студентів, навчання їх практикам медіації, одночасно, стає й умовою розвитку таких їхніх індивідуальних якостей як стресостійкість, самоконтроль, самооцінка, самозбереження, що вкрай необхідно в умовах гострих емоційних переживань і деструктивних впливів.

Висновки. Таким чином, одним із шляхів вирішення соціальних конфліктів є проведення конфліктологічної просвітницької діяльності, на базі створених у ВНЗ «Центрів порозуміння». Такі центри могли б стати майданчиками медіації, як для вирішення конфліктів, що виникають між суб'єктами начального процесу, так й центрами з формування конфліктологічної компетентності не тільки студентської молоді, а всіх зацікавлених осіб, які прагнуть конструктивно вирішувати та долати конфлікти.

Л і т е р а т у р а

1. Богданов Е. Н. Психология личности в конфликте: [учебное пособие] / Е. Н. Богданов, В. Г. Зазыкин. – [2-е изд.] – СПб. : Питер, 2004. – 224 с.
2. Волченко Л. П. Створення шкільного центру порозуміння «Ти не один» / Л. П. Волченко // Директор школи. – № 13-14. – 2018. – С. 83-92.
3. Гарькавец С. А. Проблема конкурентной виктимности и вооруженный конфликт на юго-востоке Украины / С. А. Гарькавец // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Психологія. – Т. 21, Вип. 2(42). – 2016. – С. 39-49.

4. Гарькавець С. О. Соціальні конфлікти – пропозиція нової класифікації / С. О. Гарькавець // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018 – №2(46). – С. 87-98.
5. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: [монографія] / С. О. Гарькавець. – Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.
6. Рубин Дж. Социальный конфликт: эскалация, тупик, разрешение / Дж. Рубин, Д. Пруйт, Хе Сунг Ким. – СПб. : прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 352 с.

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол. н., проф., професор кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Полуектова Кристина Олександрівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Гашенко К. Ю., Макарова Н. М.

ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На кінець ХХ ст. в Україні склалася катастрофічна ситуація зі станом здоров'я населення, про що свідчить:

- 1) ріст смертності через хвороби;
- 2) ріст професійної захворюваності;
- 3) збільшення кількості народжених з вадами розвитку;
- 4) ускладнення демографічної ситуації:
 - а) смертність перевищує народжуваність;
 - б) зменшення середньої тривалості життя;
 - в) дитяча смертність удвічі вища, ніж у країнах Заходу;
 - г) різке збільшення смертності у працездатному віці (кожен третій чоловік помирає, не доживши до пенсії);
- 5) зниження рівня імунітету внаслідок впливу несприятливих екологічних факторів [4].

Дослідженнями вчених встановлено, що близько 20-30% дітей, які приходять в перші класи, мають ті чи інші вади стану здоров'я; серед випускників шкіл вже близько 80% дітей не можна назвати абсолютно здоровими.

Аналіз структури захворюваності школярів переконливо свідчить про те,

що в процесі шкільного навчання зростає кількість учнів із захворюваннями дихальної, серцево-судинної систем, системи травлення, частішими є порушення постави, чимало дітей страждають нервово-психічними розладами, захворюваннями зорового аналізатора [2].

Викладення основного матеріалу. Валеологія - це наука, яка вивчає суть, механізми і прояви індивідуального здоров'я, методи його діагностики і прогнозування, а також корекції оптимізацією механізмів здоров'я з метою підвищення його рівня, покращення якості життя і соціальної адаптації людини [1].

Всім відомо, що без здоров'я немає щастя. «Здоров'я за гроші не купиш» - вчить народна мудрість. І це істина, а не вигадані слова. Лише хвора людина починає цінити своє здоров'я. Але, на жаль, лише на час - поки не одужає. Звичайно люди недбало відносяться до свого організму, вважаючи, що їх здоров'ю нічого не завадить.

Розглянемо, що про це писав П. М. Полушкін: «Жодними ресурсами сьогодні вже не ліквідувати наслідки нездорового способу життя, частка яких перевищує серед проблем здоров'я населення 40% і продовжує змінюватися пропорційно до лікувальних успіхів медичного обслуговування. Вивчення стану здоров'я населення країни дало можливість з'ясувати, що близько половини випадків захворювань, третина випадків передчасної смерті та стільки ж випадків порушень фізичного розвитку спричинені неправильним ставленням індивідуума (і його оточення) до свого здоров'я. Час від часу для зміцнення свого здоров'я третина населення переходить на раціональне харчування, а 38% займаються фізкультурою. Регулярно ж це роблять лише 12% і 8% відповідно [3].

Результати, звісно, дуже невтішні і сумні. Спираючись на попереднє твердження, можна зробити висновок, що більша кількість населення байдуже відноситься до стану свого здоров'я. У сучасному світі підлітки багато часу проводять у соціальних мережах і ведуть малорухливий спосіб життя, який може привести до розвитку гіподинамії. Замість того, щоб проводити вільний час на вулиці, вони годинами дивляться в екрани електронних пристроїв.

В наш час вже не рідкість зустріти підлітка з пляшкою алкогольного напою або цигаркою в руці. Молодь не лякають написи «Куріння вбиває», слабо діють і різноманітні соціальні реклами, які застерігають про небезпеку шкідливих звичок.

Оржеховська В.М. писала: «Всесвітня організація охорони здоров'я встановила першість України за рівнем поширеності підліткового

алкоголізму серед інших 14 країн, де проводилися спеціальні дослідження. За даними Національної ради з питань охорони здоров'я, щороку через алкоголізм в Україні помирає понад 40 тисяч людей. Майже 40% українських підлітків 14–18 років регулярно вживають спиртні напої» [2].

Людина - соціальне створіння, тому вона тією чи іншою мірою залежить від оточуючих. Найбільше піддаються такому впливу підлітки. Вони цілком залежать від думок своїх знайомих, друзів і однокласників. Часто саме в підлітковому віці діти вперше знайомляться з алкоголем та курінням. Підлітки бажають отримати нові враження, відчувати себе «дорослими». Вони цілком і повністю розуміють всю небезпеку цих надзвичайно шкідливих звичок. Підлітки бояться бути «білою вороною», бояться, що їх друзі будуть з них насміхатися, якщо ті відмовляться від цигарки або алкоголю.

В. М. Оржеховська досліджувала: «Аналіз анкет виявив, що 85,34% респондентів бажають вести більш здоровий спосіб життя (83,76% загальної кількості опитаних юнаків та 86,58% загальної кількості опитаних дівчат). Близько чверті учнів хотіли би позбавитися від своїх шкідливих звичок, кожний десятий – збільшити свою рухову активність» [2].

І все ж таки не все так погано, як здавалося на перший погляд. Адже молодь зацікавлена в збереженні свого здоров'я і, навіть, прагне покращувати його стан. Але що ж тоді стоїть на заваді? Напевно, тут справа в мотивації і заохочуванні підлітків до здорового способу життя. Батько та мати повинні подавати позитивний приклад своїм дітям. Підліткам цікавіше займатися спортом разом з батьками, ніж слухати нудні лекції про небезпеку шкідливих звичок. Проте в сім'ях, в яких дорослі мають шкідливі звички, діти вважають нормальним явищем те, що батьки палять або вживають алкогольні напої. Тому, зазвичай, діти з таких родин частіше зловживають поганими звичками, ніж діти зі здорових сімей. Це підкреслює такий український вислів: «Яка хата - такий тин; який батько - такий син».

Висновки. Треба пам'ятати, що здоров'я є найціннішим скарбом людини, і його треба зберігати як зіницю ока. Проблема формування здорового способу життя серед молоді завжди була, є і буде актуальною. На жаль, не всі молоді люди розуміють, як шкідливі звички в змозі зруйнувати здоров'я. В першу чергу, прищеплювати дитину до здорового способу життя повинні батьки. Адже саме батьки відповідають за життя і здоров'я своїх дітей. Здоров'я не можна купити, тому його треба зберігати змалечку.

Література

1. Грибан В. Г. Валеологія : підручник / В. Г. Грибан - 2-ге вид. пере- роб. та доп. – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 342 с.
2. Оржеховська В.М. Здоровий спосіб життя: навчально-методичний посібник / В.М.Оржеховська, О.О.Єжова. Суми:Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 188 с.
3. Полушкін П. М. Посібник до вивчення курсу «Вікова фізіологія та валеологія людини» / П. М. Полушкін. –Д. : ДНУ, 2015. – 138 с.
4. Основи здорового способу життя. Курс лекцій / ТДПУ: Тернопіль, 2009. – 58 с.

Гашенко Катерина Юрївна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Макарова Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Гейко Є. В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ – СУЧАСНІ НАУКОВІ СТУДІЇ

Постановка проблеми. Тема цілісності набуває особливої уваги в окремих психологічних теоріях. Так, у гештальт-теорії відбувається абсолютизування поняття “цілісність”, уявлення про природу цілого (М. Вертгаймер, В. Келер, Ф. Перлз, Ф. Смутс); у психоаналізі розкривається “відчуження” як процес і результат відокремлення суб’єкта від первинної цілісності й уособлення – створення власної автономії; у біхевіоризмі розглядається зв’язок “стимул-реакція” як складне утворення, що має власну структуру, спроба вирішити проблему взаємовідношення частки і цілого (Е. Толмен); у соціальній і культурній антропології: еволюціонізм висвітлює етнографічну спільноту як цілісність, дифузійнізм надає об’єктивного значення дифузії окремих культурних рис або елементарних структур, функціоналізм визначає цілісність як сукупність окремих елементів, а культуру як єдність усіх її елементів; у конструктивізмі цілісність постає як інтегративна єдність; утім поняття “цілісність” у гуманістичній психології розуміється як висхідна основа буття людини [1].

Проблема формування цілісності особистості потребує узгодженості позицій, стратегій, мовлення суб'єктів взаємодії (Л. Вітгенштейн, І. Гейзінга, Г. Зіммель та ін.). Відтак постає питання взаємозв'язку процесів прийняття себе, іншого, ситуації взаємодії з ним (О. Брудний, Д. Берн, С. Валінс, Д. Сієрс та ін.). Такий взаємозв'язок необхідно розглядати як принципову єдність взаємодії “вкладених один в одного...просторів” (Д. Бем, С. Братченко, О. Бодальов, У. Джеймс, В. Зінченко та ін.). Вагомість найбільш значущих чинників у процесі формування цілісності особистості визначається в такий спосіб: по-перше, ставлення та думка іншого, що слугує основою самосприйняття (Л. Галаш, О. Ухтомський та ін.); по-друге, уявлення про себе, “Я” – ідентифікування себе на рівні соціальної ідентичності – підґрунття для самоздійснення себе через взаємодію з іншими (Г. Балл, А. Борисюк, Дж. Мід, І. Гофман та ін.); по-третє, ідентичність на рівні самості, фундаментальна різниця між “Я” та іншими (А. Борисюк, Р. Валлагер, Д. Вегнер, Ж. Вірна та ін.).

Дослідників об'єднує думка про принципову схожість механізмів: підкреслюється роль “еталонів”, “еталоних стратегій” самосприйняття й організації цілісності (Д. Бем, Ф. Василюк, Ф. Гайдер, Г. Келлі та ін.). Виокремлено ще один напрям щодо їх взаємозв'язку – ситуаційний підхід (М. Аргайл, Л. Нісбет, Р. Росс та ін.). Окрім того, часто акцентується увага, що фіксування на будь-якому компоненті з “Я-ціле – Інший-ціле – Світ-ціле” призводить до неузгодженості, викривленості і порушення цілісності особистості (Б. Абрагамс, Р. Белл, В. Зінченко, Д. Сієрс та ін.).

Взаємозалежність між самоприйняттям і самоздійсненням особистості й світорозумінням суб'єкта: феномен самоорганізації індивіда визначається суб'єктивною картиною світу, підпорядкованої системі поглядів на світ, прийнятий у спільноті (У. Найсер, П. Оукс, Д. Сієрс, Т. Шибутані, К. Ясперс та ін.). В процесі аналізу цієї проблеми дослідники стикаються із проблемою контекстності світорозуміння (М. Аргайл, Е. Спрангер, К. Робсон та ін.). Контекстність світорозуміння у психологічних дослідженнях розглядається як ситуативна обумовленість, уміння враховувати контекст системи-цілого, уміння враховувати контекст взаємодії “Інший-ціле” та “Я-ціле” (Р. Андерсон, М. Беллок, Дж. Блек, Е. Вебер, К. Лайтфут, Р. Солсо та ін.).

В процесі формування цілісності особистості важливу роль відіграє взаєморозуміння (С. Братченко, Є. Головаха, О. Хараш та ін.). Так відбувається узгодження самосприйняття і світосприйняття – наближення точок зору, дискурсів, способів осмислення дійсності (О. Брудний, Е. Мелібруда, В. Панфьоров та ін.). Взаєморозуміння передбачає вміння децентрації й виходу особистості в мета-позицію, що дозволяє бачити ситуацію об'єктивно, з різних боків, і разом із тим взаємодію двох світів – дійсності (об'єктивного світу) і власної

реальності (внутрішнього світу особистості) (Н. Амяга, В. Знаков, С. Джуард, В. Каган, В. Сатір та ін.). Тому і саморозуміння ґрунтується водночас на власне розумінні себе (С. Ємельянов, О. Хараш, Т. Шибутані та ін.) й міжособистісному розумінні (Г. Гієбш, М. Керез, А. Панфілова, Г. Почепцов, Б. Россман та ін.). Вагому роль у процесі організації себе і опанування відносинами з іншими відіграє й зворотний зв'язок (С. Ротке, В. Юстицькіс, І. Ялом та ін.).

Висновки. Отже, цілісність визначається сукупністю зв'язків внутрішніх елементів системи й зовнішніх відношень, зв'язків і взаємодій [3]. Внутрішні й зовнішні зв'язки цілісної системи певним чином відповідають один одному, гармонізовані. Встановлено, що впродовж становлення та існування цілісності постійно виникає певне неспівпадіння зовнішніх й внутрішніх зв'язків системи. Тому цілісність системи є результатом її попереднього розвитку, вона є результатом, що забезпечується здатністю зберегти такий стан у процесі постійного руху, змін і розвитку [2].

Теоретико-методологічний аналіз і узагальнення наукових підходів до проблеми дослідження показав, що цілісність особистості – це єдність світоглядних орієнтацій, яка проявляється в автономності особистості, її відповідальності за свої дії, рефлексивності, відкритості, здатності до саморозвитку й самореалізації. Протилежним поняттю “цілісна особистість” є “фрагментарна особистість” – особистість, структурні компоненти якої входять у конфлікт один із одним і не являють собою цілісної картини світу. Незважаючи на реальну недосяжність ідеалу цільної особистості в емпіричному бутті, він слугує орієнтиром, до якого прагне цілісна особистість в ході свого саморозвитку й самореалізації. Відмова від прагнення до цієї цілісності, екзистенціальна замкнутість призводять до дисгармонії особистості та її руйнування. Характеристики цілісності й фрагментарності особистості залежать від тих соціокультурних умов, в яких особистість самоорганізується і діє.

Література

1. Гейко Є. В. Психологія цілісності особистості : монографія / Є. В. Гейко. – Кропивницький : Центральньо-Українське видавництво, 2016. – 384 с.
2. Дорфман Л. Я. Я-концепция: дифференциация и интеграция / Л. Я. Дорфман. / Интегральная индивидуальность, Я-концепция, личность / Под ред. Л. Я. Дорфмана. – М.: Смысл, 2004. – С. 96 – 123.
3. Завацька Н. Є. Системний підхід у вирішенні проблеми реадaptaції особистості. / Н. Є. Завацька // Теорія і практика управління соціальними системами, 2010. – № 4. – С. 30 – 38.

Гейко Євгенія Вікторівна – д. психол. н., доц., завідувач кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ ДИТИНИ

Постановка проблеми. Проблема виникнення і розвитку самооцінки є однією з центральних проблем становлення особистості дитини. Самооцінка відноситься до фундаментальних утворень особистості та значною мірою визначає її активність, це відношення до себе та інших людей, це судження людини про наявність, відсутність чи слабкість тих чи інших якостей, властивостей у порівнянні їх з певним зразком, еталоном. Самооцінка виявляє оцінне відношення людини до себе, свого характеру, зовнішнього вигляду, мови тощо. Самооцінка пов'язана з усіма проявами психічного життя людини.

Викладення основного матеріалу. Самооцінка дитини складається у процесі виховання, основна роль у якому належить родині. За твердженням О. Л. Зверєвої, родина – головний інститут виховання. Те, що людина здобуває у родині вона зберігає протягом усього наступного життя. У родині формуються основи особистості [1].

На думку М. Феннел велике значення у становленні самооцінки дитини має стиль сімейного виховання, та прийняті у родині цінності. У цьому випадку рівень самооцінки виступає як показник нервово-психічного здоров'я підростаючого покоління. Подарунки, слова схвалення від оточуючих, підтримуючи і закріплюючи конкретну поведінку, працюють на формування позитивної оцінки себе. Родина, у першу чергу, може допомогти дитині перебороти об'єктивно виникаючі труднощі [4].

Похвала і критика в дитячо-батьківських стосунках повинні мати розумне співвідношення, не можна хвалити дитину за все, що вона робить, але й сварити за всі дії – теж не варто. Якщо критика буде перевищувати похвалу, то дитина почне уникати спілкування з батьками. Особливо обережно потрібно поводитися з дітьми, якщо в сім'ї їх двоє і більше. Є батьки, які відверто порівнюють дітей, ставлять одного іншим у приклад. Результати чисельних досліджень сімейно-батьківських стосунків стверджують, що проблема порівняння дітей позначається на самооцінці, викликає заздрість, сумніви у батьківській любові, провокує вороже ставлення до об'єкту постійного звеличення.

Сім'я є своєрідним фундаментом, який виступає основою для формування і розвитку особистісних якостей дитини. Адекватна

самооцінка, впевненість у власних силах, позитивний погляд на світ і доброзичливість у стосунках з оточуючими людьми – всі ці позитивні якості особистості починають формуватися в сім'ї.

На думку фахівців з сімейно-батьківських стосунків батьки повинні виховувати дитину так, щоб в неї сформувалася адекватна самооцінка, адже низька самооцінка дитини не дає здібностям повністю розкритися. Занадто висока думка про себе може призвести до того, що дитина буде приписувати собі неіснуючі якості та нереальні перспективи, а потім, в майбутньому страждати через те, що її надії та сподівання на майбутнє так і не реалізувалися [2].

Психологічні дослідження доводять, що нормальний розвиток особистості найбільш ймовірний в сім'ях, де батьки дотримуються демократичного стилю виховання. У такій сім'ї дорослі враховують інтереси дитини, приділяють їй достатньо уваги і заохочують його успіхи, але, водночас, користуються своїм батьківським авторитетом, застосовуючи гнучку систему заохочення і покарання [2].

У сім'ях з авторитарним або ліберальним стилем виховання розвиток особистості дитини порушується. У першому випадку вона відчуває постійний тиск і тотальний контроль з боку батьків, а у другому вседозволеність. За таких умов виховання у дітей формуються негативні особистісні якості: дитина, якій часто дорікають, та сварять її без причини, виростає невпевненою у собі, а той, кого батьки хвалили за будь-яку дрібницю і безпричинно тішили дорогими подарунками, навпаки, має завищену самооцінку [3].

За твердженням Є. М. Вето, Д. В. Єршова, Ю. С. Єрофєєва, самооцінка не є постійною. Вона змінюється в залежності від обставин, тому багато емоційних розладів, що впливають на самооцінку, можна попередити, або подолати, але для цього батькам необхідно знати, як формується самооцінка у дитини і як вони можуть допомогти дитині в розвитку диференційованої адекватної самооцінки [4].

Висновки. Отже, самооцінка дитини напряму залежить від того, яке середовище оточує дитину та як спілкуються з нею найближчі люди. Таким чином, самооцінка є складною психологічною системою, для формування якої потрібні активні «демократичні» дії батьків. Дитинство – один із важливих етапів розвитку самооцінки. Саме в дитинстві починають формуватися новоутворення самооцінки, змінюється її смислова структура, виникають нові якості, що допомагають дитині краще регулювати свою поведінку. Самооцінка дитини – це одне із головних джерел інформації про її стан, про характеристику мотивації її дій та впливу на неї навколишнього середовища

Література

1. Авдєєва Н. Н. Розвиток уявлень про самого себе у дитини від народження до 7 років / Н. Н. Авдєєва, А. І. Сілвестру, Е. О. Смирнова. – М.: Наука, 1977.
2. Столин В. В. Познание себя и отношение к себе в структуре самоосознания личности / В. В. Столин. – М.: Речь, 1985. – 37 с.
3. Фельдштейн Д. И. Психология развития личности в онтогенезе / Д. И. Фельдштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 208 с.
4. Феннел М. Как повысить самооценку / М. Феннел. – М.: АСТ, 2007. – 287 с.

Гречишкіна Кристина Олексіївна - здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Пелешенко Олена Вікторівна - старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Гривнак І. В.

МОТИВАЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Мотиваційна сфера особистості є визначальною у процесі навчання, кінцевим суспільно важливим результатом якого є набуття людиною професіоналізму, в тому розумінні, що професіонал – це фахівець, який постійно розвивається для суспільного блага. На сьогодні так багато людей живуть без будь-якої мотивації. Люди звикли жити або по інерції, або потребою вижити, але щоб ціленаправлено виставляти мотивацію життя – не так багато здатні це робити регулярно, аналізуючи постійно своє життя. Саме мотивація відіграє велику роль в тому, щоб досягати великих цілей в житті. Мотивація дає імпульс здійснювати великі речі.

Кожен може визначати свою мотивацію, кожен може мріяти, кожен може ставити цілі свого життя і їх досягати, але чомусь ми цього не робимо. Правильне виставлення мотивації – дозволить досягти великі результати, не виставлення мотивації, по-суті – це приречення на безбарвне існування, технічне виконання завдань.

Викладення основного матеріалу. У сучасному суспільстві поняттю мотивація з кожним роком приділяється усе більша увага. І це цілком зрозуміло. Адже мотивація в усіх життєвих ситуаціях є

найпершим кроком. Саме з неї починається ланцюжок дій і подій, які змінюють людське життя в тому або іншому його аспекті.

Діяльність завжди викликана певними мотивами. Поняття «мотив» (від лат. *move* – рухати, штовхати) означає спонукання до діяльності, спонукальну причину дій і вчинків (тобто те, що примушує людину до дій).

Людину можуть спонукати до дії різні мотиви: інтерес до змісту та процесу діяльності, прагнення до самоствердження, почуття обов'язку перед суспільством, прагнення до самоствердження тощо. В свою чергу, мотиви можна поділити на: усвідомлені (людина віддає собі звіт, що спонукає її до діяльності, що є змістом її потреб) та неусвідомлені (людина не віддає собі звіту, що спонукає її до діяльності, що є змістом її потреб). Неусвідомлювані та усвідомлювані мотиви проявляються саме у таких формах спрямованості особистості як: потягах, установках, інтересах, схильності, бажаннях, ідеалах, світогляді, переконаннях.

Система мотивів, які виконують функцію спонукання, спрямування і регулювання діяльності, утворює мотиваційну сферу особистості. Мотиваційна сфера представлена:

- актуальними мотивами, які фактично спонукають до діяльності;
- потенційними мотивами, які сформовані, але не виявляються в діяльності.

Зауважимо, проте, що мотиваційна сфера людини динамічна, мотивація може посилюватися або послаблюватися. Можуть змінюватися ієрархія і стійкість мотивів. У мотиваційній сфері вирізняють три зони мотивації:

- центральна зона, у межах якої незадоволені потреби, виступаючи в формі високозначущих мотивів, зумовлюють активну, напружену діяльність працівника;
- зона мотивації, яка пов'язана з потребами, що постійно і легко задовольняються, значущість їх часто людиною недооцінюється, однак втрата одразу ж виявляє високу особистісну цінність;
- зона мотивації, в основі якої лежать потреби, для задоволення яких поки що немає можливостей і вони не можуть викликати адекватної їм діяльності [1, с. 120].

Слід більш точно охарактеризувати що являє собою мотивація.

Мотивація (*motivatio*) – система стимулів, що спонукають людину до виконання дій. Є динамічним процесом фізіологічної природи, керованим психікою особистості, що проявляються на емоційному та поведінковому рівнях. Вперше поняття «мотивація» було вжито у праці А. Шопенгауера.

Слово "мотивація" використовується в сучасній психології в двох сенсах: 1) як система факторів, що детермінують поведінку індивіда; 2) як стимуляція поведінкової активності суб'єкта, тобто мотивування діяльності та її контролю. Якщо другий сенс відноситься до педагогічної сфери, то перший є предметом психологічного аналізу.

Мотиваційний процес виглядає так: потреба → мотивація → мотив → бажання → діяльність.

В цілому мотиваційна сфера динамічно розвивається в залежності від обставин, але деякі мотиви є відносно стійкі, домінуючі і утворюють стрижень усієї сфери (в них проявляється спрямованість особистості).

Динамічність мотиваційної сфери особистості виражається в тому, що мотивація може посилюватися або послаблюватися, можуть змінюватися ієрархія і стійкість мотивів. Мотиви формуються поетапно.

Перший етап характеризується усвідомленням спонукання, яке включає усвідомлення його предметного змісту, способів дії і результату. Усвідомлене спонукання виступає мотиваційною одиницею, якою можуть бути потреба, схильність, бажання.

Другим етапом є прийняття мотиву. Щоб усвідомлене спонукання перетворилося на особистісний мотив, воно повинно бути внутрішньо прийняте людиною, тобто співвіднесене з ієрархією особистісних цінностей.

Третій етап пов'язаний з реалізацією мотиву, на якому його спонукальна функція поєднується з функцією задоволення потреби. Якщо неможливо реалізувати прийнятий мотив, то у працівника виникає фрустрація.

Фрустрація — це психічний стан людини, викликаний об'єктивно непереборними (або суб'єктивно так сприйнятими) труднощами виконання завдання, досягнення мети. Наслідком цього може бути зниження самооцінки і рівня домагань.

На четвертому етапі мотив закріплюється в характері людини, перетворюється на властивість особистості, тобто на потенційні спонукання.

Кінцевим етапом в розвитку мотивів є актуалізація потенційних спонукань, тобто відповідний вияв їх як рис особистості в умовах внутрішньої або зовнішньої необхідності.

Мотив досягнення успіхів — намагання людини добитися успіхів у діяльності і спілкуванні. Мотив уникнення невдач — відносно стійке намагання людини уникнути невдач у життєвих ситуаціях, пов'язаних з оцінкою результатів її діяльності іншими людьми. Локус (локалізація) контролю — якість, яка характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім факторам і

обставинам (зовнішній локус) або власним зусиллям і здібностям (внутрішній локус). Схильність до зовнішнього локусу контролю властива людям, невпевнених у своїх здібностях, неврівноважених, несамотійних у прийнятті рішень, часто безвідповідальних. Люди з внутрішнім локусом контролю послідовні, наполегливі в досягненні мети, впевнені в собі, врівноважені, незалежні, схильні до самоаналізу і критичної самооцінки.

Мотиваційна сфера може включати в свою структуру усвідомлені і неусвідомлені мотиви. Зокрема, В. В. Давидов неодноразово наголошував, що "без розуміння того, що таке нужда, органічна або духовна, і як вона перетворюється в потребу, нічого про діяльність сказати не можна". Потреба, за С. Л. Рубінштейном, – це відчувано людиною потреба в чомусь, що лежить поза ним, в якій проявляється зв'язок людини з навколишнім світом і його залежність від нього. Це одна категорія мотиваційного ряду - установка, в якій готовність до доцільного поведінки відбувається в несвідомих шарах психіки. У виникненні свідомих психічних процесів, передуює стан, яке ні в якій мірі не можна рахувати не психічним, а тільки фізіологічним станом. Це стан ми називаємо установкою, готовністю до певної активності"

Висновки. Отже, мотиваційна сфера особистості – це ядро (центр) простору особистості, в якому перетинаються осі координат (властивостей), що її характеризують. Нужда виступає об'єктивною властивістю організму, що відображає нестачу будь-чого. Потреба конкретизованою у психіці (але не у свідомості) нуждою. За наповненням афективною енергією нужди виникає потяг, а за афективною енергією потреби – бажання. Мотивація – це динамічний процес переходу потреби в мотив, за якого відбувається усвідомлення та обґрунтування дій, спрямованих на задоволення потреби, а мотив – це усвідомлена потреба. Таким чином, мотиваційний процес виглядає так: нужда → потреба → мотивація → мотив → бажання → діяльність.

Л і т е р а т у р а

1. Гордеева Т. О. Мотивационные предпосылки одаренности: от модели Дж.Реззулли к интегративной модели мотивации / Т. О. Гордеева // Психологические исследования . – 2011. - № 1 (15). – [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2011n1-15/435-gordeeva15.html>
2. Ильин Е . П. Мотивация и мотивы [Текст] / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер , 2008 . – 512 с.

Гривнак Ірина Володимирівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем Львівського державного університету внутрішніх справ.

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ У СТРУКТУРІ УПРАВЛІННЯ, ОСВІТИ, ВИРОБНИЦТВА ТА БІЗНЕСУ

Постановка проблеми. Сучасна гендерна ситуація в Україні характеризується поширенням гендерних проблем, які є одним з проявів соціально - економічної диференціації населення, пов'язаних із нерівністю представництва жінок і чоловіків на рівні участі в сучасних умовах функціонування ринку праці. Але українське суспільство ще не усвідомлює її наявності, не має певних чинників щодо розгляду цього питання як нагального. Все більшої гостроти набувають проблеми гендерів в зайнятості та розподілу ресурсів, в освіті ,виробництві та великому бізнесі в Україні. Проблема гендерної позиції в сучасній Україні актуальна. По - перше, згідно з даними міжнародних звітів, які вимірюють стан гендерних відносин для України характерна нерівність доступу чоловіків і жінок до матеріальних ресурсів, або інакше проблема «гендерної асиметрії». По - друге, потрібність у формуванні та здійсненні нових системних та політико-правових, організаційних заходів для удосконалення гендерних відносин на одному рівні.

Викладення основного матеріалу. Гендерна сегрегація в системі освіти проявляється, зокрема, і в репродукуванні гендерних стереотипів у навчальних програмах,що можна розцінити як специфічні прояви сексизму. Дослідження соціологів протягом останніх десятиріч вказали на надмірне використання стереотипів у визначенні статей і рас у підручниках та всій системі освіти [1]. Вже в початковій школі образи в підручниках з читання відбивають стереотипи статей, згідно з якими жінки як матері рідко залишають межі господарства та сім'ї, а чоловіки як батьки ходять на роботу. Підчас навчання вчителі активують прояви сегрегації для започаткування стандартної моделі поведінки яка полягає у вже сформованих гендерних стереотипах , між маскуліністю і фемініністю [2]. В структурі управління також спостерігається дискримінація щодо позиції жінки. Проблема гендерного підходу включає участь жінок у розробці гендерної політики визначенні її стратегічних напрямків на рівні світових досягнень врахування гендерного підходу при правотворчій діяльності впровадження курсів з питань гендерної політики в системі державної підготовки кадрів у правлінців політологів, юристів, економістів та інших спеціальностей [3].

Проблемні зони гендерної рівності або нерівності через призму становища жінок у суспільстві були визначені в документах IV

Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок у 1995 р. Порівняльний аналіз гендерно - сегрегованої статистики на макрорівні доводить, що саме політична частина у сучасному суспільстві: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні сфера залишається найбільш важкодоступною для жінок.

Для українського суспільства залишається не стабільною ситуація, коли жінки значною мірою відсторонені від основних центрів визначення політики і прийняття рішень.

Через проблему гендерних відносин в політиці виникла проблема щодо ролі чоловіків та жінок у виробництві та бізнесі. Для вирішення цієї проблеми, для ефективного управління різноманітністю, що виникає в результаті гендерної нерівності, державні й громадські структури мають набути принципово нових рис демократизму й правоутворення. Рівність під час працевлаштування забезпечує представництво всіх категорій населення в складі робочої сили. Але виникає необхідність раціонально застосовувати різноманітність робочої сили, що створюється в результаті використання рівних прав [4]. Рівноцінність гендерного фактору та лідерської позиції. Хоча в цій групі теорій передбачають рівність жінок - лідерів та чоловіків, проте вона виражається лише теоретично. Щоб досягти успіху в суспільстві, чоловіки і жінки-лідери мають відповідати гендерному стереотипові. Згідно зі стереотипом, ця роль є маскуліною, то жінки - лідери відчують конфлікт між гендерною і лідерською ролями.

Жіночий стиль в управлінській сфері значно відрізняється від чоловічого, такий стиль є не звичним для нашого суспільства. Жінки отримують подвійне навантаження, оскільки у той час як займаються управлінською діяльністю, у той же час і домашнім господарством.

Висновки. Проблема гендерних відносин розпочинається з порушенням цих норм, які є чітко окреслені. За останні роки політика гендерної рівності і в суспільстві, і в освітній сфері стала одним із пріоритетних напрямів діяльності України. Дуже часто ми чуємо про основні гендерні стереотипи, про роль і призначення жінки, про розподіл чоловічих і жіночих обов'язків. В Україні використовується реалізація гендерного підходу, який дає змогу оцінити ефективність законодавства - наскільки повно воно відтворює соціальні потреби жінок і чоловіків; відстежувати інституціональні механізми - економічні, управлінські, організаційні заходи, що забезпечують виконання законів, і, зрештою, відстежувати реалізацію основних прав жінок у контексті прав особи. Завдяки гендерної соціалізації керується та чітко приходить до певних норм, обов'язків з чітким окресленням, роль жінки та чоловіка.

Література

1. Белинская Е. П. Социальная психология: Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов / Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. – М : Аспект Пресс, 2003. – 475 с.
2. Бурейчак Т. Соціологія маскулінності : навч. посіб. / Т. Бурейчак. – Львів : Магнолія, 2006, 2011. — 142 с
3. Говорун Т. Гендерна психологія : навч. посіб. / Т. Говорун, О. Кікінежді. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. — 308 с.
4. Костикова И. В. Введение в гендерные исследования: Учеб. пособие для студентов / И. В. Костиковой. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 255 с.

Дерев'янюк Олесь Володимирівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» (спеціалізація «Практична психологія») Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Каширіна Євгенія Володимирівна – к. психол., н., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Дятченко Д. О.

«ОСОБИСТІСНЕ» ТА «СИТУАТИВНЕ» В ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В СИТУАЦІЯХ РЕАЛЬНОЇ ТА ПОТЕНЦІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. Протягом життя кожна людина робить безліч вчинків, про які можна сказати, що відбулися вони під впливом тих чи інших обставин, що визначають ситуативний характер. Також в поведінці будь-якої людини простежуються його особистісні особливості, що також накладає відбиток на поведінку в тій чи іншій ситуації. Таким чином, можна сказати, що «особистісне» і «ситуативне» - дві детермінанти поведінки. Питання полягає в виявленні домінуючого фактору в поведінці людини в ситуаціях реальної і потенційної небезпеки.

Викладення основного матеріалу. «Особистісні» та «ситуативні» детермінанти поведінки в небезпечних ситуаціях розглянуто в трудах В. Д. Могилевського з позиції системної безпеки аспектів життєдіяльності.

По Л.С. Виготському, психічне є необхідним засобом регулювання поведінки людини, що визначається зовнішнім оточенням та потребами самої людини.

І. М. Сеченов стверджував при аналізі поведінки, що зовнішні умови діють за допомогою психологічних характеристик і властивостей людини. Психіка в даному випадку є ланкою, яка необхідним чином опосередковує зв'язок зовнішніх факторів і поведінкових актів. Це вчення було розвинене Б.Г. Ананьєвим [1; 2], П.К. Анохіним, Ю.М. Забродіним, Л.С. Рубінштейном та іншими.

Д.Ковач експериментально виявив, що саморегуляція особистості дозволяє їй долати зовнішні впливи. Саморегуляція дозволяє змінювати внутрішній стан об'єкта. В процесі поведінки і діяльності він впливає на навколишнє середовище, тим самим перетворюючи їх зовнішні детермінанти.

В. Н. Мясищев розглядав особистість як "ансамбль відносин", динамічне формування, представляючи психологічні відносини людини як цілісну систему індивідуальних виборчих та свідомих зв'язків особистості з різними сторонами дійсності.

Отже, «особистісне» і «ситуативне» розглядалося з різних боків, поєднуючи соціально – психологічні чинники та ситуативні фактори.

Аналізуючи особистісну детермінанту, можна виділити кілька параметрів дій:

- 1) індивідуальні відмінності;
- 2) стабільність по відношенню до ситуацій;
- 3) стабільність в часі.

Вектор досліджень ситуативних моделей дій спрямовано на виявлення причин, які обумовлюють зміну поведінки за часом: пристосування живого організму до мінливих ситуаційних умов. До цього спрямоване все навчання (індивідуальний розвиток в різні періоди життя). Індивідуальні відмінності залишаються поза сферою уваги. Дія в цілому виявляється при цьому в значній мірі обумовленою ситуацією, і в часі вона змінюється внаслідок накопичення досвіду. На ситуаційній обумовленості поведінки наполягають теорії навчання і теорії соціалізації індивіда. Разом з тим з іншого боку другий погляд логічніше вписуються інтраіндивідуальні зміни в часі, ніж міжіндивідуальні відмінності.

Пояснення поведінки людини з позиції «особистісного» і «ситуативного» підсумовано на рис. 1 [9; 10].

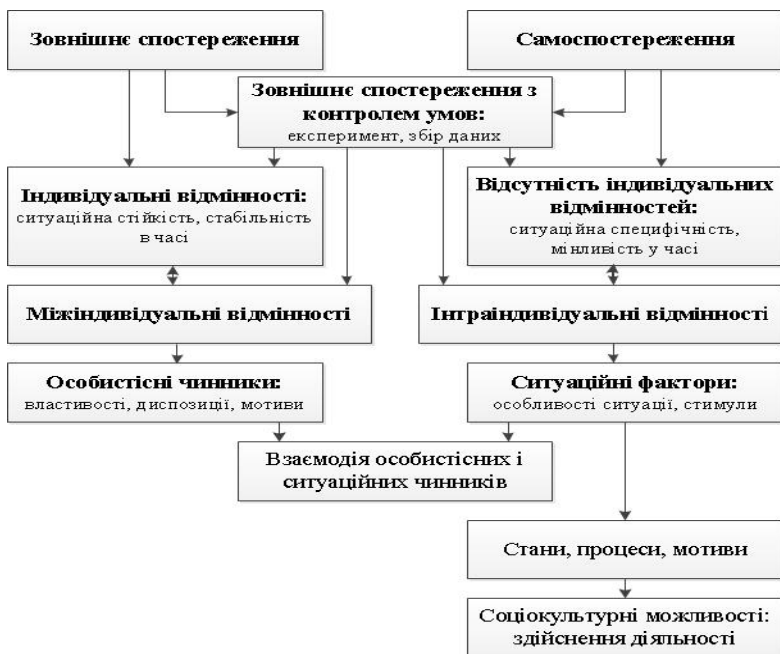

Рис. 1. Пояснення поведінки людини з позиції «особистісного» і «ситуативного»

Також важлива спрямованість людини, яка сформована його мотивами, інтересами і установками. У різних людей рівень мотивації до безпечної життєдіяльності не однаковий і має різну вагу в системі мотивів людини, що спонукають його к діям. Таким чином, систему чинників безпеки можна представити у вигляді, представленому на рис. 2 [4; 5].

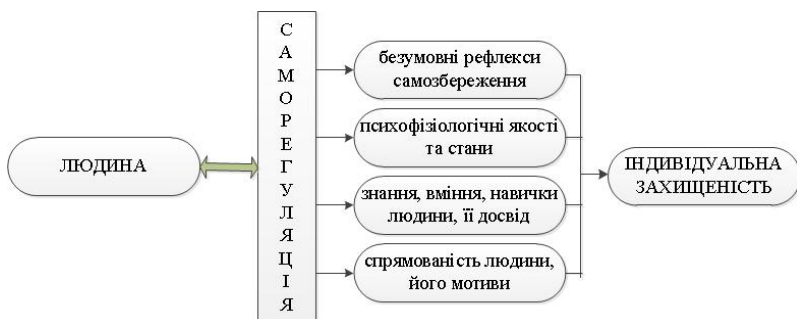

Рис. 2. Система чинників безпеки людини

Фактори, що обумовлюють поведінку в небезпечних ситуаціях і показують психологічну готовність до безпечної поведінки можна класифікувати наступним чином [3]:

- 1) психофізіологічні якості - пороги чутливості зору та слуху, розподіл уваги, сенсорна координація, час реагування і т.п.;
- 2) соціально-психологічні якості - агресивність, конфліктність, рівень спілкування, психологічний клімат, дисциплінованість і т.п.;
- 3) особистісні якості - здатності, мотивація, характер, темперамент, стресостійкість, схильність до ризику і т.п.

У структурі психологічної готовності до безпечної поведінки можна виділити три компоненти:

- когнітивний,
- емоційний,
- поведінковий.

Кожен з цих факторів може впливати на ймовірність того чи іншого стилю поведінки в небезпечній ситуації, а також бере участь у формуванні відповідного рівня психологічної готовності до безпечної поведінки.

Причини небезпечної поведінки особистості, здатні привести до соціальної дезадаптації, можна згрупувати за такими ознаками (див. рис. 3):

Рис. 3. Причини небезпечної поведінки людини

Для формування системи безпечної поведінки особистості необхідний цілий комплекс соціально-психологічних заходів, що включає в себе:

- соціально-психологічну діагностику особистості,
- соціально-психологічне консультування,
- проведення тренінгів з формування соціально-психологічної компетентності, пов'язаної із забезпеченням безпечної поведінки.

Висновки. Теоретичний аналіз поставленої проблеми дозволяє сказати, що поведінка особистості є складним багатограним процесом і для пристосування людини до постійно змінюваних умов життя необхідно звертати увагу і на динамічну структуру навколишнього середовища. Тому потрапляючи в ситуації життєвої небезпеки необхідно аналізувати структуру небезпеки і виробляти алгоритм дій, що дозволяють уникнути несприятливий результат. Але не можна говорити тільки про вплив ситуації на поведінку. Особистість, що представляє собою сплав індивідуальних якостей, також може впливати на поведінку в небезпечній ситуації.

Література

1. Ананьев Б. Г. Комплексное изучение человека и психологическая диагностика // Вопросы психологии. – 1968. – №6. – С. 21 – 33.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. – Л., 1968. – 339 с.
3. Безродный В.И. Психологическая готовность к безопасному поведению // Психология. Сборник научных трудов НПУ имени М.П. Драгоманова. – Выпуск 14, 2001. – С. 396-403.
4. Безродный В. И. «Личностное» и «ситуативное» в прогнозировании травмобезопасного поведения // Теоретические и прикладные проблемы психологии и педагогики. Сборник научных трудов. – Луганск, 2002. – С. 28-34.
5. Котик М.А. Психология и безопасность. – Таллин.: Валгус, 1981. – 408 с.
6. Левин К. Конфликт между аристотелевским и гагилеевским способами мышления в современной психологии // Психологический журнал. – 1990. – № 5. – С. 135-157.
7. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М., 1984. – С. 120-121.
8. Ломов Б.Ф. Человек и техника / Ломов Б.Ф. – М, 1966. – 465 с.
9. Психология социальных ситуаций / Сост. И общая редакция Н.В. Гришинов. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.: ил. – (Серия «Хрестоматия по психологии»).
10. Contor N. Perceptions of Situations: Situaaon Prototypes and Person-Situation Prototypes // Toward a Psychology of Situations: An Interpersonal Perspective / Ed. D. Magnusson. – Hillsdate, 1981. – P. 230-244. (перевод Н.В. Гришиной).
11. Magnusson D. (University of Stockholm) Wanted: A Psychology of Situations // Toward a Psychology of Situations: An Interpersonal Perspective. – New Jersey: Hillsdate, 1981. – P. 13-21(перевод Н.В. Гришиной).

Дятченко Діана Олександрівна - аспірант кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Науковий керівник: д. психол. н., проф., завідувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля **Н. Є. Завацька**.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних змін сучасного суспільства зростає значущість ефективності управлінської діяльності в соціальній сфері та становлення особистості соціального працівника як суб'єкта, який якісно реалізує свої функції, володіє засобами самовираження і саморозвитку, протидії професійним деформаціям. Особливої актуальності набуває оптимізація роботи в соціальній сфері, важливою умовою якої є розвиток професійно важливих якостей їх працівників як провідної ланки у зв'язках між державою та інституціями суспільства, між органами державної влади й населенням [1; 2]. Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що проблема забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості соціальних працівників безпосередньо не розроблялася, а в наукових дослідженнях у галузі соціальної психології, організаційної психології, психології управління вивчалися питання, що висвітлюють окремі її аспекти [1-3]. Разом із тим, зміст і показники розвитку професійно важливих якостей особистості соціального працівника у зіставленні з соціально-психологічними чинниками та умовами такого розвитку ще не знайшли свого достатнього висвітлення.

Викладення основного матеріалу. З'ясовано, що особливості діяльності соціальних працівників як професії у сфері державного управління полягають у наданні адміністративних послуг громадянам держави. Як соціально-професійна група соціальні працівники характеризуються специфічною структурою та ієрархією соціальних функцій і виконуваних ролей у суспільстві, обумовлених суспільними потребами, в яких вони здійснюються, засобами діяльності, які використовуються, її об'єктом, а з іншого боку, – здатністю оволодівати такими знаннями, вміннями, навичками, які дозволять ним професійно виконувати свої функції. Соціальні працівники як суб'єкти діяльності беруть участь у певній фазі, стадії суспільного виробництва соціальних послуг. Суттєвою умовою такої діяльності є знання або передбачення працівником характеру соціальної активності людей, прямих і опосередкованих відносин між ними на різних етапах, іноді опосередкованих часом й простором міжособистісної взаємодії.

Показано, що професійно важливі якості особистості соціального працівника доцільно розглядати в контексті кількісних, якісних і структурних перетворень його особистості як суб'єкта професійної діяльності, що ґрунтуються на прагненні до професійного вдосконалення, особистісного зростання, готовності до самозмін і самоствердження у соціальній сфері.

Аналіз поняття професійно важливих якостей соціальних працівників, особливостей їх професійної діяльності та використання теоретико-методологічних положень суб'єктно-діяльнісного та особистісно-компетентнісного підходів дозволив розробити та обґрунтувати структурно-функціональну модель розвитку їх професійно важливих якостей та виокремити такі її складові: мотиваційно-ціннісну (сукупність мотивів, цінностей і цілей успішної професійної діяльності соціального працівника); когнітивно-емоційну систему специфічних знань працівника державної служби, його когнітивних здібностей та емоційних особливостей); комунікативно-адаптивну (сукупність комунікативних, організаційних здібностей і параметрів соціальної адаптивності) та конативно-рефлексивну (система вмінь й здатностей до моніторингу результатів своєї діяльності, професійного та особистісного розвитку, конструктивність поведінки). Визначено, що розвиток професійно важливих якостей особистості соціального працівника є складним процесом, прогресивний чи регресивний напрям якого в цілому можна оцінювати за особливостями функціонального поєднання окремих складових, що починають виявляти себе у режимі взаємодії стосовно досягнення мети професійної діяльності.

Встановлено, що проблеми розвитку професійно важливих якостей соціальних працівників можуть виявлятися в різного роду професійних деструкціях, які зумовлені як особистісними особливостями, так і специфікою їх професійної діяльності, системою організаційних форм й методів процесу професійного зростання, соціально-психологічним кліматом професійного середовища.

Висновки. На підставі аналізу теоретичних підходів до особливостей функціонування особистості як динамічної системи з'ясовано, що формою психологічної регуляції розвитку її професійно важливих якостей може виступати професійна самоідентифікація як семантична умова формування професіоналізму, яка відображає рівень оволодіння психологічною структурою професійної діяльності, що, зокрема, дозволяє запобігати професійним кризам та деструкціям. Визначено основні теоретико-методологічні підходи до проблеми вивчення

професійно важливих якостей: особистісно-компетентнісний (конструювання й здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту, робота над розвитком власної особистості); організаційної безпеки (забезпечення гармонізації особистісно-професійного зростання і можливості її забезпечення організаційними засобами в континуумі відносин «людина-людина», «людина-організація»); системного управління (відображення функціональних суб'єктів та об'єктів управління, його механізмів й результативності показників); трансметодичний (визначення психологічного потенціалу особистості в напрямку підвищення аутопсихологічної компетентності й відповідальності за професійно-посадове зростання, конструктивне вирішення протиріч, що виникають на професійному шляху); психолого-акмеологічний (врахування умов особистісно-професійного розвитку у системі підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації).

Л і т е р а т у р а

1. Вольнова Л. М. Соціальна психологія: формування компетентності майбутнього фахівця / Л. М. Вольнова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 283 с.
2. Загорський В. С. Модернізація підготовки управлінців : концептуальні та стратегічні аспекти / В. С. Загорський // Ефективність держ. упр. : зб. наук. праць. – Л. : Львів. регіон. ін.-т держ. упр., 2008. – Вип. 14/15. – С. 13-22.
3. Мірошніченко О. М. Особистісне зростання як фактор психічного здоров'я / О. М. Мірошніченко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Вип. 31. – Серія : Психологічні науки. – Т. II. – Чернівці : ЧДПУ, 2005. – С. 150-153.

Завацька Наталія Євгенівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Тоба Маріанна Василівна – д. психол. н., проф., професор кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ЖИТТЄВОЇ АНТИЦИПАЦІЇ

Постановка проблеми. Узагальнення різних підходів до розкриття сутності адаптації та реадaptaції особистості до умов соціального середовища дозволяє зробити висновок про необхідність розуміння цього процесу з системних позицій. Беручи до уваги механізми адаптивних реакцій особистості у відповідь на вплив соціального середовища доцільним є включення опосередкуючого чинника соціальної реадaptaції – адаптаційного потенціалу особистості [1; 4; 6]. Адаптаційний потенціал особистості визначається як інтегральне утворення, що об'єднує інтраперсональні (певні параметри функціонування сфери самосвідомості, емоційно-вольової, мотиваційно-ціннісної сфери та індивідуально-типологічні особливості) та інтерперсональні (соціальну підтримку та особливості соціальної інтеграції) складові. Зважаючи на системний підхід до процесу соціальної адаптації особистості, надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграє соціальна підтримка (емоційна та інструментальна) та соціальна інтеграція [2; 3; 5].

Викладення основного матеріалу. Для визначення особливостей емоційної та інструментальної підтримки, соціальної інтеграції використовувався опитувальник соціальної підтримки F-SOZU-22 (G. Sommer і T. Fydrich) в адаптації А. Б. Холмогорової та співавторів; для виявлення наявних джерел підтримки, об'єму і характеру соціальних контактів, а також верифікації даних опитувальника соціальної підтримки відносно рівня емоційної та інструментальної підтримки використовувався: «Інтегративний опитувальник соціальної мережі», розроблений Т. В. Довженко.

Аналіз результатів вивчення соціальної підтримки у соціально дезадаптованих досліджуваних свідчить про значущі відмінності по всіх параметрах соціальної підтримки в порівнянні з групою соціально адаптованих осіб. У них знижений рівень емоційної та інструментальної підтримки, ступінь соціальної інтеграції в суспільство, ніж соціально адаптовані ($\varphi=2,23$; $p\leq 0,01$). Так, у досліджуваних з деструктивним ступенем соціальної дезадаптації значуще нижче загальний показник соціальної підтримки ($71,5\pm 4,2$ бала), а також показник ($4,4\pm 2,2$ бала) задоволеності соціальною підтримкою ($p<0,05$). Виявлені значущі

відмінності за розміром соціальної мережі і кількістю осіб, що входять в ядро мережі у досліджуваних з тотальним та деструктивним ступенем соціальної дезадаптації ($p \leq 0,01$). Значуще нижче частота їх контактів з родичами в порівнянні з соціально адаптованими і частково адаптованими досліджуваними ($\varphi=2,69$; $p \leq 0,001$). Крім того, у соціально дезадаптованих досліджуваних є тенденція до обмеження довірчих зв'язків з іншими людьми. Їм складніше, ніж соціально адаптованим надавати оточуючим емоційну та інструментальну підтримку, про що свідчить аналіз симетричності контактів ($p \leq 0,01$). Дані інтегративного опитувальника соціальної мережі корелюють з даними опитувальника соціальної підтримки ($r=0,81$; $p \leq 0,05$).

Дослідження інтерперсональних складових адаптаційного потенціалу соціально адаптованих та соціально дезадаптованих досліджуваних за допомогою опитувальника соціальної мережі виявило значуще зниження всіх видів сприйманої соціальної підтримки, причому загальний показник соціальної підтримки і показник соціальної інтеграції в групі осіб з деструктивним ступенем соціальної дезадаптації з іншими групами досліджуваних. За даними опитувальника соціальної мережі в обох групах (з тотальним та деструктивним ступенем соціальної дезадаптації) має місце звуження соціальних зв'язків - значуще менше число людей в соціальній мережі і її ядрі (основному джерелі емоційної підтримки) в порівнянні із соціально адаптованими. У досліджуваних з тотальним ступенем соціальної дезадаптації за допомогою опитувальника соціальної мережі виявлені також значущі відмінності від соціально адаптованих досліджуваних по числу людей, що надають інструментальну підтримку і частота контактів з родичами. У осіб з деструктивним ступенем соціальної дезадаптації знижено число довірчих зв'язків і симетричність у взаємостосунках з іншими в плані надання інструментальної і емоційної підтримки. Вони її і не одержують, і не надають.

Висновки. Дослідження показало, що соціальна дезадаптація осіб зрілого віку завжди супроводжується проблемами мікросоціальної взаємодії в сімейній сфері і, як правило, в професійному колективі. Виявилися такі особливості міжособистісної взаємодії, як низький рівень емпатії, недостатність навичок спілкування, комунікативна пасивність. Наявне звуження соціальних зв'язків – значуще менше число людей в соціальній мережі та її ядрі (основному джерелі емоційної підтримки) в порівнянні із соціально адаптованими особами. Виявлені значущі відмінності по кількості осіб, що надають інструментальну підтримку і частота контактів з родичами. Знижено число довірчих зв'язків і симетричність у взаємостосунках з іншими в плані надання інструментальної та емоційної підтримки.

Література

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. Бохонкова Ю. О. Историко-психологичний аналіз підходів до вивчення стратегій поведінки особистості в науковій літературі / Ю. О. Бохонкова // Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика / за ред. С. Д. Максименка, М.-Л. А. Чепи. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – Т. IX, ч. 5. – С. 118–123.
3. Феноменологія морального розвитку особистості: детермінація, механізми, генезис : [монографія] / під ред. Р. В. Павелківа, Н. В. Корчакової. – Рівне : Волинські обереги, 2009. – 368 с.
4. Björkman Mats Predictive behavior : Some aspects based on an ecological orientation // Scandinavian Journal of Psychology. – 2008. – Vol. 7. – P 43–57.
5. Ekehammar B. Interactionism in personality from a historical perspective / B. Ekehammar // Psychol. Bull. – 1974. – Vol. 81, № 12. – P. 1026–1048.
6. Thomas W. The Polish peasant in Europe and America / W. Thomas, F. Znaniecki. – N. Y. : Dover, 1958. – Vol. 1–2. – P. 35–149.

Завацький Вадим Юрійович - к. психол. н., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

**Завацький Ю. А., Смирнова О. О.,
Шановалова В. А.**

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ

Постановка проблеми. Аналіз наукової літератури показав, що наразі склалися теоретичні передумови дослідження проблеми комунікативної компетентності студентської молоді. Серед них: теоретична розробка компетентнісного підходу і підготовка практичних рекомендацій щодо його реалізації в освітньому процесі вищої школи; принципи побудови гуманітарно орієнтованого освітнього середовища вищого навчального закладу; соціокультурні та дидактичні аспекти формування мовної компетентності і комунікативної культури студентства [2; 4].

Встановлено, що компетентність є динамічною особистісною характеристикою, базується на виробленій готовності до певної дії на сформульованій ціннісній орієнтації та проявляється в діяльності через проживання різноманіття ситуацій [1; 3].

Викладення основного матеріалу. Дослідження виявило недостатній рівень розвитку мотиваційно-ціннісної складової комунікативної компетентності досліджуваних. Встановлено, що респонденти виявили низькі показники за первинними факторами «Великої п'ятірки», як-то: комунікативність-замкнутість (22 ± 3 бали); довірливість-підозрілість (18 ± 2 бали); пластичність-ригідність (16 ± 1 бал) та за вторинним фактором самоконтролю-імпульсивності (21 ± 4 бали); високі значення – за факторами «напруженість-розслабленість» (56 ± 5 балів) та «експресивність-практичність» (53 ± 3 бали). Констатовано знижений інтерес до процесу спілкування; досліджувані вважали за краще виконувати завдання за зразком, шаблоном; вибудовували комунікацію за заданим алгоритмом, схемою; використовували мовні кліше. Комунікативні орієнтації, які стосувалися розв'язання певних проблем, значно поступалися орієнтаціям щодо прийняття, сприйняття та розуміння партнера. Сумарний показник, що характеризує гармонійність мотиваційних орієнтацій в міжособистісних комунікаціях, виявлено на середньому рівні значень в українських студентів (46 ± 1 бал) та на низькому (27 і менше) – в іноземних студентів ($\varphi = 2,31$; $p \leq 0,01$). Встановлено, що загальний рівень комунікабельності студентів не змінюється протягом навчання ($F = 1,13$; $p = 0,32$) і зберігається на середніх значеннях ($19-24$ бали). Аналіз рівня сформованості комунікативної культури досліджуваних дозволив зробити висновок, що вона розвинена на середньому рівні ($\chi^2 = 27,64$; $p \leq 0,05$) і відсутня динаміка її розвитку. Зовнішні мотиви навчання (отримання диплома) переважали над внутрішніми мотивами (оволодіння професією та здобуття знань). За мотиваційно-ціннісною складовою комунікативної компетентності високий рівень її розвитку спостерігався лише у $23,1\%$ опитаних (із яких $13,7\%$ українських і $9,4\%$ іноземних студентів). Середній рівень був притаманний $57,3\%$ осіб (із яких $37,7\%$ українських і $19,6\%$ іноземних студентів), а для $19,6\%$ респондентів (із яких $8,9\%$ українських і $10,7\%$ іноземних студентів) – низький рівень.

Виявлено низку проблем у розвитку *когнітивно-оцінної* складової комунікативної компетентності студентської молоді: недостатній рівень знань щодо сутності спілкування (переважання знань про інформаційну складову спілкування над її інтерактивною складовою та ін.), що були притаманні, здебільшого, студентам-іноземцям ($\varphi = 1,67$; $p \leq 0,01$). Показники перцептивно-інтерактивної компетентності по вибірці

виявилися на середньому рівні (127-143 бали) незалежно від курсу навчання ($\chi^2=94,58$; $p\leq 0,05$). Невиражена динаміка цієї якості свідчила про відсутність впливу будь-яких чинників, у тому числі й профілю навчання, на цю складову. Вивчення перцептивно-невербальної компетентності студентів показало, що більшість українських студентів мають високий рівень (8-9 стенів) цієї характеристики ($\phi=1,64$; $p\leq 0,01$), вона є стабільною протягом навчання ($\chi^2=101,63$; $p\leq 0,05$). Проте, надмірна стурбованість проблемами оточуючих і неувага до своїх власних проблем може нівелювати цю якість. Аналіз самооцінки комунікативної взаємодії студентів надав змогу зробити висновок про низьку самооцінку готовності і здатності здійснювати комунікативну взаємодію. Так, наявність великої кількості відповідей «важко відповісти» на запитання, пов'язані з проявом готовності і здатності здійснювати комунікацію, вказує на те, що студенти не знайомі або мало знайомі з певними видами комунікативної діяльності в освітньому процесі. Несуттєві відмінності, виявлені в здатності і готовності здійснювати комунікативну діяльність стосовно різних мов, дають підставу вважати, що формування комунікативної компетентності, зокрема, на іноземній мові сприятиме формуванню комунікативної компетентності в цілому, безвідносно до мовної приналежності. Констатовано переважання середніх значень рефлексії за всією вибіркою студентів ($\chi^2=123,78$; $p\leq 0,05$). Дисперсійний аналіз виявив статистично значущу динаміку рефлексії в залежності від курсу ($F=2,19$; $p=0,09$), що свідчить про недостатню увагу до її розвитку як у змісті навчального процесу, так і з боку нерозуміння значення цієї властивості майбутніми фахівцями. Встановлено, що знання лінгвістичного коду мови характеризуються поверховістю. Досліджувані часто не проводять оцінку власного комунікативного акту або здійснюють це недостатньо, іноді не досягаючи комунікативної мети; не прагнуть віднайти способи комунікативного вдосконалення. Загалом констатовано, що 18,8% респондентів мають низький рівень розвитку когнітивно-оцінної складової комунікативної компетентності (з них 8,5% українських і 10,3% іноземних студентів), 58,5% – середній рівень (з них 36,4% українських і 22,1% іноземних студентів) та 22,7% (з них 15,4% українських і 7,3% іноземних студентів) – високий її рівень.

Аналіз рівня розвитку комунікативно-діяльничої складової комунікативної компетентності студентської молоді виявив низьку проблем. З'ясовано, що 12,8% досліджуваних здійснюють постановку комунікативної мети слабо або помилково. Крім того, вони поверхово реалізують алгоритм дій (планування комунікативного акту, встановлення контакту, вербалізація і переконання співрозмовника).

Низький рівень комунікативного контролю (2 ± 1 бал) виявлено у 18,8% респондентів, що вказує на високу імпульсивність у спілкуванні, розкутість; їх поведінка майже не піддається змінам залежно від ситуації спілкування і не завжди співвідноситься з поведінкою оточуючих. Середній комунікативний контроль на рівні 5 ± 1 бал виявили 41,9% студентів, які щиро ставляться до інших, але стримані в емоційних проявах, співвідносять свої реакції з поведінкою оточуючих. Високий комунікативний контроль на рівні (8 ± 1 бал) був притаманний 39,3% респондентів, які постійно керують своєю поведінкою і вираженням емоцій в міжособистісній взаємодії. Емоційні бар'єри у міжособистісному спілкуванні перебували на середньому рівні значень ($\chi^2=31,44$; $p \leq 0,05$). За результатами дисперсійного аналізу сила емоційних бар'єрів знижується на старших курсах навчання ($F=2,7$; $p=0,031$), що вказує на формування невимушеності в спілкуванні. Встановлено, що основною проблемою в спілкуванні студентів-іноземців виступають невчасний або невідповідний прояв емоцій, що заважає встановлювати та налагоджувати контакт у спілкуванні. Зафіксоване зниження неадекватності прояву емоцій від першого до п'ятого курсів ($F=4,05$; $p=0,004$). Виявлена нерівномірність вираженості стилів міжособистісної взаємодії з переважанням стилю міжособистісної взаємодії, в якому створюються умови для активності реципієнтів, над стилем, в якому забезпечується активність як комунікатора, так і реципієнта та ін. Встановлена орієнтація майже половини опитаних на такий стиль, для якого характерне зняття з себе відповідальності за свої дії та врахування й задоволення, насамперед, своїх потреб й інтересів. В цілому, високий рівень розвитку конативно-діяльнісної складової комунікативної компетентності студентської молоді представлено майже у третини респондентів (29,5%, з яких 19,2% українських і 10,3% іноземних студентів), середній рівень притаманний 52,9% осіб (з них 33,4% українських і 19,5% іноземних студентів), а для 17,6% досліджуваних (з яких 7,7% українських та 9,9% іноземних студентів) характерний низький рівень розвитку зазначеної складової.

Висновки. У цілому, результати констатувального етапу дослідження виявили низку проблем у рівні розвитку складових комунікативної компетентності студентів та ступеня її сформованості у полікультурному освітньому просторі вищого навчального закладу, а також необхідність визначення соціально-психологічних умов її оптимального розвитку.

Література

1. Борисенко В.М. Передумови формування емоційної компетентності у студентів – майбутніх фахівців соціономічного напрямку / В.М. Борисенко // Теорія і практика сучасної психології : зб. наук. праць Класичного приватного університету. – Запоріжжя : КПУ, 2018. – № 2. – С. 109 – 115.
2. Борисюк А.С. Психологічні передумови й чинники особистісного та професійного розвитку студентів-медиків : монографія / відп. ред. А.С. Борисюк. – Чернівці : Технодрук, 2016. – 264 с.
3. Борисюк А.С. Роль мотивації навчання у професійному становленні студента-медика / А.С. Борисюк // Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових праць. – Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – С. 68 – 73.
4. Завацька Н.Є. Розвиток адаптаційного потенціалу та комунікативної компетентності молоді у кризовому суспільстві / Н.Є. Завацька, О.О. Смирнова // Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології», 30 лист.-1 груд. 2017 р., м. Харків. – Х. : Вид-во Національного університету цивільного захисту України, 2017. – С. 91 – 92.

Завацький Юрій Анатолійович – к психол. н., доц., завідувач кафедри здоров'я людини та фізичного виховання Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Смирнова Олена Олександрівна – к. психол. н., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Шаповалова Валентина Андріївна – д. мед. н., проф., професор кафедри здоров'я людини та фізичного виховання Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Запарожська В. О., Ковальова О. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНІХ СТОСУНКІВ В ПЕРІОД КРИЗИ МОЛОДОЇ СІМ'Ї

Постановка проблеми. Криза, що торкнулася усіх систем життєзабезпечення суспільства, безпосередньо вразила і сім'ю, яка виступає найважливішим соціальним чинником, що визначає життєстійкість нації, суспільства і держави. Від психологічного самопочуття сучасної сім'ї й буде залежати яке покоління буде жити і працювати в майбутньому.

В останні часи інститут сучасної сім'ї в більшості країн зазнає серйозних змін. Можна виділити загальні риси, властиві сім'ям в сучасному суспільстві: падіння народжуваності, ускладнення міжособистісних відносин, зростання розлучень, зростання кількості неповних сімей і сімей з нерідними батьками, широке поширення позашлюбних народжень. В нашій країні гостро стоять соціальні проблеми сім'ї: зниження її матеріального рівня, погіршення фізичного і психічного стану здоров'я дітей і батьків, збільшення числа самотніх чоловіків та жінок.

Викладення основного матеріалу. Молода сім'я є однією з найбільш незахищених груп населення. У категорії сімей, які потребують особливої допомоги, на перше місце висувається саме молода сім'я. Молоді люди не завжди можуть впоратися з кризою відносин самотійно, і нечасто вдаються до допомоги фахівця.

Молода сім'я - це суб'єкт відтворення населення і об'єкт соціальної політики. Це подружжя активного репродуктивного віку (до 28 років), які проживають разом не менше двох років з моменту фактичного створення подружнього союзу, з родичами або без них, з дітьми або ж без них [4].

Численні проблеми, з якими доводиться стикатися молодому подружжю в період становлення сім'ї, призвели до виділення молодії сім'ї серед інших типів сімейних союзів в окрему групу. Крім того, молода сім'я відрізняється цілим рядом психологічних особливостей, які не зустрічаються на наступних етапах сімейного життя.

Молода сім'я знаходиться в процесі свого становлення, інтенсивного розвитку, нестабільності відносин між її членами, освоєння ними соціальних ролей, а також соціалізації сім'ї в суспільстві як самостійного соціального суб'єкта і виконання функцій як соціального інституту. Цим і визначається її специфіка.

Труднощі у молодого подружжя починаються з самого початку їх спільного шляху: психологічна залежність від батьків, спроби перевиховати партнера, егоцентричні уявлення про сім'ю, психологічна та матеріальна незрілість і багато іншого [1].

Криза в молодій сім'ї є нормативною сімейною кризою, під якою розуміється перебудова шлюбно-сімейних відносин, коли подружжю необхідно виробити нові стратегії поведінки і форми реагування на ситуацію, що склалася.

Розглянувши проблеми шлюбно-сімейних відносин, можна виділити наступні фактори, які можуть ускладнити проходження першої нормативної кризи сім'ї:

1. Неадекватна мотивація створення шлюбу.

2. Значні відмінності в сімейних традиціях, походженні подружжя та моделях їх сімейних відносин (наприклад, в релігійних переконаннях, освіті, віку та ін.).

3. Матеріальна, фізична або емоційна залежність пари від членів розширеної сім'ї.

4. Укладення шлюбу після періоду залицяння тривалістю менше шести місяців або понад три роки.

5. Особистісні особливості одного або обох подружжя, пов'язані з встановленням відносин прихильності.

6. Наявність дисфункціональних сімейних патернів в розширених сім'ях подружжя.

Істотне значення у виникненні подружнього конфлікту на початковому етапі спільного життя, мають ті очікування, які склалися у партнерів до моменту вступу в шлюб. Для молодого подружжя найбільш типовими є підвищені очікування по відношенню один до одного, що нерідко є основою конфлікту при розбіжності очікувань з дійсністю [2].

Вже сама по собі мета створення деяких шлюбів може призвести до того, що порушення сімейного життя почнуться з перших моментів існування сім'ї. Наприклад, молоді люди, що одружилися головним чином тому, що не хотіли більше жити вдома, можуть вважати, що раз вони вже одружилися, то мета шлюбу досягнута. Ілюзії на рахунок того, яким повинен бути шлюб, часто виявляються досить далекими від реальності. Іноді подружжя відчувають, що потрапили в пастку, і починають протестувати. Може виникнути боротьба за владу; молоді люди можуть виявити в собі бажання «бути самими собою» і почати вести себе так, як ніколи не вели себе раніше і зовсім не так, як очікують їх подружжя [5].

На жаль в молодих сім'ях часто можна побачити таку картину: чоловік і жінка усіма силами намагаються змінити особистість один одного, пристосувати її до своїх побажань. Але в обох випадках, - і тоді, коли вдається підкорити одного з подружжя собі, і тоді, коли це не вдається, кінцевий результат один: психічна дисгармонія, яка проявляється відчуженням, постійною критикою властивостей темпераменту і характеру. У таких сім'ях постійно виникають розбіжності через звичайні, щоденні питання (кому проявити ініціативу, кому керувати і т.д.), подружжя втомлюються від взаємного спілкування, нервують [3].

Отже, конфлікт в молодій сім'ї найчастіше відбувається через наявність у молодого подружжя уявлень про сімейне життя, які в чомусь суперечать ральному положенню. Здобуття незалежності в поєднанні зі здатністю до близьких стосунків - одне з найскладніших завдань, вирішення якого займає, часом, все життя. «... Для того, щоб бути повністю пов'язаним з іншою людиною, вам доведеться спочатку знайти зв'язок з самим собою. Якщо ми не можемо змиритися зі своєю самотністю, ми починаємо використовувати іншого як укриття від

ізоляції. Тільки коли людина зможе жити подібно орлу, не маючи можливості висловитися кому б то не було ... тільки тоді він буде здатний піклуватися про зростання іншого. Отже, якщо людина не здатна зруйнувати свій шлюб, цей шлюб укладено на небесах» [6].

Отже, перші роки подружнього життя - важливий і багато в чому визначальний період існування сім'ї. За ним можна судити про потенційні якості шлюбу і будувати прогнози щодо стабільності даної сім'ї.

Висновки. Найбільш оптимальним варіантом вирішення завдання кризи молодій сім'ї є формування здатності вільно пересуватися між полюсами «індивідуация - соприналежність». Коли чоловік і жінка вільні для переходу від злиття до індивідуалізації, вони отримують нові особистісні сили і можливості. Тоді вони можуть належати парі, не втрачаючи себе, свого «Я», і здатні свідомо приєднуватися чи відокремлюватися, не відчуючи при цьому почуття провини і тривоги. Крім того, подружжю періодично необхідно віддалятися один від одного для того, щоб мати можливість асимілювати отриманий досвід і знайти новий простір для самореалізації. Таким чином, розвиток здатності регулювати психологічну дистанцію в парі грає важливу роль в підтримці і стабілізації сімейних відносин, обслуговуючи одночасно процеси зміни і особистісного розвитку партнерів.

Л і т е р а т у р а

1. Короткий В.И. Основы семейной психопедагогики (курс лекций) / Короткий В.И. – Архангельск., 2003. –178 с.
2. Левкович В. П. Социально-психологический подход к изучению межличностных конфликтов / В. П. Левкович, О. Э. Зуськова // Психологический журнал, 1985. Т. 6, №3. – 127 с.
3. Навайтис Г.А. Тайны семейного (не) счастья. – Воронеж, 1998. – 39 с.
4. Тырнова Н. А. Молодая семья в современной России: проблемы и тенденции развития: дис. канд. социол. наук. – М., 2008.
5. Эриксон М., Хейли Дж. Стратегии семейной терапии/ Перевод с англ. – М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2001. – 448 с.
6. Ялом И. Когда Ницше плакал. / Психотерапевтические истории. – М., 2002. – 98 с.

Запарожська Валерія Олександрівна - здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» (спеціалізація «Практична психологія») Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Ковальова Олена Володимирівна - старший викладач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА ЕТИЧНИХ ЗАСАДАХ

Постановка проблеми. Фрагментарність теми досліджень та наукових розробок цієї комплексної проблеми є однією з основних причин ізолюваності проблеми забезпечення якості підготовки майбутніх державних службовців на засадах рівних можливостей на сьогодні. У результаті більшість досліджень присвячено лише окремим аспектам якості підготовки майбутніх державних службовців.

Переосмислення функцій й значення державних службовців для розвитку української держави на сучасному етапі значно впливає на її оновлення як демократичної держави й сприяє розвитку демократизації суспільних процесів. Такі процеси стають закономірними в українському суспільстві, що, безумовно, впливає на організацію освітнього процесу в закладах вищої освіти та якісну підготовку майбутніх державних службовців на етичних.

Викладення основного матеріалу. Незважаючи на значні нововведення стосовно якісної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації державних службовців, зокрема застосування технологій дистанційного навчання, утворення елітних груп з керівних посад державної служби і змін в організаціях їх навчання, залишаються проблеми.

Якість підготовки державних службовців не є належним, на думку Н. Артеменко, оскільки недостатньо пов'язане з виконанням їх службових обов'язків, з передбачуванім підвищенням їх по службі. Більш того, науковець стверджує, що не приділяється належна увага організації ефективної самоосвіти, навчанню резерву кадрів, організації їх індивідуальному консультуванню [1].

Сучасний підхід європейської спільноти до етики державних службовців зумовлений двома основними обставинами: впровадженням нової парадигми державного управління, так званого «менеджеризму» та розбудовою Європейського Союзу як об'єднання демократичних незалежних держав.

Основним напрямом впровадження етичних стратегій в університетах слід вважати розробку і прийняття етичних кодексів, які відіграють роль системи координат для регуляції етичності ділової

поведінки адміністрації, викладачів, студентів та навчально-допоміжного персоналу

Одним з психологічних чинників ефективного впровадження університетами етичних кодексів виступає створення належних умов для активного і цілеспрямованого дотримання адміністрацією, викладачами та студентами університетів етичних норм у своїй професійній сфері, серед яких провідного значення набуває дотримання так званого психологічного контракту. Підвищенні моральні вимоги в державному управлінні обумовлені наступним: а) розпорядженням великими матеріальними цінностями, людськими ресурсами; б) безпосереднім впливом на життя конкретних людей; в) існуванням ризику, непередбаченості у діяльності, сполученням формально-процедурних регламентацій діяльності з можливістю прийняття вольових суб'єктивних рішень, імовірним творчим характером праці [2].

Якість підготовки майбутніх державних службовців відбувається на засадах етичної самоосвіти, оскільки від самоосвіти залежить професійне самовдосконалення, яке розглядається як свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетентності і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку [3].

Проблема професійної етики майбутніх державних службовців пов'язана з тим, що професійна діяльність має відповідати не тільки положенням Конституції і чинного законодавства, а й моральним принципам і нормам. Більш того, етичний кодекс, яким майбутні державні службовці повинні керуватися спирається на загальноприйнятую мораль відповідно до специфіки службової державної діяльності, певних обов'язків і повноважень, що покладаються на них. Забезпечення якості підготовки майбутніх державних службовців на етичних засадах повинно відбуватися на основі самоосвіти майбутніх фахівців, яке передбачає формування в них кодексів честі студента, що впливатиме на свідомість майбутніх державних службовців.

Висновки. Резюмуючи вищезазначене, вважаємо, що однією з психолого-педагогічних умов ефективного забезпечення якості підготовки майбутніх державних службовців на етичних засадах буде впровадження університетами етичних кодексів, які сприяють активному і цілеспрямованому дотриманню адміністрацією університету, викладачами й студентами етичних норм у власній професійній сфері.

Література

1. Артеменко Н. Професіоналізація державних службовців як пріоритет здійснення державної кадрової політики / Н. Атеменко // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_.pdf
2. Васільєва В.А. Формування моральних якостей державного службовця через призму міжнародного досвіду функціонування етичних кодексів студентів / В. А. Васільєва // Молодий вчений. 2017. №11 (51). – С. 155-160.
3. Чорнобиль І. Сучасні підходи до питання саморозвитку державних службовців / І. Чорнобиль // Науковий Вісник. 2013. Вип. 12. «Демократичне врядування».

Іванов Євген Вікторович – к. пед. н., викладач кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ.

Ільченко О. В., Макарова Н. М.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ З КУРІННЯМ ТЮТЮНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сьогодні триває активна державна політика охорони здоров'я спрямована на скорочення споживання тютюну серед населення. Згідно з дослідженнями та статистикою антитютюнова кампанія серед молоді не працює, що призводить до ряду порушень серед поширення і споживання неповнолітніми тютюнових виробів. Боротьба з палінням серед підлітків – це боротьба за здорове майбутнє, тому що куріння сприяє створенню і розвитку неінфекційних захворювань в хронологічній формі. Український уряд схвалив законопроект про заборону куріння в громадських місцях, але це не знизило відсоток кількості курців, в тому числі і підлітків [1].

Викладення основного матеріалу. Тютюнопаління на даний момент представляє одну з серйозних медико-соціальних проблем, складність вирішення якої полягає в невідповідності стандартного відношення до паління в суспільстві і його справжньої ролі в руйнуванні здоров'я людей. Глобальною ініціативою в сфері контролю над тютюновими виробами і скорочення вживання тютюну є Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну. За останні роки в Україні проведена велика робота в галузі контролю за тютюнопалінням. Вжиті

заходи включають посилення регулювання тютюнової реклами; вимога розміщення на пачках сигарет попереджень про шкоду куріння, які повинні займати не менше 50% площі упаковки; заборона куріння в громадських місцях (куріння допускається в спеціально передбачених місцях); підвищення оподаткування тютюнових виробів, що зумовило зростання цін [3]. Психологічна залежність від куріння, як стверджують фахівці, є нітрохи не менш серйозною проблемою, ніж залежність фізична, і саме вона зачату є тією причиною, по якій люди не можуть відмовитися від згубної звички. Виникає вона з різних причин, а в більшості випадків - відразу по декількох з них. Після вичуреної сигарети і в процесі куріння виникає короткострокова ейфорія, підвищується настрій, і від цього часто буває дуже непросто відмовитися. Куріння є певний ритуал, який допомагає людям, що мають проблеми в спілкуванні, з його допомогою відчутти себе частиною компанії. Крім того, в процесі куріння виникає ілюзія зайнятості справою, а в бесідах сигарета допомагає витримувати паузи. У молодіжному середовищі існує «культ куріння», і ті, хто його сповідує, вважаються (помилково, звичайно ж) «крутими» і «просунутими». Ні для кого не секрет, що у багатьох пристрась до сигарет починається в підлітковому віці саме тому, що вони не хочуть виглядати «білими воронами» серед своїх однолітків. Щоб перевірити ефективність запропонованої ВООЗ програмі по боротьбі з тютюнопалінням необхідно порівняти дві статистики з періодичністю в 3-4 роки [2].

Статистика 2013-2014 років.

За даними загальнонаціонального опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) в жовтні 2014 року, в порівнянні з таким опитуванням в лютому 2013 року, поширеність паління зменшилася майже на 3% (з 45% до 42%) серед чоловіків та на 2% (з 11 до 9%) серед жінок. Тенденція зниження курців почалася в 2005 році і «знижується вона за рахунок того, що молодь не починає палити». Зменшується частка курців серед чоловіків старше 60 років, що в основному пов'язано з передчасними смертями від викликаних палінням хвороб. За даними опитування, рівень споживання сигарет в день (в жовтні 2014 по порівнянні з лютим 2013 року) майже не змінився у чоловіків (16,8 штук в 2013 році і 16,4 штук в 2014 році), але збільшився у жінок - з 10,5 сигарет в день до 11,9. Швидше за все, це означає, що ті жінки, які залишаються курцями, в середньому більш залежними від нікотину, ніж ті, які кинули палити [3].

Статистика 2017 року.

На момент 2017 року щоденними курцями залишаються 35,9% чоловіків і 7,0% жінок. За даними опитування, 62,5% нинішніх курців планували або думали про те, щоб припинити курити. 1,2% курців, які намагалися припинити курити за останні 12 місяців, змогли утриматися від куріння протягом більш ніж 6 місяців. Дослідження також показало, що 25,8% нинішніх курців почали б курити менше, а 21,0% спробували б припинити палити, якби ціна на тютюнові вироби істотно зросла [4].

Висновки. Слідуючи статистикою можна зробити висновок, що ефективність не велика, тому що не у кожного курця розвинена сила волі. Людина, яка кидає палити, щодня зустрічає свою проблему на вулиці серед перехожих, які палять, отже курець піддає свою силу волі тим, що запах диму його пробуджує на паління. Також на цю людину може впливати його оточення, шляхом пропозиції йому тютюнових виробів. В ході досліджень було виявлено, що, не дивлячись на те, що заходи по боротьбі з тютюнопалінням в Україні ефективні, люди як і раніше відчувають психологічну залежність перед цими виробами.

Л і т е р а т у р а

1. Збірник методичних матеріалів для проведення заходів з профілактики негативних явищ в молодіжному середовищі / під ред. Г.А. Никанн - Вологда: ГОУ «ВОЦТРiГО», 2007. – 157 с.
2. Капранов С.В Вплив активного і пасивного паління на емоційний стан і розумово працездатність старшокласників / С. В. Капранов, Т. С. Капранова // Довкілля та здоров'я. - 2005. - № 1. – С. 19 – 22.
3. BusinessViews. [Електронний ресурс] : Повсякденна бізнес-статистика. – Режим доступу: – віддалений доступ (інтернет). – <https://businessviews.com.ua/ru/studies/id/ukraina-krupnyj-kontrabandist-sigaret-i-esche-13-faktov-o-kurenii-v-ukraine-643/>
4. Каталог публікацій ВООЗ. Публікації з моніторингу тютюнової епідемії та боротьби з нею. – М., 1999. – С. 3.
5. Антонов Н.С. Роль медичної спільноти в боротьбі проти тютюну, як складова частина формування здорового способу життя / Н. С. Антонов, Г. М. Сахарова // Пленарне засідання наук.-практич. конгресу «Формування здорового способу життя: міжнародний і національний досвід». – М., 2013. – С. 7 – 9.

Ільченко Орина В'ячеславівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Макарова Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ВПЛИВ ПОЧУТТЯ ГУМОРУ НА АДАПТИВНІ ЗДІБНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Сучасні умови життя висувають підвищені вимоги до адаптивних механізмів людини. В Україні існує велика кількість потенційних стресорів, небезпечних для психологічного здоров'я людини, до яких можна віднести економічну кризу, війну та інші соціально-політичні потрясіння. В такі часи, часи змін і гострих криз однією із можливостей збереження цілісності і психологічного благополуччя особистості є її здатність ставитися до всього, що відбувається, з гумором. Без почуття гумору людина не може оптимально взаємодіяти зі світом, реалізовувати свої можливості, адекватно оцінювати себе та інших, а також успішно адаптуватися до нових умов середовища. Саме тому дослідження впливу почуття гумору на адаптаційні здібності особистості зумовлює актуальність даної проблеми.

Викладення основного матеріалу. Проблемою вивчення особливостей почуття гумору займалися такі вчені як Г. Айзенк, Е. Бресслер, Ч. Грунер, І. Кант, А. Маслоу, З. Фрейд, Т. Шульц та інші. Сьогодні існують десятки наукових теорій, пов'язаних із сміхом і всі вони говорять про те, що почуття гумору сприяє соціальній адаптації, позбавляє від стресів і в цілому покращує якість життя. Проте не існує єдиного визначення почуття гумору, адже в науковій літературі дана проблема розглядається з різних точок зору, а саме з позиції соціології, філософії, психології, антропології, лінгвістики та інших наук.

Вчені нараховують понад 80 теорій гумору, проте більшість із них розкривають лише окремі аспекти даного явища, не даючи загальної картини. Наприклад, автор психоаналітичної теорії З. Фрейд стверджував, що гумор – це один із найсильніших захисних механізмів, який дозволяє впоратися із труднощами та негативними емоціями. І. Кант вказував на те, що гумор звільнює енергію і тим самим знімає психологічну напругу. На основі цих поглядів виникла ще одна теорія гумору, а саме теорія збудження та затихання [4].

Представники досить поширеної теорії переваги і приниження наголошують на тому, що гумор сам по собі є формою агресії, а сміх демонстрацією переваги над противником. Навіть фізіологічний прояв, типу посмішки чи сміху, вони розглядають як замаскований оскал, який у тварин є проявом відкритої агресії [1].

Особистісний підхід до проблеми почуття гумору є одним із найпоширеніших. Творці цього підходу Г. Олпорт та А. Маслоу переконані в тому, що чим краще у людини розвинене почуття гумору, тим краще вона розуміє свій внутрішній світ, здатна об'єктивно оцінювати себе і свої можливості, а значить вона має більший потенціал до самореалізації [2].

Таким чином, можна спостерігати, що кожна із теорій гумору має свою точку зору на дану проблему. Крім того, багато з них є експериментально підтвердженими, а значить вірними, що свідчить про багатогранність поняття почуття гумору. Тому можна стверджувати, що почуття гумору – це психологічна особливість людини, яка полягає в здатності підмічати протиріччя в навколишньому світі і оцінювати їх з комічної точки зору.

В будь-якому випадку почуття гумору є важливим в житті людини. І не лише тому, що дозволяє підняти настрій і розслабитися, а ще й тому, що гумор здатен підняти стресостійкість та є одним із найважливіших способів формування стосунків із оточуючими. Тож закономірно, що люди, які мають почуття гумору легше та швидше адаптуються до змін в навколишньому середовищі.

Як відомо, адаптивність відбувається на трьох рівнях: біологічному, соціальному та психологічному. На біологічному рівні адаптивність виражається в здатності людини слідувати за своїм здоров'ям та знаходити способи його збереження в будь-яких умовах. В свою чергу, почуття гумору забезпечує здатність людини завжди знаходити щось смішне в житті, а як давно доведено сміх позитивно впливає на організм та стимулює вироблення так званих «гормонів щастя» – ендорфіну та серотоніну, які в свою чергу покращують фізичне самопочуття та підіймають імунітет [3].

На соціальному рівні адаптивність відбувається за рахунок наявності навичок та умінь людини існувати з іншими людьми, знаходити спільну мову з оточуючими та вміти виходити із конфліктних ситуацій. І знову ж таки, люди, яким притаманне почуття гумору легше пристосовуються до нового соціального середовища. Також доведено, що під час спілкування гумор допомагає створити невимущену атмосферу та психологічний комфорт. До того ж, дослідження американських вчених стверджує, що якщо людина здатна викликати щирі посмішки у співбесідника, обидва починають ставитися один до одного з більшою симпатією [3].

Важливим є почуття гумору і при виборі партнера. Американські науковці Е. Бресслер та С. Белшайн провели дослідження, яке показало, що жінки оцінюють чоловіків які виявили почуття гумору, як більш

імовірних потенційних партнерів, а також як більш дружелюбних, цікавих і популярних. Опитування проведене у Великобританії показало, що чоловіки досить високо цінують почуття гумору в жінках і ставлять його на третє місце після вірності і дружелюбності [1].

Третій рівень адаптивності людини – психологічний. Він виражається в умінні людини зберігати внутрішній баланс і рівновагу незалежно від навколишніх умов життя. В багатьох теоріях почуття гумору є невід’ємним атрибутом психологічного здоров’я та благополуччя. Адже воно дає можливість людині адекватно оцінювати свою поведінку, вміння посміятися над своїми промахами і абсурдними ситуаціями в житті. Крім того почуття гумору характеризується стресозахисним потенціалом, який виявляється у захисті суб’єкта від негативних емоцій та станів, виникнення яких зумовлене переживанням складних ситуацій життєдіяльності.

Висновок. Отже, життя сучасної людини відрізняється нестабільними умовами життя. Світ постійно змінюється і людина повинна вміти успішно адаптуватися до цих змін. Великою мірою це залежить від наявності почуття гумору, адже саме воно допомагає краще взаємодіяти із усім оточуючим та із самим собою.

Л і т е р а т у р а

1. Аргайл М. В. Психология счастья: юмор и смех / М. В. Аргайл. – СПб. : Питер, 2003. – 269 с.
2. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 752 с.
3. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини : Монографія / О. М. Кокун. – К. : Міленіум, 2004. – 265 с.
4. Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному / З. Фрейд. – Донецк : Сталкер, 1999. – 349 с.

Карпіченко Ольга Георгіївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Літвінова Ольга Володимирівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство внаслідок кризового розвитку вимагає від особистості умінь і навичок ефективної роботи з інноваціями в гуманітарно-економічній та технологічній сферах, що потребує активної соціокультурної адаптації. Соціальний інтелект є невід'ємним компонентом життєдіяльності індивіда, являючи собою інтегральну здатність, яка забезпечує правильне трактування вчинків оточуючих, їх вербальних і невербальних реакцій.

Розробкою структурних елементів і основоположних концепцій соціального інтелекту займалися такі зарубіжні вчені як Г. Айзенк, Дж. Гілфорд, Г. Оллпорт, М. Форд, М. Тісак, Е. Торндайк. Пізніше соціальний інтелект розглядався вітчизняними психологами: у загальнопсихологічному підході вивчали соціальний інтелект О. Григоренко, О. Лобанов, Д. Люсін, М. Холодна, Д. Ушаков; представниками вікового підходу є Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Чеснокова, соціально-психологічного – Г. Андрєєва, Ю. Жуков, Ю. Смельянов, Л. Петровська, П. Растянніков.

Соціальний інтелект є здатністю людини розуміти і передбачати поведінку інших людей у різних життєвих ситуаціях, а також уміти розпізнати почуття, наміри й емоції за їх вербальними та невербальними якостями. Для становлення соціального інтелекту юнацький вік є важливим періодом, адже (за Б. Ананьєвим) – це сензитивний період для розвитку основного соціального потенціалу людини. У процесі отримання вищої освіти відбувається розвиток усіх рівнів психіки особистості, від формування складу мислення до вищого ступеня розвитку психіки – соціального інтелекту, що актуалізує його вивчення у студентському віці.

Викладення основного матеріалу. Першим термін «соціальний інтелект» використав американський психолог Е. Торндайк у 1920 р. при розгляді трьох видів інтелекту: абстрактного, конкретного та соціального інтелекту як здатності розуміти людей і взаємодіяти з ними. Пізніше Г. Оллпорт виділяє набір якостей, забезпечуючих краще розуміння інших людей (у структурі цих якостей соціальний інтелект окрема здатність). М. Форд і М. Тісак в основу виміру інтелекту поклали успішне вирішення проблемних ситуацій, показавши, що соціальний інтелект являє собою чітку й узгоджену групу ментальних здібностей,

пов'язаних із обробкою соціальної інформації. Згодом здібності соціального інтелекту розкрито в структурі загального інтелекту (найбільш яскраво представлені моделі інтелекту Г. Айзенка і Дж. Гілфорда). Дж. Гілфорд, розробник першого надійного тесту для вимірювання соціального інтелекту (1960 р.), розглядав його як систему інтелектуальних здібностей, незалежних від загального фактору інтелекту і пов'язаних із пізнанням поведінкової інформації, включаючи невербальний компонент [3]. Соціальний інтелект у рамках теорії соціального пізнання дослідив Р. Селман, розробивши теорію прийняття соціальної ролі.

Теоретичний аналіз дослідження [1; 2; 4] дозволив встановити, що соціальний інтелект є важливою умовою адекватного реагування на соціальні ситуації, пізнавальною та практично-функціональною діяльністю особистості. Структура соціального інтелекту особистості зумовлена сукупністю подій, інформаційних обмінів людини з навколишнім світом для забезпечення процесу, характеру, оцінки та регуляції спілкування з іншими, соціальної взаємодії та орієнтації суб'єкта в соціумі. До структури соціального інтелекту, як інтегральної комунікативної здатності, відносять: сприйняття та відображення навколишньої дійсності, комунікативний потенціал, соціальну перцепцію (сприйняття зовнішніх ознак людини, інтерпретація і прогнозування їх вчинків).

У дослідженні особливостей соціального інтелекту юнацтва використано тест «Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда. В експерименті, який проводився у вересні 2018 р., брали участь студенти-психологи першого та другого курсів Кременчуцького національного університету ім. Михайла Остроградського у кількості 34 особи, що дозволило констатувати: для соціального інтелекту студентів характерним є добре розвинена здатність орієнтуватися в розумінні наслідків поведінки, передбаченні вчинків людей; юнаки більшого значення надають вербальному спілкуванню, знаходять відповідний тон зі співрозмовниками в різних ситуаціях спілкування; у дівчат спостерігається зростання чутливості до характеру інших людей, що дозволяє їм правильно розуміти й оцінювати мовну експресію; вони надають більшого значення аналізу невербальних проявів, чутливі до невербальної експресії. У цілому по вибірці спостерігаємо загальні показники соціального інтелекту нижче середнього відповідно у 63,3% хлопців і 53,3% дівчат; середні – у 36,7% хлопців і 46,7% дівчат.

Висновки. Соціальний інтелект – це стійка здатність особистості розуміти самого себе, а також інших людей, їх взаємовідносини з метою прогнозу міжособистісних дій. Результати дослідження дозволили

встановити наявність у студентів середнього та нижче середнього рівнів соціального інтелекту, що потребує подальшої корекційної роботи. Перспективними напрямками досліджень є розробка та впровадження тренінгової програми щодо розвитку соціального інтелекту у студентському віці.

Л і т е р а т у р а

1. Івашкевич Е. З. Структура соціального інтелекту особистості та характеристика його базових складових / Е. З. Івашкевич // Наукові записки національного університету Острозька академія : зб. наук. пр. – Острог : Вид-во Острозька академія, 2014. – С. 60–65. – (Серія : Психологія і педагогіка ; вип. 26).
2. Ляховець Л. О. Вікові особливості соціального інтелекту / Л. О. Ляховець // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2015. – № 126 (Т. 1). – С. 102–106.
3. Михайлова Е. С. Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта : методическое руководство / Е. С. Михайлова. – СПб. : ИМАТОН, 2006. – 56 с.
4. Федоренко А. В. Педагогические условия развития социального интеллекта студентов в образовательном процессе педагогического вуза / А. В. Федоренко // Фундаментальные исследования. – 2012. – № 11. – С. 82–85.

Касієв Микита Русланович – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Білоус Руслана Миколаївна – к. психол. н., доц., завідувач кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

Кирпенко Т. М.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Аналіз наявної наукової літератури, присвяченої вивченню суб'єктивного благополуччя, показує, що дослідження в даному проблемному полі, охоплюють великий спектр життєдіяльності особистості. Розглядаючи суб'єктивне благополуччя

через призму фундаментальних підходів, дослідники прагнуть до структурування і повного розкриття предикторів і детермінант даного явища. Однак, в даний час немає однозначного розуміння як терміна благополуччя, так і внутрішніх чинників його становлення, що підтверджує не тільки складність, але і значимість даного психологічного явища.

Складність однозначного тлумачення феномена, полягає в тому, що немає загального терміна. Нами виявлено неоднозначність співвідношення понять суб'єктивного і психологічного благополуччя. Ряд дослідників розглядає суб'єктивне благополуччя як складову психологічного, а інша частина, навпаки, розглядають психологічне благополуччя як складову суб'єктивного. І лише в окремих роботах дані поняття трактуються як синонімічні.

Викладення основного матеріалу. В даний час дослідники прагнуть визначити єдину структуру суб'єктивного благополуччя особистості, його фактори і вплив на життя, і діяльність суб'єкта, в свою чергу, відзначаючи, що суб'єктивне благополуччя - це один з показників якості життя людини і суспільства. Основними передумовами суб'єктивного благополуччя є різні форми задоволеності - собою, соціальними взаємовідносинами, життям, діяльністю, повнотою самореалізації та ін. Задоволеність життям в тій чи іншій мірі пов'язана з самооцінкою рівня наближення ідеального життя до щастя. Праці зарубіжних вчених, присвячені проблемі благополуччя, засновані на двох основоположних підходах - гедоністичному і евдемоністичному, які мають між собою як різні, так і подібні положення. Джерелами даних фундаментальних підходів є роботи вчених в рамках античної філософії. З точки зору евдемонізму благополуччя і радість вивчали Аристотель, Вольтер, Фома Аквінський та інші, гедонізму - Джон Локк, Томас Гоббс та інші.

З точки зору гедоністичного підходу, структура благополуччя є взаємозв'язок трьох компонентів: почуття задоволеності, приємних і неприємних емоцій, які, поєднуючись між собою, формують рівень суб'єктивного благополуччя особистості. На сучасному етапі розвитку науки, стає очевидним, що вивчення суб'єктивного благополуччя в рамках гедоністичного підходу привело дослідників до розбіжностей про ступінь детермінованості суб'єктивного благополуччя позитивним настроєм, виявивши «прогалини» в його теоретичній базі.

Змістовно іншим підходом до феномену суб'єктивного благополуччя є евдемоністичний підхід, який в зарубіжних дослідженнях представлений в роботах К. Ріфф, яка виділяє в структурі суб'єктивного благополуччя наступні компоненти: самоприйняття і

автономію, позитивні відносини з оточуючими і управління навколишнім середовищем, мета в житті і особистісне зростання .

З позиції евдемоністичний підходу основним показником добробуту є повнота самореалізації особистості в конкретних життєвих умовах. Прихильники даного підходу вважають, що не все, що приносить людині задоволення, підвищує рівень його суб'єктивного благополуччя.

Основним показником благополуччя з точки зору даного підходу є повнота самореалізації особистості в конкретних життєвих умовах. Це дозволяє припустити, що рівень суб'єктивного благополуччя збільшується не тільки в результаті подій, що приносять людині задоволення, а й проблеми, з якими стикається людина в житті, негативний, а іноді і травмуючий досвід від переживання ситуацій, можуть в деяких випадках виступати факторами підвищення рівня суб'єктивного благополуччя особистості, шляхом більш глибокого осмислення життя, ефективної адаптації до соціального середовища, вироблення способів вирішення проблем, встановлення більш гармонійних відносин з навколишніми.

Ґрунтуючись на принципах системного підходу, у вітчизняній психології суб'єктивне благополуччя вивчається в рамках суб'єктного та комплексного підходів, які дозволяють розглядати дане явище що включає одночасно і внутрішньоособистісні процеси і навколишню дійсність. Особистість розглядається як елемент складної системи.

З позиції комплексного підходу суб'єктивне благополуччя у вітчизняній психології розглядається як багатовимірна модель, інтегруюча в собі компоненти гедоністичного і евдемоністичного підходів.

Поряд з вищеописаними теоріями, які прагнуть об'єднати два основоположних підходи до вивчення проблеми психологічного благополуччя, існує інтегративний підхід, який у вітчизняній психології представлений, зокрема, багаторівневої моделлю психологічного благополуччя. При цьому, в якості інтегрального показника психологічного благополуччя, виступає «рівень психологічного благополуччя», для оцінки якого необхідна об'єктивна сторона (оцінка психолога) і суб'єктивна сторона (самооцінка суб'єкта). Поєднання цих оцінок дозволяє зробити висновки, які можуть полягати, як мінімум, в трьох варіантах. При збігу позитивних оцінок, результат представлений ситуацією «благополуччя», при збігу негативних оцінок - ситуація «неблагополуччя», неузгодженість оцінок, скоріше за все відображає «перехідну» ситуацію.

Висновки. Суб'єктивна сутність благополуччя, по-перше, полягає в позитивному ставленні суб'єкта до іншого об'єкта або фрагментами світу, по-друге, полягає в переживанні актуальною значущості та безпеки цих об'єктів або фрагментів світу для людини, і, по-третє, визначається феноменом довіри.

Отже, суб'єктивне благополуччя особистості - це емоційно-оціночне ставлення людини до своєї особистості, взаємовідносин з іншими, свого життя і процесів, що мають велике значення для нього, з позиції засвоєного нормативного уявлення про благополучність зовнішнього і внутрішнього середовища, що виражається в переживанні задоволеності і характеризується відчуттям щастя.

При цьому необхідно розуміти, що суб'єктивне благополуччя - це не переживання абсолютного щастя або задоволеності всього і всім. Якщо говорити мовою психології станів, це стан динамічної рівноваги, що досягається різноспрямованими по валентності переживаннями задоволеності в різних сферах життєдіяльності, коли на рівні стану незадоволеність однією сферою компенсується задоволеністю в іншій, а на рівні внутрішньої динаміки, незадоволеність створює певну зону напруги, яка стає рушійною силою розвитку, а задоволеність - зону дозволу.

Кирпенко Тетяна Михайлівна – к. психол. н., мол. наук. співробітник лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ).

Кім О. В., Бохонкова Ю. О.

ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ МОДЕЛІ У ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПЕРЕНЕСЛИ ПСИХОЛОГІЧНУ ТРАВМУ

Постановка проблеми. Перш ніж говорити про специфіку психологічної травми у підлітків з девіантною поведінкою, необхідно зупинитися на визначенні самої категорії психологічної (психічної) травми, її причин і наслідків.

Розробка поняття травми бере свій початок у працях З. Фрейда і Г. Юнга, в яких травматичні переживання розглядалися як результат розщепленого переживання "я" внаслідок тривоги, викликаній первинною травмою. Пов'язаний з цим афект становить основу неврозу.

Пізніше з'явився інший підхід, в рамках якого психічна травма розглядається як особлива форма загальної стресової реакції (Сельє, 1979). Згідно цієї концепції стрес сприяє адаптації організму і мобілізації його ресурсів для реакції на стресогенний чинник. Однак він набуває травматичний характер, якщо дія стресогенного фактора надзвичайно сильно, дуже довго або часто повторюється, перевищуючи адаптаційні можливості організму. В цьому випадку стрес призводить до несприятливих психологічних і фізіологічних наслідків і навіть серйозних розладів.

Викладення основного матеріалу. Як вже зазначалося, одним з основних факторів, що обумовлюють психологічну травматизацію дитини, є жорстоке поводження з ним. Н. К. Асанова (1997), узагальнивши визначення, що наводяться різними зарубіжними авторами, виділяє чотири основні форми жорстокого поводження, важливі для практичної роботи:

1. *Фізичне жорстоке поводження — будь-яке невідповідне нанесення пошкодження дитині батьком або особою, яка здійснює опіку.*

2. *Сексуальне насильство над дітьми — використання дитини і підлітка іншою особою для отримання сексуального задоволення.*

3. *Нехтування — хронічна нездатність батька або особи, яка здійснює догляд, забезпечити основні потреби дитини в їжі, житлі, медичному догляді, освіті, захисті та догляді.*

4. *Психологічне насильство, яке включає психологічну зневагу (послідовна нездатність батьків або особи, що здійснює догляд, забезпечити дитині необхідну підтримку, увагу і прихильність) і психологічне жорстоке поводження (такі форми поведінки, як приниження, образи, знущання і висміювання дитини, що носять хронічний, систематичний характер).*

Жорстоке поводження веде до деформації особистісного розвитку, часто — до появи псевдокомпенсаторних відхиляючихся форм поведінки. В хронічному варіанті воно викликає так звані травми розвитку — стресові стани, що пов'язані не з одиничною травматичною подією, а з пролонгованим, з порушеною системою відносин з дорослими, частіше всього з батьками, що складається протягом тривалого періоду часу, фактором.

На відміну від травм розвитку сильний стрес, викликаний окремою короткостроковою, зазвичай несподівано важкою для дитини подією, може бути позначений як гостра або шоківна травма.

Наслідки психологічних травм проявляються в різних сферах життєдіяльності дитини. Так, за даними Н.В. Тарабриной (2001), основними наслідками фізичного насильства для дітей є їх недостатній

контроль над власною імпульсивністю, зниження здатності до самовираження, відсутність довіри до людей, депресії. Безпосередньо після травми можуть виникати гострі стани страху. Крім того, відстроченими наслідками фізичного насильства можуть бути делінквентність і навіть садистські нахили.

За даними американських дослідників (Jacobson, Alan, 2001), жертви з симптомами ПТСР часто виявляють нав'язливе прагнення до отримання нових психотравм шляхом нанесення образ оточуючим, заподіяння самоушкоджень або пошуку небезпечних ситуацій (ревиктимізація). Саме з подібними особливостями наслідків травматизації, за даними цих авторів, пов'язаний той факт, що серед правопорушників, які вчинили жорстокі злочини, високий відсоток тих, хто пережив в дитинстві насильство або психологічну травму. Крім того, для них характерна саморуйнівна поведінка, що включає нанесення самопорізів, припікання тіла сигаретами, суїцидальні спроби, голодування (анорексія), алкоголізація і вживання наркотиків.

Несприятливі наслідки психічної травматизації можуть бути настільки сильними, що набувають клінічне значення і стають предметом уваги лікарів-психіатрів. В останні десятиліття такі виражені клінічні форми стресу прийнято співвідносити з категорією посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Основні критерії ПТСР були розроблені М. J. Horowitz (1980). З цього моменту ПТСР розглядається в якості самостійної клінічної форми у міжнародних класифікаціях хвороб (DSM-IV, МКБ-10*).

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) — це неспсихотическая відстрочена реакція на травматичний стрес (такий як природні та техногенні катастрофи, бойові дії, тортури, зґвалтування та ін), здатний викликати психічні порушення практично у будь-якої людини» (Тарабріна, 2001). Критерії діагностики ПТСР відповідно до прийнятої в США і деяких інших західних країнах класифікацією хвороб DSM-IV діляться на 6 категорій.

Діти і підлітки становлять групу ризику по відношенню до ПТСР, так як у них ще недостатньо розвинені особистісні ресурси, що дозволяють ефективно справлятися з наслідками травматичних ситуацій. Такими ситуаціями для них можуть бути смерть близьких, фізичне насильство, зґвалтування, а також спостереження за подіями, що мають потужний стресогенний вплив. За нашими попередніми спостереженнями, саме така картина часто спостерігається у підлітків з девіантною поведінкою. Також спеціальну проблему у дітей і підлітків являє собою поєднання стресових розладів з іншими аномаліями розвитку, які мають як біологічну, так і соціальну природу.

Наведені вище критерії ПТСР дають досить чіткі орієнтири клінічної діагностики цього порушення. У той же час використовуване нами поняття «психологічної (психічної) травми» має більш широкий діапазон, ніж ПТСР, включаючи в себе і менш виражені форми травматизації, які відповідні лише частині цих критеріїв або мають меншу інтенсивність. Слід підкреслити, що і такі стани згубно відбиваються на функціональному стані підлітків, на їх емоційної сфери, мотивації, здатності до концентрації уваги. У зв'язку з цим необхідна своєчасна діагностика та корекція наслідків психологічних травм, що дозволяє знайти нові можливості для подальшого позитивного розвитку.

Механізм виникнення стресового стану як результату психологічної травматизації докладно описаний в ряді робіт, починаючи з досліджень М. Сельє (1979). На думку Сельє, стресове переживання може викликатися будь-якою вимогою, яка пред'являється людині. Стрес як активація організму у відповідь на зовнішні подразники має, як уже говорилося, адаптаційний характер і допомагає впоратися з виникаючими труднощами. Однак часте повторення або велика тривалість стресу і пов'язаних з ним афективних реакцій може вести до постійної активації, при якій збудження приймає застійну форму і накопичується, активізуючи центральні утворення вегетативної нервової системи. В результаті розладу регуляції нейрофізіологічних структур ведуть до порушень функціонування серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, зміни згортальної системи крові, розладу імунної системи (Тарабріна, 2001).

Висновки. Таким чином стосовно до проблем підлітків з девіантною поведінкою важливо враховувати і той факт, що при підвищенні активності мозку і зменшення модуляцій емоційних реакцій, чому сприяє хронічний стрес, зменшується здатність до гальмування реакцій, в тому числі агресивно-насильницьких. Такі форми розладів поведінки дітей і підлітків, як гіперактивність і/або розлади уваги, делінквентна поведінка, значною мірою можуть бути наслідком перенесених психічних травм. У зв'язку з цим роботу психолога, спрямовану на розпізнавання наслідків психічних травм у підлітків з девіантною поведінкою та ефективну корекцію цих наслідків, слід розглядати в якості необхідної складової реабілітаційного процесу.

Література

1. Зайчикова Т. В. Особливості прояву та детермінанти синдрому професійного вигорання у педагогічних працівників / Зайчикова Т. В. // Актуальні проблеми психології. – Том 1.: Соціальна психологія. - Психологія управління. Організаційна психологія.: 36. Наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2003. – Ч. 9. – С 103.

2. Кулик С. М. Психологічні проблеми професійної адаптації вчителів / Кулик С. М. // Актуальні проблеми психології. Том 1.: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. : 36. Наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К.: Міленіум, 2003. – Ч. 2. – С. 201.
3. Тарабрина Н. В. Синдром посттравматических стрессовых нарушений: современное состояние и проблемы / Н. В. Тарабрина, Е. О. Лазебная // Психологический журнал. – 1992. – Т. 13, № 2. – С. 14-29.

Кім Оксана Володимирівна - аспірантка 3-ого року навчання спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бохонкова Юлія Олександрівна - д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Кіслякова Є. В., Лосієвська О. Г.

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ФЕНОМЕН КОНФЛІКТУ

Постановка проблеми. Дослідження феномену конфлікту є надзвичайно актуальним у сучасних умовах розвитку суспільства. У процесі трансформації суспільства виникають багато конфліктів, серед них національні, політичні, економічні, психологічні конфлікти. Багато науковців присвячують свої праці феномену конфлікту, тому що виявлення причин та наслідків конфліктів, дають змогу здійснювати ефективний управлінський вплив на процеси їх протікання, запобігання та розв'язання.

Викладення основного матеріалу. Перші спроби наукового пояснення конфлікту як соціально-психологічного явища були зроблені в працях давньокитайських і античних філософів, серед них Конфуцій, Геракліт, Епікур, Платон та Аристотель.

Що стосується конфлікту як соціального явища, то вперше його було розглянуто в роботі Адама Смітта «Дослідження про природу і причини багатства народів». На його думку, основою конфлікту є поділ суспільства на класи та економічне суперництво між ними. З точки зору соціології існує два основних підходи до розуміння конфлікту: функціональний і конфліктний [2].

Прихильниками функціонального підходу є Герберт Спенсер, Толкотт Парсон, Роберт Мертон. Основоположник функціоналізму Г. Спенсер прирівнює суспільство з живим організмом. Особливістю організму Г. Спенсера було те, що людина – це індивід, який ніяк не може поглинатися системою. Він приділяє увагу суперечностям суспільного життя, зіткненням інтересів і боротьбі різних соціальних груп. Т. Парсон в свою чергу, розглядає конфлікт як ендемічну форму хвороби соціального організму, трактує конфлікт як соціальну аномалію, а також як фактор що дестабілізує суспільне життя. На думку вченого, головним завданням суспільства є попередження конфліктів через правові інститути, релігію та звичаї [2].

Прихильниками конфліктного підходу є Карл Маркс, Макс Вебер, Георг Зіммель. Причиною соціальних конфліктів К. Маркс вважає поділ суспільства на класи, а сам конфлікт головним джерелом соціальних змін. Об'єктивно проаналізувавши реальне розгортання конфлікту, він вбачав тільки один варіант його розв'язання – соціальний вибух і революцію. Соціальний вибух, у розумінні К. Маркса, – це спалах насильства на тлі затяжної соціальної нестабільності [2]. Як правило соціальний вибух пов'язаний із соціальною роз'єднаністю і падінням рівня життя. В свою чергу, революція (від лат. *revolutio* — переворот, змінення, кардинальна зміна) — швидка радикальна зміна всієї самостійної органічної або неорганічної системи.

З точки зору Макса Вебера, суспільство – це арена, де борються між собою статусні групи, кожна з яких має свої економічні інтереси, амбіції, розуміння світу й інших людей. Головний конфлікт сучасного йому суспільства він бачив у боротьбі між політичними партіями, які представляють інтереси громадськості, та бюрократією [2].

А на думку Георга Зіммеля, конфлікт є універсальним явищем, а безконфліктне суспільство являється неіснуючим. Німецький філософ та соціолог вважає, що чим гостріший конфлікт, тим більш об'єднаними є групи, що конфліктують; чим менша гострота конфлікту, тим імовірніше, що він виконує інтегруючу функцію у суспільстві; чим частіші конфлікти й менша їх гострота, тим імовірніше, що учасники конфліктуючих груп можуть позбутися ворожнечі й підтримати систему, виробивши норми врегулювання конфлікту. Г. Зіммель вважав, що конфлікт може стати засобом розвитку суспільства [1].

Відомий американський соціолог Льюїс Козера, обґрунтував конфлікт як одну з форм соціальної взаємодії й вбачав, що конфлікт може мати позитивні наслідки на соціальний організм [1].

Німецький соціолог Р. Дарендорф був впевнений, що конфлікт – це рушійна сила змін, яка не має переростати в війну, а раціональне приборкання соціальних конфліктів – одне з найважливіших завдань влади [1].

У сучасних наукових словниках термін конфлікт (від лат. conflictus) – це зіткнення або боротьба протилежних інтересів, дій і поглядів громадських організацій, соціально-політичних і соціально-економічних систем [2].

Феномен конфлікту як соціального явища є наслідком взаємодії людей з різними прагненнями. Головними причинами виникнення конфліктів є відмінність у ціннісних орієнтирах, відмінність інтересів, протилежність ідеологій і відсутність певних ресурсів. Негативними наслідками конфліктів є дестабілізація суспільства та механізмів управління, концентрація уваги саме на конфліктній ситуації, а не на інших проблемах, ріст соціальної напруженості, дискредитація опонента. Позитивними наслідками конфліктів вважають згуртування населення, створення нових соціальних груп, нових інституцій, розробка нових ідей щодо розвитку суспільства.

Соціологію як науку про суспільство найбільше цікавлять соціальні конфлікти, бо вони охоплюють вивчення соціальних протиріч, що проявляються у протистоянні різних соціальних груп та спільнот.

Одним із напрямів соціологічного дослідження є вивчення соціальних конфліктів. Соціологи фіксують проблемну, конфліктну ситуацію, що складається в суспільстві, роблять соціологічний прогноз щодо розвитку конфліктної ситуації на підставі дослідження інтересів і потреб різноманітних соціальних груп і спільнот.

Висновки. Отже, феномен конфлікту є повсякденним явищем суспільного життя та необхідною умовою розвитку суспільства. За допомогою своєї соціальної природи, конфлікт робить соціальні відносини мобільними, динамічними, та прогресивними, тому не можна дати загальну негативну оцінку конфліктам. Конфлікт являється джерелом розвитку суспільства і сигналом до змін та трансформацій не тільки суспільства загалом, а й кожної людини.

Л і т е р а т у р а

1. Зінчина О. Б. Конфліктологія: навчальний посібник / О. Б. Зінчина. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 164 с.
2. Примуш М. В. Конфліктологія: навчальний посібник / М. В. Примуш. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 288 с.

Кісякова Єлизавета - Вікторівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Минуло майже чотири роки, як розпочався збройний конфлікт на Сході України, який спричинив не тільки фінансові катаклізми, але й низку психологічних проблем серед переважного населення країни. При цьому дезадаптованість проявляється не лише у учасників бойових дій, а й членів їхніх сімей, осіб які постійно проживають у місцях локального зіткнення, а також внутрішньо переміщених осіб, що вимушені ховатися від війни. Все це підтверджує невтішна статистика яка оприлюднена на офіційних сайтах. Насьогодні постраждалих від військового втручання близько 4,4 мільйона осіб, 2500 тисячі з яких загинули, а ще 9 тисяч поранених і це лише офіційні дані незалежних спостерігачів від країн ЄС. Минає час, а проблема реабілітації осіб, які постраждали від військового конфлікту, тільки набирає обертів [4, с. 1].

Проблемами психологічної реабілітації розглядаються як в вітчизняній так і в зарубіжній літературі в роботах таких дослідників: О. Лобастов, Р.Грінкер, Д.Шпігель (психотравмуючі наслідки світових війн); В.Ковтун, О. Коржиков, Ю. Лях (медико – соціальні аспекти реабілітації військовослужбовців), В.Попов, П.Сідоров, В.Стасюк (психотравматичні наслідки локальних воєнних зіткнень) та інші.

Викладення основного матеріалу. Не зважаючи на те, що постраждалими в такій ситуації є майже всі версти населення, але найбільш не захищеними перед проблемою, виступають військовослужбовці, які постійно знаходяться під натиском ситуації, вони найбільш заслуговують уваги зі сторони фахівців психологічної служби. З набуттям військового досвіду учасники АТО зазнають не лише фізичних, а й психологічних травм. Реабілітаційна робота має декілька складових: медичну психологічну, соціальну. Адже медична допомога, яка спрямована на досягнення психічної, соціальної, професійної повноцінності особистості, переслідує таку ж мету, як і соціально–психологічна реабілітація – відновлення психічних і фізичних сил людини задля соціальної інтеграції індивіда в суспільство.

Валерій Олександрович Лесков визначає соціально – психологічну реабілітацію учасників бойових дій як «систему психологічних, психотерапевтичних і психолого–педагогічних заходів, що спрямовані

на відновлення психічного здоров'я , порушених психічних функцій і станів, особистісного та соціального статусу осіб , які брали участь у бойових діях в районах військових конфліктів» [1, с. 16]. Ефективний реабілітаційний вплив на індивіда дозволяє здійснювати психотерапія (тобто лікувальний вплив на людину психічними факторами). У широкому сенсі слова психотерапія – це сприятлива обстановка, добре організований режим, правильно використаний дозвілля, а також чуйний підхід до особи яка постраждала внаслідок військового конфлікту. У вузькому сенсі під психотерапією розуміється планомірне психічний вплив на людину, що отримав психічну травму, словом або промовою . Зазвичай використовується в цілях позитивного впливу на хворобливі прояви і для зміни неправильних установок травмованого . Розрізняють: непряму і пряму психотерапію. Загальна (непряма) психотерапія являє собою комплекс заходів, спрямованих на створення обстановки, сприятливо що впливає на людину, що отримав психічну травму. До них відносяться: раціональна організація його службової діяльності, а в разі потреби і зміна роду занять; створення в підрозділі (частини) здорового соціально-психологічного клімату; відволікання від неприємних психотравмуючих переживань; застосування активуючого режиму реабілітації та деякі інші. Непряма психотерапія є першоосновою лікування травмованої психіки в будь-якій обстановці. Психотерапевтичний вплив на людину надають бесіди медичних працівників про стан індивіда , зняття у нього тривоги і зміцнення надії на одужання, турбота про його відпочинок, харчування, лікування, увага до всього, що займає воїна, ніж повні його переживання і думки. Спеціальна (пряма) психотерапія – це сукупність спеціальних прийомів словесного впливу на психіку людини , що отримала психічну травму [4].

В даний час в практиці утвердився цілий ряд психотерапевтичних методик, застосовуваних при здійсненні психологічної реабілітації. До числа найбільш доступних для застосування в практиці методів психологічного впливу на організм людини, його психіку, відносяться:

Раціональна психотерапія, як основний метод психотерапії, ґрунтується на разубедженню, переконанні, зверненні до розуму травмовану людину, пред'явлення йому різних переконливих фактів, доказів, що приводить його до можливості самому робити певні висновки, приходити до потрібних висновків, змінюючи ставлення до психотравмуючої ситуації. Включає в себе проведення в доступній формі спеціальних бесід, які отримали психічну травму. Під час них логічно доводиться можливість успішного лікування. На відповідних прикладах підтримується бадьорість духу, зміцнюється воля до

відновлення нормального стану. Суть проведених бесід – апеляція до розуму, свідомості, волі людини.

Раціональна психотерапія адресується до логічного мислення. Як впливають чинників використовуються авторитет командира (лікаря, психолога, досвідченого товариша по службі), переконання і перепереконання, роз'яснення ситуації, схвалення військовослужбовця, відволікання його від проблем тощо. Вона спрямовується на створення активної позиції травмованого військовослужбовця в подоланні хворобливих проявів, а також на корекцію неадекватних емоційних реакцій і порушеної системи відносин.

Суггестивная психотерапія являє собою здійснення емоційного впливу на психіку військовослужбовця, тобто навіювання йому певних думок.

Вплив на людину здійснюється двома способами: навіюванням в стані сну (гіпноз) і навіюванням в стані неспання. Наркопсихотерапія, будучи різновидом психотерапії, являє собою поєднання словесного навіювання на тлі неповного наркозу, викликаного застосуванням медичних препаратів. Найбільш ймовірно її застосування лікувальних установках. Трудотерапія також відноситься до методів психологічної реабілітації, так як залучення воїнів з травмованою психікою до виконання нескладних робіт і завдань, окрім розвитку фізичної активності, веде до формування стійкого позитивного фону настрою, позитивної установки до праці та службової діяльності [3].

Естетотерапія – лікування прекрасним, красивим. Включає в себе бібліотерапію, музикотерапію, натуртерапію і т.п. Фізична середовище, навколишня людини (колір; звуки; запахи; температурні, погодні, географічні фактори), надають потужний вплив на людину, змінюючи його психічний стан, настрої, самопочуття і життєвий тонус. Засобами загального впливу на психіку військовослужбовців є цветоестетическое вплив, функціональна музика, перегляд кіно та відеофільмів, читання літератури. У цьому випадку воїн включається в процес корекції функціонального стану як глядач, що сприймає форму, колір, елементи навколишньої дійсності і живої природи.

Музикотерапія – це психотерапевтичний метод безпосереднього впливу на почуття, емоції, настрої; безсловесного навіювання певного настрою, що піднімає людини над своїми переживаннями, допомагає долати хворобливі розлади з використанням в лікувальних цілях музики. Звук робить на психіку безпосереднє емоційний вплив. Сильний, нав'язливий шум дратує, стомлює, позбавляє спокою, приводить в несамовитість. Гнітюче діє і "гробова" тиша. Музика є потужним емоційним стимулом. Ритм і мелодія здатні змінювати число серцевих скорочень, дихання, обмін речовин. Музика може викликати

глибокі зрушення в настрої, світосприйнятті, відносинах людей, змінюючи їх життєвий тонус, викликаючи радість і наснагу, сентиментальність і смуток, заспокоєння і умиротворення [3].

Висновки. Отже, психологічна реабілітація, будучи важливим складовим елементом діяльності, забезпечує підтримку необхідного стану боєздатності військовослужбовців, сприяє попередженню інвалідності, дозволяє відновлювати психічну рівновагу людей, створює умови для адаптації осіб, які отримали психічні травми.

Представляючи собою систему медико-психологічних, педагогічних, соціальних та організаційно-управлінських заходів з відновлення психічної рівноваги військовослужбовців, психологічна реабілітація передбачає можливість застосування ряду доступних способів впливу на особовий склад безпосередньо в частині, без евакуації деякої частини травмованих у лікувальні установи.

Л і т е р а т у р а

1. Лесков В. О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / В.О Лесков. – Хмельницький, 2008. – 22 с.
2. Мисюра В. Ф. Психологическая реабилитация военнослужащих. – М.: Академия им. Фрунзе, 1995. – 25 с
3. Михайлов Б. В. Медико-психологічна реабілітація учасників АТО в санаторно-курортній мережі (клінічна настанова). – Київ; Харків, 2015. – 72 с.
4. На Донбасі за час АТО загинули понад 2, 5 тис українських військових [Електронний ресурс] / iPress.ua 21.04.2018– Режим доступу : <https://uain.press/security/za-chotyry-roky-na-donbasi-zagynuly-ponad-2-5-tysyachi-lyudej-795527>
5. Психологічна реабілітація військовослужбовців, що перебували в миротворчому контингенті / В. В. Шевченко, А. А. Руденко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 2.12. – С. 239 – 243.
6. Посттравматичні стресові розлади : навчальний посібник / за заг. ред. проф. Б. В. Михайлова. – Вид. 2-е, перероблене та доповнене. – Х.: ХМАПО, 2014. – 285 с.

Кірющенко Владислав Леонідович – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Ще з часів античності суспільство турбувала сутність поведінки, філософи того часу вважали, що на неї можуть впливати внутрішні потреби, середовище існування, умови життя тощо. На підставі подальшого вивчення, виникла необхідність введення поняття девіантної поведінки, девіації та її різновидів, адже, як відомо завжди є загальноприйняті норми та відхилення від них. Проблема девіантної поведінки вивчалась з початку виникнення соціології. Основоположниками сучасної девіантології вважають Е. Дюркгейма та його послідовника Р. Мертона.

Зважаючи на те, що сьогодні соціум знаходиться у стані ціннісно – нормативної дезінтеграції, відбувається заповнення соціального простору девіантними цінностями, порушення або повне ігнорування існуючих норм і правил. Серед молоді спостерігаються аномічні прояви, що в свою чергу і провокує порушення порядку в багатьох сферах діяльності. Як відома, аномічна людина є скептиком за своєю природою, що орієнтована лише на сьогодення не приймаючи до уваги ні минулого, ні майбутнього.

Викладення основного матеріалу. Наявність проявів девіантної поведінки серед молоді неминуче, деякі вчені висловлюють думки що її просто неможливо викоринити. При цьому відзначають, що девіації у переважній кількості виникають у суспільствах, які переживають політичні, економічні, ідеологічні зміни, де на тлі посилення кризових явищ у людей наростає незадоволеність своїм становищем, що викликає почуття соціальної незатребуваності і відчуження від суспільства. Прояви девіантної поведінки на тлі проявів аномії у молоді вивчають як на соціологічному так і на психологічному рівнях.

Суспільство має тенденцію до постійних змін влади та власності, з'являються нові соціальні групи, а відповідно до цього змінюються система інтересів та способи поведінки. Зміна поколінь призводить до перелому матеріальних і духовних цінностей, які було закладено в думках багатьох поколінь. Через нестабільність розвитку суспільства та різні лінії соціальної поведінки, виникає дисгармонія, адже не для всіх індивідів соціальні вимоги є стимулом для самовдосконалення, для більшості це поштовх до аномії.

Роберт Мертон запропонував розглянути соціологічне поняття аномії з одного боку як культурну структуру, а з іншого боку, як соціальну структуру. Допускається, що як би не були ці структури тісно пов'язані в дійсності, з метою аналізу їх необхідно розглянути окремо, а потім знову разом. У зв'язку з цим культурна структура може бути визначена як те, що формує ряд нормативних цінностей, регулюючих поведінку, загальну для членів певного суспільства або групи. А до соціальної структури відноситься те, що формує ряд соціальних відносин, в які члени суспільства або групи різноманітним чином включені» [3].

Соціальні причини девіантної поведінки – це несприятливе мікросоціальне оточення (девіантна референтна група; приналежність до девіантної молодіжної субкультури); низький статус підлітка в групі ровесників; відчуження від соціально - позитивної більшості; соціально-психологічна депривація; недостатній соціально - позитивний досвід. До макросоціальних причин відносять: нестабільність економічної і соціально - політичної ситуації в суспільстві, негативний вплив ЗМІ; поблажливе ставлення суспільства до поведінкових відхилень; недосконалість законодавства, відсутність розвиненої системи соціальної підтримки [1].

Соціальна структура діє як бар'єр або як відкриті двері для вчинків, що виходять з культурних установок. Коли культурна та соціальна структура недостатньо інтегровані і в першій містяться вимоги до поведінки, яким перешкоджає друга, виникає прагнення до порушення норм, до їх відсутності.

У суспільно – політичних змінах, дедалі провідну роль відіграє студентська молодь. Досить міцно утримує позиції при здійсненні демократичних реформ. Насамперед саме молодь частіше ініціює політичні та духовні зрушення. Через те, що у молоді відбувається переоцінка традицій, поглядів і цінностей, вони вже менш спираються на досвід попередніх поколінь, що зумовлює суперечливі тенденції у свідомості. Це досить легко спостерігати у студентському колективі, де чітко помітні різноманітні моделі самореалізації кожної особистості. Для багатьох студентів основними цінностями є "знайти себе в житті", "бути людиною", "досягти матеріального достатку". І в залежності від обраних способів досягнення своєї мети поведінка може нести девіантний характер або ж бути прийнятною для даного суспільства [4, с. 5].

Молодь з девіантною поведінкою являє собою частину населення, що володіє всіма ознаками соціально-демографічної групи. Вона є структурованою за віковими, соціальними, професійними ознаками.

Як показують дослідження, девіантна поведінка, в більшій мірі притаманна особам з традиційно вразливих верств населення (безробітні, малозабезпечені, члени багатодітних сімей, індивіди з відхиленнями в психічному та фізичному здоров'ї). Частіше за все, рівень освіти цієї «групи ризику», значно нижче того, який відповідає їхнім одноліткам. Низький рівень освіти та педагогічна занедбаність істотно ускладнює процес соціалізації.

Під соціалізацією молоді необхідно розуміти багатоаспектну соціально-особистісну зміну, сукупність цілеспрямованих суспільних і керованих вольових психічних процесів індивіда; розглянутих в сукупності з його соціальними процесами, в результаті яких сфера його життєдіяльності істотно розширюється. Соціалізація молоді як структурний елемент феномена соціальної динаміки несе на собі певне функціональне навантаження, є не спонтанним суспільним процесом [3].

Більшість проявів девіації відбувається під тиском суспільства. Будь які зрушення у соціальному оточенні індивіда може призвести до девіантної поведінки. Тому саме від політичного, економічного та соціального стану держави залежить суспільство та насамперед кількість проявів девіацій.

Соціальна дезадаптація молоді в сучасному світі має вкрай різноманітні прояви: суїцид, вандалізм, наркоманія, алкоголізм, ігроманія, екстремізм і т.п. Поки суспільство знаходиться в стані соціальної аномії, прояви дезадаптації в молодіжному середовищі будуть набувати все більш значні кількісні і якісні характеристики.

Проте, незважаючи на всі відомі негативні наслідки, девіація не завжди несе тільки негативний вплив на суспільство. Прояви девіантної поведінки здатні підсилити підпорядкування. Згідно з положенням Е. Дюркгейма, кожного разу, коли члени групи засуджують якийсь акт як відступ від норми, вони яскравіше окреслюють контури того, що вважається нормою. Адже, на його думку, одним з головних факторів підтвердження прихильності до морального порядку, є саме визначення порушення та покарання девіантна. Масові прояви девіантної поведінки у суспільстві дають можливість зрозуміти що система працює неправильно і її слід вдосконалювати. Звичайно, держслужбовці не можуть розглядати високий рівень пограбувань як сигнал того, що їх варто легалізувати, а суспільні блага перерозподілити. Ооднак цей факт говорить про те, що в суспільстві безліч незадоволених людей, що інститути соціалізації молоді не виконують свої завдання, що співвідношення соціальних сил знаходиться під питанням, а моральні принципи суспільства потребують вдосконалення. Таким чином, девіація часто служить поштовхом для визнання необхідності внесення змін у

соціальну систему. Можна сказати, що це заклик до перегляду старих норм і одночасно нова запропонована модель [2].

Висновки. У сучасному суспільстві проблем девіантної поведінки молоді стає дедалі гострішою. І хоча девіації інколи вважають такими ж природними, як і конформізм, повноцінний розвиток особистості неможливо забезпечити без мотивації безпосередньо суб'єкта. Тому необхідною умовою задля зменшення рівня проявів девіацій у суспільстві є самовиховання кожної особи, адже це свідомо діяльність, яка спрямована на самовдосконалення.

Л і т е р а т у р а

1. Гарькавець С.О. Передумови формування девіантної поведінки особистості в юнацькому віці / С.О.Гарькавець // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XIII, Ч. 5. – К., 2011.
2. Дюркгейм Э. Метод социологии [Электронный ресурс] / Эмиль Дюркгейм – Режим доступу до ресурсу: http://royallib.com/book/dyurkgeym_emil/metod_sotsiologii.html.
3. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Э. Дюркгейм. – М.: АСТ: 2006. – 873 с.
4. Міщик Л. І. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей і підлітків / Л. І. Міщик, З. Г. Білоусова — Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 108 с.
5. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер. – СПб. : Питер, 2002. – 688 с.

Кобиляцька Марина Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Козлова О. А., Макарова Н. М.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДІ

Постановка проблеми. Проблема формування здорового способу життя охоплює широкий спектр питань. Але необхідність збереження здоров'я і запобігання його руйнації потребує всебічного і комплексного вивчення всіх можливих форм вкорінення в систему освіти формування здорового способу життя. Школа, трудові колективи, сім'я —

наїефективніші інституції формування здорового способу життя та культури здоров'я дітей та молоді — недостатньо використовують свої можливості через брак практичного досвіду та нерозробленість відповідних виховних технологій.

Незадовільний стан здоров'я молоді обумовлений падінням суспільної моралі, значним соціальним розшаруванням населення, складною криміногенною ситуацією, комерціалізацією статевих стосунків, раннім початком статевого життя, негативним впливом засобів масової інформації [2].

Викладення основного матеріалу. На сьогодні провідні вчені наголошують на цілісний погляд на здоров'я, яке інтегрує чотири його складові: фізичну, психічну, духовну, соціальну. Фізичне здоров'я - це стан фізичного, духовного й соціального благополуччя, найважливіша складова частина будь-якого успіху. Це важлива характеристика продуктивних сил, це суспільне надбання, що має матеріальну й духовну цінність. Одним з головних способів збереження здоров'я, фізичної активності, оптимального психофізичного стану молоді є ведення здорового способу життя. Стан здоров'я людини обумовлюється різноманітними соціальними, економічними, екологічними чинниками: якщо умовно прийняти вплив усіх чинників на здоров'я за 100%, то приблизно 20% залежить від спадковості, близько 20% - від екологічних умов, не більше 10% - від стану системи охорони здоров'я. Найбільш суттєва частка, котра за оцінками різних дослідників становить щонайменше 50% залежить від способу життя людини. Спосіб життя взагалі - це біосоціальна категорія, яка інтегрує уявлення про певний тип життєдіяльності людини та характеризується його трудовою діяльністю, побутом, формою задоволення матеріальних та духовних потреб, правилами індивідуальної та громадської поведінки [1]. При цьому спосіб життя людини включає три категорії:

- рівень життя - це, в першу чергу, економічна категорія, яка відображає міру задоволення матеріальних, духовних та культурних потреб людини;

- якість життя - міра комфорту при задоволенні людських потреб (передусім соціальна категорія);

- стиль життя характеризує особливості поведінки у житті людини, тобто певний стандарт, під який підстроюється психологія та психофізіологія особистості (соціально-психологічна категорія).

Що ж стосується взаємозв'язку між способом життя та здоров'ям, то він найбільш повно виражається в понятті здоровий спосіб життя. Складові ЗСЖ містять різноманітні елементи, що стосуються усіх сфер здоров'я - фізичної, психічної, соціальної і духовної. Найважливіші з них

- харчування (в тому числі споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок), побут (якість житла, умови для пасивного і активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки на території життєдіяльності), умови праці (безпека не тільки у фізичному, а й психічному аспекті, наявність стимулів і умов професійного розвитку), рухова активність (фізична культура і спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень).

Крім цього, слід враховувати фактори, що обумовлюють спосіб життя людини, а саме: ставлення до паління, алкоголю, наркотиків, дотримання режиму дня і харчування, загартування, фізичну активність, психологічний комфорт, рівень сексуальної культури тощо.

Для усвідомлення ЗСЖ важливі поінформованість і можливість доступу до спеціальних профілактичних процедур, що мають уповільнювати природний процес старіння, наявність належних екологічних умов, інших складових ЗСЖ, що стосуються переважно не тільки фізичного і психічного, а також соціального і духовного здоров'я [3].

Проблема формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюється в багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях. Особливої актуалізації ця проблематика набула у другій половині XX століття як у світі в цілому, так й в Україні.

Висновки. Здоровий спосіб життя — це поведінка, яка сприяє задоволенню базових потреб і досягненню загального благополуччя: доброго самопочуття, гармонії внутрішнього світу. Збалансованих стосунків із оточенням, інтелектуального і духовного розвитку. Для того, щоб студенти прагнули займатися фізичним вихованням, потрібно їх спрямувати. Сказати, що фізичне виховання сприяє здоров'ю і життя без шкідливих звичок чудове — нічого не сказати. Здоров'я людини передусім залежить від її поведінки. В основі поведінки — природні людські потреби, які важливо правильно розуміти і задовольняти. Тож найкраще, коли молодь буде цигарку замінювати бігом, а алкоголь — звичайною мінералкою [4].

Ми акцентуємо увагу на формуванні здорового способу життя саме молоді, оскільки саме у молоді роки відбувається сприйняття певних норм та зразків поведінки, накопичення відповідних знань та вмінь, усвідомлення потреб та мотивів, визначення ціннісних орієнтацій, інтересів та уявлень.

Література

1. Апанасенко Г. Л. Валеологические принципы физического воспитания Г. Л. Апанасенко // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: збірник наукових праць. – Рівне: Принт Хауз, 2001. - Випуск 2. – 107 с.
2. Бальсевич В. К. Физическая активность человека / В. К. Бальсевич, В. П. Запорожанов. – К.: Здоров'я, 1987. – 224 с.
3. Булатова М. Здоров'я і фізична підготовленість населення України / М. Булатова, О. Литвин // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2004. – №1 – 79 с.
4. Кузнецова О. Т. Фізична і розумова працездатність студентів з низьким рівнем фізичної підготовленості: автореф. дис. канд. наук, фіз. виховання та спорту: 24.00.02 / О. Т. Кузнецов. – Львів, 2005. – 87 с.

Козлова Олександра Анатоліївна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Макарова Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Косова Т. В., Бохонкова Ю. О.

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ В ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ

Постановка проблеми. Проблема невербального спілкування, займає дуже важливе місце в загальній структурі спілкування та відноситься до проблем з багатовіковою історією. Аналіз усіх систем невербальної комунікації показує, що вони, маючи здатність не лише посилювати або послабляти вербальну дію, допомагають виявляти наміри учасників комунікативного процесу.

Викладення основного матеріалу. Невербальне спілкування – комунікація за участю поглядів, пантоміміки, жестів, міміки, зміни голосу, інтонації тощо.

У його структурі виділяють такі компоненти: оптико-кінетична система (пантоміміка, жести, міміка), паралінгвістична та екстралінгвістична системи, просторово-часова система (дистанція; вчасність та точність повідомлень), проксемика як складова просторово-

часової системи (залежність ефективності спілкування від відстані), візуальний контакт [5, с. 21].

Невербальна інформація відносно правдива, що пояснюється складністю керування, але і проблематична у «зчитуванні», що вимагає підвищення спостережливості і точності у трактуванні. Це пояснюється тим, що:

- за велику кількість емоційних проявів відповідає обмежена кількість м'язів;

- одну й ту ж емоцію різні люди проявляють по-різному;

- на прояв емоцій впливає оточення і коло співбесідників.

Наприклад, форма вияву радості буде різною в колі друзів і в колі малознайомих людей.

Невербальна комунікація – це система символів, які використовуються для передачі повідомлення і призначена для повнішого його розуміння, вона незалежна від психологічних і соціально-психологічних якостей особистості, має досить чіткий круг значень.

Виступаючи однією із сторін існування, спілкування є найважливішим поняттям сучасної психології. Поза спілкуванням неможливе саме існування людської психіки. Б. Ф. Ломов стверджує, що особливу роль спілкування грає в організації спільної діяльності, взаєморозумінні людей, розвитку міжособистісних стосунків [4, с. 119].

Невербальна комунікація є найважливішим, разом із звуковою мовою, засобом спілкування і взаєморозуміння людей. В процесі спілкування реалізуються такі специфічні людські властивості і суб'єктивні особливості людей як мислення і мова, формування, актуалізація і діагностика здібностей.

Найбільш впливовою роботою, яка розглядає мову жестів, була книга Ч. Дарвіна «Вираження емоцій тваринами і людиною», опублікована в 1872 році. Ця робота вплинула на усі сучасні дослідження в області «мови тіла», а багато ідей Ч. Дарвіна і його спостереження визнані сьогодні дослідниками всього світу [3, с. 92].

З 1900 по 1979 роки англійською мовою було видано шість великих монографій про жести. Найбільший інтерес у всьому світі викликали роботи Д. Ефрона, М. Кричлі, Ч. Моріса.

Інтерес до невербальних засобів спілкування в XX віці так виріс, що виділилася особлива область досліджень – кінесика, яка вивчає жести, міміку, пози, погляд. Основи вивчення цієї області психології закладені в 50-х рр. роботами шведського вченого К. Бердвистла.

Серйозним дослідженням мови жестів з кінця 70-х рр. XX ст. почав займатися австралійський вчений Алан Піз, який є визнаним знавцем психології людського спілкування і автором методики навчання основам

комунікації. У своїй книзі «Мова рухів» він дав тлумачення мови жестів, міміки і рухів тіла людини

Сучасні представники цієї наукової області Дж. Фаст та Джон Ниренберг розкривають закономірності впливу невербальних способів спілкування на встановлення контактів і взаєморозуміння між партнерами.

Вітчизняним дослідженням невербальних засобів людського спілкування займалися І. Н. Горелов, Г. А. Ковальов, В. А. Лабунська, О. О. Леонтєв, Є. А. Петрова, В. В. Мироненко, М. Битянова.

Вченими були виявлені і зареєстровані більше 1000 невербальних знаків. З кожним роком все більше стає переконання вчених в тому, наскільки значимими виявляються невербальні засоби в ході взаємодії людей.

Альберт Мейерабіан встановив, що передача інформації відбувається за рахунок тільки слів на 7%, за рахунок звукових засобів (включаючи тон голосу, інтонацію) – на 38%, і за рахунок невербальних засобів на 55%. К. Бердвістл, виконавши аналогічні дослідження відносно долі невербальних засобів в спілкуванні людей, виявив, що в середньому людина говорить словами тільки упродовж 10-11 хвилин в день, і що кожна пропозиція в середньому звучить не більше 2,5 секунд.

Ці дані красномовно говорять про визначне значення невербаліки для психології спілкування і взаєморозуміння людей, звертають особливу увагу на значення жестів і міміки людини [1, с. 121].

Невербальна комунікація є обміном невербальними повідомленнями між людьми, а також їх інтерпретацію. Вона можлива тому, що за усіма цими знаками і символами в кожній культурі закріплено певне значення, зрозуміле оточуючим.

Невербальні повідомлення здатні передавати велику інформацію. Передусім, це інформація про особу комунікатора. Ми можемо дізнатися про його темперамент, емоційний стан у момент комунікації, з'ясувати його особові властивості і якості, комунікативну компетентність, соціальний статус, отримати уявлення про його обличчя і самооцінку.

Також через невербальні засоби ми дізнаємося про відношення комунікантів один до одного, їх близькості або віддаленості, типи їх стосунків (домінування - залежність, розташованість - нерозташованість), а також динаміку їх взаємовідносин.

І, нарешті, це інформація про стосунки учасників комунікації до самої ситуації: наскільки вони комфортно почувають себе в ній, чи цікаво їм спілкування або вони хочуть скоріше вийти з неї.

Вивчення невербального спілкування відіграє важливу роль у житті людини, у її розвитку й особистому зростанні; у становленні уважливих, вдумливих, розумових якостей, емоційно-вольової сфери й адаптивних можливостей.

Завдяки невербальному спілкуванню людина дістає можливість психологічно розвиватися ще до того, як вона засвоїла і навчилася користуватися мовою (близько 2-3 років). Крім того, сама по собі невербальна поведінка сприяє розвитку і вдосконаленню комунікативних можливостей людини, внаслідок чого вона стає більше здатною до міжособистісних контактів і відкриває для себе ширші можливості для розвитку [2, с. 119].

Усі види невербальних повідомлень не ізольовані, а знаходяться у взаємодії, іноді доповнюючи один одного, іноді суперечивши один одному.

Невербальні засоби спілкування вивчають наступні науки:

Кінесика вивчає зовнішні прояви людських почуттів і емоцій: включає міміку, що вивчає рух м'язів обличчя; жестикуляцію, що досліджує жестові рухи рук; пантоміміку, моторику усього тіла, що вивчає: пози, осанку, ходу.

Такесика вивчає дотик в ситуації спілкування: рукостискання, поцілунки, торкання, погладжування, відштовхування тощо.

Проксемика досліджує положення людей в просторі при спілкуванні.

Просодика ділиться на паралінгвістику (особливості голосу: інтонація, гучність, тембр, висота, темп мови) і екстралінгвістику (особливості говору: паузи, зітхання, кашель, сміх, дикція) [3, с. 197].

Висновки. Невербальні засоби комунікації особливо цінні тому, що їх прояв обумовлений імпульсами нашої підсвідомості, і відсутність можливості підробити ці імпульси дозволяє нам довіряти цій мові більше, ніж звичайному мовному каналу спілкування. Жести, міміка і рухи людини – це точні індикатори її внутрішнього душевного стану, думок, емоцій і бажань. Невербальні засоби спілкування допомагають людям орієнтуватися в різних соціальних ситуаціях і регулювати свою поведінку, глибше розуміти один одного і відповідно будувати свої стосунки, швидше сприймати соціальні норми і коригувати свої дії.

Література

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева // Изд. 3. – М.: Наука, 1994. – 325 с.
2. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини / І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін. За ред. І. Я. Коцана. – Луцьк: РВВ – Вежа, 2011. – 430 с.
3. Лабунская В. А. Невербальное поведение (социально-перцептивный подход) / В. А. Лабунская // Ростов-на-Дону. : «Феникс», 1988. – 246 с.
4. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Изд-во Наука, 1984. – 444 с.
5. Семиченко В. А. Психологія спілкування / К. : «Marictrp-S», 1998. – 152 с.

Косова Тетяна Володимирівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Костю С. Й., Митрюк В. Ю.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Постановка проблеми. Сучасна сім'я, будучи невід'ємним чинником розвитку й соціалізації будь-якої людини, у цей час перебуває в глибокій кризі. Сьогодні для неї характерні показники нестабільного суспільства: ціннісний вакуум, соціальна апатія, нігілізм і багато чого іншого. Крім того, росте число сімей, що не зуміли адаптуватися до умов перехідного періоду, спостерігається недостатня ефективність соціальних програм відносно сім'ї.

Підготовка до сімейного життя - це складний цілісний процес, показником результативності якого є готовність молодих людей правильно будувати свої взаємини у подружньому житті. У зв'язку з тенденцією до різкого омолодження шлюбу актуальною стає підготовка до одруження молоді [2].

Аналіз останніх досліджень. Проблема готовності молоді до сімейного життя, статевого та дошлюбного виховання знайшла своє відображення також у дослідженнях вітчизняних педагогів. Ними вивчалися такі аспекти даної проблеми: теоретичні основи статевого виховання (В.Є.Каган, В.М.Колбановський, Л.І.Слинько); статеве виховання в сім'ї (А.В.Говорун, Г.Ф.Дейнега, Д.В.Колесов); моральні аспекти підготовки школярів до сімейного життя (Л.Я.Верб, З.Г.Зайцева, Р.А.Лемехова, І.А.Трухін); індивідуальний підхід у підготовці майбутнього сім'янина (В.М.Бизова, М.Ф.Феоктистова).

Готовність до сімейного життя, як важливого виду діяльності, висвітлена в працях М.І. Алексеевої, Т.В. Говорун, І.В. Гребеннікова, З.Г. Кісарчук, С.В. Ковальова, В.А. Сисенка, М.Г. Стельмаховича, І.А. Трухіна, О.М. Шарган та інших.

Викладення основного матеріалу. Психологічна готовність людини до шлюбу визначає подальші сімейні взаємини – їх успішність або ж конфліктність. Без зазначеного компонента готовності перехід від неформальних взаємин емоційного характеру (кохання) до формальних – регламентованих і обов'язкових стосунків між партнерами по шлюбу – пов'язаний зі значними труднощами [3].

Рівень готовності до подружнього життя визначає в подальшому стабільність і тривалість існування сім'ї. На жаль, результати соціологічного опитування свідчать про недостатній рівень соціально-психологічної готовності сучасної молоді до створення сім'ї. Високий рівень розлучень свідчить про нестабільність і вразливість сім'ї. Зменшується кількість зареєстрованих шлюбів, спостерігається поширення консенсуальних шлюбів, відкладення шлюбів до "кращих часів".

Наявність якостей, зв'язаних із проникненням у внутрішній світ людини, - емпатійний комплекс. Важливість цього аспекту зв'язана з тим, що шлюб за своїм характером стає більш психологічним у силу витонченості людини як особистості. У зв'язку з цим зростає роль психотерапевтичної функції шлюбу, успішної реалізації якої сприяє розвиток здатності до співпереживання, вміння співчувати емоційному світу партнера [5].

У наш час ведучим мотивом вступу в шлюб є "любов" Однак, називаючи "любов" як мотив шлюбу молоді люди, очевидно, вкладають у це слово різні змісти. Т.А. Флоренская виділяє три різних тлумачення цього слова: любов як сексуальний потяг; любов як потреба бути улюбленим; любов як здатність любити [2].

В даний час у суспільстві спостерігається велика зацікавленість щодо питань сексу. Ці питання частіше і більш відверто обговорюються в засобах масової інформації, сексуальні потяги постійно стимулюються демонстраціями сексуальності, сексуальна привабливість визнається особистісним достоїнством і вважається коштовною і бажаною якістю. Суспільні норми і правила, що стосуються сексуальної поведінки, стали значно менш твердими і директивними, причому це відноситься як до чоловічого, так і до жіночого сексуального поведіння [1].

Висновки. На основі проведеного теоретичного аналізу, ми дійшли висновку, що психологічна готовність до шлюбу і сімейного життя – багатоаспектна проблема, яка базується на психологічній сумісності партнерів та включає в себе питання формування статевої ідентифікації особистості, її розвиток, оволодіння стереотипами чоловічої і жіночої поведінки тощо [2].

Благополуччя сім'ї залежить від специфіки засвоєння ролей чоловіка і дружини, батька і матері, знання і уявлення про себе як людину певної статі із специфічними потребами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами і формами поведінки, а також уявленнями про сімейне життя, що служить психологічною основою шлюбу і впливають на міжособистісні відносини подружжя [5].

Л і т е р а т у р а

1. Буленко Т. В. Особливості формування психологічної готовності до сімейного життя у студентської молоді / Т.В. Буленко. - : Автореф. дис.канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології АПН України. - К., 1995. - 25 с.
2. Глазунов С. В. Сучасні чинники вибору шлюбної пари і деякі питання стабілізації подружніх стосунків / С. В. Глазунов // Вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту: Соціологія. Філософія. Політологія. - Д., 2002. - С. 123 - 128.
3. Голод С.И. Кризис любви / С.И. Голод // Час пик. - 1992. - № 1-4. - С. 315.
4. Денисенко А.О. Психологічна готовність старших підлітків та юнацтва до подружніх взаємовідносин / А. О. Денисенко - : Автореф. дис. канд. психол. наук. - О., 2003. - 18 с.
5. Захарченко В.Г. Соціально - психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя / В. Г. Захарченко // Український соціум. - 2004. - 128 с.
6. Кісарчук З.Г. Психологічна допомога сім'ї // З. Г. Кісарчук., О.І. Єрусевич. - К.: Главник, 2006. - 128 с.

Костю Світлана Йосипівна - к. психол. н., доц., доцент кафедри психології Мукачівського державного університету.

Митрюк Віта Юрївна - здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Мукачівського державного університету.

Костюченко О. В.

СЕНСОРНО-ПЕРЦЕПТИВНІ СТИМУЛИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ

Постановка проблеми. Сучасні умови життя молоді, різних видів її діяльності, зокрема навчальної, характеризується високою нервово-психічною напругою, хронічною втомою, підвищеною тривогою, емоційним і інформаційним стресом і іншими етіологічними чинниками, дія яких у більшості випадків викликає перенапругу й астенізацію

адаптаційних механізмів, виснаження функціональних резервів організму, зниження працездатності, висувають підвищені вимоги до створення та реалізації методів та методик, засобів та умов для відновлення та відтворення адаптивних механізмів молодой людини. Враховуючи те, що людське життя є найвищою суспільною цінністю, перед суспільством постає ряд важливих завдань, серед яких найважливішим є вирішення проблеми збереження здоров'я молоді, у тому числі й психічного. Саме тому виникає потреба у пошуку шляхів збереження психічного здоров'я молоді з урахуванням різних умов її життєдіяльності, як звичайних, так і особливих, швидкої й адекватної адаптації до безперервно змінюваних природного та соціального середовищ.

Викладення основного матеріалу. Значна кількість психологічної, педагогічної, філософської, медичної, фізіологічної, історичної літератури присвячена проблемам відновлення та відтворення психічного, психологічного, емоційного, фізичного, фізіологічного здоров'я і гармонії особистості, для якої важлива рівновага подій зовнішнього і внутрішнього життя, в активності (екстра- і інтра-). Нині виділяють декілька концептуальних моделей визначення поняття «здоров'я»: медична або функціональна; біологічна; біосоціальна; ціннісно-соціальна; інтегрована модель здоров'я. На думку деяких авторів, до поняття здоров'я слід віднести медичні, біологічні, психологічні, соціальні, природні, функціональні ознаки і чинники навколишнього середовища. Теоретико-методологічними засадами роботи є науково-психологічні положення про фактори, що детермінують стан здоров'я (О. Алексєєв В. Ананьєв, З. Васильєва, С. Громбах, І. Дубровіна, В. Казначєєв, М. Ковальова, С. Любінська, Г. Ушаков та ін.), про психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я (М. Корольчук, В. Крайнюк, А. Косенко, Т. Кочєргіна та ін.), психологія здоров'я людини (Г. Ложкін, О. Наскова, Г. Нікіфоров, І. Толкунова й ін.) тощо.

Існує чимало підходів до цієї проблематики. Сам термін «психічне здоров'я» неоднозначний – він поєднує дві науки й дві галузі практики – медичну й психологічну. Ми приймаємо таке визначення *психічного здоров'я*: стан душевного благополуччя, який характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує адекватну умовам навколишнього середовища регуляцію поведінки, діяльності. Серед значного ряду критеріїв, які визначають норму психічного здоров'я в нашому дослідженні ми виокремлюємо адекватність суб'єктивних образів, які відображають об'єкти дійсності і характер реакцій на зовнішні подразники, значення життєвих подій.

Від ступеня психічної рівноваги залежить пристосованість до об'єктивних умов (В.М. М'ясищев). Врівноваженість та адекватність реакцій на зовнішні впливи мають велике значення стосовно розмежування норми та патології – тільки у психічно здоровій (врівноваженій) молодій людини спостерігаємо вияви порівняно сталої поведінки та адекватності її зовнішнім умовам і високої індивідуальної пристосованості організму до звичних змін зовнішнього середовища, здатності підтримувати звичне комфортне самовідчуття, морфофункціональне збереження органів та систем; максимальне наближення суб'єктивних образів до об'єктів дійсності, які вони відображають (адекватність психічного відображення); адекватне сприйняття самого себе та соціальної дійсності; інтерес до навколишнього світу; адаптація (рівновага) до фізичного та соціального середовища.

Серед значної кількості *ефективних засобів* профілактики астенічних (які знижують активність та працездатність молоді людини) психоемоційних станів і підвищення емоційної стійкості організму до несприятливих факторів діяльності, забезпечення раціональних режимів праці та відпочинку, можна віднести перш за все: насиченість середовища сенсорними стимулами – естетичність і сенсорне багатство місць відновлення; гармонізація, структурованість сенсорного середовища (відповідний дизайн); насиченість середовища можливостями для пізнавальної діяльності. Підвищуючи чуттєвість, емоції сприяють реагуванню на розширений діапазон зовнішніх сигналів. Одночасно зростає здатність сприймання сигналів внутрішнього середовища, внаслідок чого більше гіпотез витягується зі сховищ пам'яті, що сприяє використанню малоімовірних чи випадкових асоціацій при рішенні задачі.

Психічне здоров'я молоді людини залежить і від сформованих нею протягом її життя багатомірних і багатофункціональних образів. Все більший інтерес як вчених, так і практиків, спрямований на розуміння структури образів, шляхів їх утворення і способів трансформації, що дозволяє виявити нові механізми оздоровлення, підвищення ефективності діяльності і взаємодії молоді. У процесі життєдіяльності молоді людини, оволодіння адекватністю чуттєвого відображення (відповідність образу предмету), довіра до показань органів чуття предметними діями, діяльністю формуються досить жорсткі однозначні зв'язки-стереотипи, завдяки яким у звичних умовах орієнтування в просторі не вимагає спеціальних, цілеспрямованих, свідомо

контрольованих дій; воно здійснюється на неусвідомлюваному рівні – автоматично. Саме образ ситуації й образ цілі слугують тією основою, на якій дитина приймає рішення і складає програми виконання актуальної дії, яка зберігає або знищує здоров'я.

Для ефективності рекреаційної (та, що не лише відновлює, а й відтворює) діяльності з метою більш ефективного відновлення психоемоційного стану молоді людини, слід переставити акценти з «раціональності» сприймання на його «чуттєвість». Тобто, спочатку переживаємо те, що перед очима, а потім аналізуємо зображуване, встановлюємо його значення та ін. Загальна схема «переживання» полягає, по-перше, у максимально можливому відключенні від зовнішнього середовища, у бажаному м'язовому розслабленні. По-друге, необхідно не думати ані про що, лише про те, що є перед очима (форма, колір, лінія, їх співвідношення тощо). Внутрішня мова допоможе зосередитися на власних відчуттях, почуттях. Спрямована на виявлення й переживання особистісних або життєвих смислів, вона може мати форму запитань: що мені подобається найбільше?, чим саме?, які почуття, нюанси почуттів викликає той чи інший елемент зображення, візуальний об'єкт? Намагатися відчувати, що хотів сказати художник своєю зображальною мовою. Саме таке напівсвідоме сприймання може призвести до раптового осяяння: знаходження особисто значущих смислів та цінностей, що обов'язково допоможе розкрити оздоровчий потенціал молоді людини.

Висновки. Отже, сенсорно-перцептивні процеси на сучасному етапі розвитку інформатики і техніки мають значення у збереженні і відновленні здоров'я молоді, забезпечуючи: 1) орієнтування в конкретній ситуації, виділення найважливіших для розв'язання конкретного завдання аспектів; 2) здійснюють таку обробку інформації від органів чуття, яка веде до побудови образу, адекватного як предметові, так і завданням діяльності; 3) забезпечується адекватна умовам довкілля регуляція поведінки, діяльності та адаптація (рівновага) до фізичного та соціального середовища. Розуміння структури багатомірних і багатофункціональних образів, що формуються у молоді людини протягом її життя, шляхів їх утворення і способів трансформації дозволить виявити нові механізми оздоровлення, підвищення ефективності діяльності і взаємодії людей.

Література

1. Костюченко О.В. Основні напрями психологічного дослідження адаптації та рекреації у контексті психічного здоров'я / О.В. Костюченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць / за ред. В.О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 154–161.
2. Костюченко О.В. Перцептивна активність у формуванні образу світу в структурі творчої діяльності // Колективна монографія «Фундаментальные и прикладные психологические исследования в практиках ведущих научных школ: реалии и перспективы»: [Международная коллективная монография]; под ред. Акад. Л.Ф. Бурлачука, акад. Т.П. Висноватовой, проф. В.М. Синельникова; отв. Сост. В.Е. Лунев / Макеевка : МЭГИ – Institution is Certified by International Education Society, London, Great Britain; Донецк: Світ Книги, 2012. – С. 218–235.

Костюченко Олена Вікторівна – д. психол. н., доц., доцент кафедри психології Київського національного університету культури і мистецтв.

Котова Л. В., Арсентьєва О.С.

ЩОДО ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Постановка проблеми. Відповідно до сучасного національного законодавства рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства тощо. Гендерну рівність можна обумовити, як складову загального принципу рівності для досягнення принципу демократичної побудови суспільства.

Постійна актуальність та незгасаючий інтерес до вирішення проблем практичної реалізації гендерної рівності, створення дієвого механізму притягнення до відповідальності за прояви дискримінації у всіх сферах суспільного життя та існуючих правовідносинах, зокрема, трудових, підтверджується великою кількістю наукових розробок вчених-юристів, філософів, соціологів, психологів, економістів.

У реальному житті переважно слабкою частиною населення вважаються жінки, які залишаються незахищеними, особливо на рівні побуту і сім'ї. Все це обумовлює потребу в подальших наукових розробках і зусиллях політичних діячів в напрямку не тільки законодавчого забезпечення, а й практичної гарантії рівності людей і їх особистих прав незалежно від статі.

Безумовно, досягнення гендерної рівності, вирівнювання прав і можливостей жінок у жодному разі не повинні відбуватися за рахунок погіршення становища чоловіків. Гендерний підхід спрямований на поліпшення становища як жінок, так і чоловіків.

Виклад основного матеріалу. Україна ратифікувала основні міжнародні документи стосовно забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок: Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Цілі розвитку тисячоліття ООН, визначивши для себе забезпечення гендерної рівності, як важливу складову подальшого розвитку та як один з пріоритетів державної політики. Демократичне суспільство має надавати жінкам і чоловікам рівні можливості брати участь в усіх сферах життя, у тому числі, і в доступі до владних повноважень.

На регіональному рівні до числа міжнародних актів щодо заборони дискримінації відносяться: Декларація основних прав і свобод, Хартія основних соціальних прав трудящих та Хартія основних прав, прийнятих на рівні Європейського Союзу; Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (в рамках Ради Європи); Міжамериканська конвенція прав людини; Африканська хартія прав людини і народів; Конвенція про захист прав людини і основних свобод Співдружності Незалежних Держав; а також ряд інших актів, спрямованих на особливий захист найбільш вразливих груп населення [1].

Рівність визначається в юридичній літературі як один з основних принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина. Стаття 21 Конституції України визнає, що «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [2]. Водночас, відповідно до Конституції України не може бути привілеїв або обмежень за ознаками статі [1, с. 329].

Гендер у перекладі з англійської мови означає біологічні, соціальні, культурні особливості людини залежно від статі. В українській літературі, виходячи з історичного розвитку цієї ідеї, під гендером розуміють соціальні ролі, які виконують чоловіки і жінки, тобто коли говорять про гендерну рівність, мають на увазі рівність статусів чоловіків і жінок у різних сферах соціального життя [3, с. 187-188].

Коли мова йде про рівність статі як ідеал суспільно-політичного розвитку, під цим поняттям можуть розумітися: а) формальна рівність (рівність юридична, закріплена на законодавчому рівні); б) рівність можливостей (надання певного законодавчо закріпленої переваги певної соціально-демографічної групи для створення однакових з іншими групами умов на старті); в) рівність результату (цілеспрямоване забезпечення ліквідації для конкуруючих сторін перешкод, які можуть бути обумовлені попередньою дискримінацією) [4, с. 10].

Крім конституційно закріпленої рівності всіх громадян України незалежно від статі, українське законодавство містить також і спеціальні нормативні акти щодо гендерної рівності та підтримки прав жінок. Серед них слід особливо відзначити Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», затверджену Урядом Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. Саме законодавство, що регламентує основні напрямки державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, передбачає необхідність проведення гендерно-правової експертизи законодавства України, моніторинг органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, встановлення заборони дискримінації за статевою ознакою. Саме реалізація Державної соціальної програми сприятиме утвердженню принципу рівності жінок і чоловіків у пріоритетних сферах соціального та економічного розвитку в Україні, ефективному вирішенню проблем та усуненню диспропорцій гендерного розвитку з чіткою орієнтацією на права людини.

Незважаючи на те, що гендерна нерівність багато в чому формується економічними процесами, одним із першочергових завдань для розширення прав і можливостей жінок є забезпечення рівного доступу чоловіків та жінок до політичних інститутів і органів державної влади.

Недосконалим ще залишається механізм впровадження принципу гендерної рівності на особистісному рівні людини, взаємин між статями у межах сім'ї та побуту. Засоби масової інформації переповнені фактами насильства і жорстокості в цих прихованих від очей спільноти сферах особистого життя. Все це обумовлює необхідність проведення кропіткої роботи політичних діячів держави та їх глибокого переконання і усвідомлення того, що гендерна рівність є однією з цінностей, на яких будується правова держава.

Вважаємо, що гендер необхідно трактувати як організаційну модель соціальних взаємин між чоловіками і жінками в основних інститутах суспільства, зокрема, у сфері трудових правовідносин.

Гендерна нейтральність спочатку позначала відсутність дискримінаційних положень або установок у законодавстві, нормативних актах, наукових проектах тощо, тобто гендерна нейтральність фактично розумілася як відсутність дискримінації за статтю. Наразі існує думка, що використання абстрактних або загальних понять і категорій не завжди гарантує формальну гендерну рівність, і тому гендерна нейтральність виявляється тотожною гендерній нечутливості [5, с.35]. Відповідно, виникло поняття, протилежне цьому - «гендерна чутливість», тобто прийняття до уваги (облік) гендерного вимірювання будь-яких політичних, соціальних і економічних явищ [5, с. 36]. На нашу думку, такий підхід до гендерної політики щодо встановлення гендерної рівності у трудових відносинах можливий тільки в якості позитивних дій (спеціальних тимчасових заходів), спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [6, ст.1]. Сьогодні назріла необхідність у зміні державної гендерної політики, зокрема, у сфері соціально-трудових правовідносин. Вважаємо, що головна відмінність «гендеру» від «статі» і полягає в тому, що це поняття передбачає можливість зміни встановленого порядку соціальних відносин між чоловіками і жінками.

Тому запропонована політика гендерної нейтральності означає не політику невтручання, ігнорування гендерних проблем (гендерна сліпота), а відсутність подвійних стандартів стосовно трудових прав жінок і чоловіків та можливостей їх реалізовувати. Це зовсім не означає, що трудове законодавство має містити тільки єдині норми для всіх працівників - чоловіків і жінок без урахування особливостей і наявності спеціальних норм диференціації праці. Йдеться про диференціацію, засновану виключно на наявності або відсутності у працівника особливого статусу (батько), функції (репродуктивної, причому, незалежно від статі), періоду фізіологічного стану (вагітність, захворювання) тощо, а не залежно від статевої приналежності. У цьому випадку доречніше було б ототожнювати гендерну нейтральність з терміном «гендерна справедливість», тобто справедливим ставленням на підставі гендеру, яке є еквівалентним з точки зору прав, обов'язків і можливостей чоловіків і жінок. Однак таке справедливе ставлення може бути як рівним, так і диференційованим ставленням, а оскільки під запропонованою гендерною нейтральністю мається на увазі саме рівне ставлення до чоловіків і жінок, як до суб'єктів трудового права, то повністю ототожнювати поняття гендерна нейтральність і гендерна справедливість не є можливим.

Висновки. Застосування напрямку гендерної нейтральності як напрямку вдосконалення національного трудового законодавства створить можливість: по-перше, реального втілення принципів, проголошених Конституцією України: рівності прав жінки і чоловіка (ст.24), гарантії рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності (ст.43); по-друге, впровадження до сфери трудових правовідносин принципів гендерної рівності: рівність прав і можливостей чоловіків і жінок у сфері зайнятості; рівна оплата за працю рівної цінності; встановлення балансу між роботою та сім'єю для працівників (жінок і чоловіків), що виведе Україну на новий рівень регулювання трудових відносин у гендерному аспекті, що відповідатиме міжнародним трудовим стандартам. Саме такий підхід до гендерної політики щодо встановлення гендерної рівності у трудових відносинах спрямований на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією та законодавством України.

Л і т е р а т у р а

1. Противодействие ксенофобии и этнической дискриминации. Ч. 1 : учеб. пособ. / сост. О. Федорова. - М. : Моск. Хельсинк. группа, 2005. – 286 с.
2. Конституція України // ВВР. – 1996. – № 30. – С. 141.
3. Правовые основы формирования и развития гендерной среды в Украине: моногр./ под ред. Н. Н. Онищенко, Н. Н. Пархоменко. – К.: Юрид. мысль, 2010. – 352 с.
4. Интегрирование гендерного подхода в государственную политику Украины. – К.: Государственный институт проблем семьи и молодежи, 2003. – 128 с.
5. Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой // Региональная общественная организация «Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты». – М.: Информация XXI век, 2002. – 256 с.
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005р. № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – ст.561.

Котова Любов Вячеславна – к. ю. н., доц., доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Арсентьєва Олена Сергіївна – к. ю. н., доц., доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО БАЧЕННЯ ЖІНОК В СТРУКТУРІ УПРАВЛІННЯ, ВИРОБНИЦТВА ТА БІЗНЕСУ

Постановка проблеми. Питання рівних прав і можливостей жінок і чоловіків завжди було актуальним. Саме зараз, увесь світ будує своє суспільно-політичне життя в часи швидких змін. Змінюються і взаємовідносини між чоловіками та жінками в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Утвердження гендерної рівності – важливий напрямок в Україні за останні роки. Це питання проходить крізь всі проблеми сьогодення і є актуальним в житті кожного з нас.

Викладення основного матеріалу. Гендерні відносини являють собою різновид соціально-психологічних відносин і мають подібні з другими детермінанти. Гендерні відносини залежать від таких факторів, як гендерні уявлення, стереотипи, установки, гендерна ідентичність особистості чи груп, які відображають соціальні уявлення, стереотипи, установки і соціальну ідентичність [1].

Основою для формування гендерних відносин, характерних для всіх рівнів, є: поляризація, диференціація позицій чоловіків і жінок як двох гендерних груп, феномени нерівності, домінування, влади, підпорядкування. Оскільки соціально-конструктивістська парадигма особливу увагу приділяє цим феноменам, можна розглядати диференційованість ролей і статусів чоловіків і жінок, а також ієрархічність, підпорядкованість їх позицій як основні параметри аналізу гендерних відносин. Таким чином, можна в цілому виділити два вектори виміру гендерних відносин: горизонтальний, де основним параметром є диференціація ролей і статусів чоловіків і жінок, і вертикальний, який визначається параметром ієрархічних позицій чоловіків і жінок або гендерних груп.

Сучасна гендерна ситуація в Україні характеризується поширенням гендерних проблем, пов'язаних із занепадом духовних, моральних і сімейних цінностей, зростанням кількості розлучень, безвідповідальністю батьків, відсутністю умов для забезпечення балансу сімейного та професійного життя, труднощами у вихованні дітей, нерівністю подружніх прав та розподілу домашніх обов'язків [2].

Загалом сходження по соціальній драбині для жінок є справою складною, адже гендерний вимір в Україні свідчить про ще досить поширене патріархальне приписування жінці таких властивостей, як

потреба в керівництві розумним чоловіком, підкореність чоловікові, схильність до афективності, безсловесної покори, близькість до природи, зосередження на материнстві тощо. Акцентування на тілесності жіночої статі й пов'язування з нею жіночості свідчить про намагання звужити це поняття, усунути з духовної сфери, доведення її єства як не здатного мислити, нерозвиненого, котре потребує чоловічого контролю, що є аргументом для усунення жінок зі сфери політичної активності й волевиявлення. Ділова жінка повинна постійно доводити собі та іншим, що займається саме своєю справою. Причиною багатьох негативних невротичних станів жінки-лідера є поєднання ролей керівника на роботі та виконавця в дома. Особливо важко молодим жінкам. їм постійно доводиться робити вибір між розумом та почуттями, якщо вона обирає кар'єру, то що станеться із сім'єю.

Підсвідома протидія чоловіків входженню жінки в вагомі соціальні середовища пов'язана з розумінням ними влади як застосування сили. У традиційних суспільствах сила розглядалася як спосіб утвердження влади і як метод управління. Підсвідомість багатьох чоловіків і сьогодні підтримується й живиться гендерними стереотипами: “влада – чоловіча справа”, “бізнес і політика – сфери не для жінок”, “жінка – не лідер”. Публічна пропаганда, яку формують переважно керівники-чоловіки, ґрунтується насамперед на чоловічому баченні змін і перетворень. Тому вона великою мірою зосереджена на представленні жінки як виконавиці природних функцій, на відміну від чоловіка, загалом не здатної до участі в різного роду формах суспільного й державного життя.

Інтеграція української держави у світове співтовариство вимагає переосмислення місця і ролі жінок у суспільстві, їх рівноправну участь у всіх сферах життєдіяльності, і, зокрема, в політиці і державотворенні. На суспільному рівні декларовані права та можливості особистості, незалежно від статі, реально не дотримуються, упереджене ставлення й гендерна дискримінація продовжують відтворюватися, жінки та чоловіки як соціальні спільноти загалом мають неоднаковий доступ до соціальних статусів, ресурсів, привілеїв, престижу, влади.

Сучасні жінки продовжують нести подвійне навантаження: жінки працюють більше за чоловіків на робочому місці, отримують меншу платню і ніхто не визнає їх економічний внесок у домашнє господарство. Поки буде триматися така несправедливість у повсякденному житті, до тих пір буде підтримуватися соціальна і економічна система, в якій відбувається нехтування правами людини, підтримується політика повернення жінок до їхнього традиційного місця – сім'ї. Необхідна нова парадигма, новий погляд на навколишній світ, з включенням активної ролі жінок у формування нових перспектив для сучасних суспільних процесів.

Висновки. Отже, прогресивний розвиток суспільства можливий не поза гендерними проблемами, а разом з ними. Гендерні відносини є способом мислення соціального буття і як наслідок індикатором суспільного розвитку. Його проблеми пов'язані з психологічними аспектами, психологічними відмінностями і ціннісними орієнтаціями. З одного боку, відбуваються процеси демократизації, які дозволяють бачити рівні можливості для реалізації особистості незалежно від соціального походження, стану, національності, віку і статі. Але вони гальмуються через свідомості обох статей, їм притаманні стереотипні уявлення про ролі в житті, положенні, статусі, різні ціннісні орієнтації. Саме ці стереотипи обумовлюють ті негативні процеси у взаєминах чоловіків і жінок в сучасному суспільстві.

Література

1. Современный философский словарь / Под общ. ред. В.Е.Кемерова. – Лондон – Франкфурт-на-Майне – Париж – Люксембург – Москва – Минск: Панпринт. – 1998. – 1056 с.
2. Социальная философия : Учебник / Под общ. ред. В.Андрущенко, Н.Горлача. – Киев–Харьков : Издательский центр «Единорог», 2002. – 736 с.
3. Словарь гендерных терминов. Гендерное просвещение для всех / С.Хрисанова. – Х.: САБО-ЛТД, 2002. – 100 с.

Кравченко Євген Леонідович – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Пліско Валерій Вікторович – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ НАДІЙНОСТІ ПІДПРИЄМЦІВ У ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство України висуває перед підприємцем нові виклики щодо світоглядно-ціннісного формування його особистісної та соціальної сутності. Надшвидка динамічність та інформаційність сучасності змушує особливо підприємців включати в структуру власної феноменологічності такі елементи як надійність та відповідальність, без яких неможливим є набуття соціокультурної суб'єктності в складному інформаційному просторі [1].

Аналізуючи соціокультурну сутність підприємництва як феномен людського буття, важливо говорити про те, що воно спрямоване в своїй сутнісній структурі на задоволення амбівалентних потреб у споживанні, творчості, і самопожертв [2].

На думку Р.І. Олексієнка саме підприємець з сучасним світоглядом, філософією, мораллю, спрямованими на творчу трансформацію дійсності та на духовно-вольове самовтілення, здатний до реальних реформ, які можуть вивести країну на високий рівень соціокультурного та цивілізаційного розвитку [3].

Т.В. Петренко тв. В.В. Зеленюк звернули увагу на те, що ринкова економіка вимагає від суб'єктів підприємницької діяльності особливого способу життєдіяльності, нового типу мислення, вільного від встановлених стереотипів. В умовах зростаючої ролі особистісних якостей підприємця він соціально відповідальний за себе та економічну успішність країни [4]. Описуючи особистісні якості автори вважають, що відповідальність - одна з граней такої універсальної моральної цінності, як свобода - свобода вибору «прийняття рішення», свобода дії. Відповідальність - це також свідчення незалежності, автономії особистості. Міра її усвідомлення є водночас показником ступеня індивідуальної свободи. Відповідно до розширення кола тих людей, щодо яких особистість вважає себе відповідальною, зростає масштаб її свободи. Щира підприємницька діяльність сприяє суспільному благу не тільки в економічному, а й у соціальному, моральному плані. Втім, проблема співвідношення соціальної відповідальності бізнесу, власно підприємницького, і морального у відповідальності є предметом гострої дискусії [4].

Викладення основного матеріалу. Підвищення відповідальності в сфері підприємництва має поєднуватися із зростанням самосвідомості

суб'єктів підприємництва, ефективною законодавчою базою та реальним здійсненням свободи вибору. Крім юридичної відповідності, сьогодні особливо актуальною стає соціальна відповідальність, яка пов'язана з категоріями моралі та етики бізнесу [3].

Підприємницька етика, як і будь-яка інша, спирається на властиву їй систему цінностей. Західні дослідники бізнес-етики вважають, що базовими в цій системі є доброчесність, сумлінність (integrity), обов'язкове виконання обіцянок (promise - keeping), надійність (fidelity), порядність (fairness), публічна підзвітність (accountability) [5]. Велику соціоморальну значущість мають такі цінності етики підприємницького бізнесу, як турбота про інших, доброзичливість, надійність. Саме ці цінності утворюють ядро етичних кодексів всесвітньовідомих підприємницьких корпорацій [5].

Однією із найвиразніших цінностей у підприємницькій етиці є соціальна відповідальність. Вона віддзеркалює добровільну чи змушену залежність суб'єкта підприємництва від зовнішніх, насамперед, соціальних умов [1].

Світоглядний, філософський, морально-етичний рівень аналізу таких якостей підприємця нової формації, як відповідальність, надійність потребують деталізації в конкретних особистісно-духовних та соціально-психологічних параметрах, на що сьогодні спрямована значна увага філософів, психологів, соціологів.

Розглядаючи надійність у соціальній площині, В.М. Крук зазначає, що соціальна надійність – це відповідність особистісних якостей фахівців вимогам до професійної діяльності підприємців, що забезпечує реалізацію інтересів конкретного соціального середовища й країни в цілому. Її формує конкретний соціокультурний простір країни, регіону, спільноти. У широкому розумінні поняття соціальна надійність – це суспільний механізм, фактор регуляції й стимуляції професійної діяльності. У вузькому сенсі надійність — це узагальнена системна характеристика процесу соціалізації людини, що веде до осмислення його відповідальності перед суспільством, соціальним середовищем, самим собою та виступає метою й критерієм життєдіяльності. Розвиток соціальної надійності, можливо, здійснювати через формування соціальної відповідальності, почуття справедливості, віри, соціальної зрілості [2].

І.О. Котик, даючи аналіз «надійності» з позиції особистості, її опис здійснює за допомогою таких понять, як: моральна, морально-психологічна, морально-правова, морально-етична категорія. Ці поняття відображають змістовно-особистісний рівень надійності будь-якої діяльності та соціального буття. Значним чинником розвитку особистісної надійності є надання значущості цієї якості в політичній,

економічній, релігійній системах суспільства, що формують певний набір норм, цінностей, ідеалів. Таким чином, така нормативна система підприємницької діяльності буде створювати еталонний образ етносу, що регулює життєдіяльність кожного із суб'єктів певної історичної культури [1]. На думку автора особистісна надійність підприємця - це інтегральне психологічне утворення, що представлене сукупністю компонентів особистісних структур, які забезпечують стабільність особистісно функціонально-діяльнісних показників суб'єкту в процесі трансформації соціокультурного простору та характеризує здатність людини до прогнозованої поведінки, пов'язаної з реалізацією соціальних відносин відповідно до суспільних норм та ідеалів, а також із власним відповідальним вибором [1].

Висновки. Таким чином, розвиток особистісної надійності, як продовження онтологічних основ світогляду, філософії і моралі сучасного підприємця, є необхідною умовою формування відповідальності як світоглядно-ціннісного фундаменту прояву буттєвості суб'єкта підприємницької діяльності в соціокультурному просторі суспільства.

Література

1. Котик І.О. Надійність як складова етнологічної та соціокультурної свідомості особистості [Електронний ресурс] / І.О. Котик – Режим доступу: <http://biospace.nw.ru/bioethics/5/be5.htm>
2. Крук В.М. Проблема личностной надежности специалиста в отечественных философских исследованиях / В.М. Крук // Вестник МГОУ, серия «Психологические науки». - М.: МГОУ, 2011. – № 4. – С. 88-94.
3. Олексенко Р.І. Концептуальні пріоритети формування сучасної людини економічної / Р.І. Олексенко, В.В. Молодиченко // Гуманітарний вісник ЗДІА. - 2017. - Випуск 70. – С. 164-175.
4. Петренко Т.В. Морально-етичні аспекти формування підприємця європейського рівня / Т.В. Петренко, В.В. Зеленюк // Проблемы формирования новой экономики XXI века: материалы Международной научно-практической конференции, 12-24 декабря 2010 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.confcontact.com/20101224/3_petrenko.php
5. Lantukh, I. (2018). Psychological features of the relationship the parameters of moral and legal reliability and adaptive capabilities of business entities. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools, 27 (3), 81–87.

Лантух Ігор Валерійович – к. е. н., доц., доцент кафедри гігієни та соціальної медицини Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Постановка проблеми. Необхідність впливу на суб'єкта у міжособистісному спілкуванні виступає надзвичайно важливою життєвою потребою людини. Ця потреба випливає з самої природи людини як мислячої соціальної істоти і зумовлена суспільним характером її буття, яке значною мірою відбувається у формі спільної з іншими людьми діяльності.

Серед численних цілей, завдань і функцій людського спілкування особливе місце посідає проблема впливу однієї людини на іншу, що завжди має місце в процесі комунікації. Саме завдяки цьому впливу відбувається соціалізація особистості, передача досвіду матеріальної й духовної діяльності та її результатів від одного покоління до іншого. Без існування такого впливу були б неможливими освіта, навчання і виховання індивіда, управління спільною діяльністю людей, та й сама ця діяльність взагалі. Іншими словами, без нього не могло б існувати, успішно функціонувати й розвиватися і саме людське суспільство.

Проблема психологічного впливу в сучасній психологічній науці посідає чільне місце. Значущість цієї проблеми визначається, перш за все, потребами практики. Психологічний вплив є безперечним атрибутом процесу спільної діяльності людей, управління, виховання, навчання, психоконсультативної, психотерапевтичної, психокорекційної практик та інших сфер життєдіяльності. Психологічний вплив відіграє важливу роль у процесі формування і функціонування всіх явищ суспільної психіки (суспільних думок і відносин, поглядів і переконань, установок, настроїв і так далі). Тобто суспільство на сьогоdnішньому етапі свого становлення потребує ефективних механізмів психологічного впливу.

Викладення основного матеріалу. Незважаючи на значний інтерес з боку дослідників до цієї проблеми й відповідні успіхи в цій сфері, проблема психологічного впливу, залишаючись однією з основних, є найменш розробленою проблемою в науковій психології. Різним аспектам цієї проблеми присвячені дослідження Є.Доценка, Г. Ковальова, І. Манохи, О. Сидоренко, В. Татенка, Ф. Зімбардо, Д. Майерса, С. Мілграма, Р. Чалдіні та ін. та ін.).

Механізми впливу в процесі спілкування – це специфічні соціально-психологічні явища, що виникають в процесі взаємодії людей та безпосередньо впливають на ступінь і ефективність їхньої активності, адекватність взаєморозуміння, характер та можливість подальшої взаємодії.

До основних (традиційних) соціально-психологічних механізмів впливу у спілкуванні належать: переконування, навіювання, психологічне зараження, наслідування (приклад), заохочування, санкціонування, змушування, покарання, маніпуляція.

Переконування – механізм впливу, який передбачає вплив суб'єкта впливу на свідомість, почуття, волю об'єкта впливу з метою зміни його поглядів, настанов, ставлення та оцінки шляхом активізації розумової діяльності об'єкта управління, апелювання до раціональних властивостей свідомості [3, с. 370]; аргументоване й логічно витримане доведення істинності того чи іншого положення, думки, оцінки. Першочергового значення в переконуванні набуває мотивація, тобто діяльність, що має на меті активізацію людей, спонування їх до ефективного виконання рішень. Використання зазначеного механізму спрямоване безпосередньо на мислення людей, їхні знання та досвід, щоб викликати не лише розуміння ситуації й висунутих доведень, а й готовності діяти відповідно з цими розуміннями.

Навіювання (сугестія) – особливий механізм впливу, а саме цілеспрямований, неаргументований вплив однієї людини на іншу або на групу людей [4, с. 170]. Під час навіювання здійснюється процес передачі інформації, оснований на придушенні здібності до критичного сприйняття дійсності з метою нав'язування певних настанов. При визначенні цього поняття також необхідне розмежування: по-перше, процесу, яким викликається навіювання; по-друге, безпосередні психічні явища й, по-третє, стан психіки або свідомості при виникненні чи викликанні названого явища. Це свідчить, що процес навіювання суб'єктом державного управління виражається з його боку актом (дією), а з боку об'єкта державного управління – викликаним станом навіювання, що призводить до прогнозованого результату.

Механізм навіювання – цільове свідоме «зараження» однією людиною іншої або групи людей мотиваціями певних дій, змістом чи емоціями в основному за допомогою мовленнєвого впливу на основі некритичного сприйняття інформації. Роль навіювання розкриває Г. Лебон [4, с. 219], підтверджує та розширює С. Московічі. Крім того, що твердження на основі постійного повторювання стає переконанням, С.

Московічі додає думку про те, що для переконуваності необхідний авторитет лідера. Вивчаючи авторитет, вчений дійшов висновку, що в його основі лежить зваблення, а сила й розум не відіграють вирішальної ролі при навіюванні тієї чи іншої думки.

Механізм зараження – процес передачі емоційного стану від одного індивіда до іншого на психофізіологічному рівні контакту поза власне смисловим впливом або додатково до нього [7, с. 101]. Він супроводжується взаємообміном фраз, дій та емоцій, внаслідок чого відбувається їх наростання й підсилення. Взаємодія набуває форми взаємоіндукції, коли здійснюється перехід від часткових тверджень до загальних. Г. Андреева зазначає, що індивід несвідомо засвоює зразки чийсь поведінки, лише підкорюючись їй [1, с. 163]. Дія спирається на закладених у підсвідомості смислових настанов, що переважають у стереотипі поведінки. Усе залежить від того наскільки сильно викликані почуття й від швидкості поєднання дії з думкою. При зворотному зв'язку зараження відбувається як ланцюгова реакція, що супроводжує масові явища: натовп, масові акції та ін. [3, с. 348].

Механізм наслідування ґрунтується на засвоєнні форм поведінки іншої людини на основі підсвідомої й свідомої ідентифікації себе з нею. До пізнавальної мотивації людини належить мотивація наслідування: людина шукає зразок (взірець), вона вчиться в оточуючого середовища. Суть механізму прикладу полягає в тому, що в процесі взаємодії суб'єкта впливу з об'єктом впливу відтворюються дії, прийоми, манери, правила поведінки в спілкуванні авторитетних осіб. В його основі лежить механізм наслідування.

Механізмом прикладу здійснюється передача ставлення до об'єктів, явищ життя, діяльності, до інших людей через власні переконання, діяльність і поведінку. Переконуванню й навіюванню завжди бракує свідчень практики, тому приклад стає вагомим аргументом і авторитетним фактом, яким суттєво підсилюється вплив цих соціально-психологічних механізмів [2, с. 371].

Змушування – механізм впливу на волю об'єкта впливу з метою виконання останнім завдання всупереч його бажанню шляхом створення умов, за яких поведінка та ставлення до справ, що відрізняються від потрібних, ставатимуть неможливими [4, с. 371].

Механізм заохочування полягає в задоволенні потреб об'єкта впливу з метою підтримки позитивних форм поведінки, еталонів дій та відносин шляхом схвалення діяльності та поведінки за допомогою системи матеріальних та моральних засобів впливу. Ними можуть бути:

довіра, нагорода, турбота, визнання заслуг, професійних здібностей, можливість просування по службі та ін. [1, с. 371].

Механізм покарання полягає в тому, щоб викликати почуття жалю, переживання щодо вчиненого проступку та його наслідків із метою гальмування розвитку небажаних властивостей процесів шляхом створення умов, які можуть змінювати мотиви дій, стримувати негативні бажання за допомогою зміни ставлення до об'єкта управління, прояву обмежень, докору, іронії, збудження, хвилювання, засудження, недовіри та ін. [3, с. 372].

Висновки. Психологічний вплив розглядається як структурна одиниця, компонент спілкування, метою і результатами якого є зміна, перебудова індивідуальних або групових психологічних явищ (поглядів, відносин, мотивів, установок, станів).

Соціально-психологічні механізми впливу є найтоншим інструментом дії на соціальні групи й окремих індивідів. Мистецтво впливу на людей полягає в дозованому й диференційованому використанні відповідних соціально-психологічних механізмів. Кожен з них спирається на умови, менталітет, ролі, інтереси, норми, цінності, настанови, мотиви, потреби, реакції, очікування суб'єкта та об'єкта впливу.

Л і т е р а т у р а

1. Андреева Г. М. Социальная психология [Текст] : учебник / Г. М. Андреева – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Изд-во МГУ, 1988 – 432 с.
2. Кабаченко Т. С. Методы психологического воздействия [Текст] / Т. С. Кабаченко – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 539 с.
3. Ковалев Г. А. О системе психологического воздействия (к определению понятия) [Текст] / Г. А. Ковалев // Психология воздействия (проблемы теории и практики): сб. науч. тр. / под ред. А. А. Бодалева, Г. А. Ковалева. – М. : Наука, 1989. – С. 4–5.
4. Лебон Г. Психология народов и масс / Густав Лебон; пер. с франц. – Челябинск: Социум, 2010. – 379 с.

Левченко Юлія Ігорівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем факультету № 7 Львівського державного університету внутрішніх справ.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ В НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Постанова проблеми: Перебування на війні відноситься до тієї екстремальної ситуації, коли людина постійно перебуває в найсильнішому психоемоційному стресі, долаючи його вольовими зусиллями. Обходиться все це дуже високою ціною: майже у всіх учасників бойових дій в тій чи іншій мірі спостерігаються зміни у фізичному та психічному стані. У кожного учасника бойових дій лежить відбиток бойового досвіду, що істотно впливає на його психологічну врівноваженість, мировоззnavство, соціальну та професійну адаптацію, міжособистісні відносини з найближчим оточенням.

Війна на Сході України привела до трагічних подій, що призвели до смерті і страждання. Покалічені долі людей внаслідок військового конфлікту призвели до великої кількості загиблих і поранених. Ще більша кількість тих, які отримали психологічні травми. В першу чергу постраждали діти, люди приклонного віку, а так само військові. Багато сімей з дітьми залишилися без житла, а деякі втратили своїх близьких. Пріоритетним завданням для держави є забезпечення миру і турбота про людей постраждалих від військового конфлікту. І для них важливо не тільки мати дах над головою, а й можливість почати життя заново. Тому так важливо, щоб такі люди отримали різнобічну підтримку держави, в тому числі і психологічну реабілітацію.

Викладання основного матеріалу: Проблема соціально-психологічної реабілітації осіб, що побували в екстремальних умовах діяльності, що включає оцінку ймовірності збереження їх здоров'я і працездатності після впливу екстремальних факторів, стає в даний час особливо актуальною.

Досвід країн, що зіткнулися з явищами, які виникають після повернення людей з війни, показав, що участь в подіях, пов'язаних з ризиком для життя, травматичним чином діє на психічне здоров'я і стан учасників військових конфліктів. Військовослужбовці, які брали участь в бойових діях, відносяться до групи осіб з підвищеним ризиком розвитку психогенних порушень. Під психологічною реабілітацією військовослужбовців, які отримали травми і поранення при виконанні професійних обов'язків, слід розуміти систему медико-психологічних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення функціонального стану організму, нормалізацію емоційної, морально-етичної та мотиваційної сфер, досягнення оптимального рівня особистісної

адаптації і професійно важливих якостей постраждалих, що забезпечують військово-професійну працездатність.

Психологічні реабілітаційні центри здійснюють допомогу людям які постраждали від військового конфлікту діють за наступними напрямками:

- відновлення і розвиток окремих інтелектуальних функцій (психомоторики, пам'яті, мислення і т.д.);
- згладжування (ліквідація) локальних емоційних розладів (збудливість, тривога, страхи, емоційна нестійкість);
- розвиток комунікативних навичок і оптимізація рівня комунікативної готовності в цілому;
- формування адекватного ставлення до власного «Я», своїх можливостях, захворювання (дефекту);
- формування адекватних уявлень про міжособистісних взаєминах;
- розвиток навичок психічної саморегуляції, здатності до вольових зусиль;
- розвиток нахилів та здібностей, формування адекватної самооцінки;
- розвиток навичок креативності, творчого самовираження [1].

Психологічна реабілітація сімей з дітьми постраждалих вході військового конфлікту на сході України полягає в тому, щоб люди змогли повернутися до повноцінного життя. Діти не боялися виходити на вулицю, змогли вчитися і розвиватися. Забуваючи, що таке війна і як літають кулі над головою. Так як у дітей особливо психіка не стійка. Діти сприймають все дуже близько до серця. Все пережите в дитинстві накладає певний відбиток на все життя. Це як великі так і маленькі потрясіння. Тому, до реабілітації дітей потрібно підходити відповідально. При цьому ретельно вибираючи методи лікування, враховуючи психологічну проблему кожної дитини, її індивідуальні особливості і того що він пережив під час військового конфлікту. Згідно офіційних даних Управління ООН з координації гуманітарних питань, з - за бойових дій на сході України «з початку військового конфлікту в середині квітня 2014 року і по 9 квітня 2015 року задокументовано загибель 6 тис. 108 осіб та 15 тис. 450 осіб отримали поранення». Разом з придбанням військового досвіду, учасники бойових дій отримали фізичні та психологічні травми [2]. Адаптація військовослужбовців до мирного життя ускладнюється численними соціально - психологічними проблемами які вимагають організації реабілітаційних заходів. Реабілітація як процес відновлення фізичних, психологічних і соціальних ресурсів військовослужбовців повинна включати такі заходи: терапевтичні, профілактичні, корекційні, психодіагностичні. Використовують як індивідуальні, так і групові форми психосоціальної роботи (консультування, бесіда, групова корекція). Ефективні

реабілітаційні заходи спрямовані на виведення людини з кризового стану, а так само розвиток життєво важливих умінь.

Висновки: В результаті теоретичного вивчення проблеми військовий конфлікт негативно впливає на населення країни. Особливо на тих людей, які перебували на території проведення бойових дій, а так само безпосередньо брали участь в них. Для учасників військового конфлікту випало занадто багато нелюдських переживань. Події війни впливали не тільки своєю інтенсивністю, але й частою повторюваністю, травми слідували одна за одною, так що у людини не було часу «прийти в себе». У таких виняткових, за сучасними мірками, умовах, військовим для виживання потрібні були такі навички і способи поведінки, які не можна вважати нормальними і загальноприйнятими в мирному житті. Багато з цих стереотипів поведінки, придатних тільки для бойової обстановки, так глибоко пустили коріння, що будуть позначатися ще багато років. Тому всім учасникам бойових дій належить пройти період соціально-психологічної реабілітації. Таким чином, психологічна реабілітація та соціальна підтримка повинні бути основними напрямками роботи з даною категорією населення, причому необхідний системний і комплексний підхід, який полягає не тільки в створенні і вдосконаленні прийнятною наукової, законодавчої баз, спеціалізованих центрів для надання допомоги, призначення необхідних виплат, пенсій та допомог, а й в тісній співпраці всіх структур державної влади, громадських об'єднань, медичних, психологічних і соціальних закладах, безпосередньо пов'язаних з вирішенням даної проблеми.

Література

1. Психологическая реабилитация Электронный ресурс. – Режим доступа: https://civil_protection.academic.ru/
2. ООН: На Донбасі загинуло більше 6 тисяч осіб [Електронний ресурс] / УкрМедіа 2015-04-14. – Режим доступу: <https://ukr.media/ukrain/233183/>
3. Технология социально – психологической, реабилитации участников боевых действий Электронный ресурс. – Режим доступа <https://works.doklad.ru/>
4. Белозеров Г. М. Реабилитация участников боевых действий: история, современное состояние, перспективы развития / Государственная медицинская академия им. Н. Н. Бурденко. – Воронеж, 2004. – С. 40 – 45.

Лігус Тетяна Євгенівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Соціальна допомога» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Побокіна Галина Миколаївна – старший викладач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ПРОЦЕС ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ ЯК ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Постановка проблеми. В умовах глобальних змін, які пронизують сучасне життя, проблема відповідальності за себе, своє життя, активна життєва позиція, цілепокладання, перспективне бачення свого майбутнього є передумовою формування особистісної зрілості та психологічно здорової дорослої людини, яка в змозі самостійно здолати ситуації складності, різноманітності та невизначеності сьогодення. Для юнацького віку проходження процесу психологічної сепарації має особливе значення, адже через проходження кризових періодів і здобуття незалежності від батьків людина отримує ресурс, що призводить її до зрілості.

Виклад основного матеріалу. Сучасні підходи до розуміння психологічних особливостей сепарації дитини та набуття нею автономії у взаєминах з батьками представлено в роботах Е. Дісі, Р. Джосельсона, С. Кагіцибасі, К. М. Поліванова, Н. М. Поскрєбишева, Р. Раяна та ін. Методологічні розробки концепту сепарації знайшли своє відображення в дослідженнях П. Блоса, К. Вітакера, В. С. Манухіна, Дж. Хофмана.

До основних завдань розвитку юнацького віку відносяться: психологічна сепарація від батьків; формування нової системи відносин між батьками і дітьми за типом «Дорослий-Дорослий»; формування ідентичності; прийняття гендерної ролі – маскулінність, фемінінність; вибудовування близьких, інтимно-особистісних відносин з ровесниками; готовність до вступу в шлюб; готовність до трудової діяльності. Процес сепарації від батьків у юнаків відбувається в різному рівні: 1) внутрішньому (психологічному) – відбувається у формулюванні власних уявлень про значущі сторони реальності, формується незалежності від батьківських оцінок, можливість самостійно приймати рішення; 2) зовнішньому – безпосереднє фізичне відділення від батьків. П. Блос зазначав, що під час процесу психологічної сепарації юнаку притаманні розмиті уявлення про себе та пошук відмінної від батьківської власної ідентичності та автономії.

Процес психологічної сепарації можна віднести до кризової ситуації, адже необхідність стати самостійним, незалежним від батьківської опіки, нести самостійну відповідальність за свої вчинки іноді стає для юнака неочікуваним, викликає побоювання, тривогу та інші негативні емоції. Якщо до цього віку батьки використовували

контроль, вважали свою дитину нездатною до самостійності, невпевненою у власних силах, то необхідність відділення від батьків стає проблематичним. До ускладнень в процесі сепарації відносять ситуації, коли людина не може сама прийняти досить просте рішення, не вміє самостійно встановлювати зв'язки з однолітками або компульсивно прагне спілкуватися виключно в колі своєї сім'ї та батьків, і в даному випадку можна говорити про неприродний перебіг процесу сепарації [3].

У дослідженні Т. Л. Крюкової підтверджується думка про те, що сепарація може благотворно впливати на відносини матері з дорослим сином: живучи окремо, вони цінують спілкування один з одним більше, рідше конфліктують, сини не відчувають на собі вплив директивності матері [2]. У патологічних сценаріях розвитку сепарації спостерігається наступне – неможливість сім'ї відпустити дитину через те, що вона виконує роль «буфера» між батьками, що зумовлює складність молодшої людини в побудові нової, репродуктивної сім'ї, невдачі на роботі і погіршення здоров'я [1].

Паттерсон А. відзначає, що необхідною складовою процесу психологічної сепарації від батьків в юнацькому віці є фізичне відділення (ситуація сепарації), тобто роздільне проживання з батьками, створення власного будинку. Відхід з рідного дому визнається одним з головних показників успішної сепарації від батьків в юнацькому віці, показником переходу в доросле життя. Однак досить частим є продовження періоду спільного проживання з батьками або повернення до рідної домівки після певного етапу самостійного життя [4].

Таким чином, процес психологічної сепарації у юнаків представляє собою інтрапсихічний процес усвідомлення власних уявлень, цілей та їх обґрунтоване висловлювання; формування незалежності від батьківських оцінок; самостійність в прийнятті рішень; відповідальність за свої вчинки; вибір власного життєвого шляху (професійної діяльності, друзів, коханої людини тощо). Психологічна сепарація в юнацькому віці є складним, нелінійним процесом трансформації відносин з батьками в сторону більшої рівності, процес перебудови функціонування всієї сімейної системи батьківської сім'ї, що обумовлює досягнення особистісної автономії, розвиток усвідомлення себе, як окремого унікального індивіда, відмінного від інтеріоризованих образів батьків; зміні образів батьків в напрямку їх реалістичності. Критерієм успішного процесу психологічної сепарації від батьківської сім'ї є досягнення соціальної зрілості, а невдалого – інфантилізм.

Висновки. Психологічна сепарація – це ресурс для розвитку, який дозволяє піднятися над самим собою, якісно змінитися і перебудувати свою особистість, абстрагувавшись від звичних уявлень про реальність,

розширивши свої погляди на різні сторони життя. Водночас це і криза для особистості, що супроводжується часом важкими переживаннями самотності, втрати безпеки, тривоги перед майбутніми завданнями. Як будь-який складний процес, сепарацію необхідно розглядати системно, досліджуючи, в першу чергу, найближче оточення юнака, його батьківську сім'ю і стиль сімейного виховання, що грає значну роль у становленні особистісного розвитку в юнацькому віці. Це свідчить про те, що здорова сімейна система, переживаючи кризу сепарації, здатна адаптуватися до її вимог, успішно долаючи, оновлюючись за рахунок зміни структури відносин.

Л і т е р а т у р а

1. Варга А. Я. Типы родительского отношения / А. Я. Варга. – Самара : Асгард, 1997. – 297 с.
2. Крюкова Т. Л. Изменения взаимоотношений матери и взрослеющего сына в контексте современной российской семьи / Т. Л. Крюкова // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. – 2012. – Том 18. – № 1 (ч.2). – С. 175-180.
3. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб. : Питер, 2008. – 672 с.
4. Patterson A. V. Emerging adulthood as a unique stage in Erikson's psychosocial development theory : incorporation v impudence / A. V. Patterson. – Texas : Dover, 2012. – 193 p.

Літвінова Ольга Володимирівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Макарова Н. М.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА СТУДЕНТІВ, ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, покладають на професійну освіту функції підготовки компетентних фахівців, що володіють такими особистісними якостями, як ініціативність, самостійність,

цілеспрямованість, підприємливість, активність, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці [2]. У цих умовах необхідно не тільки навчити студентів тих чи інших знань, а й сформувати певні компетенції, які дозволили б їм вчитися і поповнювати свої знання протягом усього життя, тобто випускник повинен володіти всіма видами компетенцій, що характеризують його, в першу чергу, як фахівця певної сфери діяльності [4]. Тому одним з головних завдань, що стоять перед вищою школою, є перебудова свідомості учнів - від установки «освіта на все життя» до розуміння необхідності освіти протягом усього життя.

Основні положення компетентнісного підходу представлені в працях В.І. Байденко, Е.В. Бондаревської, Е.Ф. Зеєра, І.А. Зимової, В.В. Серікова, А. В. Хуторського та ін. На думку дослідників (Е. Зеєр, О.Н. Шахматов та ін.), Професійні компетенції - це сукупність професійних знань і умінь, а також способи виконання професійної діяльності, тобто . компетенція - це знання, а компетентність - уміння (дії) [4].

Викладення основного матеріалу. Одним з найважливіших умов формування професійних компетенцій є інтеграція в процесі навчання двох видів діяльності - наукової та освітньої.

Науково-дослідна робота студентів є невід'ємною частиною підготовки висококваліфікованих фахівців.

Науково-дослідницька робота студентів повинна логічно доповнювати навчальний процес, виходячи за межі навчальних програм і планів. Вона передбачає самостійну роботу в контексті програми навчання і включає виконання індивідуальних наукових досліджень під керівництвом викладача [3].

В цілому, в системі вищої освіти можна виділити кілька напрямків організації та реалізації в освітньому процесі елементів науково-дослідної діяльності студентів, що сприяють формуванню професійних компетенцій:

- використання завдань дослідницького типу на аудиторних заняттях різного типу (семінарах, практичних і лабораторних заняттях);
- залучення студентів в різні форми позааудиторної науково - дослідної роботи (написання рефератів з проблеми, підготовка і написання наукової доповіді на тему чи повідомлення, написання наукових статей, участь в олімпіадах, конкурсах, розробка проектів для отримання грантів, участь в роботі на замовлення підприємства і ін.);
- використання колективних форм науково-практичної діяльності студентів (наукові товариства студентів, творчі дослідницькі об'єднання та ін.) [6].

Розглядаючи науково-дослідницьку діяльність як систему, вважаємо, що необхідно забезпечувати безперервну участь студентів у

науковій роботі протягом всього періоду навчання. Важливим принципом системи є спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від однієї навчальної дисципліни до іншої, від одних видів навчальних занять і завдань до інших. При цьому необхідно, щоб складність і обсяг придбаних студентами знань, умінь і навичок в процесі виконуваної ними наукової роботи зростали поступово.

Наприклад, для студентів молодших курсів основними формами НДРС в рамках навчального процесу є підготовка рефератів, індивідуальних домашніх завдань з елементами наукового пошуку, участь в предметних гуртках, тобто відбувається поступове навчання студентів елементам дослідницької праці. Для того щоб підготовка доповіді чи реферату не зводилася до переписування матеріалу з підручника або журналу, обов'язковою вимогою є включення в реферат практичної або експериментальної частини. Це сприяє формуванню наступних дослідницьких навичок: робота з літературою; порівняльний аналіз матеріалу; формулювання висновків і узагальнень.

Основними формами дослідницької роботи на цьому етапі є: курсова робота, навчально-дослідний проект, доповідь, повідомлення по темі, анотований бібліографічний список, анотація; план вирішення проблеми (простий або складний) і ін.

На старших курсах студентам пропонуються такі форми НДРС: підготовка курсових робіт та курсових проектів, дипломних робіт; виконання наукового експерименту в рамках лабораторно-дослідних практикумів; участь в конкурсах і олімпіадах та інше.

Основними формами дослідницької роботи на даному рівні є: дослідницький проект, доповідь, стаття, виступ на конференції, випускна кваліфікаційна робота або участь в конкурсі наукових робіт.

Виконання курсового проекту має на меті розвиток пізнавальної здатності студента і направлено на закріплення і розширення творчих знань, поглиблене вивчення обраної теми.

Курсові проекти дослідницького характеру ставлять собі за мету закріплення студентами вміння застосовувати теоретичні знання, проводити аналіз, виділяти наукову новизну і практичну значимість, вибирати оптимальний варіант вирішення поставленої проблеми. Тематика і зміст проектів не повинні встановлюватися і обмежуватися навчальними програмами.

У процесі роботи над проектом навчаються опановують науково-дослідними компетенціями:

- виробляти підбір необхідної спеціальної, наукової, навчальної літератури;
- збирати фактичний матеріал;
- проводити обробку, аналіз і використання інформації;

- застосовувати свої знання при вирішенні конкретних завдань;
- оформляти результати свого дослідження у формі доповіді, реферату, науково-дослідницької роботи, комп'ютерної презентації з дотриманням певної структури і вимог до оформлення [1].

Науково-дослідна робота спрямована на розвиток стійкого інтересу до самоосвіти, формування творчого підходу до роботи, сприяння зв'язку навчального дослідження з практикою [5]. Такий фахівець завжди буде свідомо, творчо ставитися до своєї праці, постійно прагнути до самовдосконалення в професії. У зв'язку з цим наукова робота як важлива ланка підготовки конкурентоспроможного фахівця повинна займати провідне місце в структурі освітнього процесу. Дослідницькі здібності випускника, придбані ним в ході професійної підготовки, дають можливість випереджати пред'являються йому роботодавцем вимоги і бути затребуваним на ринку праці.

Висновки. Таким чином, на основі всього вищевикладеного можна зробити висновок про те, що в освітньому процесі вузу необхідна інтеграція навчальної, науково-дослідної діяльності та практики. Вся діяльність з організації наукової роботи студентів повинна носити системний характер і вирішуватися на основі системного підходу. Кінцевим результатом навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів є комплексне формування у випускників усвідомлених мотивацій і потреб, так і професійних компетенцій.

Л і т е р а т у р а

1. Ансимова Н. П. Модель поетапного і послідовного формування науково-дослідницьких компетенцій педагогічних кадрів в системі вузівського і післявузівської освіти / Н. П. Ансимова, О. В. Ракітіна // Підготовка наукових кадрів та формування науково-дослідних компетенцій: монографія / під наук. ред. д-ра істор. наук М.В. Новикова. – Ярославль: Вид-во ЯГПУ, 2009. – С. 129-130.
2. Єршова О. В. Якість освіти в технічному університеті як педагогічна проблема / О. В. Єршова О.В., О. А. Мішурина // Вектор науки Тольяттинського державного університету. Серія: Педагогіка, психологія. – 2014. – № 4 (19). – С. 49-52.
3. Завражін А. В. Науково-дослідницька компетентність студента як основа професійної діяльності фахівця / А. В. Завражін, І. В. Шубіна // Економіка, статистика і інформатика // Вісник УМО. – 2011. - № 5. – С. 14-20.
4. Ракітіна О. В. Науково-дослідні компетенції магістрів за напрямом «Педагогіка» / Ракітіна О. В. // Ярославський педагогічний вісник. – 2009. – № 4. – С. 76-81.
5. Чупрова Л. В. Розвиток креативності студентів в умовах сучасного освітнього процесу / Чупрова Л. В. // Збірники конференцій НДЦ Соціосфера. – 2012. – № 41. – С. 103-106.

6. Чупрова Л. В. Організація науково-дослідницької роботи студентів в умовах реформування системи вищої професійної освіти / Чупрова Л. В. // Міжнародний журнал прикладних і фундаментальних досліджень. – 2014. – № 5-2. – С. 167-170.

Макарова Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Марценюк М. О.

ДОЛАННЯ СТРЕСУ МЕТОДАМИ РОБОТИ З ВЛАСНИМ СТАНОМ

Постановка проблеми. Термін «стрес» (тиск, напруга) англійського походження. У XIV ст. в Англії в літературних джерелах з'являються різні трактування цього поняття. Проте науковий підхід до розуміння стресу почав складатися лише у XIX ст. з бурхливим розвитком наукової думки в суспільстві і пов'язується з іменами Клода Бернара, Уолтера Кэннона, Ганса Сельє, Івана Павлова, Леона Орбелі та ряду інших.

Поняття "стрес" вже міцно увійшло в наше повсякденне життя, однак, як правило, ми використовуємо це словотілки в негативному значення. Стрес - це стан, який далеко не завжди завдає шкоди. При більш детальному розгляді виявляється, що він просто необхідний - оскільки допомагає долати перешкоди і уникати небезпеки. Автор теорії стресу - Ганс Сельє (H. Selye) вважав, що стрес - це "неспецифічна відповідь організму на будь-яку пред'явлену йому вимогу". Тобто стрес це універсальна реакція нашого мозку і тіла, яка допомагає долати будь-які перешкоди: хвороби, випускні іспити, вирішальна подача в тенісному матчі чи важливе ділове інтерв'ю. Вимоги і зміни, які породжують стрес, відкривають дві можливості для людини:

- 1) адаптації до нових умов життя;
- 2) потенційно небезпечним для людини може бути занадто тривалий стрес або комбінація стресогенних факторів ("стресорів"), що ускладнюють або роблять неможливим пристосування до вимог ситуації.

Перелік стресорів різноманітний: від простих, таких як температура, шум, газовий склад атмосфери, токсичні речовини та інших, до складних психологічних і соціальних факторів: ризик,

небезпека, дефіцит часу, новизна і несподіванка ситуації, підвищена значущість діяльності [5].

Викладення основного матеріалу. Стрес - це складне, неоднозначне явище, що проявляється на найрізноманітніших рівнях біосоціальної істоти під назвою - людина. Це своєрідна реакція людини на психічну або фізичну напругу, яка є фізіологічним безумовним рефлексом. Стрес - це частина нашого повсякденного життя. Він може бути і корисний, і руйнівний: корисний додає енергії, а руйнівний проявляється у вигляді головного болю, гіпертонії, виразки шлунку, хронічного безсоння, психічних розладів або інших хвороб [2].

Видатний український учений М. Амосов зазначав: «У більшості хвороб винна не природа, не суспільство, а сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й жадобу. Щоб бути здоровим, потрібні власні зусилля, постійні й значні» [3].

Для життя людини, її психічного та фізичного здоров'я, її щастя важливим є уміння долати стреси. Подолання – це мінливі психічні та поведінкові зусилля, якими людина відповідає на вимоги, що висуваються стресом. Подолання – це не одна-однісінька стратегія, яка вживається за будь-яких обставин, у будь-який час. Люди долають стрес по-різному. Ефективна відповідь на стрес, яка веде до адаптації, – це вживання такої стратегії взаємодії зі стресором, яка значно знижує переживання стресу. Неможливо думати, що можна повністю уникнути стресу. Окрім того, стрес сам по собі не обов'язково щось погане. Певний обсяг чи рівень стресів в нашому житті є природним. Стрес часто є природним наслідком того, що ми живемо в реальному світі. Лише застосування неефективних способів боротьби зі стресами може виснажувати, приносити нещастя.

До успішних способів подолання стресу можна віднести:

- активну взаємодію зі стресором або вплив на саму проблему;
- зміну погляду на проблему, зміну ставлення до неї або інша інтерпретація проблеми;
- приймання проблеми і зменшення фізичного ефекту від породжуваного нею стресу;
- комплексні способи, що поєднують в собі все перераховане вище.

Якщо людині складно працювати над своїм стресом наодинці, то вона може звернутися до фахівця психолога або психотерапевта – за індивідуальною консультацією або пройти навчання на семінарі з відповідної теми [1].

В сучасній психологічній літературі описуються різноманітні форми і методи роботи зі своїм станом в стресовій ситуації. Дієвими методами долаання стресу виступають:

1. Метод раціоналізації майбутньої події.

Для цього слід максимально детально представити ситуацію, яка вас чекає: де відбудеться хвилююча вас подія, у що ви будете одягнені, що ви будете говорити, у що буде одягнений співбесідник, що він буде говорити. У реальності деталі можуть бути не такими, проте це неважливо. Як результат, у вас знизиться рівень невизначеності і, як наслідок, знизиться підвищений рівень емоцій, який заважає працювати.

2. Метод виборчої позитивної ретроспекції (корисний для тих, хто часто сумнівається).

З цієї метою, потрібно згадати ситуацію, в якій ви вирішили свою проблему і можете пишатися собою і своїми діями. Треба записати всі компліменти, які б могли собі зробити. Тепер подумайте, якщо ви раніше вже успішно вирішували подібне завдання, то є всі підстави вважати, що і з цим завданням ви впораєтеся так само успішно.

3. Метод вибіркової негативної ретроспекції.

Потрібно записати всі свої провали і проаналізувати їх причини: брак ресурсів (якщо так, то яких), недостатнє планування і т.п. Постарайтеся врахувати виявлені помилки при плануванні своїх дій у майбутньому.

4. Метод дзеркала.

У момент хвилювання відзначте, в якій позі знаходиться ваше тіло. Надайте йому позу впевненості. Зміна пози викликає зміни на фізіологічному рівні (організм стане виробляти менше адреналіну), і ваші негативні емоції зникнуть або їх рівень знизиться.

5. Метод детальної візуалізації невідлого результату (граничне посилення).

Для цього треба уявити собі різні варіанти розвитку та результату подій, аж до самого несприятливого. Подумайте, що ви будете робити, якщо реалізується найгірший для вас варіант розвитку подій. Аналогічним чином сплануйте свої дії при інших результатах. У результаті ви знизите рівень невизначеності, який і провокує зазвичай зайві емоції [4].

Висновки. Чи було б життя краще без стресу? Ні, воно виявилася б прісним і сірим: ніякого подолання труднощів, ніякого досягнення нового, ніякої причини «відточувати» розум або розвивати здібності. Намагатися усунути життєву енергію стресу марно. Сенсу в цьому не

більше, ніж у відмові від дихання на тій основі, що в повітрі є вільні радикали! Набагато ефективніше вийти із стану постійного реагування і діяти продумано.

Література

1. Мацко Л.А. Основи психології та педагогіки: навчальний посібник / Мацко Л.А., Прищак М.Д. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 158 с.
2. Полякова О.И. Стресс: причины, последствия, преодоление / Под ред. А.С.Батуева. – СПб.: Речь, 2008. – 144 с.
3. Никифоров Г. С. Психология здоровья / Г.С.Никифоров — СПб.: Речь, 2002. – 256 с.
4. Соломанидина Т. О. Организационная культура компании / Т.О. Соломанидина. – М. : ТОВ Журнал «Управление персоналом», 2005. – 456 с.
5. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции / Ю.В. Щербатых. – СПб.: Питер, 2006. – 256 с.: ил. – (Серия «Учебное пособие»).

Марценюк Марина Олексіївна – к. психол. н., старший викладач кафедри психології Мукачівського державного університету.

Медведєва Ю. Ю.

ВІДМІННОСТІ В СФЕРІ РЕЛІГІЙНИХ УЯВЛЕНЬ ВІР'ЯН ПРАВОСЛАВНОГО, ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ТА ПРОТЕСТАНТСЬКОГО ВІРОСПОВІДАННЯ У СУСПІЛЬСТВІ, ЯКЕ ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ

Постановка проблеми. Дослідження присвячено визначенню модернізаційних/контрмодернізаційних стереотипів та установок релігійної свідомості вірян православного, греко-католицького та протестантського віросповідання в сфері ставлення вірян трьох конфесій до володіння церквою нерухомістю та іншими активами; колаборації держави і церкви; фінансового співробітництва держави і церкви у формі фінансування проектів церкви державою; ставлення респондентів до добробуту, бідності та багатства; оцінки бідності/багатства як чинників віри в Бога; прихильності респондентів до образу "людини праці" без вищої освіти; схильності до накопичення фінансового капіталу, які є важливими для модернізованого (постреформістського) християнства як

нормативно-регуляторний чинник буржуазної етики та капіталістичного способу життя; дослідження примножувальних мотивів в отриманні заробітку (доходу) та схильності, які характеризують вкоріненість на рівні релігійних уявлень позитивної оцінки грошового гомеостазу/гетеростазу. Дослідження дало змогу виділити певні індикатори щодо можливості оцінок модернізаційних/контрмодернізаційних стереотипів. Коротко наведемо деякі із них.

Індикатор – ставлення вірян трьох конфесій до володіння церквою нерухомістю та іншими активами. Серед респондентів трьох підгруп вірян простежується убування чисельності прихильників домодернізаційного формату натуралізованого володіння нерухомістю церквою від православних до католиків і протестантів (51,9, 36,8 та 31,9% відповідно). Православна церква, не може бути чимось іншим, аніж інституційним репрезентантом постіндустріального неофеодалізму. Вона, зберігаючи ознаки зовнішньої духовної автономії, фактично зливається з потестарними структурами держави.

Індикатор (колаборація держави і церкви) – порівняння даних по всіх трьох підгрупах підтверджує гіпотезу щодо найвищого рівня лояльності православних щодо домодерного типу відносин держави і церкви (58,9%). Істотні відмінності в аспекті прийняття домодерного альянсу держави і церкви простежуються в частині протестантської вибірки, серед яких кількість прихильників альянсів держави і церкви є, у порівнянні із православними та греко-католиками, найменшою (39%). Водночас найбільшою є кількість категоричних або ж таких, що коливаються, опонентів такого альянсу (61%).

Індикатор (фінансове співробітництво держави і церкви у формі фінансування проектів церкви) 60,7% православних респондентів вважають, що фінансування державою різних проектів церкви є нормальним явищем. Дещо меншою є чисельність вірян греко-католиків (54,5%), ще меншою - вірян-протестантів (35,2%). З іншого боку, кількість опонентів фінансування державою проектів церкви серед вірян-протестантів є найбільшою (65%).

Індикатори – ставлення респондентів до добробуту, бідності та багатства. Йдеться про ієрархію цінностей (спокій/добробут, бідність/багатство- віра). Розбіжності між двома підгрупами респондентів (православними і протестантами) в оцінці ієрархії спокій/добробут не є істотними і не перевищують 7%. (80 та 72,2% відповідно). Істотною є розбіжність із підгрупою респондентів-католиків, яка складає майже 15-24% (57,2% у порівнянні із 80 та 72%).

Індикатор – бідність/багатство як чинники віри в Бога. У православних та у протестантів розбіжності між кількістю прихильників бідності є менш істотними, у порівнянні із католиками (77,9 та 79,4% у порівнянні із 43,3%). Взагалі канонічна версія, представлена в Біблії, виражає негативне ставлення до багатства та бідності як до крайнощів, які призводять до послаблення віри.

Індикатор – прихильність респондентів до образу "людини праці" без вищої освіти, яка складає основу для контингенту на резервному ринку праці і є ключовим фігурантом відносин найму на приватних підприємствах.

Розподіл прихильників кар'єри власної дитини без отримання вищої освіти говорить на користь греко-католиків, серед яких найбільша кількість респондентів є підготовленими до подібного сценарію професійного розвитку власних дітей (53,1%). В православній та протестантській підгрупах чисельність пересічного (робітничого або селянського) сценарію професійного становлення власних дітей є, хоча і неістотно, але меншою і складає половину (50%).

Індикатор – схильності до накопичення фінансового капіталу, які є важливими для модернізованого християнства як нормативно-регуляторний чинник буржуазної етики та капіталістичного способу життя. Відмінності між трьома конфесійними підгрупами в сегменті прихильників "примножувальної парадигми" накопичення капіталу є неістотними і не перевищують 3% (36, 35,2 та 38% складають показники у православних, греко-католиків та протестантів відповідно).

Індикатор – примножувальні мотиви в отриманні заробітку (доходу) та схильності, які характеризують вкоріненість на рівні релігійних уявлень позитивної оцінки грошового гомеостазу/гетеростазу. Найвищі показники грошової гомеостатичності виявляються в православній підгрупі респондентів (61,1%), найнижчі - в протестантській підгрупі (29,8%). Греко-католицька підгрупа демонструє проміжне значення (46,2%). Пояснення означеним емпіричним закономірностям знаходимо як в класичних соціологічних теоріях, так і у сучасних нам авторів.

Висновки. В оцінці відмінностей між православними, греко-католиками та протестантами в сфері релігійних уявлень, які стосуються оцінки інституту приватної власності, експлуатації анімованої праці, накопичення капіталу та проявів фінансово-майнової та соціальної нерівності, включаючи толерантне/нетолерантне ставлення до бідності найбільша кількість респондентів з контрмодернізаційними уявленнями є зафіксованою в православній підгрупі.

Виходячи з домінування православ'я як релігійної конфесії та значної впливовості у зв'язку із таким домінуванням на релігійну мораль

населення України є підстави для мотивованого припущення того, що зазначені настанови можуть бути істотною перепорою на шляху модернізації економіки, політики, освіти, сім'ї та інших соціальних інститутів.

Л і т е р а т у р а

1. Бачинин В.А. Христианская мысль: политическая теология и правовая социология. Т.V. – СПб.: Новое и Старое, 2005. – 184 с.
2. Вебер М. Избранные произведения/М. Вебер.- М.: Изд-во «Прогресс», 1990. - 808 с.
3. Мчедлов М.П., Гаврилов Ю.А., Кофанова Е.Н., Шевченко А.Г. Конфессиональные особенности религиозной веры и представлений о ее социальных функциях./ М.П. Мчедлов, Ю.А. Гаврилов, Е.Н. Кофанова, А.Г. Шевченко// Социологические исследования. 2005. - №6. — С.46-57.
4. Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики/ ред.-коорд. Романенко Ю.В. [Я.В.Зоська, Ю.Ю. Медведева, Ю.В. Романенко, И.А. Святненко, Н.В. Туленков, Е.А. Хомерики]. – Монография.- К.: Меркьюри-Подолье, 2016.- 369 с.
5. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie. Mit einem Anhang: Die rationalen und soziologischen Grundlagen der Musik. 4., neu hrsg. Aufl. Besorgt von Johannes Winkelmann, Tübingen: Mohr, 1956 (Zwei Halbbände) (Nachdruck 1964).

Медведєва Юлія Юрїївна – к. соц. н., докторант кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету.

Меріуц Т. Ю., Пелешенко О. В.

ОСОБИСТІСНІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ У СУСПІЛЬСТВІ

Постановка проблеми. Життя в сучасному світі передбачає внутрішню координацію цінностей як принципів існування людини. Вони керують діяльністю особистості, стають початком всіх дій, вбудованих в повсякденний досвід та поведінку людини.

Кожна культура характеризується самобутньою системою цінностей, яка відрізняє її носія від суб'єкта інших культур. Проблема цінностей виявляється у їх зміні під впливом соціокультурних трансформацій. В епоху глобалізації, характерною ознакою якої є трансформаційні процеси в усіх суспільних царинах, ціннісна зміна теж

стає провідною темою наукового вивчення. Так, актуальним питанням в сучасних соціокультурних дослідженнях є роль цінностей в житті суспільства, адже крім того, що цінності змінюються під впливом глобальних процесів, сам характер та суть даних процесів в суспільстві багато в чому залежить від його ціннісних орієнтирів.

Викладення основного матеріалу. Цінності вважаються соціальним феноменом, яким позначаються предмети, речі, властивості і відношення в реальному світі, ідеї, норми, цілі й ідеали, явища природи і суспільні явища, що створені чи не створені людиною, але спрямовані на соціальний прогрес і розвиток людської особистості [1, с. 75].

Цінність – термін, який вказує на людське, соціальне і культурне значення явищ дійсності. Г. Ріккерт вважає, що суть цінностей полягає в значущості, а не в їх фактичності.

Проблемі цінностей особистості присвячено безліч наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, даною проблематикою займалися такі дослідники, як М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Г. Ріккерт – на Заході, та П. Гуревич, М. Лукашевич, В. Малахов, А. Ручка, та інші – на вітчизняному науковому ґрунті. Особливо важливим для дослідження є проблема трансформації традиційних цінностей в період глобалізації, адже вони є підґрунтям та основою кожного суспільства. Проблеми впливу глобалізації на цінності, трансформації цінностей під впливом глобалізації висвітлені в роботах Дж. Бязрової, Г. Малигіна.

Л. Романюк зазначає, що становлення цінностей як складової психологічної структури людини відбувається у процесі розвитку її особистості за загальними принципами і закономірностями психічного розвитку. З-поміж загальних принципів психічного розвитку важливу роль у процесі становлення цінностей відіграють принципи стійкої динамічної нерівноваги, взаємодії тенденції до збереження і зміни, диференціації – інтеграції, а також закономірності нерівномірності й асинхронності, сенситивності, кумулятивності розвитку в процесі розвитку [3, с. 109].

На становлення цінностей особистості можливі певні впливи спадкових структур, колективного несвідомого і результатів інтелектуального, морального, емоційного та соціального розвитку. Проте одним з головних джерел їх становлення є соціальна ситуація людини, на яку вона впливає залежно від інтересу, власного рівня зрілості, а також і від рівня сформованості ціннісних орієнтацій [1, с. 63].

О. М. Малахова у своїх дослідженнях наголошує на тому, що система цінностей є основою відносин, стійких особистісних рис членів суспільства. Вона трансформуються в процесі суспільного розвитку,

однак у складі будь-якої ціннісної системи можна виділити домінантні цінності. Так, в період соціокультурних змін відбувається процес адаптації до нових соціальних умов, в зв'язку з чим важливими стають обрані культурою домінуючі цінності. Однак нестабільність, яка є наслідком глобалізації, впливає на цінності, які формувалися поколіннями. Руйнування чи невизначеність системи цінностей веде і до загрози руйнування суспільства. Соціальна дезорієнтація стала наслідком глобалізації. Ознакою сьогодення є ціннісно – орієнтаційна розгубленість людини, викликана процесом глобалізації.

Глобалізація визначається як процес взаємозближення країн, їх інтеграції на економічному, політичному, культурному, технологічному та інших рівнях. Е. Гідденс зазначає, що «глобалізація являє собою не один процес, а комплексну сукупність процесів. І ці процеси діють суперечливо, а то й конфронтаційно» [2, с. 103].

Глобалізація прагне стандартизувати цінності, не враховуючи потреби чи особливості певного суспільства. В умовах глобалізації національні цінності стають незахищеними. Ціннісна криза є одним з факторів дестабілізації суспільних відносин, адже будь-який конфлікт виникає через конфліктність мислення людей.

Традиційна система цінностей базувалася на фундаментальній християнській релігійно-філософській основі. Одним з компонентів традиційних цінностей є релігійна віра. В процесі глобалізації роль релігії зменшується. П. С. Здіорук зазначає, що європейський культурний простір протягом останніх п'яти століть розвивається під гаслом секуляризації. Термін «секуляризація» трактується як процес зниження ролі релігії у свідомості людей і житті суспільства. Секуляризація виражає саме автономність світу, звільнення людського розуму від нав'язаних теологічних догм і заборон, звільнення людської совісті від насилля у виборі світогляду та ціннісних переконань. Таким чином, сьогодні утверджується суспільство світської орієнтації, тобто суспільство, в якому відносини між людьми перестають бути релігійно обумовленими [1, с. 92].

Особливого навантаження має цінність сім'ї. Щоправда, сучасний сценарій «культурної глобалізації» змінює усталену модель сім'ї, адже впроваджує індивідуалізм, надання переваги «холостяцькому» життю, альтернативні форми шлюбу замість традиційних, зволікання з народженням дитини тощо. Тобто, якщо раніше базовими функціями в сім'ї були репродуктивна та виховна, то сьогодні на перший план виходять емоційна та сексуальна функції [2, с. 110].

Також, кризовий соціум робить дедалі помітнішим тісний кореляційний зв'язок між змінами в ціннісних орієнтаціях людей і тими

трансформаціями, які відбуваються в онтологічних структурах суспільного життя, зумовлюючи, в тому числі, його модернізацію.

Висновки. На основі вищевикладеного, можна затвердити, що суспільний розвиток і рух неможливий без трансформації цінностей. В процесі зміни цінностей головною умовою соціокультурного порядку є пошук балансу між традиційними цінностями та новаціями. Традиційні - несуть дух культури, передають її особливості з покоління в покоління, тому їх збереження є важливим завданням, що постає в епоху глобалізації перед кожним суспільством. Збереження значення цінностей є важливою умовою цілісності суспільства.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: [Науково-метод. Посібник] / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості: [навчальний посібник] / Н. М. Вознюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 196 с.
3. Пороховская Т. И. Ценность и оценка в морали / Т. И. Пороховская. – М. : Просвещение, 1988. – 245 с.

Меріуц Тетяна Юрївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Пелешенко Олена Вікторівна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Москалюк В. М.

УДАВАНІСТЬ ЯК СПЕЦИФІЧНА РИСА СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Час з його історичними, соціальними, економічними змінами, звичайно, змінює і людину. Серед багатьох перетворень (духовних, фізичних, інтелектуальних), котрих зазнала людина, – особливою її рисою, тією, що відрізняє її як людину сьогодення, – є певна суттєва невловимість, удаваність. Давно вже ні для кого не становить відкриття той факт, що наш світ – суцільний світ

симулякрів. Означене поняття стало однією зі значущих проблем філософії, естетики, психології, соціології.

У чому криється конфлікт між людиною як онтологічною сутністю і тією її сучасною грою з різноманітними формообразами, котрі вона на себе приміряє? Перш за все, будь-яка сутність несе у собі зміст, адже ми не можемо уявити собі беззмістовної сутності (тому вона і сутність, що є наповненою). «Сутність має місце не поза речами, а в них і через них, як їх загальна головна властивість, як їх закон», – читаємо у «Філософському словнику»[1, с. 444]. Отже, сучасна людина, знаходячись у постійному борінні зі своїм внутрішнім «Я» та оточуючим її соціальним середовищем, сповненим фантазмагоричними алегоріями і протиріччями, ця сучасна людина починає «губитися» у складному лабіринті життя, поступово, (а почасти і стрімко!), втрачаючи власну самосутність. Не маючи моральної змоги постати перед соціумом «оголеною», розгубленою, а значить, безпомічною і беззахисною, вона вдається до ефекту театралізації, удаючи з себе ту чи іншу псевдо сутність, приміряючи той чи інший популярний у сьогоденні образ. Між тим, сутність і її явлення, хоча й становлять різні поняття у філософії, – разом з тим є неподільними: сутність переходить у явище як прояв цієї сутності.

Викладення основного матеріалу. Сучасна людина пропонує суспільству у своїй особі певну удавану семантичну структуру, котра не ґрунтується на дійсному, (тому, що є насправді), й не відсилає ні до якого позначуваного (через те, що його просто не існує, оскільки це позначуване – лише удаваність, той самий «костюм» на сьогоднішній день, котрий можна легко змінити на інший як тільки він втратить актуальність). Таке примірювання на себе різних образів демонструє певну іронію семантичної гри сучасної людини, яка цілком усвідомлено відкидає будь-яку правдиву референційність і захоплено спостерігає за власними ігровими конфігураціями й ходами, котрі сама ж і продукує.

Світ людини, принаймі, у його класичному розумінні, передбачає особливі якості окремих індивідів, з притаманними їм характером, здібностями, волею, – тими рисами, які створюють своєрідність, унікальність, окремішність кожного людського «Я». Тобто, знайомлячись з новою людиною, ми обов'язково знайомимось з принципово іншою для нас реальністю в її духовному, психічному, матеріальному вимірах. У сучасному суспільстві, сповненому різноманітними костюмованими імітаціями, людина ніби передражнює саму ситуацію трансляції смислу, стає муляжем, удаваністю, за якою не міститься правдивої дійсності. Сучасна людина являє собою, певного роду, маніфест відсутності справжнього, дійсного у собі.

Разом з окремою людиною до імітацій вдаються й різного роду соціальні та культурні інститути, політичні партії. Отже, сьогодення можна охарактеризувати як наступ ери тотальної удаваності та симуляцій, коли і людина, і, пов'язані з її діяльністю суспільні інститути, не займаються вирішенням реально існуючих проблем, а лише симулюють, удають такі заняття. Таким чином, як окрема людина, так і людська спільнота в цілому, упевнено віддаляються від власної «базової реальності», усіяко деформуючи та маскуючи її за удаваними популярними образами. Звичайно, це нищить, «розмиває» справжню реальність людського «Я», що приводить до констатації і людиною, і суспільством абсолютної непричетності до усього того, що виходить «поза рамки» індивідуальних інтересів. Відносини зі світом будуються за допомогою різнопланових симуляцій і удаваностей, які ні до чого не зобов'язують, оскільки не мають під собою реальної основи, моделюючи самих себе. У ситуаціях алогізму, парадоксу, нонсенсу, з котрими стикається сучасна людина ледь не щодня, у неї виникає відчуття абсурдності існування, втрати сенсу життя, яке перетворилося (чи перетворене нами?!) на суцільний заплутаний лабіринт з нескінченними, непередбачуваними перипетіями і подіями. Поза усяким сумнівом, людина яка, продукуючи різного роду удаваності і сама стаючи через це певною «невловимою» псевдо сутністю, розриває власний зв'язок з культурною ойкуменою людського світу, зраджуючи поняттям істини, розуму, добра.

Висновки. Можна припустити, що у теперішній час ми стаємо учасниками і свідками пошуків принципово нових парадигм буття, мислення, самовияву людського «Я». Проте чи не заперечуємо ми тим самим РЕАЛЬНІСТЬ ЛЮДСЬКОГО у бутті?

Л і т е р а т у р а

1. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Политиздат, 1991. – 560 с.

Москалюк Валентина Михайлівна – д. філос. н., проф., завідувач кафедри гуманітарних та мистецьких дисциплін Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтва.

ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТА-ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. В сучасних соціально-економічних умовах життя перед вищою освітою постають все нові завдання, що реалізують зв'язок навчання з реальною дійсністю і формують активну, самостійну позицію студентів, у тому числі виховання компетентної особистості фахівця.

Застосування компетентнісного підходу до створення галузевих стандартів вищої освіти не спрямовано на зміну традиційних, а створює передумови для більшого та гнучкого наближення результатів освіти до потреб та вимог ринку праці, подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти в цілому. В. В. Богданов стверджує, що компетентнісний підхід до підготовки фахівців у вищій школі полягає в набутті та розвитку у студентів набору ключових, загальногалузевих та предметних компетенцій, які визначають їхню успішну адаптацію в суспільстві [2].

Викладення основного матеріалу. У словнику «Професійна освіта» компетентність визначена як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [3].

Професійна компетентність не зводиться лише до знань, якими володіє студент після закінчення вищого навчального закладу, а виступає як ступінь присвоєння особистістю змісту компетенцій. Д. А. Іванов стверджує, що компетентність - це характеристика, що дається людині в результаті оцінки ефективності та результативності її дій, спрямованих на розширення певного кола значущих для цієї спільноти завдань [1]. Отже, компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї і предмету діяльності.

Чарльз Фейдл, засновник організації ЦПНП - Центру Перепроєктування Навчальних Програм (англ. CCR – Centerfor Curriculum Redesign), який шукає підходи до реформування освіти, написав книгу «Чотиривимірна освіта», в якій виділив чотири групи компетенцій по чотирьох гранях освіти: знання (володіння областями вивчення та інструментами), навички (спілкування, креативність, взаємодія та інше), особистісні якості (соціальні та емоційні навички,

культурна обізнаність та інше), здатність до навчання (аналітичне мислення, критичне мислення, навички самостійного пізнання) [4].

Реформування вищої освіти в Україні висуває підвищені вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей. В нинішніх соціальних, економічних та політичних умовах життя в нашій країні стає все більш актуальним питання якісної професійної підготовки саме психологів.

Можна виділити основні етапи формування особистості психолога, які дадуть змогу розв'язувати професійні завдання:

1. Світоглядний, що передбачає формування професійної свідомості майбутнього спеціаліста.

2. Професійний, який спрямований на оволодіння необхідною системою знань, технологією практичної діяльності майбутнього психолога, формування його психологічної культури, яка передбачає високий рівень професійних знань та культури спілкування (вміння користуватися у відповідних ситуаціях адекватними стереотипами взаємодії, творчо розв'язувати суперечливі ситуації, вести діалог з клієнтом), емоційну культуру (вміння вибирати адекватну форму прояву своїх емоцій, здатність володіти собою, керувати своїми емоційними станами, повноцінно спілкуватись та вирішувати конфліктні ситуації), культуру мислення.

3. Особистісний, метою якого є формування професійно важливих якостей особистості, гуманістичної спрямованості, "діалогічності", здатності до професійної ідентифікації (прийняття провідних професійних ролей, цінностей, норм, наявність мотиваційних структур, які спонукають до ефективної діяльності), яке пов'язане з самопізнанням, самокорекцією, самоаналізом та самореабілітацією [5].

Контент-аналіз 126 наукових публікацій про особистість психолога дозволив Є. О. Корсунському виявити десять інтеграційних блоків особистісних і професійно важливих якостей, необхідних психологу для успішної професійної діяльності. Це блок когнітивних, рефлексивно-перцептивних, професійних, вольових, ціннісно-сміслових, поведінкових, комунікативних, емоційних якостей, блок психологічної культури та професійної ідентичності психолога. Наведений вище перелік якостей свідчить про їх різноманіття та різнобічність вимог до особистості психолога-професіонала. Всі ці якості і вміння, певним чином трансформуючись, під впливом особистісних особливостей і досвіду спілкування в реальній ситуації взаємодії складають професійну компетентність психолога [2].

У сучасному світі психолог має володіти не тільки запасом теоретичних знань та загальних практичних вмінь, а й специфічними знаннями та навичками, що стосуються надання психологічної допомоги

людині у складних життєвих ситуаціях. В останні роки стають актуальними окремі ланки психологічної допомоги, а саме: психологічна допомога вимушеним переселенцям; особам, які приймали участь в бойових діях, психологічна допомога особам у стресовій ситуації та запобігання розвитку посттравматичного стресового розладу; психологічна робота з особами, які внаслідок бойових дій втратили близьку людину тощо. Зазначені аспекти практичної роботи психолога особливо необхідно враховувати в наш час при підготовці студентів – майбутніх психологів.

Психологи, випускники вузу повинні продемонструвати високий рівень знань і умінь в наступних компетенціях: діагностична оцінка потреби психологічної діяльності в установі; міжособистісне спілкування, співробітництво, визначення меж компетенції; психологічні та освітні принципи, організація системної структури психологічної діяльності в установі; рефлексія і оцінка діяльності; володіння спеціальною термінологією, логіка, мова, формулювання рекомендацій; дотримання правових і етичних принципів [2].

Висновки. Отже, формування професійної компетентності студентів-психологів, тобто застосування знання та вміння в реальних життєвих ситуаціях, є однією з найбільш актуальних проблем сучасної психологічної науки. Ці компетенції являють собою конгломерат із стандартів, вимог до рівня підготовки фахівців-психологів і здійснюваної ними практичної діяльності.

Л і т е р а т у р а

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с. – (Словники України).
2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5. - С. 34-42.
3. Ничкало Н. Г. Професійна освіта : словник / Н. Г. Ничкало. – К., 2000. – 380 с.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи / В. Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2003. – 472 с.
5. Основи практичної психології / В. Панок, Н. Чепелева, Т. Титаренко. - К.: Либідь, 2001. - 534 с.

Москович Інна Миколаївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бугайова Наталія Миколаївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

РОЛЬ СТАТЕВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ГЕНДЕРНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Статева ідентичність має велике значення для особистості, поза неї не може бути повноцінної особистості ні в психологічному, ні в соціальному плані.

Гендерні ролі не виникають одразу з народженням дитини, вони розвиваються в залежності від багатьох умов і факторів протягом людського життя. Цей розвиток має свої закономірності, протиріччя. Від нього залежить характер життєвого сценарію людини, стиль життя і стратегії поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях.

Статева ідентичність, яку можна вважати однією з найістотніших із усіх рольових ідентичностей, пов'язана з розділенням людей на групи чоловіків та жінок і усвідомленням належності людини до тієї чи іншої статі. Статеві та гендерні ролі тісно пов'язані зі статевою та гендерною ідентичністю особистості. Статева ідентичність - процес дуже складний, який передбачає наявність прикладів маскуліної і фемініної поведінки.

Сучасне суспільство характеризується зміною ціннісно-моральних орієнтацій у сфері відносин між статями, в ньому відбувається розмивання меж між жіночими та чоловічими соціальними ролями, що актуалізує проблему ролі статевої ідентичності в гендерному розвитку особистості.

Викладення основного матеріалу. Історія культури виробила багато моделей та зразків статевої поведінки. Слід розрізнати поняття «статева ідентичність» та «гендерна ідентичність». Якщо статева ідентичність – це в першу чергу усвідомлення себе як представника тієї чи іншої статі, то гендерна ідентичність – це переживання своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм та стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі. Людина може мати деяку чітку визначену статеву ідентичність і разом з тим мати труднощі з гендерною ідентичністю, переживати невідповідність гендерним ролям та стереотипам, сприймати нереалізованість себе як чоловіка чи жінки, невідповідність жіночому чи чоловічому ідеалу [1].

В сучасних психологічних дослідженнях гендерна ідентичність розглядається, насамперед, як усвідомлення і переживання індивідом позиції «Я» по відношенню до деяким еталонам статі.

Як елемент структури самосвідомості гендерну ідентичність розглядає В. С. Мухіна. В основі концепції – ідея присвоєння людиною суспільно значущих цінностей через засвоєння соціальних нормативів і установок. Згідно схемі В. С. Мухіної, орієнтація на свою стать і пов'язані з нею зміни представляють собою невід'ємну ланку, без якої неможливо ні становлення особистості в дошкільному віці, ні її «відкриття» в юності. В. С. Мухіна виділяє механізми, через які реалізуються умови і фактори розвитку особистості дитини. В якості таких виділено ідентифікацію і виокремлення, діалектично пов'язані між собою. В індивідуальному генезисі в першу чергу виникає готовність до ідентифікації з іншою людиною, а лише потім настає процес виокремлення, який потребує від дитини відстоювання свого «Я» та відділення себе від інших [3].

Формування гендерної ідентичності як процесу ідентифікації, який включає прийняття ролі батька своєї статі, розглядається О. І. Захаровим. Він підкреслює, що для формування навичок спілкування із однолітками важливим є приклад батьків: тата – для хлопчиків, матері – для дівчинки.

Д. М. Ісаєв і В. Є. Каган оперують поняттями «статева роль» і «статева ідентичність»: перша предстає як «модель поведінки, яка визначається системою приписів і експектацій, які індивід повинен засвоїти і відповідати їм, щоб його признали представником чоловічої чи жіночої статі»; друга виступає як «єдність самосвідомості і поведінки індивіда, що відносить себе до однієї чи іншої статі і орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі». В той же час вони відмічають, що розподіл ролі і ідентичності доволі умовний (при гармонійній течії статевої диференціації): ідентичність – суб'єктивне переживання ролі, а роль – прояв ідентичності в поведінці [2].

У структурі гендерної ідентичності можна виділити три компоненти:

1. Когнітивний (пізнавальний) – усвідомлення приналежності до певної статі й опис себе за допомогою категорій мужності – жіночності.

2. Афективний (оцінний), що припускає оцінку рис особистості й особливостей рольової поведінки шляхом співвіднесення їх з еталонними моделями маскулінності – фемінінності.

3. Конативний (поведінковий), самопрезентація себе як представника гендерної групи, а також вирішення криз ідентичності шляхом вибору поведінки, яка буде відповідати особистісно значущим цілям й цінностям [4].

Висновки. Отже, статева ідентичність грає дуже важливу роль у гендерному розвитку особистості. Для людини дуже важливо не мати

навколо статево-типових обмежень та мати можливість самій визначити свою особистість.

Література

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навчальний посібник / Т. В. Говорун. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
2. Грицяк Н. Формування гендерної політики в Україні : проблеми теорії, методології, практики. Монографія / Н. Грицяк. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 384 с.
3. Клецина И. С. Психология гендерных отношений : Теория и практика / И. С. Клецина. – СПб. : Алетей, 2004. – 408 с.
4. Фурман А. В. Основи гендерної рівності : навчальний посібник / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 168 с.

Мордус Карина Валентинівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Назарко О. Р., Бровендер О. О.

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ, ВІДМІННОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

Постановка проблеми. Гендерні відносини постають актуальною темою в сучасному суспільстві, тому що вони пронизують весь сучасний устрій, державні інститути, методи прийняття рішень, культуру і стиль мислення. Вони накладають вагомий відбиток на звичаї, мову, мистецтво та виробництво.

Слід зазначити, що поняття «гендер» означає весь поведінковий комплекс, властивий чоловікам та жінкам, а вираз гендерні відносини розглядається в контексті різних форм взаємозв'язку представників статі, тобто чоловіка та жінки.

Поняття «гендер» стає дедалі більш звичним в Україні. Проте поняття «гендерні відносини» часто плутають з різновидом фемінізму. Чомусь поняття «гендер» в нашій країні вважається виключно жіночим

питанням, хоча насправді воно кардинально відмінне від фемінізму. У складних умовах сучасного управління поступово виникли проблеми конструктивних партнерських відносин [1].

Викладення основного матеріалу. Гендерні відносини – це одна з найважливіших складових життя людини, яка стосується всіх його сторін і ставить у центр не проблеми жінок, а відносини між двома статями. Якщо порівняти стилі управлінської діяльності жінок і чоловіків, то можна дійти висновку, що вони чітко розрізняються.

Жінки на відмінну від чоловіків схильні використовувати демократичний стиль керівництва. Вони орієнтовані на групу, більш комунікабельні та контактні. Жінка-лідер уміло мотивує підлеглих, формує у працівників самоповагу.

Чоловіки ж використовують більш авторитарну стратегію, роблять значну опору на владу здійснюючи постійний контроль.

Простежуються відмінності у характері лідерства. Чоловіки частіше використовують ділову модель лідерства: стратегічний розвиток, домінування, створення цілей та їх формування, прагнуть влади. Жінки – соціальну: спрямованість, комунікабельність, взаємодією з колективом, регулювання міжособистісних відносин (див. табл.).

Можна стверджувати, що по суті гендерні відмінності свідомо поступаються індивідуальним.

Таблиця

Гендерні відмінності в управлінській діяльності

<i>Характеристики</i>	<i>Чоловіки</i>	<i>Жінки</i>
Спосіб подолання перешкод	інтелект, сила	хитрість, спритність
Орієнтованість на проблеми	перспектива	поточна
Основа прийняття рішень	розсудливість	чуттєвість
Характер	закритий	відкритий
Відношення до зовнішнього світу	реалістичне	ідеалізоване
Поведінка	стримана	емоційна
Об'єкт уваги	зміст	форма
Орієнтованість	ділова	особиста
Ставлення до інших	прямолінійне	гнучке
Дія словесного заохочення	розслаблююча	збудлива

Якщо ж підіймати тему мотивації трудової діяльності, то жінки мають певні відмінності від чоловіків. Відома п'ятирівнева піраміда потреб А. Маслоу. В гендерному розрізі вона демонтує значні корегування на кожному ступені. Різні групи потреб мають неоднакове значення для чоловіків. За нею жінки мають більш рухливу мотиваційну

структуру, вони можуть реагувати з більшими відмінностями і реакція буде виражена яскравіше, ніж у чоловіків. Наприклад, якщо жінка відчуває себе соціально-захищеною, якщо щаслива у шлюбі, має щасливу родину, то вона надає меншого значення відносинам з колегами у колективі. Вона не прагне до лідерства на підприємстві. Чоловіків тим часом турбують питання, які безпосередньо пов'язані з кар'єрою та роботою. Вони високо цінують поза родинні відносини, а особливо спілкування з колегами.

Відомо, що становище жінки в суспільстві залежить від прийнятих в даному середовищі статево-рольових стереотипів. Варто зауважити, що на формування поглядів щодо ролі чоловіка й жінки в українському суспільстві вагомий вплив має школа, сім'я, а також політичні та державні структури, соціальне оточення й засоби масової інформації. Свідомість людей перебуває під впливом уявлень, які нав'язані суспільством. Щоб це подолати необхідно об'єднати зусилля не лише державних структур, а й громадських організацій, щоб звести до мінімуму стереотипи стосовно жінок [3].

Одним з основних виявів гендерної нерівності у сфері управління є співвідношення керівників вищих навчальних закладів України, більшість із яких – чоловіки. Іншою проблемою є нестача професійних навичок і високі соціальні бар'єри. Будуючи кар'єру, жінка в Україні зіштовхується з великою кількістю проблем. Одною з основних є проблема подвійного навантаження, бо працюючи жінка все одно більшість свого часу витрачає на ведення домашнього господарства. Слід зауважити, що відповідно до інформації Державної служби статистики, розмір середньомісячної заробітної плати жінки на 27% менший, ніж у чоловіків.

Підсумувавши можна виокремити основні причини, через які варто звернути увагу на права жінок в Україні: по-перше, жінки мають права та повинні ними користуватися; по-друге, будь-які порушення гендерних прав мають бути оприлюднені; по-третє, питання загальнолюдських прав жінок мають бути повністю вирішеними.

Таким чином можна зробити висновок, що при виборі стилю управління і жінки і чоловіки демонструють досить різні моделі ділових стратегій. При порівнянні структури управління чоловіки більш виражено проявляють себе при постановці цілей організації і лідерські якості, а жінки ефективніші у сфері мотивації персоналу комунікації і прийняття рішень. Вони з більшою користю використовують знання та потенціал співробітників для аналізу альтернативи.

Висновки. Потенціал переваг чоловіків та жінок-працівників доповнюють один одного, але прикорм є те, що система сучасного

суспільства й досі побудована на патріархальних засадах. Високооплачувану та престижну роботу більшою мірою отримують чоловіки але доступ до структури управління нажалі не приводить до необхідних якісних зрушень [4].

Вважаємо, що головний шлях до ліквідації гендерної нерівності – це зміна типу мислення, звільнення свідомості населення від гендерних стереотипів. Необхідно надати жінкам однакові права з чоловіками завдяки цьому будуть створювати такі умови життя, в умовах яких жінки зможуть повноцінно реалізувати себе в будь-якій соціальній сфері: професійній, особистій, професійній. Важко заперечити істині, що рівність прав створює умови рівності можливостей.

Л і т е р а т у р а

1. Гендерні відносини в сучасному суспільстві. Поняття «гендер» та «гендерні відносини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.ruarrioseph.com/samosovershenstvovanie/101973-gendernye-otnosheniya-v-sovremennom-obschestve.html>
2. Гендерна психологія. 2-е вид. / Пред. Клецина І.С. – СПб.: Пітер, 2009. – 496 с. Гендерні відносини. Управлінська діяльність. Відмінності в управлінській діяльності.
3. Проблема гендерної нерівності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tureligious.com.ua/problemahendernoji-nerivnosti>
4. Аналіз та рекомендації щодо згладжування гендерної нерівності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/2016/02/19/analyze-ta-rekomendatsii-shchodo-zglazhuvannya-gendernoinerivnosti-ua>

Назарко Ольга Русланівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Соціальна робота» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бровендер Олена Олександрівна – старший викладач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ШКІЛЬНИЙ БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Постановка проблеми. В результаті ускладнення ситуації в соціально-політичній, економічній, освітній та інших сферах суспільного життя рівень насильства на сьогоднішній день збільшився в декілька разів. Особливого розповсюдження набувають прояви систематичної та довготривалої агресії одних учнів по відношенню до інших з метою приниження, залякування та демонстрації сили. Дане явище ще у 1970-х роках досліджували скандинавські вчені, котрі визначили його як «шкільний булінг». Актуальним воно залишається й в наш час, оскільки за даними ВООЗ, Україна посідає четверте місце в світі за рівнем підліткової агресії. Шкільне насильство, якщо на нього не реагувати, може нести важкі та непоправні наслідки, як для його жертв, так і для ініціаторів. Численні дослідження підтверджують, що отриманий досвід булінгу у багато разів підвищує ризик розвитку суїцидальної поведінки у жертв цькування, виступає віктимізуючим фактором, причиною соціальної дезадаптації особистості. Тому, дослідження булінгу, знаходження ефективних механізмів його виявлення, попередження та подолання негативних наслідків повинно стати одним із завдань сучасної психологічної науки та практики.

Викладення основного матеріалу. Проблемою булінгу першим почав займатися норвезький учений Д. Ольвеус, котрий визначив дане явище в шкільному колективі як ситуацію, в якій учень неодноразово, тривалий час стає об'єктом прояву негативних дій та нападів з боку одного чи кількох учнів. Явище булінгу носить колективний характер та засноване на соціальних стосунках у групі. На думку вченого, булінг включає три основних компоненти: по-перше, це агресивна поведінка, що проявляється в небажаних негативних діях; по-друге, булінг є явищем довготривалим та систематичним; по-третє, булінг характеризується нерівністю влади та сили [3].

Л. Кішлі вважає основною характеристикою булінгу емоційне приниження, образу почуттів людини, висловлювання принизливих оцінок, що в результаті призводить до виключення її з групи. Автор виділяє сім ознак булінгу: 1) емоційне приниження, що включає вербальні і невербальні способи вираження; 2) продовження емоційно образливої і принизливої поведінки впродовж тривалого періоду; 3) непривітна й недовірлива поведінка; 4) втручання у приватне життя

людини; 5) погіршення психологічного і фізичного стану особи, на яку спрямована агресія; 6) намір завдати шкоду іншій людині, що призводить до травмуючої події; 7) вище становище агресора по відношенню до жертви [1].

Для кращого розуміння психологічних особливостей учасників булінгу О. Л. Глазман розробила класифікацію «булінг-структури»: 1) ініціатори (булери) – учні, які мають соціальну значимість в групі або наділені фізичною силою, з високим потенціалом агресивності, що спрямована проти інших; 2) помічники – прагнуть допомагати та наслідувати ініціаторів булінгу; 3) жертви – учні, котрі є об'єктом знущань, переживають психологічне насилля, ізолюваність та самотність; 4) захисники жертв булінгу – як правило, мають найбільший авторитет серед однокласників, вони найрідше всіх проявляють агресію по відношенню до однолітків, та майже ніколи не стають її об'єктом; 5) спостерігачі – в ситуації булінгу в цій ролі знаходиться більшість учнівської групи [2].

Усі дії, які утворюють булінг мають спільні риси: дисбаланс влади, тобто кривдник та жертва обов'язково різні за соціальним статусом, фізичною чи психологічною адаптованістю до середовища, різної статі, релігії тощо; намір нашкодити, кривдник навмисно викликає емоційний або фізичний біль у жертви, отримує задоволення спостерігаючи; погроза подальшої агресії.

Соціальну природу булінгу можна розглядати крізь призму причин цього явища, переважна більшість яких має соціальний характер: наявність в суспільстві фактично неконтрольованої пропаганди насильства та жорстокості; відсутність реальних дій, спрямованих на підвищення морального добробуту сімей; незадовільний стан правової культури громадян; відсутність всебічної пропаганди ідей ненасильницького співіснування [4].

Д. Ольвеус виокремлює чотири механізми, що сприяють розповсюдженню шкільного булінгу: 1) в процес булінгу включається соціальне наслідування; 2) ослаблення заборон стосовно агресивних тенденцій; 3) дифузія відповідальності, тобто коли декілька дітей бере участь у залякуванні, то у кожного почуття провини та відповідальності зменшується; 4) повторюваність атак, тобто у результаті повторних актів знущання над одним учнем іншими учнями він починає розглядатися як такий, що заслуговує на таке ставлення [3].

Одним з чинників виникнення булінгу в шкільному середовищі є те, що дуже часто адміністрація школи не турбується про життя, всебічний розвиток і побутові умови кожної дитини, що може призводити до формування безініціативності та безвідповідальності, проявів негуманних стилів поведінки. Відбувається порушення в

розумінні учнів щодо співвідношення інтересів, як колективних, так і особистісних. Булінг у шкільному середовищі впливає на дитину таким чином, що вона не засвоює поняття моралі, як суспільного явища, тому в процесі взаємодії між школярами не відбувається усвідомлення відповідальності один перед одним та перед колективом. Також булінг може виникати як компенсація за невдачі у навчанні, суспільному житті, від тиску, жорстокого поводження чи недостатньої уваги з боку батьків чи інших значимих дорослих. Булінг може виникати й як крайня міра, коли дитина вичерпала всі інші можливості для задоволення власних потреб, у випадках коли учні протестують проти певних правил, виражаючи невдоволення та прагнучи зруйнувати дещо в своєму оточенні [4].

Висновки. Таким чином можна констатувати що шкільний булінг є складним соціально-психологічним феноменом, він розвивається в ситуації ворожості, конфліктності, страху; слугує задоволенням соціальних потреб, самоствердженням, або виступає інструментом маніпулювання та протесту. Булінг є специфічною соціальною ситуацією, яка виникає в разі порушень соціальних стосунків в групі та має власну структуру (ініціатор, жертва, помічники, спостерігачі та захисники). Тобто, під шкільним булінгом варто розуміти форму навмисної, систематичної, агресивної поведінки одних учнів стосовно інших чи іншого із використанням дисбалансу влади чи фізичної сили.

Л і т е р а т у р а

1. Абсаямова К. З. Особистісні якості дітей старшого шкільного віку, що схильні до булінгу / К. З. Абсаямова, О. Л. Луценко // Вісник харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. – 2013. – № 1065. – С. 134-138.
2. Глазман О. Л. Психологические особенности участников буллинга / О. Л. Глазман // Вестник Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2009. – № 105. – С. 159–165.
3. Плутицька К. М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства / К. М. Плутицька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – №29. – С. 78–80.
4. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки / С. Стельмах // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Вип VI. – Слов'янськ : СДПУ, 2011. – С. 485.

Нестерова Тетяна Володимирівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Літвінова Ольга Володимирівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

ПСИХОЛОГІЧНА ІНТЕРВЕНЦІЯ У РОБОТІ З СІМ'ЄЮ

Постановка проблеми. Трансформація соціально-культурних цінностей сучасного суспільства впливає на зміни в структурі сім'ї, її ролі в системі суспільних відносин і формуванні особистості. Молоде покоління дедалі більше надає перевагу громадянським шлюбам; збільшується вік людей, які вступають в шлюб; відбувається падіння народжуваності; збільшується кількість розлучень. Серйозних змін зазнають сімейні цінності, традиції побудови подружніх і батьківсько-дитячих стосунків, підходи до формування особистості і виховання дітей в сімейній системі. З огляду на це відбуваються пошуки нових підходів у роботі з сім'ями, зокрема засобами сімейного консультування і психотерапії. Вище перелічені особливості даної проблеми визначають її актуальність, що, в свою чергу, потребує дослідження специфіки різновидів психологічної допомоги сім'ям. Здійснення такої допомоги можливе за умов створення і підтримки в сім'ї сприятливого психологічного клімату, атмосфери взаємодовіри, зміцнення стосунків, розвитку спільних інтересів, системи цінностей у процесі взаємодії і довірливого спілкування членів сім'ї.

Викладення основного матеріалу. Аналіз психологічних досліджень показав, що сім'я розглядається як соціокультурний і соціально-психологічний феномен, що детермінує поведінку і діяльність її членів [2; 5]. Вона суттєво впливає на фізичне, соціальне, психологічне і культурне благополуччя кожної людини, допомагає долати труднощі повсякденного життя або штовхає людину до дисфункціональності і дезадаптації [2]. Психологічна допомога у роботі з сім'ями зазвичай спрямована на підтримку окремої особи в процесі її індивідуального розвитку та на розвиток її взаємодії з іншими членами в системі сімейних відносин. Така допомога здійснюється комплексом психологічними методів, які стимулюють людину піклуватися про себе, своїх близьких, розкривати і реалізовувати внутрішній потенціал, вирішувати актуальні життєві завдання. На увагу заслуговує не лише кваліфіковане надання психологічної допомоги сім'ям, але й здатність і готовність цю допомогу приймати. Дану готовність можна розглядати як стан окремої особи і сім'ї, що характеризується позитивним ставленням до запропонованої допомоги, наявністю у них активного бажання змінити ситуацію, вирішити проблему. Рівень готовності до прийняття професійної психологічної допомоги та очікування її результатів

залежать від розвитку самосвідомості членів сім'ї, їх вікових, емоційно-вольових, інтелектуальних, характерологічних та культуральних особливостей.

Специфіка сімейного консультування і терапії полягає у взаємодії психолога з діадами і тріадами, внутрішньосімейними коаліціями, сімейними ролями і циклами взаємодій між членами сім'ї. Сімейний психолог виходить з того, що вчинки людей, які утворюють сім'ю, здійснюються під впливом правил функціонування даної системи, а не під впливом потреб окремих членів сім'ї. Сім'я як система визначає порядок існування її елементів, оскільки присутність одних членів сім'ї суттєво змінює поведінку і життєдіяльність інших [1; 3; 4].

Основною метою сімейного консультування і терапії є досягнення членами сім'ї диференціації самих себе в сімейній системі – здатність членів сім'ї вступати в близькі взаємини і, разом з тим, бути самодостатніми, асертивними, поважати особисті межі кожного, орієнтуватися на власні цілі, легко переносити розбіжності у поглядах з членами своєї сім'ї. Найчастіше сімейне консультування і терапія спрямовані на розв'язання проблем, пов'язаних з: використанням неадекватних моделей виховання, що викривляють особистісний розвиток дитини; визначенням рівня критичності дитини до зауважень психолога або близьких; міжособистісних стосунків батьків з дитиною; визначенням сімейної моделі виховання; встановленням адекватних взаємин між всіма членами сім'ї і формування на цій основі сприятливого психологічного клімату.

Важливе місце у реалізації психологічної допомоги сім'ям займає соціально-психологічний тренінг. Він сприяє формуванню комунікативної готовності до побудови партнерських стосунків між дітьми і батьками, забезпечує закріплення і поглиблення набутих теоретичних знань. Використання проблемних завдань, психогімнастичних і тренінгових ігор та вправ сприяє розширенню і поглибленню світогляду, системи цінностей членів сім'ї, формуванню у них практичних комунікативних навичок, взаємодії і довіри один до одного.

Висновки. Означені різновиди психологічної допомоги є доступними і результативними у роботі з сім'єю, сприяють гармонійному розвитку всіх членів сім'ї, налагодженню емоційних зв'язків між ними. Виховання дитини в сім'ї, де панують благополуччя, доброзичливі стосунки і взаєморозуміння, сприятливий психологічний клімат, створює підґрунтя для різнобічного розвитку особи з активною життєвою позицією, що здатна цінувати себе та інших, здійснювати вільний вибір, досягати гармонії між різними сферами життєдіяльності людини.

Література

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю.Е. Алешина – [2-е изд.]. – М.: Независимая фирма «Класс», 1999. – 208 с.
2. Варга А.Я. Теория семейных систем Мюррея Боуэна / А.Я. Варга. – М.: Когито-центр, 2005. – 496 с.
3. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування: Навч. пос. / С.В. Васьківська. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 268 с.
4. Грюнвальд Б.Б. Консультирование семьи / Б.Б. Грюнвальд, Г.В. Макаби; пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2004. – 416 с.
5. Посысов Н. Основы психологии семьи и семейного консультирования: Уч. пос. / Н. Посысов. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. – 328 с.

Олійник Оксана Олексіївна – к. психол. н., доцент кафедри психології Київського національного університету культури і мистецтв.

Осипенко А. В., Макарова Н. М.

ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ, ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. У сучасному світі здоров'я дітей та молоді значно погіршується. Для запобігання цієї проблеми зусиль держави та соціуму доки що не достатньо. Щоб вирішити цю проблему для молоді застосовується первинна профілактика, що базується на формуванні здорового способу життя. Мотивація до здорового життя повинна формуватися ще з дитячих років. З позицій викладеного розуміння феномена здоров'я людини походить визначення поняття здорового способу життя (ЗСЖ): це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя - праці, відпочинку, побуту [5].

Викладення основного матеріалу. За останні десять років спостерігається негативна динаміка зростання захворюваності молоді практично за всіма класами хвороб. Загальна захворюваність підлітків збільшилася на 30,9% [5].

Наразі, в Україні курять - 45,7 % юнаків і 35,5 % дівчат; вживають алкоголь - 68 % хлопців і 64 % дівчат; найбільш поширеною наркотичною речовиною, з якою експериментують учні цього віку, є

марихуана або гашиш (13,1 %); серед учнівської молоді вживання інгальнтів становить 3,4 %, транквілізаторів, седативних речовин - 4,2 %; поширеною наркотичною речовиною серед шкільної молоді є екстазі (3 %), його ще називають «дискотечним» наркотиком; кожному другому учню у віці 13-16 років був запропонований наркотик хоча б раз, а близько третини, на жаль, скористалися цією «пропозицією» [4].

У 1995 році Україна офіційно приєдналася до участі у міжнародному проекті "Європейська мережа Шкіл сприяння здоров'ю". В 2003 році була створена національна мережа шкіл сприяння здоров'ю. В основу концепції якої покладено ідеї збереження і зміцнення здоров'я на основі забезпечення умов і механізмів реалізації педагогічної ідеї щодо сприяння здоров'ю; здійснення навчання і виховання в інтересах особи і суспільства, створення сприятливих умов для всебічного розвитку окремої особистості [1].

Протягом останніх десятиліть було прийнято низку Національних програм, які визначають цілі та завдання збереження здоров'я дітей. 27 грудня 2006 року вийшла постанова Кабінету міністрів України "Про затвердження програми "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року" проголосила необхідність виховання дітей на засадах пропагування здорового способу життя. У шкільний курс було введено навчальну дисципліну "Основи здоров'я", метою якої стало формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, навичками безпечної для життя і здоров'я поведінки [3].

В умовах гострої демографічної кризи надзвичайно актуальним є збереження та покращення репродуктивного здоров'я молоді. Незважаючи на збільшення державної підтримки матерів у зв'язку з народженням дитини, народжуваність в Україні знизилась до рівня, який не забезпечує простого відтворення поколінь. Викликає стурбованість низька культура регуляції народжуваності, відсутність широкої інформації щодо протизаплідних засобів, що призводить до випадків небажаної вагітності та зростання абортів. Особливе занепокоєння спричиняє проблема раннього початку статевого життя підлітків і, як наслідок, зростання частоти небажаної вагітності та поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом. Частота абортів серед молоді України за останні десять років зросла в 3 рази. Збільшується число пологів серед дівчат 14-16 років. Вагітність у ранньому віці викликає занепокоєння не тільки з медичної точки зору через несприятливий вплив на здоров'я матері та дитини, але й з соціальної через недостатню психологічну та матеріальну підготовленість молодих жінок до відповідального материнства та створення сім'ї [3]. За даними

Всесвітньої організації охорони здоров'я неоправної шкоди репродуктивному здоров'ю завдають інфекції, що передаються статевим шляхом, зокрема сифіліс. Так, у дівчаток до 14 років за останнє десятиріччя поширеність сифілісу збільшилась у 23 рази, 15-17 років – у 10,5 рази [2].

Київський Палац дітей та юнацтва 1998 року ініціював проект "Діти України - Анти-ВІЛ/СНІД", його мета - формування ЗСЖ, збереження репродуктивного здоров'я, запобігання ВІЛ-інфікуванню, наркоманії, захворюванням, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ), серед дітей та юнацтва. Проект інтегрує зусилля 50 середніх та 8 позашкільних закладів освіти, деяких закладів охорони здоров'я та неурядових державних організацій (НДО). Ініціюється увага і активність учнів, батьків, вчителів, працівників державних організацій та членів НДО стосовно профілактики вищенаведеного негативу, освіти і пропаганди ЗСЖ.

Основними складовими здорового способу життя, є формування, збереження і зміцнення здоров'я. Відповідно процес формування здорового способу життя особистості являє собою цілеспрямований виховний процес, направлений саме на прищеплення людині навиків ведення здорового способу життя, що включає дотримання норм гігієни та санітарії у повсякденному житті, відсутність шкідливих звичок, заняття фізичною культурою, дотримання правил харчування, здорового відпочинку тощо. [1].

Висновки. Отже, у нашому суспільстві існує гостра проблема здорового способу життя серед молоді. В наш час молодь не дуже занепокоєна своїм здоров'ям і це дуже погано позначається на демографії багатьох країн. Для покращення стану здоров'я потрібно проводити профілактичні засоби з підлітками, ознайомлювати їх з належною літературою, проводити тренінги для допомоги дітей, підлітків та батьків. Для усвідомлення здорового способу життя важливе інформування молоді для запобігання небажаних хвороб та поганих наслідків.

Література

1. Бережна Т. І. Здоров'язбереження – чиїх рук справа? Національна мережа шкіл сприяння здоров'ю як інноваційний освітній процес / Т. І. Бережна // Управління освітою. Квітень, 2011. – число 7 (259). – С. 14-17.
2. Жилка Н. Стан репродуктивного здоров'я в Україні (медико-демографічний огляд) / Жилка Н., Іркіна Т., Тешенко В. – К. : Міністерство охорони здоров'я України, НАН, 2001. – 68 с.
3. Вакуленко О. Позитивний досвід діяльності з формування здорового способу життя [Електронний ресурс] / [Вакуленко О., Жаліло Н., Комарова Н. та ін.]

– Режим доступу : <http://www.health.gov.ua/Publ/conf.nsf/0/b993ce66e72733f3c2256ddc003bfd53?OpenDocument>.

4. Романова Н. Ф. Формування здорового способу життя як сучасна стратегія протидії соціально небезпечним хворобам серед дітей та молоді : монографія / Н. Ф. Романова // Протидія соціально небезпечним хворобам : вивчення українського досвіду / за ред. Т. В. Семигіної. – К. : Пульсари, 2010. – 40 с.
5. Формування здорового способу життя молоді : стратегія розвитку українського суспільства / [Яременко О. О., Вакуленко О. В., Галустян Ю. М. та ін.]. – К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж., 2004. – 164 с.

Осипенко Анастасія Віталіївна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Макарова Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Панасенко О. О., Смирнова О. О.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДІ: ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Здоров'я нації – суттєвий показник суспільного та економічного розвитку держави. Здоров'я дітей та молоді – її майбутнє. Адже близько 75% хвороб у дорослому віці є наслідком умов та способу життя в дитинстві та юності [5]. У сучасному процесі глобалізації освітнього простору Україна входить у новий період соціального розвитку, відновлення державності, відродження досвіду та традицій національного виховання, актуалізує проблему гармонійного фізичного і духовного розвитку людини, психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному полікультурному соціумі. Тому психоемоційний аспект здорового способу життя є актуальним у сучасних умовах зниженого духовного потенціалу та здоров'я українців, особливо молоді, стає відчутною реальністю необхідність формування їхніх духовних потреб, розвитку емоційного інтелекту та збільшення психологічних знань.

Викладення основного матеріалу. Проблема формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюється в багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях.

Слід підкреслити, що цим питанням приділяють увагу різні науки – медицина, гігієна, охорона здоров'я, екологія, педагогіка, психологія, соціологія, фізична культура, валеологія [3]. Представники філософсько-соціологічного напрямку (П. А. Виноградов, Б. З. Єрасов, О. А. Мільштейн, В. А. Пономарчук, в. І. Столяров та ін) розглядають здоровий спосіб життя як глобальну соціальну проблему, складову частину життя суспільства в цілому. У психолого-педагогічному напрямку (Р. П. Аксьонов, В. К. Бальсевич, М. Я. Віленський, Р. Дитлс, В. О. Мартинюк, Л. С. Кобелянская та ін) здоровий спосіб життя розглядається з точки зору свідомості, психології людини, мотивації. Є й інші точки зору (наприклад, медико-біологічна), однак різкої межі між ними немає, так як вони націлені на вирішення однієї проблеми – зміцнення здоров'я.

За думкою авторів програми Prevention Plus Wellness, яка зареєстрована під егідою американської Національної ради з проблем алкоголізму та наркотичної залежності, фундаментальними складовими здорового способу життя є: фізична активність; здорове харчування; отримання адекватного сну; управління стресом; уникнення або зменшення поведінки, яка включає алкоголь, тютюн, електронну сигарету, марихуану та інші незаконні препарати; гармонійний психоемоційний стан [6].

Останнім часом у молоді спостерігаються відхилення психоемоційного стану від гармонійного через конфлікти в родині, активне спілкування з великою кількістю людей, агресивного соціуму, не вміння приймати себе і керувати стресами. Тому частіше зустрічаються поняття «психосоматичні розлади» [1].

За визначенням А.Б. Смулевича, психосоматичні розлади – це група хворобливих станів, що виникають на підставі взаємодії психічних і соматичних факторів та проявляються соматизацією психічних порушень, психічними розладами, що відображають реакцію на соматичне захворювання, або розвитком соматичної патології під впливом психогенних факторів.

За класифікацією психолога Леслі ЛеКрона, причинами психосоматичних реакцій можуть виступати [4]: конфлікт, мова тіла, мотивація або умовна вигода, досвід минулого, ідентифікація, навіювання, самопокарання.

На основі аналізу наукової літератури та наявних досліджень встановлено, що на сьогоднішній день у сучасній психосоматичній медицині існують різноманітні концепції психосоматичних взаємозв'язків.

Висновки. Таким чином, у формуванні здорового способу життя молоді необхідний системний підхід із залученням до цієї проблеми не лише галузі охорони здоров'я, але й освіти, культури, соціальної роботи та обов'язково психології, зокрема роботи психологічної служби вищого навчального закладу. Зараз ефективно робиться акцент суспільства на виховання в студентів інтересу до занять фізичними вправами та практичне навчання студентів кожен день самостійно займатися спортом; на озброєння їх знаннями з фізичної культури, фізіології, гігієни людини та правильного харчування. Але потрібно також приділити більшу увагу створенню позитивного мікроклімату в колективі навчального закладу; підвищенню педагогічної культури батьків (консультування батьків та сімей із питань сімейних конфліктів, взаємин між поколіннями, витоків конфліктів у сім'ї тощо); підготовці фахівців, які працюють із молоддю, у сфері охорони здоров'я, освіти, розваг тощо; розробленню консультацій, програм, тренінгів, шкіл та матеріалів, орієнтованих на психологічний стан студента, які ведуть до збереження, зміцнення та відтворення здоров'я в процесі їх інтеграції у полікультурний простір вищого навчального закладу.

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення психоматичних проблем у якості складових формування здорового способу життя в молодого покоління.

Література

1. Максименко С.Д. Психологічна допомога тяжким соматично хворим. Навчальний посібник / С.Д. Максименко, Н.Ф. Шевченко – Київ: Ніжин, 2007 – 115 с.
2. Смирнова, Олена Олександрівна. Соціально-психологічні умови розвитку комунікативної компетентності студентів у полікультурному освітньому просторі вищого навчального закладу [Текст] : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.05 / Смирнова Олена Олександрівна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Северодонецьк, 2018. – 20 с.
3. Сущенко Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 1999. – 308 с.
4. Франц Александер. Психосоматическая медицина. Принципы и практическое применение = Psychosomatic Medicine it's Principles and Applications / Пер. с англ. С. Могилевского. — Москва: Эксмо-Пресс, 2002. — 352 с. — 4000 экз. — ISBN 5-04-009099-4.
5. Mixyeyeva L. Osobly`vosti formuvannya zdorovogo sposobu zhy`ttya u molodogo pokolinnya: [Elektronny`j resurs]. — Rezhim dostupu: <http://social-science.com.ua/article/577>
6. Prevention Promoting Resilient Fit & Healthy Youth «Healthy Lifestyle Guidelines for Youth and Young Adult Goal Setting»: [Elektronny`j resurs]. — Rezhim dostupu: <https://preventionpluswellness.com/pages/healthy-lifestyle-guidelines-for-youth-and-young-adult-goal-setting>

Панасенко Олександра Олександрівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» (спеціалізація «Практична психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Смирнова Олена Олександрівна – к. психол. н., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Панов М. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ТА РЕАДАПТАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. У сучасній ситуації, що складається в нашій країні, актуальним стає вивчення адаптації/реадаптації особистості до нових соціально-економічних умов. Важливим стає виявлення тих умов і факторів, які б сприяли більш успішному протіканню процесу адаптації/реадаптації в умовах нового середовища.

Викладення основного матеріалу. Зниження адаптаційних можливостей характеризується таким явищем, як дезадаптація. Дезадаптація (від лат приставки *de ...* або фр. *des ...*) - означає зникнення, знищення, повна відсутність або зниження, зменшення. Дезадаптація, як і адаптація, розглядається як процес, прояв і результат. Дезадаптація як процес означає зниження адаптаційних можливостей людини в умовах середовища життєдіяльності. Найнебезпечніший випадок дезадаптації - латентний (прихований). Непомітно виростаючи така дезадаптація може привести до трагічних наслідків. Дезадаптація як прояв - зовнішня характеристика будь-якого неблагополуччя людини, яка знаходить вираз у її нетиповій поведінці. Форми її прояву у кожної дитини свої. Дезадаптація як результат - свідчення якісно нового стану і прояву, яке не відповідає умовам середовища.

Основні причини дезадаптації людини: особистісні (внутрішні), середовищні (зовнішні), або і ті, і інші. Особистісні (внутрішні) чинники дезадаптації людини пов'язані з недостатньою реалізацією її соціальних потреб як особистості. До них можна віднести: тривалу хворобу; обмежені можливості дитини для спілкування із середовищем проживання, людьми і відсутність адекватного (з урахуванням

індивідуальних особливостей) спілкування з ним з боку його оточення; тривалу ізоляцію людини незалежно від її віку (вимушена або примусова) від середовища повсякденної життєдіяльності. Середовищні (зовнішні) фактори дезадаптації людини пов'язані з тим, що вони є не звичними для неї, створюють дискомфорт, в тій чи іншій мірі стримує особистісний прояв. До них слід віднести: нездорову сімейну обстановку, переважну особистість дитини. Така обстановка може мати місце в сім'ях «групи ризику»; сім'ях, в яких переважає авторитарний стиль виховання, насильство над дитиною; відсутність або недостатня увага до спілкування з дитиною з боку батьків, однолітків; придушення особистості новизною обстановки (прихід дитини в дитячий сад, школу, зміна групи, класу); придушення особистості групою (дезадаптуюча група) - неприйняття дитини колективом, мікрогрупою, утиск, насильство над нею та інше. Така особистість називається дезадаптуючою (дезадаптуюча дитина - група) - це людина (група), якій (яка) в певних умовах по відношенню до середовища (групи) або окремої особи виступає фактором дезадаптації (що впливає на самовиявлення) і, таким чином, стримує її активність, здатність найбільш повно реалізувати себе. Дезадаптація дітей і підлітків призводить до різних наслідків. Найчастіше ці наслідки носять негативний характер, в тому числі: особистісні деформації; - недостатній фізичний розвиток; затримка психічного розвитку; можливі мозкові дисфункції; типові нервові розлади (пригніченість, загальмованість або збудливість, агресивність); - самотність - людина опиняється сам на сам зі своїми проблемами.

Такі проблеми можуть призвести до придушення головного інстинкту самозбереження. Не вміючи адаптуватися в умовах, що склалися, людина може піти на крайні заходи - суїцид.

Подолання дезадаптації є реадаптація. Термін «реадаптація» (від лат. *re* ... - приставка, що позначає відновлення або повторність дії; протилежну дію або протидію і *adaptatio* - пристосування, прикладання) означає відновлення адаптаційних можливостей людини під впливом будь-яких чинників. Реадаптація людини розглядається як процес, прояв і результат. Як процес, це «реабілітаційна діяльність». Це комплекс заходів, спрямований на стимулювання пристосування людини (групи) на тому чи іншому рівні до певних умов зовнішнього середовища, відновлення його (її) адаптаційних можливостей. Як прояв - відновлені адаптаційні можливості людини. Як результат - ступінь відновленості адаптаційних можливостей.

Реадапована людина, це людина, що подолала дезадаптацію. По відношенню до групи спостерігається таке явище, яке можна назвати «коадаптація» (від лат. *co* ... - приставка - разом і *adaptare* -

приспосовувати) - загальне і взаємне пристосування до життєвих умов. Адаптація, дезадаптація і реадаптація властиві кожній людині. Дані процеси не існують «в чистому» вигляді. Вони завжди пов'язані один з одним. Засвоюючи щось нове, ми розбудовуємо старий досвід, втрачаємо його. Адаптуємось до нового, дезадаптуємося до старого. Адаптація може вести як до соціалізації, так і десоціалізації. Точно також з дезадаптацією.

Проблемою реадаптації (вторинної адаптації) осіб займалися С. Братуся, Н.Є. Завацька, І.Г. Малкіної-Пих, Ф.С. Мжельського, Л.А. Пергаменщика, М.І. Єнікєєва, О.Г. Караяні та інші. Ними було встановлено, що дія дезадаптивних механізмів проявляється у зміні стереотипів і системи цінностей, які переходять з одного стану в інший - протилежний за змістом, тому, що процес реадаптації пов'язаний з кардинальною зміною функціональних систем особистості при екстраординарних обставинах або, як вважають Т.Р. Татидінова, С.В. Чермянін, О.М. Яковлев, з переходом зі стану адаптації у звичних умовах у стан адаптації в нових умовах.

Виходячи з усього вищесказаного, ми можемо дати визначення адаптації, відповідно до нашого дослідження. Отже, адаптація - це послідовність реакції на обставини діяльності в ході якої досягається максимально повна реалізація потенціалу зовнішніх обставин через внутрішні індивідуально-психологічні умови. Адаптація - це соціально-психологічний процес, який як підсумок має стан адаптованості особистості.

Висновки. Зниження адаптаційних можливостей характеризується таким явищем, як дезадаптація. Дезадаптація - означає зникнення, знищення, повна відсутність або зниження, зменшення. Дезадаптація, як і адаптація, розглядається як процес, прояв і результат. Дезадаптація як процес означає зниження адаптаційних можливостей людини в певних умовах життєдіяльності. Рееадаптація - це процес вторинного (повторного) входження особистості в суспільні, соціальні відносини, який передбачає формування нових, соціальнозначимих для неї умінь і ознак.

Панов Микита Сергійович – к. психол. н., доцент кафедри спеціальної освіти Комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

РОЛЬ СІМ'Ї У ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Сім'я являється найдревнішою та стійкою соціальною спільністю. Саме в ній відбуваються головні моменти життя людини: народження, соціалізація, виховання та формування особистості. За своєю сутністю сім'я представляє собою соціальну групу, членами якої являються чоловік та жінка, які перебувають у шлюбі, їхні діти та інші особи, що поєднані з ними родинними зв'язками. Дана група функціонує на основі виконання своїх спільних економічних, побутових та морально-психологічних укладів, взаємної відповідальності та виховання дітей. На сучасному етапі розвитку суспільства велика кількість людей не має бажання створювати сім'ї. В особливості це стосується молодих людей та підлітків. Саме через те, що в сучасному суспільстві знецінилось поняття справжньої сім'ї, люди перестали розуміти та серйозно сприймати її роль в своєму житті.

Викладання основного матеріалу. Перш за все необхідно зрозуміти, що з себе представляє сім'я. Сім'я - це соціальний інститут, базовий осередок суспільства, який можна охарактеризувати наступними ознаками: люди добровільно вступають у шлюб та у шлюбні відносини; члени сім'ї безпосередньо пов'язані один з одним спільністю побуту; одружені чоловік та жінка прагнуть до народження, соціалізації та виховання дітей [1].

Сучасній людині сім'я потрібна для того, щоб вона могла реалізовувати усі соціальні потреби, яких вона потребує. Але сформувати звичайний осередок суспільства недостатньо. Перед людиною стає задача навчитися раціонально використовувати власні ресурси, правильно поводитися з людьми, які будуть її оточувати тощо. Отже, можна сказати, що у житті сучасної людини формування сім'я грає дуже важливу роль, яка потребує від неї особливої уважності, зусиль та відповідальності. Тобто формування сім'ї має соціально-психологічний характер.

На основі проведених досліджень було виявлено, що молодь не може дати чіткої відповідь на питання, що таке справжні сім'я. Це викликало стурбованість серед науковців. Причиною цього феномену стало те, що сучасні молоді люди прагнуть реалізувати себе як особистість: хочуть мати вагоме місце в житті, мотивують себе заробляти великі гроші та бути популярними, бажають відправитися в подорожі та шукати себе. Самореалізація та прагнення більшого у підсумку підштовхують сучасну людину відтиснути плани будувати

серйозні стосунки з партнером та формувати сім'ю. І саме це у теперішній час не дає можливості людині створювати міцні, дружні та щасливі сім'ї.

Доведено, що обмеження спілкування дитини з батьками може привести до того, що у дитини почнуться психологічні порушення, що у майбутньому призведе до асоціальної поведінки особистості. Це являється дуже важливою та гострою проблемою.

Проаналізувавши інформацію щодо виховання дітей у сім'ї, можна зробити висновок, що їй належить основна роль в формуванні моральності людини. Ставлення людини до світу, її погляди на життя, її ставлення до людей безпосередньо залежить від стосунків у сім'ї, від обставинки, в якій вона виховувалася.

Висновки. Отже, сім'я грає не останню роль у житті сучасної людини, бо саме в ній відбувається формування та розвиток світогляду та особистості людини. Під впливом сучасних тенденцій та через приклад поведінки батьків у родині молоді люди не прагнуть створювати сім'ї, що дуже негативно відбивається на моральному стані суспільства. Для вирішення даної проблеми науковцями запропоновано впливати на світогляд людини з дитинства. Тобто, батькам слід демонструвати правильну поведінку в родині, яка буде мотивувати дитину на прояви інтересу до формування власної сім'ї; звернути увагу на соціально-культурні чинники: демонструвати на прикладі казок, мультфільмів та фільмів правильну модель поведінки людини, яка буде показувати значимість родинних стосунків. Також, обов'язковою умовою покращення ситуації являється вплив з боку держави на світогляд молодих людей щодо ставлення до сім'ї. Необхідно, щоб держава приділяла більше уваги проблемам сім'ї і дітей. Після цього роль сім'ї в житті сучасних цивілізованих і культурних людей стане більш значущою.

Л і т е р а т у р а

1. Уманець Н.А. Людина та сім'я: навчальний посібник / Н. А. Уманець, Т. Г. Тюріна. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. – 254 с.
2. Осипова Н.П. Соціологія: Підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова. – К.: Юрінком Інтер, 2003. — 336 с.

Парфьонова Юлія Андріївна - здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Лосієвська Ольга Геннадіївна - к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА З ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА ЯК ВИД НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. Не в кого не викликає сумнів той факт, що вміння і навички науково-дослідницької діяльності є одними із ключових складових професійної компетентності студентів-магістрантів, зокрема тих, хто опановує фах «Перекладознавство». Написання магістерської роботи є завершувальним етапом виконання навчального плану магістратури та має стати цілісним науковим дослідженням, яке передбачає всебічний критичний аналіз наукових джерел з теми дослідження та самостійне вирішення актуальної наукової проблеми, яке спирається на сукупність методологічних уявлень та методичних навичок у обраній сфері професійної діяльності [2]. Магістерське дослідження є одноосібною авторською роботою. Нові наукові результати і положення, які вміщені в ній, мусять витримати своєрідний іспит під час публічного захисту. Як наукова праця магістерська робота повинна мати внутрішню єдність і свідчити про власний внесок її автора в науку. Останнім часом теоретичне і практичне вивчення різних аспектів перекладу вийшло на принципово новий рівень, який потребує систематизованого, методично-обґрунтованого та спланованого підходу.

Викладення основного матеріалу. Більшість перекладознавчих досліджень ґрунтується на перекладознавчому аналізі, який може бути використаний у вигляді двох процедур: 1) зіставлення оригінального тексту з текстами перекладів, що дозволяє отримати дані про ступінь близькості змісту та структури оригіналу й перекладів, способи досягнення еквівалентності та перекладацькі трансформації; 2) зіставлення перекладів того самого оригіналу, виконаних різними перекладачами, що дозволяє визначити загальні закономірності, що не залежать від рівня кваліфікації та індивідуальних особливостей кожного окремого перекладача.

Проблема перекладацьких трансформацій є однією з найактуальніших у сучасному перекладознавстві. Для того, щоб вірно відтворити зміст іншомовного тексту перекладачі вдаються до різноманітних трансформацій, які повністю або частково змінюють структуру речень оригіналу. Магістерські роботи з перекладознавства, які виконуються студентами під керівництвом викладачів кафедри теорії та практики перекладу ДЗ «Луганський національний університет імені

Тараса Шевченка», завжди включають в себе аналіз трансформацій ТО та ТП.

Науково-дослідну роботу з теорії перекладу неможливо здійснити без наявності фонових знань у студентів. Фонові знання розуміють як «загальні для учасників комунікативного акту знання», тобто це та спільна для комунікантів інформація, яка забезпечує взаєморозуміння при спілкуванні [1].

За своєю структурою та природою фонові знання неоднорідні. За ступенем їхньої поширеності можна виділити чотири різновиди: *загальнолюдські, регіональні, країнознавчі та соціально-групові* (тобто властиві певним соціальним групам людей, наприклад, лікарям, педагогам, інженерам тощо).

Зауважимо, що запропонованому визначенню і класифікації фонових знань може відповідати й інша термінологія. Вона пов'язана з галуззю знань, в якій оперують терміном *тезаурус*. Він означає набір даних про якусь галузь знань, який дозволяє правильно орієнтуватися в ній. Тому під тезаурусом можна розуміти різні обсяги знань взагалі. Він може бути глобальним, інтернаціональним, регіональним, національним, груповим та індивідуальним.

Глобальний тезаурус включає всі знання, здобуті та засвоєні людиною в процесі її історичного розвитку. Це найбільша скарбниця світової культури. Регіональні та національні тезауруси визначаються історично сформованим обсягом знань, характерним для окремої геосоціальної зони або нації. Групові та індивідуальні посідають нижчий щабель у цьому розподілі. Їх обсяги мізерно малі у порівнянні з іншими. У всіх цих тезаурусах виявляється певний обсяг знань, що є освоєним у всіх регіонах і всіма розвиненими націями.

Це і є загальнолюдський (інтернаціональний) тезаурус. Якоюсь частиною його володіє кожен індивідуум. У регіональних і національних тезаурусах є певна частка суто національних знань, співвласниками яких не стали інші національні групи.

Перекладач, навіть той, що працює в одній галузі, не володіє тією повнотою знань про дійсність, якою володіють відправник і одержувач інформації. На відміну від останніх, ставлення яких до зображеного у тексті фрагменту предметної області носить активний характер, дозволяючи творчо використовувати отримані дані, перекладач володіє пасивним знанням лише в тому обсязі, який забезпечує перехід від вихідної мови до мови перекладу. У зв'язку з характерною для сучасного стану науки і техніки тісною взаємодією і переплетенням різних, нерідко дуже віддалених галузей знання, перекладач змушений постійно розширювати сферу своїх пасивних знань у такому діапазоні, творче оволодіння яким не під силу жодному фахівцю [1].

Висновки. Отже, сучасні соціально-економічні умови, наявні процеси реформування освіти, інформатизація суспільства вимагають удосконалення науково-дослідної складової практичної підготовки майбутніх перекладачів, зокрема у плані специфіки проведення магістерських досліджень.

Л і т е р а т у р а

1. Магістерська робота з перекладознавства: від теорії до практики [текст] : навчальний посібник / О. Ю. Моїсеєнко, С. В. Перова. – Полтава : ПУЕТ, 2017. – 152 с.
2. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт за спеціальністю «Переклад»: базові теоретичні поняття [Електронний ресурс] / уклад. : Гайдар Д. О. ; за ред. докт. філ. наук Ребрія О. В. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. – 67 с. – Режим доступу: <http://foreign-languages.karazin.ua/resources/e29c57dbb803fa072a579cb5d5ab8879.pdf>. – Назва з екрана.

Перова Світлана В'ячеславівна – к. пед. н., доц., завідувач кафедри теорії та практики перекладу ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Пілецька Л. С.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Проблема комунікативної компетентності є особливо важливою в професійній діяльності психолога, тим паче, що емпатійність, рефлексивність, діалогічність, гнучкість у спілкуванні є основою професіограми психолога. Крім того, в світлі сучасних освітніх і суспільних реформ, психологам доводиться конкурувати на ринку послуг, презентувати, «продавати» свої професійні навички, взаємодіяти з різними людьми та соціальними групами.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел дозволив дійти висновку про те, що єдиного підходу до окреслення структури комунікативної компетентності в наукових пошуках не існує. Традиційним вважається структурування комунікативної компетентності

на окремі блоки або компоненти: мотиваційно-ціннісний, цільовий, гностичний, когнітивний (пізнавальний), конативний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регулюючий, рефлексивний, емоційно-оцінний (емоційний), індивідуально-особистісний, інтерактивний, перцептивний, поведінково-процесуальний (поведінковий). Саме такого підходу дотримуються ряд науковців.

Структурно-функціональна модель комунікативної компетентності, розроблена Т. Гринченко, містить такі взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-ціннісний – визначається наявністю потреби в розширенні професійних контактів і толерантного ставлення до партнера по спілкуванню; когнітивний – визначається наявністю сукупності мовної та міжкультурної компетенцій з урахуванням їх застосування у сфері професійної комунікації, і соціальної компетенції та операційний, що є показником «культурної зрілості» майбутнього спеціаліста і характеризується наявністю вмінь самоуправління власною діяльністю та спілкуванням та комунікативно-рефлексивних умінь, що забезпечують проникнення до суті комунікативної ситуації, осмислення всіх комунікативних потреб та намірів, комунікативних засобів діяльності [1, с. 161-162].

Психологічно вираженою є структура комунікативної компетентності (майбутнього практичного психолога), запропонована науковцем Н.Завіниченко, оскільки автор виокремлює, окрім гностичного (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі спілкування; фонове знання, тобто загальнокультурна компетентність, яка дозволяє зробити розуміння глибшим, більш емоційним, особистісним; творче мислення) і конативного (загальні та специфічні комунікативні вміння, які дозволяють успішно встановлювати контакт з іншою людиною, адекватно пізнавати її внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з нею, застосовувати конструктивні стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях; культура мовлення; експресивні вміння, перцептивно-рефлексивні вміння, які забезпечують можливість пізнання внутрішнього світу співрозмовника), ще й емоційний компонент (гуманістична настанова на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я- концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани), тим самим підкреслюючи важливість і непередбачуваність емоційного фактору у процесі спілкування [2, с. 10].

Аналогічно до попередніх науковців комунікативну компетентність як інтегративне утворення, що включає когнітивний (пізнавальний) (орієнтованість, психологічні знання та перцептивні здібності особистості; самопізнання та пізнання партнерів зі спілкування), поведінковий (уміння ефективно використовувати різні засоби вербального та невербального спілкування) та емоційний (досвід різноманітного спілкування, позитивне ставлення та налаштування на партнера зі спілкування) компоненти, визначає російський психолог С. Петрушин [5]. Такий підхід до визначення структури комунікативної компетентності є доцільним, оскільки багато з обраних авторами компонентів (блоків) співзвучні аспектам виявлення компетентності, виокремлених І. Зимньою: готовність до виявлення компетентності (мотиваційний аспект); володіння знанням змісту компетентності (когнітивний аспект); досвід виявлення компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); ставлення до змісту компетентності та об'єкту її застосування (ціннісно-смысловий аспект); емоційно - волюва регуляція процесу і результату прояву компетентності [3, с. 20].

До складових комунікативної компетентності, узагальнюючи різноманітні підходи, належать:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин, умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, ситуації;
- готовність й уміння будувати контакти з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, уміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

На думку Н. Моревої, людей з високою комунікативною компетентністю характеризують такі зовнішні, поведінкові прояви [4]: швидке, своєчасне і точне орієнтування в ситуації взаємодії та партнерства; прагнення зрозуміти іншу людину в контексті вимог конкретної ситуації; установка в контакт не тільки на справу, але й на партнера; шанобливе, доброзичливе ставлення до нього, урахування його стану й можливостей; впевненість у собі, розкутість, адекватна включеність у ситуацію; суттєве задоволення спілкуванням і зменшення

нервово-психічних затрат у процесі комунікації; уміння спілкуватися у різних статусно-рольових позиціях, встановлювати і підтримувати необхідні робочі контакти незалежно, а інколи і всупереч відносинам, які складаються; високий статус і популярність у тому чи іншому колективі; уміння організувати дружню сумісну роботу, формувати сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, досягати високого результату діяльності.

Цікаву класифікацію складових комунікативної компетентності запропонував М. Аргайл. Автор виокремив наступні компоненти досліджуваного феномену: соціальну сенситивність (точність міжособистісного сприйняття); основні навички взаємодії; навички схвалення і винагороди, які характерні для усіх соціальних ситуацій (тобто уміння надавати позитивний зворотний зв'язок партнерам у спілкуванні); рівновагу, спокій, гармонію як антитезу соціальної тривожності.

Отже, у відповідності до положень теоретичних досліджень, систематизація структури комунікативної компетентності особистості психолога включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Когнітивний компонент виявляється у психічних процесах, пов'язаних з пізнанням оточення і самого себе. Емоційний компонент проявляється в різноманітних емоційних станах, задоволеності/незадоволеності партнером, спілкуванням, собою, емоційній чутливості до іншої людини, емпатії, готовності вступати в особистісні, діалогічні взаємини. Поведінковий компонент визначає вчинки, способи та стилі оволодіння простором, проявляється у невербальній та вербальній комунікації; включає загальні та професійно-специфічні комунікативні уміння, які дозволяють успішно встановлювати контакт із співрозмовником, адекватно пізнавати його внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з ним, застосувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях.

Висновки. Узагальнення наукових результатів щодо вивчення комунікативної компетентності дало змогу розглядати комунікативну компетентність як складноорганізоване, внутрішньо суперечливе поєднання комунікативних знань і вмінь, що відображають цілі та результати здійснюваної суб'єктом спілкування комунікативної діяльності. Очевидним є те, що діяльність людини; її спілкування з іншими взаємопов'язані й відокремлено існувати не можуть. Будь-який різновид, форма людської діяльності (гра, навчання, праця тощо) реалізуються через спілкування, а спілкування – через них. Система взаємодій індивідів та груп приводить до утворення стійких соціальних відносин, під якими розуміють відносно стійкі зв'язки між

людьми та соціальними групами. Комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить як складові цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички. Ми вважаємо необхідним уточнити співвідношення комунікації і спілкування і звернути увагу на те, що вони не є тотожними, спираючись на позицію представників діяльнісного підходу щодо природи комунікативних процесів. За такого підходу функція комунікації не зводиться до передачі-сприйняття інформації, а полягає в інструментальному забезпеченні розвитку діяльності. Результатом комунікації, на наш погляд, є ефект взаєморозуміння у діалозі з іншою людиною в рамках співробітництва та співтворчості, який досягається за рахунок самовизначення і має прояв у текстах комунікації, що супроводжують вирішення колективних завдань. Відтак, комунікабельність є передумовою отримання продуктивного результату у сумісних роботах, а комунікативна компетентність – незамінна якість студента-психолога.

Л і т е р а т у р а

1. Гринченко Т. В. Роль коммуникативной компетентности в формировании общей профессиональной компетентности будущих специалистов технического профиля / Вісник СевДТУ.: зб. наук. пр. О: СевНТУ, 2009. – 180 с.
2. Завініченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: автореф. дис. на здоб. наук.ступ. канд. психол. наук.: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». – К., 2003. – 80 с.
3. Зимняя И .А. Ключевые компетентности как регулятивно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М., 40 с.
4. Морева Н. А. Тренинг педагогического общения: учеб, пособие для вузов. – М. : Просвещение, 2003. – 361 с.
5. Петрушин С.В. Психологический тренинг в многочисленной группе. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. –256 с.

Пілецька Любомира Сидорівна – д. психол. н., проф., професор кафедри соціальної психології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В умовах модернізації вищої професійної освіти в Україні, а саме перехід на дворівневу модель «бакалавр – магістр» суттєво змінився і статус викладачів вищої школи. З'явилися нові підходи до професійної діяльності, адаптація до нових освітніх стандартів. Проходить вироблення позицій з нових питань, що встають перед викладачем і студентами в умовах, які склалися. Все це обумовлює необхідність формування позитивного іміджу викладача вищого закладу освіти.

Взагалі поняття «імідж» за останні роки все частіше лунає в українському лексиконі. Проблемою формування іміджу цікавляться не лише у сфері політики та бізнесу, а й у сфері освіти. Тому проблематика формування іміджу викладача вищого навчального закладу є актуальною темою у сучасному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Імідж викладача вищого закладу освіти – це комплексна характеристика, яка включає у собі сукупність зовнішніх та внутрішніх особистісних та професійних якостей викладача вищого навчального закладу. У цьому напрямку працювало багато вчених, зокрема Л. Браун, О. М. Володько, М. Вудкок, Д. Френсіс, Д. Фрасер та ін.

О. М. Володько представляє імідж як поняття системне, де всі елементи, складові його структури, знаходяться в єдності, взаємозв'язку і взаємозалежності. Вона визначає структуру іміджу, що складається з чотирьох основних елементів: зовнішній вигляд, природні властивості, придбані якості, професійні риси [1].

Можна розглянути запропоновану структуру більш детально.

Зовнішній вигляд. Сприйняття людини при знайомстві починається з візуального враження, яке складається в перші хвилини спілкування. Це пов'язано з тим, що обсяг, який сприймається зором, перевершує всі інші органи чуття.

Природні властивості – це особливості, що є у людини від народження, отримані через генетичний код від близьких і далеких предків. Це фундамент особистості, та основа, на якій будується освіта і виховання людини. До природних властивостей відносяться: характер,

темперамент, інтелект, інтуїція, харизма, комунікабельність, рефлексивність та емпатичність.

Придбані якості – це характеристики особистості, пов’язані з освітою, вихованням і життєвим досвідом. До набутих якостей відносять норми поведінки, тобто культурний рівень особистості. До складу придбаних якостей, що визначають імідж людини, включають: манери і культуру поведінки; моральні цінності і якості; культуру мови і мовний етикет; гуманітарну розвиненість; психічне здоров’я.

Професійні риси фіксують відмінності між людьми за належністю до тієї чи іншої професії. Іноді професійна приналежність людини поза роботою ледь помітна, проте бувають випадки, коли професія «написана на обличчі». Це залежить від двох чинників: характеру професії і особистості людини [1].

Спираючись на концепцію О. М. Володько, до психологічних особливостей формування іміджу викладача вищого закладу освіти можна віднести тривожність як елемент природних властивостей; нервово-психічну стійкість як елемент придбаних якостей; стилі керівництва як елемент професійних рис.

Формування іміджу можливе лише за умови готовності особистості до спілкування. Окремим процесом, який демонструє виникнення такої готовності є рівень тривожності [2].

У працях К. Роджерса тривожність розглядається як деяка емоційна реакція на вентурішно особистісне протиріччя, на конфлікт між «Я-реальним» та «Я-ідеальним». Тривожність – це стан, що переживається людиною як скованість, напруженість, причину якої він усвідомити не може [4].

Науковці Ч. Д. Спілберг та Ю. Л. Ханін виділяють ситуативну та особистісну тривожність. Особистісна тривожність характеризує стійку схильність сприймати велике коло ситуацій як загрозливі, реагувати на такі ситуації станом тривоги. Ситуативна тривожність характеризується напругою, неспокоєм, нервозністю. Дуже висока ситуативна тривожність викликає порушення уваги, іноді порушення тонкої координації. Дуже висока особистісна тривожність прямо корелює з наявністю невротичного конфлікту, з емоційними і невротичними зривами і психосоматичними захворюваннями.

Нервово-психічна стійкість визначає здатність людини оцінювати навколишню дійсність адекватно і відповідати на її вимоги найбільш ергономічним способом, а також успішно переносити психічні та фізичні навантаження у максимально короткі терміни [3]. Рівень нервово-психічної стійкості – це властивість особистості, яка здатна якісно впливати на життя індивіда, а також на його здатність справлятися з

різними впливами умов зовнішнього середовища. Від рівня нервово-психічної стійкості залежить успішне виконання педагогічної роботи викладача в різних ситуаціях під впливом реальних стресогенних факторів.

Стиль керівництва викладача вищого закладу освіти є дуже важливим компонентом його професійної діяльності. Від обраного стилю керівництва залежить успішність та ефективність виконання педагогічних задач.

Авторитарний стиль керівництва характеризується домінуванням та єдиновладдям. Викладач вимагає, щоб про всі справи доповідали саме йому, одноосібно приймає рішення або скасовує їх. Думка студентів йому не цікава. Переважаючими методами управління є накази, покарання, зауваження, догани, позбавлення різних пільг. Контроль дуже строгий, детальний, що позбавляє студентів ініціативи.

Викладач демократичного стилю завжди цікавиться думкою учнів та поважає її. Спілкування проходить у формі обговорювання, побажань, рекомендацій, порад, заохочень за якісну і оперативну роботу, доброзичливо і ввічливо; накази застосовуються лише з необхідності.

Ліберальний стиль керівництва характеризується відсутністю активної участі викладача в управлінні освітнім процесом. Такий викладач «пливе за течією», чекає або вимагає вказівок зверху або потрапляє під вплив колективу. Вважає за краще не ризикувати, «не висуватися», ухиляється від вирішення назрілих конфліктів, прагне зменшити свою персональну відповідальність. Роботу пускає на самотпів, рідко її контролює.

Е. П. Ільїн у своїй методиці визначення схильності до певного стилю керівництва виділив авторитарно-демократичний та ліберально-демократичний стиль керівництва.

В умовах освітнього закладу викладач повинен мати певний контроль над роботою студентів, контролювати аби вони встигали все робити згідно учбового плану, проте не зловживати цим, а навпаки проявляти інтерес до особистості студента, допомагати, давати змогу висловлювати свою точку зору. Саме авторитарно-демократичний стиль керівництва дає змогу виховувати відповідальну індивідуальну особистість, яка чітко розуміє правила й рамки освіти та має змогу реалізовуватися серед даних умов.

Серед позитивних рис ліберально-демократичного стилю є можливість розвивати творчий потенціал, виражати себе, організація роботи та чіткі правила відходять на другий план.

Висновки. Отже, утворення іміджу – це тривалий процес, який проходить певні етапи, у яких відбувається перехід від первинних

вражень про людину до системного уявлення про неї. Імідж викладача вищого закладу освіти є проекцією його особистості, яка функціонує в процесі соціальних комунікацій та складається з чотирьох основних елементів: зовнішнього вигляду, природних властивостей, придбаних якостей та професійних рис. Формування позитивного іміджу викладача напряду залежить від його рівня тривожності та нервово-психічної стійкості. Висока нервово-психічна стійкість дає змогу швидко адаптуватися до нових умов, а рівень тривожності формує самооцінку особистості. Ці особистісні якості впливають на обраний стиль керівництва, що в свою чергу формує зовнішню оцінку ефективності роботи викладача.

Література

1. Володько О. М. Имидж менеджера: [учеб. пособие] / О. М. Володько. – Минск : Амалфея, 2009. – 312 с.
2. Ковальова О. О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу у майбутніх педагогів: / О. О. Ковальова / дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2007. – 340 с.
3. Титаренко Т. М. Психологія особистості: Словник довідник / Т. М. Титаренко, П. П. Горностай. – Київ: Рута, 2001. – 320 с.
4. Фрейджер Р. Гуманистическая, трансперсональная и экзистенциальная психология К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мэй / Р. Фрейджер. – СПб. : Прайм – Еврониздат, 2007. – 221 с.

Полуектова Кристина Олександрівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Демченко Анастасія Олексіївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Соціологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ВПЛИВ ОБРАЗИ НА ФОРМУВАННЯ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Образа виникає, як деструктивна емоція, накопичення якої впливає не тільки на психологічний стан особистості але й стає її руйнівною силою. Тому вивчення психологічних особливостей впливу образи на фізичне і психологічне здоров'я людини має наукову цінність як з практичної, так і з теоретичної точки зору.

Викладення основного матеріалу. Розуміння образи знайшло віддзеркалення у вітчизняних і в зарубіжних школах психології. У роботах зарубіжних авторів З.Фрейда і К.Хорні тема образи розглядалася з позиції психоаналітичної концепції, як невротична реакція у відносинах, які пов'язані з оцінкою власного "Я". Е.Берн, М.Джеймс, Д.Джонгвард, Т.Харріс розглядали образу з позиції транзактного аналізу, розкриваючи аспекти виховання і рольових стосунків. У роботах А.Басс і А.Дарки образа розглядається як агресивна реакція, яка виникає унаслідок ненависті до тих, хто оточує, заздрості і ревностів, заснованих на дійсних або фрустраційних особистісних уявленнях.

Наукові дослідники (О.О.Апуневич, О.С.Архіпкина, Ю.М.Орлов) розглядали образу в призмі емоційно-реактивної моделі, в якій основний акцент ставиться на реактивну частину образи. О.О.Апуневич у своїй праці висвітлює сигнальну функцію образи: «...образа «повідомляє» і самій скривдженій людині, і тим, хто її оточує, що соціальний контакт порушений» і пропонує певну класифікацію образ: по мірі усвідомлення (усвідомлювана і неусвідомлювана), за тривалістю (короткочасна і тривала), по особливостях (формам) прояву (відкрита і прихована), за типом дійсності джерела (реальна і уявна, вигадана), за часом виникнення (справжня і минула), за спрямованістю на об'єкт (образ на себе, на іншого, на групу), за активністю проявів (супроводжувана активними діями і ведуча до бездіяльності), за мірою відхилення від норми (нормативна як звичайний регулятор взаємовідносин або патологічна, така, що входить в різні види поведінки, що відхиляється), за можливостями корекції (коригована і некоригована) [1, с. 47].

Ю.М.Орлов, в своїй концепції системного підходу, зробив спробу виділити три обов'язкові складові образи: очікування,

поведінка і емоційна реакція. Складові цієї концепції перекликаються з традиційними в психології складовими самосвідомості: когнітивна, поведінкова і емоційна. Саме завдяки його роботам питання образи з концептуальної психології зсунулися до практичної.

На думку М. Ю. Гусакова, розуміння образи треба розглядати, як деструктивну поведінку. У пропонованій перцептивно-мотиваційної моделі, автор описує образу не як реакцію, а як психологічний процес в якому є мета, порядок дій і результат, а саме: приниження власних цінностей – механізм захисту власних цінностей – конфлікт - образа.

Розглядаючи ціннісні переконання, С. О. Гарькавець наводить розробки таких вчених як Ш. Шварц і В. Бельский, де ці переконання виступають психологічними утвореннями і надані в структурі особистості як елементи. На думку низки дослідників (М. Рокіч, І. Г. Сенін) ціннісні орієнтації є стійкими переконаннями індивіда, які впливають на поведінку цього індивіда.

Згідно В. М. Куніної [3] на активність емоційних дій впливає інтенсивність емоцій і почуттів. Таким чином автор виділяє три рівні інтенсивності емоцій:

- нейтральний стан, коли відсутній явно виражений емоційний процес, реакція людини на інших у відповідності їх значущості;
- помірний рівень емоції;
- високий рівень інтенсивності, пов'язаний із спрямованою діяльністю людини з проявом гніву, радості, ніжності і тривоги.

На підставі клінічних спостережень і аналізу біографій, які збирала В. М. Куніцина та її співробітники, були накопичені знання про емоції високої міри інтенсивності при яких особистість схильна сприймати і пригадувати тільки те, що відповідає домінуючій емоції. Надалі виникає "порочне коло", тобто зміст того, що сприймається і згадується, посилює і зміцнює емоцію. Можна сказати, що емоція яка виникла увійшла до циркуляції. З кожним нагадуванням або витком більше і більше зміцнює тенденцію до зосередження на причині емоції. Тепер людина подумки повертаючись до пережитої образи, переживає не лише цю, але і згадує інші образи, прикрощі, приниження, випробувані раніше, тим самим зосереджує увагу на тому, що можливо і надалі виникне загроза принижень в майбутньому. На думку авторки високий рівень інтенсивності веде до повного відключення усіх неемоційних механізмів, що регулюють поведінку, наслідком є лють, гнів, паніка.

Так Л. Рон Хабборд [4] розглядаючи вплив негативної емоції (гнів, образа) на особистість, припустив, що отримана колись негативна емоція може залишатися в пам'яті людини неактивною

досить довгий час, до тих пір, поки не станеться її включення, тобто не створяться зовнішні умови для її активізації. Активована негативна емоція (образ) стає драматичнішою, силою команд вона робить вплив на процеси мислення людини і викликає психосоматичні захворювання. У термін "психосоматика" автор вкладає поняття хвороби, викликаної розумом або рестимуляцією соматика, спровокованою якою-небудь негативною емоцією. При усуненні цієї емоції - соматика припиняється.

Висновки. Узагальнюючи теоретичний матеріал - образа виявляється у різноманітному світі, як деструктивна емоційна реакція на зовнішні конфліктогени (пов'язані з оцінкою "Я" і самоствердженням, а також ціннісними переконаннями індивіда внаслідок інфантизму і високим рівнем невротизації особистості). При рівні інтенсивності емоцій що відповідає нейтральному стану - образа яка виникає - швидко згасає (процес пробачення) і залишається як досвід у вигляді когнітивної інформації. При помірному рівні інтенсивності емоцій, образа може перейти у «прихований» характер і надалі рефлексуючи викликати стан тривоги. При високому рівні інтенсивності емоцій – образа супроводжується різними психодинамічними, біохімічними характеристиками і соціальними установками, що сприяє формуванню прихосоматичних розладів.

Л і т е р а т у р а

1. Апуневич О. А. Психологические особенности преодоления обиды и обидчивости в подростковом возрасте: дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / О. А. Апуневич. – Череповец, 2001. – 210 с.
2. Гарькавец С. О. Методики дослідження образи: науково-методичний посітник з "Психодіагностики"/ С. О. Гарькавец, С. І. Яковенко. – Северодонецьк: Вид-во «Петіт», 2017. – 68с.
3. Куницына В. Н. Межличностное общение. Учебник для вузов / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб.: Питер, 2001 – 544 с.
4. Л.Рон Хаббард Наука выживания [Електроний ресурс] / Хаббард Л.Рон – Режим доступу до книги: http://web-processing.org/Nauka_vyzhivaniya-l_Ron_Habbard.pdf

Пономарьова Ольга Миколаївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ СІМ'Ї ТА ШЛЮБУ

Постановка проблеми. З початком нового століття світове суспільство вийшло на новий рівень взаємозалежності світової економіки. Нові тенденції розвитку світового співтовариства прийнято позначати як процес нової глобалізації. Термін «глобалізація» настільки всеосяжний, що психологи та соціологи вкладають у нього різний зміст, по-різному розуміють і пояснюють його. Трансформація сім'ї набуває все більш масштабного характеру, що передбачає як осмислення її причин, так і змісту змін, що відбуваються. Головний фактор, що впливає на процеси та соціальні орієнтири, в тому числі й на сім'ю, є глобалізація. Сучасний стан суспільства відрізняється величезним розмаїттям суспільних процесів, етнодемографічною композицією, трудовими ресурсами; міграційними та урбанізаційними процесами; освітою й зайнятістю, культурою та соціалізацією підростаючого покоління. Суспільна діяльність обумовлена типом та характером сім'ї, її структурою, культурно-побутовими нормами сімейної поведінки [3].

Викладання основного матеріалу. Увага до проблеми функціонування сучасної сім'ї в Україні пов'язана з глобальними змінами у процесах індустріального розвитку та урбанізації, поступовим звільненням сім'ї від виконання виробничої функції. Несприятлива демографічна ситуація в Україні і різке зменшення народжуваності, пов'язано із загостренням проблем функціонування сім'ї як осередку відтворення населення, зниженням її демографічного потенціалу. У нашій державі поглиблюється деформація шлюбно-сімейних відносин, зменшується кількість зареєстрованих шлюбів, збільшується кількість розлучень та вдів, поширюються такі явища, як відкладання шлюбів і народження дітей. Головним чинником статусно-рольових трансформацій традиційної української сім'ї є вивільнення сучасних жінок від традиційних сімейних ролей. Це впливає на рівень дитячої соціалізації в цілому. Орієнтація нової жінки на реалізацію особистісних прагнень підвищує вікові межі вступу до офіційного шлюбу та народження першої дитини [2]. Становлення статусно-рольової структури традиційної української сім'ї відбувається одночасно під впливом фундаментальних історико - культурних та ситуативних факторів. Ретроспективний аналіз показує що суспільні зміни, неминуче приводять до трансформації сім'ї та її статусно-рольових характеристик, філософії сім'ї її ціннісних пріоритетів, головного способу життя.

Головною мірою суперечливі тенденції сім'ї обумовлені процесами стратифікації українського суспільства за різними показниками якості життя, а також процесами української державної глобалізації і динамічними змінами у загальній соціокультурній ситуації.

Висновки. Зміни сучасної сім'ї не є строго еволюційними або лінійними процесами. Головним шаблоном трансформації традиційної сім'ї у сучасну є її статусно - рольові характеристики. Основні тенденції структурних зрушень сучасної української сім'ї треба віднести до спрощення сімейної структури і сімейних характеристик [1]. Найпоширеніші в Україні нуклеарна або проста сім'ї, що складаються із двох поколінь - батьків і дітей. Завдяки легкому спрощенню структури, сім'я краще пристосована до сучасного життя XXI століття порівняно з традиційною, трипоколіною і розгалуженою. Установа статусно-рольових структур сучасної сім'ї в Україні відрізняється значним впливом історико-культурних традицій [4]. Сім'ю в Україні відрізняє традиційна включеність у розгалужену систему спорідненості та високий рівень конвенційності. Значну роль в українській системі спорідненості грають сімейні стосунки, система посвячення та традиційні форми духовної взаємодії. Статусно - рольові відносини у сім'ї, що набувають динамізму, справляють враження недостатньо керованих та неструктурованих процесів тільки на перший погляд. Більш уважний погляд дає підстави для визнання закономірних тенденцій, що потребують подальшого вивчення української сім'ї.

Л і т е р а т у р а

1. Алексєєнко Т. Ф. Причини дитячої бездоглядності і безпритульності та шляхи їх профілактики // Світ виховання. – № 2 (9). – С. 25-28.
2. Алексєєнко Т. Ф. Програми й наукові дослідження з проблем дитинства / Т. Ф. Алексєєнко // Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2010 року). – К., 2011. – С. 142-152.
3. Лажє О. В. Особливості первинної соціалізації в сучасному суспільстві / О. В. Лажє // Соціальні технології. – 2010. – № 45. – С. 90–95.
4. Паніна Н. В. Українське суспільство 1994-2005: соціологічний моніторинг / Н. В. Паніна. – К. : ТОВ «Видавництво Софія», 2005. – 160 с.

Пуша Ольга Костянтинівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» (спеціалізація «Практична психологія») Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Каширіна Євгенія Володимирівна – к. психол. н., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОГРАММИСТОВ

Постановка проблемы. Современный этап научно-технического прогресса, усложнение технологии и средств производства, стремительное развитие вычислительной техники обостряет значение человеческого фактора на производстве. Прежде всего, речь идет об актуальной проблеме влияния психологических особенностей работающих на эффективность профессиональной деятельности для оптимизации производственных процессов и условий труда.

Предметом обсуждений и дискуссий среди специалистов является сам факт наличия психологических факторов у какой-либо профессии. Существуют разные точки зрения педагогов, психологов, социологов по поводу наличия тех или иных способностей, которые влияют на успешность деятельности программиста.

Одним из первых отечественных ученых, кто начал исследовать связь психических процессов и трудовой деятельности человека, был И. Сеченов. В дальнейшем эта проблема становится объектом исследования целой науки – инженерной психологии. В рамках инженерной психологии деятельность рассматривается как особая целостная система, включающая различные компоненты: мотивы, цели, задачи, действия, результат [4].

Профессиональная деятельность – любая сложная деятельность, которая предстает перед человеком как конституированный способ выполнения чего-либо, имеющий нормативно установленный характер. Профессиональная деятельность является объективно сложной, поэтому она трудна для освоения, требует длительного периода теоретического и практического обучения [3].

Программист – это специалист, занимающийся непосредственной разработкой программного обеспечения для различного рода вычислительно-операционных систем. Основной целью профессиональной деятельности программиста является разработка, отладка, проверка работоспособности, модификация программного обеспечения. Согласно профессиональному стандарту программиста, трудовая функция предполагает разработку и отладку программного кода, включая формализацию и алгоритмизацию поставленных задач; написание программного кода с использованием языков

программирования, определение и манипулирование данными; оформление программного кода в соответствии с установленными требованиями; работу с системой контроля версий; проверку и отладку программного кода [2].

Профессия программиста требует высокого уровня интеллекта. Чаще всего подчеркивается необходимость таких качеств, как способность к абстрагированию и пониманию отношений между элементами, гибкость мышления, критичность, склонность к планированию, анализу и систематической работе, готовность пополнять знания и переучиваться; признаются существенными и вербальные, и невербальные компоненты мышления. Столь же устоявшимся является мнение о том, что для успеха в данной деятельности нужно обязательно обладать хорошими математическими способностями [1].

Однако существует ряд противоположных мнений исследователей данной проблемы, которые отрицают приоритет математических способностей и отмечают важность аналитических, логических и творческих способностей программистов. Результаты исследования, проведенные Е.А. Орел [5], позволяют сделать вывод, что свойства интеллекта, которые выделяют программистов из других групп респондентов – это вербальные способности, логическое мышление и эрудиция.

По мнению Е.А. Климова, для представителя профессии типа «Человек - Знаковая система» важны такие качества, как аккуратность, эмоциональная устойчивость, усидчивость, систематичность, способность строго следовать многочисленным правилам, сосредоточенно работать в условиях внешних помех, контролировать ход и правильность умственных действий.

Важнейшей составляющей профессионального развития личности является формирование профессиональной гибкости. Профессия программиста является творческой в том смысле, что в его деятельности часто возникают нестандартные, уникальные задачи, требующие находчивости, изобретательности, бескорыстной интеллектуальной инициативы. Под профессиональной гибкостью понимается свойство личности, благодаря которому программист способен успешно осуществлять необходимую деятельность в условиях изменяющейся информационной среды, разрешать широкий спектр профессиональных проблем [6].

Однако, не смотря на возможность определения профессионально-значимых качеств личности программиста, для составления программ мотивации эффективной деятельности необходимо учитывать индивидуальный профиль специалиста.

Л и т е р а т у р а

1. Бабаева Ю.Д., Войскунский А.Е. Одаренный ребенок за компьютером / Ю.Д. Бабаева, А. Е. Войскунский. – М., 2003. – 335 с.
2. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика: [освітньо-кваліфікаційний рівень] бакалавр. Галузь знань 0403 «Системні науки та кібернетика». Напрямок підготовки 040302 «Інформатика». Кваліфікація 3121 Фахівець з інформаційних технологій. 3340 Викладач-стажист / Міністерство освіти і науки України. – К., 2010. – 32 с.
3. Дружилов С.А. Психология профессионализма. – Харьков: Гуманитарный Центр, 2011. – С. 34. – 296 с.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
5. Орел Е. А. Особенности интеллекта профессиональных программистов / Е.А. Орел // Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология. – 2007. – № 2. – С. 70-79.
6. Тонхоноева А. А. Личностные факторы профессионального развития будущих программистов / А. А. Тонхоноева // Вестник Бурят. госуниверситета. Сер. Теория и методика обучения. – Улан-Удэ, 2007. – Вып. 10. – С.125–127.

Рассказов Валентин Эдуардович – соискатель высшего образования гр. НАС-174 Одесского национального политехнического университета.

Гордиенко Ирина Александровна - старший преподаватель кафедры психологии и социальной работы Одесского национального политехнического университета.

Резник А. М., Ткаченко Н. Е.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО МЕТОДУ ФОТОТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З РІЗНИМИ ГРУПАМИ КЛІЄНТІВ

Постановка проблеми. Фототерапія є одним із методів арт-терапії, що використовується в психології та передбачає надання допомоги людям з використанням фотографій в даному процесі. Кожна фотографія має для людини свій сенс, значимість відображених на ній подій, при цьому реакція на фото залежать від індивідуальних особливостей

сприйняття людини, її особистого досвіду. Тому, реакція людей на значущі для них фотографії дає можливість дізнатися багато про них самих.

Слід зазначити, що метод фототерапії може використовуватися і в соціальній роботі, проте не є достатньо розповсюдженим. Це пояснюється, з одного боку, сприйняттям даного методу як психологічного та недооцінкою його значущості як інструменту соціальної роботи, а з іншого боку, внаслідок нестачі прикладних рекомендацій щодо можливостей його використання в соціальній роботі з різними групами клієнтів. У зв'язку з цим становить інтерес дослідження даного методу в напрямку визначення прикладних можливостей його використання в соціальній роботі.

Виклад основного матеріалу. Соціальний працівник може використовувати фотографії для того щоб поліпшити відносини між людьми, що звернулися за допомогою; знизити страхи та тривоги клієнтів; допомогти клієнтам розкрити свої можливості, побачити перспективи подальшого самовираження. Соціальний працівник може працювати як з вже готовими принесеними фотографіями клієнта, так і використовуючи метод фотографування, залучаючи самого клієнта до фотозйомки.

За словами Джуді Вайзер, однієї з основоположниць фототерапії: «Кожен особистий знімок стає для людини свого роду автопортретом, «дзеркалом пам'яті», в якому відображаються навічно зафіксовані моменти минулого. Взяті разом, ці фотографії стають одночасно візуальними слідами минулих подій (як фізичних, так й емоційних) та індикаторами можливого майбутнього» [1].

Розглянемо можливості використання фототерапії в соціальній роботі з людьми похилого віку.

З віком у людини змінюється ставлення і погляди на життя, особливо характерні такі зміни для людей похилого віку. У віковій групі за 60 років, люди, як правило, характеризуються розважливістю та спокоєм. Однак даний вік пов'язаний і з проблемами: зниження фізичної активності, переживання старіння організму, безпорадності, відчуття марності існування та хворобливого сприйняття цього. Для того щоб зберегти гармонію внутрішнього світу людей похилого віку щодо подолання життєвих труднощів і вирішення психологічних проблем, в практиці соціальної роботи можна використовувати фототерапію.

Фототерапія повинна бути спрямована на зняття емоційної напруги у літньої людини в період депресії; подолання психологічних бар'єрів, що заважають повноцінному взаєморозумінню; розширення

можливостей встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування; розвиток позитивного образу «Я» літньої людини [2].

Існує безліч тематик фотографій, котрі можливо використовувати в фототерапії, проте найпоширенішими є: фотографії, які створив сам клієнт; фотографії клієнта, які зробили інші люди; автопортрети; сімейні альбоми. Ці фотографії використовуються для того, щоб задокументувати минуле клієнта. Фототерапія з літніми людьми може припускати, як роботу з готовими фотографіями, так і створення оригінальних авторських знімків. Основним змістом фототерапії, таким чином, є створення і сприйняття людиною фотографічних образів, що доповнюється їх обговоренням і різними видами творчої діяльності [2].

Терапевтична фотографія може бути складовою частиною різних освітніх та соціальних проєктів, а також ерготерапії або терапії зайнятості. На відміну від фототерапії, для даних областей практичного застосування фотографії характерно менше значення психологічних аспектів роботи та інший зміст. Основний акцент необхідно робити на залучення клієнта в ту чи іншу діяльність, на процесі творчого самовираження [3]. Такий підхід можливо використовувати в соціальній роботі як з літніми людьми, так і людьми, які опинилися в складних життєвих обставинах.

З клієнтами соціальних служб, які перебувають в складних життєвих ситуаціях, що зазнали психотравмуючі події у житті, представляється можливим використання методу реконструкції фотографій. Даний метод передбачає: перегляд фотографій із сімейного альбому клієнта; вибір фотографій, які нагадують про психотравмуючі події; зосередження на почуттях, пов'язаних зі сприйняттям цих фотографій; відтворення ситуацій, що представлено на цих фотографіях, та їх фіксацію на нових знімках; моделювання ситуації щодо завершення минулої ситуації за допомогою створення нових фотографій; рефлексія та аналіз процесу роботи з фотографією, включаючи вибір знімків, моделювання і розвиток ситуації з новими варіантами їх завершення [3].

Фототерапія може використовуватися також у соціальній роботі з дітьми шкільного та дошкільного віку. Залежно від очікуваного ефекту застосовуються різні типи фотографій (кольорові, великі, яскраві, у вигляді фруктів, тварин, та багато іншого). Ця методика дозволяє розвинути у дитини мислення та уяву, стимулює мовну активність, сприяє поліпшенню пам'яті, знижує рівень тривожності.

Представляється можливим використовувати у соціальній роботі з дітьми соціопедагогічний метод. Суть методу полягає в тому, що, використовуючи готові фотографії клієнта та залучаючи людину до процесу фотографування, можна спонукати її до вивчення та

усвідомлення свого життя, різних ролей, сімейних відносин й поглядів на життя [4]. В якості моделей та співавторів фоторобіт можуть виступати самі діти. Широкий діапазон можливостей для психологічної практики мають асоціативні фотографічні карти. Такими картами можуть виступати різні фотографічні образи, що надаються дитині на вибір з метою дослідження її почуттів та уявлень. Можливим також є створення фотоколажів. Для створення фотоколажів можуть бути використані як особисті фотографії учасників занять, так й різноманітна поліграфічна продукція (ілюстровані фотографіями журнали, газети, та ін.).

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що фототерапія, будучи досить новим методом психотерапії, може використовуватися в соціальній роботі при роботі з різними групами клієнтів, – дітьми, літніми людьми, особами, які перебувають у складних життєвих обставинах. Фотографії клієнта допомагають прийти до стабільного стану, розкрити особистість або творчий потенціал, подолати життєві перешкоди й побороти свої проблеми.

Л і т е р а т у р а

1. Джуди Вайзер Техника фототерапии в психологическом консультировании. Электронный ресурс [Режим доступа] - <https://phototherapy-centre.com/russian/>
2. Проект Фототерапия Электронный ресурс [Режим доступа] - <http://csotroitsk.ru/wp-content/uploads/2015/09/Phototerapy.pdf>
3. Копытин А. Техники портретной фотографии Электронный ресурс [Режим доступа] - <https://www.twirpx.com/file/1617239/>
4. http://psy.1september.ru/view_article.php?ID=201000407
5. Копытин А. Фотография в контексте арт-терапии Электронный ресурс [Режим доступа] - <https://www.twirpx.com/file/1617239/>
http://psy.1september.ru/view_article.php?id=200900506

Резник Альбіна Миколаївна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Ткаченко Наталія Ернстівна – к. е. н., доц., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ПРОЯВАХ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ЖИТТЯМ У ДОРΟΣЛИХ

Постановка проблеми. Нині українське суспільство знаходиться у стані тривалої соціально-економічної кризи, що спричинює катастрофічне зниження якості життя населення, загострює вплив негативних чинників на життєдіяльність людей. У той же час особливим індикатором позитивного функціонування людини поруч із комплексом соціальних, культурних, фізичних, психологічних та інших чинників є її задоволеність власним життям.

Викладення основного матеріалу. Звернення до зазначеного феномену знаходимо у дослідженнях (М. Аргайл, Є. Балацький, І. Бонівелл, О. Васильєва, Е. Дінер, Р. Ларсен, Т. Шевелєнкова та ін.). Одні науковці зауважували, що задоволеність життям є інтегральним показником, який визначається досягнутими цілями, подоланими труднощами, своєчасністю змін, що відбуваються в особистому і професійному житті (К. Санько, П. Фесенко, О. Ширяєва та ін.). Інші досліджували задоволеність життям у зв'язку з психологічним благополуччям, якістю життя, суб'єктивними відчуттями самого процесу життя (Є. Балацький, І. Горбаль, Т. Суслова та ін.).

Особливо актуальним, на нашу думку, вбачається визначення індексу життєвої задоволеності дорослих у сучасних умовах, що відображає загальний психологічний стан людини, ступінь її психологічного комфорту та соціально-психологічної адаптованості. Для вирішення даного завдання нами використано тест «Індекс життєвої задоволеності» (А. Нугартен, адаптація Н. Паніної) та методику «Діагностика ступеня задоволеності основних потреб» (В. Скворцов). Вибірku дослідження склали 40 осіб, віком від 25 до 40 років (20 жінок і 20 чоловіків). За соціально-демографічними показниками досліджуваними були сімейні пари та самотні. Дітей мали 15 чоловіків і 15 жінок, а 10 осіб – без дітей. У всіх досліджуваних матеріальний дохід був достатнім для проживання. За освітою розподіл досліджуваних був наступним: з вищої освітою – 20 осіб (10 чоловіків і 10 жінок), у 10 осіб (5 чоловіків і 5 жінок) – середньо технічна, а в решти осіб – загальноосвітня. Із загальної вибірки 37 осіб працювали (з них у 12 осіб робота була високооплачувана), а 3 особи (2 чоловіка і 1 жінка)

здійснювали активний пошук роботи. За професійною сферою вибірку становили – 10 менеджерів із продажу (вищої і середньої ланки), 8 педагогів (вчителі ЗЗО та педагоги ЗДО), 8 медичних сестер, 6 інженерів-конструкторів, 3 лікарі-терапевти, 3 працівники хіміко-бактеріологічної лабораторії, 2 автомеханіки-слюсарі. Така різноманітність вибірки досліджуваних за соціально-демографічними показниками підвищувала її репрезентативність і вірогідність отримання достовірних даних.

Результати за тестом «Індекс життєвої задоволеності» (А. Нугартен, адаптація Н. Паніної) подано на рис.

Рис. Рівні задоволеності життям у досліджуваних (за методикою А. Нугартен)

Як видно з рис., рівні за показником загальний індекс життєвої задоволеності у досліджуваних були різні. Для більшості досліджуваних (82,5 % осіб) характерний високий (42,5 % осіб) та середній (40,0 % осіб) рівень. Це свідчить про те, що досліджуваним властива низька емоційна напруженість, у них переважає гарний настрій, висока емоційна стійкість, відсутня тривожність. Вони відчують психологічний комфорт, високий рівень задоволеності ситуацією і своєю роллю в ній. У решті осіб (17,5 %) – низький рівень, який вказує на песимістичний настрій, недостатньо високу оцінку своїх здібностей і можливостей, невпевнену поведінку, низьку узгодженість між поставленими і досягнутими цілями, не послідовність у досягненні поставленої мети.

Щодо рівнів задоволеності життям у чоловіків і жінок, то виявлено незначні гендерні відмінності. Серед жінок більш виразно проявляється інтерес до життя (50 %), що на 15 % більше, ніж у чоловіків. Послідовність у досягненні цілей на високому рівні спостерігається в однакової кількості чоловіків і жінок (по 40 %). За показником узгодженості між поставленими і досягнутими цілями 40 % чоловіків і

жінок мають високий рівень. Вони задоволені докладеними зусиллями і досягнутим результатом своєї діяльності. Висока позитивна оцінка себе і власних вчинків проявляється у половини чоловіків (50 %) і третини жінок (35 %). Ми пояснюємо це тим, що чоловіки схильні високо оцінювати себе, свої досягнення, зусилля і часто перебільшують успіхи. Низька самооцінка і недооцінка власних вчинків характерні для 15 % чоловіків і 20 % жінок, що не можна вважати статистичною різницею. Щодо загального фону настрою – переважна більшість чоловіків і жінок мають високий рівень позитивності, оптимістичні погляди (40% і 45% відповідно). Для решти 25 % чоловіків і 15 % жінок властиві песимістичні настрої, негативне ставлення до світу.

За узагальненим індексом життєвої задоволеності високий рівень мають 40 % чоловіків та 45 % жінок, а середній проявляється у 40 % осіб обох підгруп. Це оптимально характеризує вибірку досліджуваних, які докладають достатньо зусиль для досягнення успіху в житті, самореалізуються у професійній сфері, досить високо й адекватно оцінюють себе і свої здібності, вчинки. Проте низький рівень задоволеності виявлено в 20 % чоловіків та 15 % жінок, що не дає змоги говорити про значні гендерні відмінності у задоволеності життям, однак вказує на потребу надання психологічної допомоги тим дорослим, які вказують на низьку якість життя і не задоволені своєю реалізацією у різних його сферах.

Дані за методикою «Діагностика ступеня задоволеності основних потреб» (В. Скворцов) виявилися наступними. Загалом у 37,5 % осіб наявний високий рівень і достатньо висока задоволеність потреб, тобто вони вважають себе досить успішними, заможними, їх визнають і поважають, у них гарні взаємини з оточуючими, достатньо адекватно самовиражаються, задоволені власною самореалізацією у професійному плані. Для 42,5 % осіб властивий середній рівень і часткова задоволеність основних потреб, вони відзначають посередній дохід і можливості для визнання, самовираження, реалізації соціальних потреб у спілкуванні. У 20 % досліджуваних яскраво виражена незадоволеність основних потреб через матеріальну неспроможність, обмеженість кола спілкування, відсутність відчуття безпеки, постійну тривогу з різних подій. Вони незадоволені власним життям і самовираженням як в особистій, так і в професійній сфері.

Далі ми аналізували задоволеність основних потреб у чоловіків і жінок. Високий рівень задоволеності матеріальних потреб виявлено у 40 % чоловіків і 30 % жінок. У 20 % чоловіків і 25 % жінок – низький, що вказує на нижчу задоволеність своїм матеріальним станом у жінок, які працюючи на роботі з нижчим рівнем оплати, відчують

несправедливість, і прагнуть до більшої зарплати. Жінки більше прагнуть до облаштування житла не тільки необхідними приладами і предметами першого вжитку, а й різною технікою, елементами декору, приділяють увагу своєму зовнішньому вигляду, сліdkують за модою, яка потребує зміни одягу, взуття, проведення різних косметичних процедур, які потребують додаткових витрат. І коли жінки не мають змоги задовольнити ці споживчі потреби, не відчують свою купівельну спроможність, у них виникає глибоке почуття незадоволення, часто навіть фрустрації, що негативно впливає як на настрій, так і на психічне самопочуття.

Задоволеність потреб у безпеці відзначають 35 % чоловіків і 40 % жінок. При цьому низький рівень більш властивий чоловікам (25 % осіб), ніж жінкам (15 % осіб). Наявна зворотна тенденція, чоловіки відчують відповідальність за безпеку своєї родини, і тому більше турбуються про членів своєї сім'ї у даному плані, а жінки та діти відчують більшу захищеність. І навіть якщо роль чоловіка як захисника меж своєю сім'ї за останні століття змінилась, йому не потрібно відстоювати недоторканність своєї території від загарбників, він все одно турбується про те, щоб всі члени сім'ї перебували у безпеці (у фізичному і соціальному аспектах), особливо в даний час.

Високий рівень задоволеності соціальних потреб – у 45 % жінок та 35 % чоловіків, а низький – у 25 % чоловіків та 15 % жінок. Це вказує на те, що жінки більше задоволені міжособистісними відносинами з оточуючими людьми, активніше спілкуються з ними, досягають частіше взаєморозуміння з іншими, ніж чоловіки. Подібні дані були за рівнем задоволеності потреби у самовираженні – у 45 % жінок і 35 % чоловіків – високий, а в 25 % чоловіків і 15 % жінок – низький. Ми пояснюємо це тим, що коли чоловіки не досягають найвищих результатів у самовираженні в професійній та сімейній сфері, вони відчують незадоволеність. Також жінки більше задоволені реалізацією своєї потреби у визнанні. Високий рівень задоволеності виявлено у 40 % жінок і 35 % чоловіків, а низький – у 25 % чоловіків і 15 % жінок.

За узагальненим показником задоволеності основних потреб високий рівень був у 35 % чоловіків і 40 % жінок. Це означає, що вони задоволені своїм матеріальним станом, добробутом, авторитетом, відчують себе у безпеці, здатні до успішного самовираження у професійній і сімейній сферах, мають оптимальні відносини з іншими людьми. Низьку задоволеність основних потреб мають 25 % чоловіків і 15 % жінок, тобто вони незадоволені тим, як реалізуються їх потреби, а відповідно мають знижений фон настрою і невисоку задоволеність своїм життям.

Висновки. Зважаючи на невиразні гендерні відмінності у задоволеності основних потреб, не можна однозначно говорити, що чоловіки і жінки відчувають високу задоволеність чи незадоволеність у певній сфері життя. Однак ті, в кого виявлено часткову задоволеність або повну незадоволеність, потребують психологічної підтримки у формуванні вміння самоаналізу, розвитку позитивного самоприйняття і внутрішньої мотивації до успіху, позитивного мислення і навичок переформулювання негативних думок на позитивні, а також практичного відпрацювання прийомів саморегуляції. При позитивній динаміці змін у показниках задоволеності життям і спрямованості особистості посилюється оптимізм людини, її віра в себе.

Ргіщев Євген Леонідович – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Вашенко Ірина Володимирівна – д. психол. н., проф., професор кафедри загальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кравченко Катерина Василівна – к. психол. н., методист 1 категорії НМЦ організації навчального процесу Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рябуха В. А., Пелешенко О. В.

ДИСГАРМОНІЙНІ СИСТЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ФАКТОР НЕВРОТИЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. У сучасному світі в житті людини присутні безліч стресових факторів. Це й професійна діяльність, і особисті обставини, і події навколишнього світу. У суспільстві домінує ситуація прагнення до успішності, підвищена мотивація сучасної людини на досягнення. Це накладає відбиток на психічне функціонування людини. Усі зовнішні події, що відбуваються (урбанізація, прискорення темпу життя, інформаційні перевантаження) у сукупності зі стресом сприяють наростанню нервово-психічної напруги й виникненню прикордонних

форм нервово-психічної патології. Особливу увагу привертають до себе невротичні розлади, якими страждають приблизно 70-80% дорослого населення нашої країни. Згідно з повідомленнями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), за останні 65 років кількість людей, хворих невротозами, зросла в 24 рази. Тоді як кількість психічних захворювань за цей час збільшилася всього в 1,6 рази.

Викладення основного матеріалу. Невроз або невротичні розлади — збірна назва для групи функціональних психогенних оборотних розладів, що мають тенденцію до затяжного плину. Клінічна картина таких розладів характеризується астеничними, нав'язливими або істеричними проявами, а також тимчасовим зниженням розумової й фізичної працездатності.

Психогенним фактором у всіх випадках є конфлікти (зовнішні або внутрішні), дія обставин, що викликають психологічну травму, стрес або тривалу перенапругу емоційної й інтелектуальної сфер психіки. Останні, у свою чергу, приводять до зриву психологічної адаптації, викликають виснаження нервової системи (комбінація дратівливості й підвищеної стомлюваності), тривогу й вегетативні порушення (пітливість, серцебиття, порушення роботи шлунку й ін.).

Вивченням невротів займалися такі видні представники психологічної думки як І. П. Павлов, М. К. Петрова, П. В. Сімонов, З. Фрейд, К. Г. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Берн і ін. Кожний із вчених вніс свій, досить вагомий внесок у розвиток теорії формування й генезису невроту. За допомогою їхніх зусиль були визначені причини й механіка розвитку цього захворювання, сформульовані критерії виділення невротичних розладів з ряду психічних розладів у цілому, запропоновані методи й теорії лікування.

Відомим психоаналітиком К. Хорні виділені базисні риси невротичної особистості:

1. *Сензитивність.* Сензитивність проявляється в підвищеній сприйнятливості до сигналів зовнішнього світу.

2. *Тривожність.* Невротик схильний сприймати світ як загрозливий, він має багато страхів (страх оцінки, натовпу, публічного виступу і т. д.).

3. *Гіперсоціальність.* Невротик постійно зводить рахунки з соціумом, прагне підвищити свою значимість. Для невротика характерні надмірне почуття відповідальності і почуття обов'язку, відсутність гнучкості в соціальних відносинах [4].

Нею також були виділені і описані основні характерні невротичні потреби:

1. *Потреба в любові і схваленні.* Для невротика характерно бажання бути улюбленим всіма і кожним.

2. *Потреба в підтримці.* Для якої характерно прагнення мати сильного партнера що буде опікати, здатного позбавити від страху «бути покинутим» і страху самотності. Невротик ніколи не впевнений, що його дійсно люблять, і завжди прагне «заслужити» любов. Саме ця його особливість обумовлює підвищену залежність від об'єкта любові і превентивну втечу в незалежність.

3. *Потреба владарювання, домінування, лідерства* може поширюватися на всі сфери життя, незалежно від того, чи має людина достатню компетентність для досягнення першості.

4. *Потреба в публічному захопленні, визнанні.* Знаки визнання і соціального захоплення стають для невротика мірилами самоцінності особистості [4].

К. Хорні зазначає, що невротичні потреби не мають меж задоволення. Скільки б невротик не отримував любові і підтримки, їх йому завжди буде недостатньо. Окрім непомірного прагнення невротиків отримувати любов від інших звертає на себе увагу їх власна нездатність віддавати її. Невротик може бути турботливим, однак рухати їм в цьому випадку будуть нав'язливі спонуки, а не бажання випромінювати теплоту по відношенню до оточуючих.

Основними психічними симптомами неврозу є емоційне неблагополуччя й нестабільність настрою, переживання почуття провини, дратівливості, тривожності (*Емоційна тривога* – постійні тривожні думки про якусь конкретну подію або тривожні очікування й побоювання, пов'язані з будь-якими подіями; нав'язливі тривожні обмірковування минулих подій. *Фізична тривога* – м'язова напруга, неможливість розслабитися, відчуття крутіня за грудиною. *Моторна тривога* – непосидючість, необхідність постійно рухатися, щоб знизити тривогу; посмикування ногами.), страхи, часті здригування від несподіванки, вразливості, низька опірність стресовим впливам (на незначну стресову подію люди реагують розпачем або агресією), стомлюваність, заикленість на ситуації, що травмує психіку [5].

Розвиток неврозів бере свій початок в дитячі роки, і з віком лише посилюється. Посисоев Н. Н. вказує на той факт, що перетворення дитини в невротичну особистість з досить великою часткою ймовірності зумовлює її існування в просторі проблемної, дисфункціональної сім'ї, позбавляючи її можливості стати в майбутньому зрілою особистістю, здатною до самоактуалізації. Дитячо-батьківські взаємини включають в себе досить складний зміст і можуть бути проаналізовані за низкою параметрів.

А. И. Захаров виділяє наступні п'ять параметрів, що визначають зміст виховного процесу:

1. *Інтенсивність емоційного контакту по відношенню до дітей.* Залежно від інтенсивності емоційного контакту виділяються такі типи відносин, як гіперопіка, гіпоопіка, опіка, прийняття, неприйняття.

2. *Параметр контролю.* Виділяються такі типи контролю: дозвільний контроль, що допускає, ситуативний, обмежувальний.

3. *Послідовність* - непослідовність у пред'явленні вимог.

4. *Ступінь емоційної стійкості батьків* в переживанні спільних з дитиною афективно забарвлених ситуацій.

5. *Ступінь тривожності батьків* у взаємодії з дитиною.

Поєднання цих параметрів може визначати різні типи неврозів. Так, невроз страху у дитини може викликати обмежувальна, афективна нестійкість; істеричний невроз викликають понад прийняття, вседозволеність і непослідовність; невроз нав'язливих станів - виражена самотність.

Запущені неврози без своєчасного виявлення і лікування призводять до значного порушення працездатності - аж до неможливості виконувати будь-яку роботу, соціальної дезадаптації, нездатності побудувати конструктивні міжособистісні стосунки, нервового виснаження, депресій. Дратівливість і нетерпимість хворих стає причиною конфліктів з близькими, які, в свою чергу, ще більше погіршують ситуацію.

Прогноз лікування даного захворювання дуже сприятливий. В даний час невроз є оборотним станом людини і піддається психотерапевтичному лікуванню. Однак характерною рисою неврозу є чіпкість цієї хвороби і повільність, важкість її лікування. Одна з причин цього феномена полягає в тому, що невротик живе в умовах тієї самої соціально-економічної системи, яка привела його до захворювання. Він постійно підпадає під вплив нового досвіду, нових ситуацій і нових взаємин такого типу, які відтворюють і знову активізують ті деструктивно діючі умови, якими була викликана його хвороба.

Висновки. З вищесказаного напрошується висновок, що невроз доцільніше виявляти і запобігати його розвитку ще на ранній стадії, в період його формування. Для чого необхідно впливати на найближче оточення дитини-невротика, змінюючи дисгармонійні дитячо-батьківські відносини на більш плідні, поступово випрямляючи порушення системи сімейного виховання і перетворюючи дисфункціональну сім'ю в функціональну, яка сприятиме розвитку гармонійної, впевненою в собі і своїх можливостях особистості, здатної встановлювати близькі, справжні стосунки з іншими, що буде володіти високим ступенем стійкості до стресу та адаптивністю до стрімко мінливого світу.

Література

1. Захаров А. И. Неврозы у детей / А. И. Захаров. – СПб. : ДЕЛЬТА, 1996. – 476с.
2. Зачепицкий Р. А. Вопросы соотношения осознаваемых и неосознаваемых форм психической деятельности в свете опыта патогенетической психотерапии неврозов / Р. А. Зачепицкий, Б. Д. Карвасарский. – М.: Мысль, 1995. – 237с.
3. Середина Н. В., Шкуренок Д. А. Основы медицинской психологии: общая, клиническая, психопсихология / Н. В. Середина, Д. А. Шкуренок. – Ростов н/Д : «Феникс», 2003. – 512 с.
4. Хорни К. Наши внутренние конфликты / К. Хорни. – М. : Академический проект, 2007. – 414 с.
5. Шапиро Д. Невротические стили / Под ред. В. П. Ступницкого. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 1998. – 92 с.

Рябуха Вероніка Олександрівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Пелешенко Олена Вікторівна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Савельєва Е. О.

УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в країні, свідчать про її безперервний розвиток в соціальній, економічній і культурній сферах. Вони призвели до зміни концепцій управління: від технічного підходу до інноваційного, від управління персоналом – до управління людськими ресурсами. У структурі життєдіяльності на перше місце вийшли такі категорії як людина-особистість та людина-професіонал. Відповідно змінилися і вимоги до освіти, до процесу підготовки фахівців.

Сьогодні ми спостерігаємо складний процес реформування парадигми вищої освіти, її переорієнтацію на нові цілі, які мають відповідати сучасному рівню розвитку суспільства, засобам комунікації і міжнародної інтеграції.

Варто зазначити також, що розвиток особистості студента та адаптивність вищої освіти до етапів і особливостей його професійної підготовки складають принципи державної освітньої політики на сучасному етапі. Відповідно, це стає чинником активізації наукової діяльності в цьому напрямі.

Аналіз останніх публікацій. У сучасній науці одними з найбільш продуктивних передумов для вирішення завдань підготовки фахівців є ті, що розкривають суб'єктну позицію особистості як особливе положення людини у взаємодії з іншими людьми і з навколишнім світом (К.А. Абульханова-Славська, Ю.О. Бохонкова, Л.М. Карамушка, О.М. Леонтьєв, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, В.В. Третяченко та ін.).

Мета публікації: визначити психолого-педагогічні умови розвитку професійної позиції майбутнього менеджера, виділити її сутнісні характеристики і специфічні особливості.

Поняття "суб'єкт" в психології розглядається в двох значеннях: по-перше, як суб'єкт діяльності, здатний її освоїти і творчо перетворити; по-друге, як суб'єкт власного життя, свого внутрішнього світу, здатний планувати дії, критично відноситися до своїх вчинків, до стратегії і тактики власного життя.

У наших дослідженнях суб'єктність розуміється як якість окремої людини або групи, що відбиває здатність бути індивідуальним або груповим суб'єктом і що виражається мірою володіння активністю і свободою у виборі і здійсненні діяльності [1; 4].

Аналіз сутнісних характеристик суб'єкту і суб'єктності дозволяє виділити наступні функції: самопізнання (рефлексія, усвідомлення себе самостійною особою, яка здатна керувати собою); самореалізація (виявлення, розкриття і опредметнення своїх сутнісних сил); самоствердження (усвідомлення себе і відношення до себе через пред'явлення свого "конкретного Я" іншим людям); самооцінка (зіставлення потенціалу, стратегії, процесу і результату своєї навчально-професійної діяльності з результатами інших); саморегуляція (управління власним розвитком); самодетермінація ("формування змістової системи уявлень про себе"); самоактуалізація ("повне використання своїх здібностей і можливостей") [2].

Підготовка випускника вищого навчального закладу як активного суб'єкта своєї професійної діяльності, а також громадського життя в цілому, стає визначальною метою в розвитку вітчизняної вищої школи. При цьому суб'єктивний і професійний розвиток відбувається в єдності. У зв'язку з цим нам представляється логічним говорити про професійну позицію майбутнього фахівця.

Інтеграційний результат професійної підготовки студентів-майбутніх менеджерів повинен виражатися професійною позицією, структура якої представляється суб'єктивним (норма активного перетворення дійсності), компетентнісним (норма професійних знань, умінь, навичок), ціннісно-змістовним (ціннісні орієнтації, професійне самовизначення, професійний інтерес) критеріями. Їх домінуючі показники свідчать про готовність до рішення професійних завдань.

Характерною особливістю управлінської освіти повинні стати не лише високий рівень методологічної культури, чудове, творче володіння методами пізнання і діяльності, але й активна професійна позиція. Проектуючи зміст освіти і вимоги до рівня підготовки менеджерів, необхідно знайти місце для системи знань і методів, спрямованих на рішення завдань самопізнання і самореалізації, загальнокультурного і професійного самовдосконалення людини [3].

Ґрунтуючись на розумінні особистості менеджера як суб'єкта управлінської діяльності, спів ставляючи її зі структурою фахівця, в першій можна виділити наступні компоненти:

1. *Спрямованість (системотворчий чинник особистості менеджера. Спрямованість характеризується системою домінуючих потреб і мотивів).*

2. *Професійна компетентність (сукупність фахових знань, умінь, а також способів поставлених задач).*

3. *Система професійно важливих якостей (вони формуються в процесі розвитку й інтеграції професійного становлення менеджера, у тому числі таких як: лідерство, комунікативна компетентність, відповідальність, стратегічне мислення, стресостійкість, рішучість, витривалість, наполегливість, цілеспрямованість, дисциплінованість, самоконтроль).*

Проведений аналіз проблеми побудови образу менеджера дозволив уточнити необхідні умови становлення професійної позиції майбутнього фахівця при його навчанні у ВНЗ. Можна виділити наступні загальні умови цього процесу:

1. Формування позитивної мотивації студентів до організаційно-управлінської діяльності.

2. Використання професійної підготовки студентів у формуванні системи знань про організаційно-управлінську діяльність.

3. Формування в студентів у процесі їх професійної підготовки практичних умінь і навичок у галузі організаційно-управлінської діяльності.

4. Включення студентів в оцінку для рефлексії діяльності в процесі формування їх знань і практичних умінь в області організаційно-управлінської діяльності.

Оскільки виділені нами умови спрямовані на вирішення однієї мети та у своїй сукупності логічно взаємозв'язані, це дає на підставу вважати, що вони є комплексом.

Отже, становлення професійної позиції майбутнього менеджера є особистісно і професійно розвиваючий процес, який дозволяє сформувати в студента потенціал для рішення управлінсько-організаційних і інших професійно орієнтованих завдань. Цей потенціал також поширюється на оцінку управлінських рішень з культурних, морально-етичних, особистісних та інших позицій. Зокрема ціннісно-змістовного і професійного самовизначення, проектування і реалізації процесу саморозвитку.

Л і т е р а т у р а

1. Бакуменко В. Д. Суб'єкт - об'єктні відносини в системі державного управління /В.Д. Бакуменко //Енциклопедичний словник з державного управління/ [уклад. Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко т а ін..] за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна.– К.:НАДУ, 2010. – 684 с.
2. Боднар А. Я. Психолого-педагогічний аналіз проблеми суб'єкта та суб'єктності в процесі становлення професійної суб'єктності майбутнього вчителя / А.Я.Боднар, Ю.В.Журат // Наукові записки НаУКМА. – 2013. – Том 149: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – С. 37 – 43.
4. Луговий В. І. Управління освітою: навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спец. „Державне управління” / В. І. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 304 с.
5. Психологічні засади проектування та прогнозування розвитку особистості [Текст]: монографія / Ю. О. Бохонкова [та ін.]; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ : Ноулідж, 2014. – 219 с.

Савельсва Єлизавета Олександрівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ).

СІМ'Я ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

*...Біда багатьох людей не в тому,
що їх сім'я вчила поганому,
а в тому, що не вчила хорошого.
В. А. Сухомлинський*

Постановка проблеми. Період дитинства залишає майже незгладимий слід на всьому житті майбутнього існування людини. Якою виросте дитина, наскільки успішною і щасливою, наскільки сприятливо утвориться життя багато в чому залежить від середовища і виховання, в якому вона буде рости. Щастя і благополуччя дітей залежить від дорослих, кожна розсудлива людина більш – менш чітко розуміє, що сімейне щастя знаходиться в її руках. Сімейні особливості проявляються в дитині у вигляді тих або інших відхилень, в поведінці й особистісному розвитку. Свідченням тому є страшні цифри сімейної статистики: «Щороку в Україні з'являється близько 8 тис. нових дітей-сиріт та дітей без батьківського піклування. За 2016 р. зникли з власних будинків 3000 дітей, з яких 130 дітей України стали безпритульними. Серед них 76 відсотків – діти шкільного віку, 13 відсотків – дошкільята, решта – діти старше 16 років. Близько половини з них не хочуть повертатися до нормального життя. Щодня 180 дітей скоюють злочини. Щодня 140 дітей ставляться на інспекцію у справах неповнолітніх на облік. Щодня 625 дітей доставляють в органи поліції». Якщо ці дані помножити на 365 (кількість днів в році), цифра виходить астрономічна.

Викладення основного матеріалу. Уповноважений Президента України з прав дитини Адміністрації Президента України Кулеба Микола Миколайович вважає, що «дітям з самого дитинства потрібно закладати основи розуміння, що таке сім'я, виховувати в душі поваги до батьків і допомагати самим вирости добрими батьками». «Нашим спільним завданням є формування ціннісних орієнтирів держави, і, на мою думку, одним з таких орієнтирів є міцна, здорова сім'я», - в одному із своїх інтерв'ю- підкреслив Микола Кулеба.

Однією із значимих для людини цінностей є сім'я. Але, на жаль, у реальному житті це не завжди так. Дитинство є прекрасним і тривалим періодом життя кожної людини. Пройде багато часу, перш ніж маленька людина перетвориться на дорослого, самодостатнього члена суспільства. Протягом усього цього часу вона сильно потребує батьківської сім'ї, яка є найбільш необхідним та впливовим фактором соціалізації. Сімейні

умови, включаючи соціальний стан, рід занять, матеріальне забезпечення і рівень освіти батьків – все це значною мірою визначає життєвий шлях дитини. Крім свідомого, повноцінного і цілеспрямованого виховання, що дають дитині батьки, на неї впливає вся внутрісімейна атмосфера, причому ефект цього впливу з віком накопичується, заломлюючись в структурі особистості [1].

Вченими давно доведено, що прояв емоційних розладів, порушень поведінки та інших психологічних проблем безпосередньо пов'язан з несприятливими подіями дитинства. Часті конфлікти в сім'ї, брак уваги, смерть одного з батьків або розлучення, батьківська агресія або непослідовність у системі покарань часто стають сильними психотравмуючими чинниками. Саме тому має значення, щоб в сім'ї дитина отримувала достатню любові й турботи, адекватну опіку, емоційну та моральну підтримку, тепло і ласку найрідніших для неї людей – батьків. Наявність емоційних зв'язків між дитиною і батьками, особливості їх взаємодії, ступінь чуйності впливають, як протягом усього періоду дитинства, так і на всю решту життя, що є своєрідним еталоном побудови відносин з іншими людьми. Саме батьки, будучи першими вихователями дитини, часто допускають серйозні педагогічні помилки або своїм особистим прикладом провокують спотворені норми соціальної поведінки, які діти запозичують і використовують не тільки в сфері сімейних відносин, але і в інших умовах ділового та міжособистісного спілкування. Психологічна культура батьків проявляється як в грамотних виховних рішеннях, так і у власній поведінці, що сама по собі теж виховує [3].

Вивчаючи особистісний розвиток, дослідники встановили ряд важливих залежностей, що виражають закономірні зв'язки між процесом розвитку та його результатами, з одного боку, а з іншого - причинами, що на них впливають. Тривалі дослідження дозволили визначити загальну закономірність: розвиток людини детермінований внутрішніми і зовнішніми умовами. До внутрішніх умов належать фізіологічні і психічні властивості організму. Зовнішні умови – це оточення, середовище, в якому живе й розвивається особистість. В процесі взаємодії із зовнішнім середовищем змінюється внутрішня сутність людини, формуються нові взаємовідносини, що, в свою чергу, обумовлюють чергові зміни. Співвідношення зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного й суб'єктивного бувають в різних формах виявлення життєдіяльності особистості і на різних ступенях розвитку. Розвиток дитини має свої фактори, основну роль серед яких відіграють: біологічний (спадковість), середовище, діяльність, навчання, саморозвиток, активність особистості. Провідну роль серед цих всіх факторів відіграє виховання [2].

Виховання цілком і повністю в дитячі роки лягає на батьківські плечі, і надзвичайно важливо, щоб цей процес протікав гармонійно. Власне батьки закладають систему духовних орієнтацій, світогляд, цінності, потреби, інтереси, установки. Як раз гармонія виступає невід'ємною частиною, якісною характеристикою змісту естетичного ідеалу, вона є вищою метою суспільного розвитку – формування гармонійно розвинутої, суспільно активної особистості. Гармонія у розвитку особистості – це єдність духовного багатства, моральної чистоти, фізичної досконалості. Отже, щоб зростити та випестувати гармонійну особистість, у першу чергу необхідно батькам бути достатньо розвиненими, реалізованими і щасливими особистостями. Необхідно зазначити, що не можливо дитину зробити гармонійною особистістю, можливо тільки цьому сприяти і не заважати, щоб вона сама у собі формувала «Людину» з великої літери.

Висновки . Таким чином, коли батьки усвідомлюють закономірність впливу сім'ї, від якого залежить формування особистості дитини і адекватно реалізують програму гармонійного виховання, їхні вчинки та поведінка в цілому сприяють формуванню у дитини тих якостей і того розуміння людських цінностей, які вони хочуть їйому передати. Даний процес виховання можна вважати цілком свідомим, тому що постійний контроль за своєю поведінкою, за ставленням до інших людей, увага до організації сімейного життя дозволяє виховувати майбутнє покоління у найбільш сприятливих умовах, що можуть гарантувати їх всебічний і гармонійний розвиток особистості.

Л і т е р а т у р а

1. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини / О. І. Бондарчук // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. — К. : АЛД, 1998. — 95 с.
2. Дерманова І.Б. Диагностика эмоционально- нравственного развития / И. Б. Дерманова. - СПб. : Питер, 2002. — 174 с.
3. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. - 2-ге вид., виправ., доп. - Київ : Академвидав, 2006. - 520 с
4. Черкасова О. В. Современная семья : проблемы и перспективы развития : учеб.пособие / О. В. Черкасова. - Самара : Изд-во «Самарский университет», 2000. — 72 с.

Сєдих Наталія Сергіївна — здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Пелешенко Олена Вікторівна — старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

РОЛЬ САМОСВІДОМОСТІ В СТРУКТУРІ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Самосвідомість – це динамічна система, яка на різних вікових етапах має свої особливості. Під самосвідомістю в загальному виді розуміється процес пізнання людиною самого себе, у результаті якого утворюється уява про себе в якості суб'єкта дій і переживань (образ Я) і складається емоційно-ціннісне відношення до себе. Завдяки самосвідомості людина усвідомлює себе як індивідуальну реальність, окрему від природи й інших людей. Він стає істотою не тільки для інших, але й для себе. Основним значення самосвідомості слід вважати просту свідомість нашого наявного буття, свідомість власного існування, свідомість самого себе, або свого Я. Самосвідомість є вінцем розвитку вищих психічних функцій, вона дозволяє людині не тільки відображати зовнішній світ але, виділивши себе в цьому світі, пізнавати свій внутрішній світ, переживати його й певним чином ставитися до себе. Усвідомлення себе як деякого стійкого об'єкта припускає внутрішню цілісність, сталість особистості, яка незалежно від мінливих ситуацій здатна залишатися сама собою. Більшість авторів виділяє в самосвідомості два основні структурні компоненти: когнітивний і емоційний – самопізнання й самоствавлення (М. І. Лисіна, В. В. Столін, І. І. Чеснокова).

Викладення основного матеріалу. У сучасній науці існують різні точки зору на генезис самосвідомості. Традиційним є розуміння самосвідомості як вихідної генетично первинної форми людської свідомості що ґрунтується на самовідчуттях, самовихованні людини, коли ще в ранньому дитинстві формується в дитини цілісна представленість про своє фізичне тіло, про розрізнення себе й усього іншого світу. Виходячи з концепції «первинності» вказується, що здатність до самохвилювання виявляється собою, універсальною стороною самосвідомості, яка його породжує. Самосвідомість іноді змішує форми безпосереднього самовідбиття у вигляді самовідчуттів і самопочуття, які, звичайно, важливі й необхідні для функціонування й виникнення самосвідомості, але не достатні.

За Л. С. Виготським, розвиток самосвідомості включає приблизно ті ж стадії, що й розвиток вищих психічних функцій до нього застосовується та ж логіка: спочатку люди пізнають і усвідомлюють

властивості й стани даного суб'єкта; орієнтування на внутрішні властивості й стани дитини включається дорослими в зміст сукупної й спільної діяльності; потім суб'єкт у відповідь на зовнішні виклики намагається виразити себе на тій мові, на якій з ним спілкуються; у міру засвоєння знакових засобів самовираження він стає здатним звернути засвоєні засоби самовираження на себе й для себе; те, перш ніж самосвідомість стає індивідуальним фактом, воно вже існує як факт для інших; у свою чергу, діалогічна природа самосвідомості зберігається й у його індивідуальній формі [3]. Завдання психології – вивчати психіку, свідомість і самосвідомість особистості, але суть справи полягає в тому, щоб вона вивчала їх саме як психіку й свідомість "реальних живих індивідів" у їхній реальній обумовленості.

Процес становлення, людської особистості містить у собі тому як невід'ємний компонент формування його свідомості й самосвідомості: це є процес розвитку свідомої особистості [1]. Якщо всяке трактування свідомості поза особистістю може бути тільки ідеалістичної, то всяке трактування особистості, що не включає її свідомості й самосвідомості, може бути тільки механістичної. Без свідомості й самосвідомості не існує особистості. Особистість як свідомий суб'єкт усвідомлює не тільки навколишнє, але й себе у своїх відносинах з навколишнім. Якщо не можна звести особистість до її самосвідомості, до "Я", то не можна й відривати одне від іншого. Проблема психологічного вивчення особистості не закінчується на вивченні психічних властивостей особистості – її здатностей, темпераменту й характеру; вона завершується розкриттям самосвідомості особистості [2]. Насамперед ця єдність особистості як свідомого суб'єкта, що володіє самосвідомістю, не являє собою споконвічної даності.

Як би то ні було, кожна людина, будучи свідомою суспільною істотою, суб'єктом практики, історії, є тим самим особистістю. Визначаючи своє відношення до інших людей, вона самовизначається. Це свідоме самовизначення виражається в його самосвідомості. Особистість у її реальному бутті, у її самосвідомості є те, що людина, усвідомлюючи себе як суб'єкта, називає своїм "Я". "Я" – це особистість у цілому, у єдності всіх сторін буття, відбита в самосвідомості [4].

Висновки. Самосвідомість людини, відбиваючи реальне буття особистості, робить це – як і свідомість взагалі – не пасивно, не дзеркально. Уява людини про самого себе, навіть про власні психічні властивості і якості, далеко не завжди адекватно їх відбиває; мотиви, які людина висуває, обґрунтовуючи перед іншими людьми й перед самим собою свою поведінку, навіть коли він прагне вірно усвідомити свої спонукання й суб'єктивно цілком щиро, далеко не завжди об'єктивно

відбивають його спонукання, що реально визначають його дії. Самосвідомість людини не дана безпосередньо в переживаннях, вона є результатом пізнання, для якого потрібне усвідомлення реальної обумовленості своїх переживань.

Л і т е р а т у р а

1. Зинченко В. П. Проблема внешнего и внутреннего и становление образа себя и мира как реализация сознания / Зинченко В. П. // Мир психологии. – 1999. – № 1. – С. 97-104.
2. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С. Л. – СПб. : Питер, 1998. – 705 с.
3. Столин В. В. Самосознание личности / Столин В. В. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 284 с.
4. Цветков Э. А. Мастер самопознания, или Погружение в Я / Цветков Э. А. – СПб.: Лань, Полисет, 1995. – 192 с.

Сербін Юрій Вікторович – к. психол. н., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Блискун Олена Олександрівна – к. психол. н., асистент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Куртова Ольга Василівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем за спеціальністю «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

Сорока К. Д., Федорова О. В.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗВУКОТЕРАПІЇ ТА МУЗИКОТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ РОЗУМОВИМИ АБО ФІЗИЧНИМИ ЗДІБНОСТЯМИ

Постановка проблеми. Ще з давніх часів музика вважається найбільш стародавнім і природним способом коригування психологічного стану людини. Здатність звуків надавати лікувальну дію на організм людини покладено в основу розвитку комплексної системи лікування, названої звукотерапія. Спорідненим до неї методом є музикотерапія. Існує безліч визначень музикотерапії. Термін

«музикотерапія» означає «лікування музикою». Найчастіше, дана терапія спрямована на профілактику та оздоровлення психічного та емоційного здоров'я, на корекцію розвитку особистості.

Викладення основного матеріалу. За останні десятиріччя набагато зросла кількість дітей з обмеженими розумовими або фізичними здібностями, однак спостерігається дефіцит методів, які спеціалісти могли б застосовувати при соціальній реабілітації таких дітей. Окрім того, особливий інтерес представляє дослідження інноваційних методів, доступних до використання в соціальних закладах. Тому даний напрям дослідження можна вважати актуальним.

Як музикотерапія, так і звукотерапія націлені на зміцнення фізичного й психічного здоров'я людини та використовуються при лікуванні дітей з певними обмеженнями та особливостями (ДЦП, синдром Дауна, діти з аутизмом тощо).

Корекційно-спрямована музична діяльність спрямована на компенсацію, поліпшення найбільш постраждалих та втрачених дитиною функцій. При лікуванні звуком використовується фізична вібрація звукових хвиль, яка сприяє відновленню здоров'я. Музика посилює увагу до почуттів, стимулює інтелектуальний розвиток дитини, зосереджує увагу, допомагає розвивати пам'ять. Дитина концентрується на своїх емоціях, вчиться краще розуміти себе.

Музичну терапію поділяють на три методи [1]:

1. Пасивна музикотерапії – прослуховування різних звуків та мелодій.

2. Активна музична терапія, заснована на клінічній імпровізації, основним завданням терапевта є залучання дитини до спільного музикування, метою якого є поліпшення стану маленького пацієнта.

3. У свою чергу інтеграційна музична терапія включає в себе дві методики:

- музико-кольоротерапія – сприйняття музики в поєднанні з кольором;
- музикоізотерапія – сприйняття музики з переглядом живопису.

В цілях максимальної соціалізації дітей з обмеженими можливостями необхідно використовувати як індивідуальні, так і групові форми роботи, звертаючи увагу на рівень соціалізації дитини під час звернення до спеціалістів.

Перш за все розглянемо можливості використання музикотерапії з дітьми, хворими на ДЦП. Засоби музичної терапії сприяють загальному розвитку особистості дитини з церебральним паралічем, вчать в доступній формі відкликатися на добрі почуття і вчинки, допомагають

активізувати розумову діяльність, мотивуючи і направляючи на загальне одужання всього організму. Важливою умовою успішної терапії дітей з церебральним паралічем є виразне виконання музики. При роботі з даною категорією дітей необхідно показувати наочні приклади, які будуть залучати дитину до музики, наприклад, показувати іграшки, які асоціюються у дитини з даними музичним твором. Візуально дитина уявляє собі образ з твору, що сприяє кращому розумінню змісту пісні та її запам'ятовуванню [2].

Виконання музично-ритмічних вправ для таких дітей з ДЦП є важким завданням, а іноді, навіть, непосильним, проте при систематичних заняттях досягається певний результат. Діти з бажанням виконують різні танці (менуєт, вальс, циганочку та ін.), грають на дитячих музичних інструментах (металофоні, брязкальцях, бубнах), виконують пісні в силу своїх можливостей, а також активно проявляють себе в театральній діяльності, розвиваючи свої здібності, опановуючи різними навичками [3].

Найкращою формою музикотерапії з дітьми, що страждають на аутизм, є активна музична терапія, коли сама дитина здійснює ті чи інші дії. Наприклад, це спільний спів, спільне створення пісень, музичні або вокальні імпровізації. При інтерактивній музикотерапії з дитиною краще вибирати пісні які найбільш їй подобаються. Це допоможе якнайбільш зблизитись з дитиною та краще її зрозуміти [4].

Для дітей, яким важко дається навчання, наприклад, для дітей з синдромом Дауна, спів є найбільш істотним способом навчання, що полегшує завдання складання розповідей, речень, завдяки вивченню куплетів з пісень. Пісні забезпечують навчання мовним моделям, які легко відтворити, сприяють більш чіткій артикуляції, розвитку мовних навичок, поповненню словникового запасу дитини. Пісні, що супроводжуються жестами, рухами, сприяють не тільки запам'ятовуванню, а й розвитку координації рухів, розвивають у дітей здатність послідовного викладу фактів, подій, явищ. Пісні, що стимулюють образне мислення, пісні-казки дають свободу для самовираження в рухах, танцях, жестах. Спів в групах розвиває здатність роботи в команді, особливо коли діти діляться один з одним своїми ідеями. Це не тільки створює основу для майбутньої роботи в колективі, а й змушує їх слухати один одного, вчитися один у одного і поважати думку інших [5].

В процесі дослідження узагальнено та визначено можливості щодо використання звукотерапії й музикотерапії в соціальній реабілітації дітей з обмеженими розумовими або фізичними здібностями, зокрема, хворими на ДЦП, синдром Дауна, аутизм. Надано рекомендації щодо

особливостей використання музичних видів психотерапії з урахуванням особливостей фізичного та розумового стану дітей з відповідними відхиленнями, обумовленими хворобами.

Висновки. В цілому, підводячи підсумок, зауважимо, що користь та доступність використання музикотерапії у лікуванні дітей з різними відхиленнями, обмеженими здібностями не викликає сумніву. Музика проникає торкається глибин душі людини, куди ніщо інше проникнути не може. Доказом тому служить факт, що музика майже завжди викликає відповідну реакцію у слухача, наприклад, рухи ногою в такт, почуття радості або печалі. Ось чому музична терапія може бути ефективним способом допомоги дітям із серйозними порушеннями поведінки або дітям з множинними проблемами.

Л і т е р а т у р а

1. 1.Значение музыкотерапии для детей с ДЦП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://infourok.ru/v-state-raskrivaetsya-znachenie-muzikoterapii-dlya-detej-s-zabolevaniem-dcp-1629933.html>
2. Кунц Н. М. Музыкальное воспитание как средство коррекции отклонений в развитии детей с церебральным параличом в условиях реабилитационного центра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/101/1/aref00114.pdf>
3. Музыка против аутизма [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
4. <http://www.radiopolsha.pl/6/249/Artykul/268001>
5. Пение и музыка как способы развития речи у детей с синдромом Дауна [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
6. <http://neinvalid.ru/penie-i-muzyka-kak-sredstva-razvitiya-rechi-u-detej-s-sindromom-dauna/>
7. Звукотерапия и особенные дети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svetlyjgorod.ru/zvukoterapiya-i-osobennye-deti/>

Сорока Карина Дмитрівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» (спеціалізація «Практична психологія») Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Федорова Олена Вікторівна – к. е. н., доц., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЛАБОЗОРИХ І СЛІПИХ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ: ПОГЛЯД ОЧАМИ СЛІПОЇ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Здоровій людині достатньо важко уявити собі як це жити коли не бачиш, як відчувати та сприймати оточуючий світ, не маючи зору. Прості побутові справи, навіть повсякденні діла, які для здорової людини не складають труднощів, для слабозорих і сліпих людей, стають проблемами, які необхідно вирішувати кожен день. Сліпота – страшне слово для людини, яка звикла насолоджуватися фарбами життя. Яким воно є життя у темряві, здорові люди не можуть навіть уявляти. Спробувати відчувати таке життя можливо надівши на очі щільну пов'язку і пробувши з нею пару годин: намацати двері, поставити на плиту чайник, набравши в нього води, поголитися або почистити зуби, набрати потрібний телефонний номер, зробити покупки, спробувавши пройтися з паличкою в непрозорих щільних окулярах по вулиці, орієнтуючись тільки на слух і рельєф поверхні під ногами. Тільки так можна зрозуміти, як це – не бачити навколишнього світу та людей.

Певною мірою проблеми слабозорих і сліпих людей вирішуються в Україні. Проте, стан їх вирішення залишає чекати кращого. На основі глибокого інтерв'ю з людиною, яка лишилася зору, що є співавтором цієї публікації, визначено групи основних соціальних проблем сліпих та слабозорих людей в Україні.

Викладення основного матеріалу. Слід відзначити, що за даними Міжнародного агентства з профілактики сліпоти, в усьому світі близько 285 мільйонів людей страждають від порушень зору. В Україні точної офіційної статистики щодо кількості людей з порушенням зору на жаль немає. За неофіційними даними – це приблизно 100 тисяч людей, з яких понад 10 тисяч – діти.

Визначимо основні соціальні проблеми, з якими стикається сліпа людина у повсякденному житті та охарактеризуємо їх.

Слід відзначити, що сьогодні в нашій країні закриті двері для сліпих людей в багатьох місцях соціальної інфраструктури. Супермаркети самообслуговування, банки й багато інших організацій, необхідних для звичайного життя сліпих людей, не адаптовані під людей з вадами зору. Безумовно, важливою для сліпої людини є сприятлива для життя у соціумі інфраструктура населених пунктів. Назвати ж міську інфраструктуру в Україні адаптованою для людей з дефектами зору не

можна. І якщо в Києві громадські організації та державні структури ще якось намагаються щось виправити в даному напрямі, то в регіонах, а тим більше в маленьких містечках і селах цьому приділяється замало уваги.

В Україні сліпим людям достатньо складно ходити по тротуарах, оскільки водії порушують норму, передбачену правилами дорожнього руху, відносно забезпечення обов'язкових двох метрів тротуару для пішоходів. Стоянки для авто, на жаль, зустрічаються всюди і, далеко не завжди, у дозволених та створених спеціально місцях. Проблемою стають навіть озвучені світлофори. Вони встановлені тільки на деяких перехрестях і є різними за технологією використання. Іноді не зрозуміло коли все ж таки потрібно переходити дорогу, що може створювати аварійні і травматичні ситуації на дорогах. Гілки дерев, якщо вони розташовані над пішохідною зоною, відповідно до стандартів благоустрою повинні бути не нижче 2,1 метра. У нас далеко не всі житлово-комунальні підприємства дотримуються цієї норми. Саме тому незрячі люди використовують окуляри, не стільки для естетики, скільки для захисту очей від гілок.

Проблеми переміщення на транспорті. Сліпі люди та люди зі слабким зором не можуть побачити номер маршрутки, автобусу або тролейбусу. Особливо ця проблема відчувається на зупинках, де проходять декілька різних видів громадського транспорту та в великих містах, де в цілому значна кількість транспортних засобів на дорогах. Якщо в автобусах та тролейбусах все ж таки озвучують назви зупинок, то в маршрутних таксі така послуга не передбачена для пасажирів. Тому для сліпих людей без супроводу здорової людини маршрутки є практично недоступним видом транспорту. До того ж, якщо сліпа людина на слух може визначити, що до зупинки під'їхав автобус або тролейбус, то звук маршрутних таксі почути набагато складніше, адже він не відрізняється від звичайних авто.

В Україні створено спеціалізований державний заклад – Український центр з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт», який здійснює заходи з організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності інвалідів. За даними звіту за 2016 рік різними формами фізкультурно-реабілітаційної та спортивної роботи в Україні охоплено близько 40 тисяч осіб з інвалідністю, в тому числі й з вадами зору, серед яких культивуються і розвиваються 14 видів спорту. В Україні у дитячо-юнацьких спортивних школах для інвалідів та у відділеннях з видів спорту для інвалідів при дитячо-юнацьких спортивних школах фізкультурно-спортивною роботою охоплено більше 5 тис. дітей-інвалідів, з яких з вадами зору більше 600 осіб [2].

Однак, слід зауважити, що в більшій мірі дана організація займається підготовкою спортсменів-інвалідів до Параолімпійських ігор та інших міжнародних змагань, займається спортом великих досягнень, тобто, готує професійних спортсменів. Звичайні спортзали теж не завжди доступні для сліпих і слабозорих людей. Адже тренер повинен приділяти більше уваги та більше часу сліпому відвідувачу. Наприклад, в басейні достатньо часто тренер зовсім не бере на себе відповідальність за незрячого, внаслідок чого цей вид оздоровлення для сліпої людини є практично недоступним. Неактивні види спорту теж не завжди є доступним. Скажімо, купити в Україні шахи для незрячих – це проблема.

Проблемою для сліпих людей є доступ до інформації та освіта. Інформаційні проблеми стосуються використання сайтів різної спрямованості. У користувача позбавленого зору повинна бути спеціальна програма, що озвучує сайти, а технічну розробку сайтів необхідно забезпечувати з урахуванням можливостей сліпої людини щодо користування ними. Проблеми виникають й при користуванні електронною поштою. Для того, щоб знайти і прочитати книгу або користуватися інформацією з будь-якого сайту треба мати спеціальні пристрої, якими міг би керувати сам сліпий користувач. Такі пристрої на жаль є недостатньо досконалими і для роботи з ними все ж таки необхідна допомога зрячої людини. Діти-інваліди мають право, а деяким навіть вдається отримати гідну середньо-спеціальну та вищу освіту за допомогою програми «Інклюзивна освіта в Україні». Однак, слід зауважити що такі можливості є не у всіх дітей й дорослих.

Висновки. Підводячи підсумок відзначимо, що в процесі дослідження було визначено та охарактеризовано основні соціальні проблеми в Україні, з якими стикаються у житті сліпі люди, зокрема такі: неадаптована до потреб сліпих людей інфраструктура, проблеми пішого переміщення та переміщення на транспорті, проблеми зайняття спортом, доступ до інформації та освіта. Дана публікація покликана звернути увагу оточуючих людей, суспільства на людей, які мимоволі занурені в напівтемряву або темряву все життя. Звичайно, в одній публікації складно охопити всі сторони проблеми, щоб зрозуміти: наскільки нелегко бути незрячим.

Л і т е р а т у р а

1. Світ відзначає міжнародний день сліпих[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2342803-svit-vidznacae-miznarodnij-den-slipih.html>
2. Звіт про роботу Українського центру з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт» за 2016 рік: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/17654>

Сотнікова Катерина Костянтинівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Соціальна робота» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Ткаченко Наталія Ернстівна – к. е.н., доц., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Спицька Л. В.

СТРАТЕГІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ ЗРІЛОГО ВІКУ З ТРИВОЖНИМ ТА ДЕПРЕСИВНИМ КЛАСТЕРАМИ АФЕКТИВНИХ РОЗЛАДІВ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку країни виняткового значення набуває наукове дослідження та вирішення соціально-психологічних аспектів проблеми відновлення психічного здоров'я особистості, пов'язаної зі значним зростанням розладів афективного спектру, які вкрай негативно впливають на якість життя, соціальну адаптацію людини та підвищують суїцидальний ризик, особливо в кризові періоди її життя, зокрема у осіб зрілого віку. Афективні розлади є важливими факторами ризику виникнення різних форм залежної поведінки (Ю. Васюк, А. Гофман, Т. Довженко, Н. Завацька, Н. Максимова, К. Мілютіна та ін.), а депресивні і тривожні їх кластери виступають основним фактором ризику суїцидів (В. Войцех, Я. Гошовський, О. Лосієвська, С. Піддубняк, Ю. Поліщук, О. Сідоров, Г. Старшенбаум та ін.). Дослідження за цією проблематикою майже виключно були пов'язані з медичними та медико-психологічними аспектами щодо ефективності комбінації медикаментозної терапії та психотерапії цих розладів (Н. Жигаренко, С. Казакова, Н. Марута, М. Овчаренко, В. Підлубний та ін.). Лише в останні десятиліття в психології з'явилися дослідження, присвячені вивченню інтерперсональних факторів розладів афективного спектру в групі ризику – серед соціальних сиріт, у дітей, які навчаються за програмами підвищеної складності, у молоді з культом фізичної досконалості (С. Волікова, Н. Гаранян, Г. Петрова, А. Холмогорова та ін.), емоційної дезадаптації у студентської молоді (Я. Євдокимова, О. Хлівна та ін.), психологічних факторів впливу на розвиток психосоматичних розладів

(Д. Харченко). Пошук шляхів вирішення цієї проблеми є важливою самостійною науковою задачею, вирішення якої передбачає розробку методологічних засобів інтеграції, проведення комплексних емпіричних досліджень соціально-психологічних чинників розладів афективного спектру у осіб зрілого віку в кризові періоди їх життя і розробку науково обґрунтованих інтеграційних методів та соціально-психологічної системи психокорекції цих розладів [1; 2].

Викладення основного матеріалу. Реалізація соціально-психологічної системи корекції афективних розладів особистості зрілого віку відбувалася на *первинному рівні*, з застосуванням превентивних профілактичних заходів, проведення яких передбачалося у фракталі предиспозиції, де вони можуть бути спрямовані на виявлення спадкової, психофізіологічної схильності і етико-психологічну гармонізацію сімейної сфери досліджуваних. Так, скринінг і корекція морального клімату сім'ї здійснювалися в ході сімейної психо- і соціотерапії, що реалізували завдання етико-психологічної гармонізації міжособистісних відносин і духовно-морального розвитку дисфункціональних сім'ї.

На *базовому рівні* – у латентному фракталі – застосовано діагностичні заходи, спрямовані на виявлення осіб, схильних до розвитку афективних розладів (зі слабкою і невірноваженою нервовою системою, високим рівнем тривожності, психастенічною, астеноневротичною та істеричною акцентуаціями характеру), преморбідних особливостей; на реконструкцію моральної позиції і поведінки особистості з проведення коучінгу, терапії творчим самовираженням і саногенетичної терапії, етичного тренінгу і поведінкової етичної психотерапії тощо. Крім того, соціально-психологічна реабілітація доповнювалася духовно-моральною, реалізуючи завдання корекції песимістично-катастрофічних установок і формування оптимістично-ресурсної життєвої позиції.

На *корекційному рівні* – у ініціальному фракталі – передбачено кваліфіковану соціально-психологічну, медико-психологічну, соціальну і духовно-моральну допомогу, спрямовану на подолання афективних розладів у осіб зрілого віку в кризові періоди життя. Основні завдання системи на цьому рівні полягали у розвитку навичок самопізнання та самоприйняття, навчання способам запобігання та подолання тривоги, удосконалення навичок оволодіння стресом, формування стресостійкості, активізації особистісного потенціалу саморозвитку, що відбулося за допомогою використання методів раціональної, когнітивно-поведінкової, ігрової терапії, арт- та гештальттерапії (опрацювання внутрішніх феноменів та робота на межі контактів), психотерапії міжособистісних відносин, тілесно-орієнтованої та фокусовано-центрованої терапії (фокусування на чуттєвому сенсі переживань, аутогенне тренування). Модель соціальної підтримки осіб

зрілого віку з афективними розладами на цьому рівні спиралася на змістовне наповнення її психологічної складової, а саме мережу та ядро підтримки, що надають емоційне прийняття, відчуття приналежності до групи, що впливає на підтримку від особисто значущої людини та сприяє самоефективності через засвоєння конструктивних копінг-стратегій та захисних механізмів. У корекційному процесі застосовувалися психотехнології, що складалися з чисельних вправ, які було проведено як індивідуально, так і в межах груп. Основна спрямованість заходів полягала у використанні корекційних методів на блок особистісних рис, уявлень про себе, адаптованість, а також застосування оптимальної системи взаємодій і впливів на переструктурування ірраціональних переконань. Усі напрямки дії розглядалися як складові єдиної системи.

На *аналітичному рівні* - у фрактілі результату – передбачена оцінка ефективності запропонованої системи та визначення основних складових її ефективної реалізації.

Встановлено, що процес психокорекції афективних розладів у осіб зрілого віку в кризові періоди життя сприяв розвитку структурних компонентів «Я-образу»: когнітивного – підвищення рівня особистісної рефлексивності, інтегруючої складності «Я-образу», його позитивної насиченості; використання абстрактних, узагальнених установок на себе; зменшення кількості негативних самохарактеристик; становлення загалом позитивної рефлексивності; емоційно-оцінного – розвитку адекватного рівня самоповаги, самооцінки вольових якостей, загальної психічної активності, рівня особистісної та ситуативної тривожності; формування позитивних уявлень при формуванні моделі життєвої перспективи (образи «Я-минуле», «Я-тепер», «Я-майбутнє»), навичок цілепокладання, самоактуалізації; розвитку впевненості у своїх силах; зменшення кількості неадекватних, суперечливих емоційних установок на себе; поведінкового – збільшення показників інтернального локусу контролю поведінки, актуалізації самоконтролю, відповідальності за свої вчинки; намагання вирішувати складні ситуації шляхом знаходження адекватних чи компромісних рішень; уникнення деструктивних форм зовнішньої поведінки: агресивності тощо.

Аналіз динаміки змін свідчить про підвищення інтернальності та ступеня самосприйняття досліджуваних з середнім та низьким рівнем адаптаційного потенціалу. За даними методики «РСК» Дж. Роттера по підшкалах «Загальна інтернальність», «Інтернальність у сфері досягнень», «Інтернальність у сфері невдач» та «Інтернальність у сфері здоров'я» відбулося збільшення показників ($\varphi=2,39$; $p\leq 0,01$). Серед досліджуваних з дуже низьким рівнем адаптаційного потенціалу

знизилася кількість осіб з крайнім ступенем екстернальності ($\varphi=1,56$; $p\leq 0,05$).

Емпірично одержані дані свідчать про переважний вплив запропонованих заходів на риси, відповідальні за психічну ригідність: застрягання, збудливість, педантичність, тривожність – ступінь їх вираженості знизився. Крім того, емпірично встановлено вплив запропонованих психотехнологій, насамперед особистісно-орієнтованих на підвищення вираженості параметрів самоактуалізації.

Зважаючи на отримані результати відповідно до змін у сфері самосвідомості досліджуваних, їх емоційно-вольовій та мотиваційно-ціннісній сфері, можна дійти висновку, що найбільш вагомим фактором в корекції афективних розладів у осіб зрілого віку в кризові періоди їх життя може бути соціальна підтримка.

Аналіз параметру соціальної підтримки у осіб експериментальної групи свідчить, що внаслідок проведеної роботи у досліджуваних з тривожним спектром афективних розладів значно підвищився загальний показник ($81,6\pm 3,2$) емоційної та інструментальної підтримки, розширилась соціальна мережа підтримки ($\varphi=2,04$; $p\leq 0,01$). У досліджуваних з депресивним спектром афективних розладів підвищились показники емоційної підтримки, за рахунок чого підвищився загальний рівень задоволеності соціальною підтримкою. Однак, обмеженою залишається і соціальна мережа підтримки. У контрольній групі в динаміці соціальної підтримки, як емоційної, так і інструментальної, статистично значущих відмінностей виявлено не було.

З метою визначення ефективності задіяних заходів системного впливу та можливостей поширення складових соціально-психологічної системи корекції афективних розладів у осіб зрілого віку було застосовано експертну оцінку фахівців (психологів, психотерапевтів, досвід практичної роботи яких з зазначеною категорією осіб становив не менше 10-12 років). Експерти відзначили дієвість соціально-психологічної системи корекції афективних розладів осіб зрілого віку в кризові періоди їх життя в напрямках сприяння копінгу, соціальній адаптації за рахунок почуття приналежності до групи учасників зі схожими проблемами, взаємної підтримки, регулярності зустрічей (91%); можливості зняти емоційну напругу, тривогу, поділитися переживаннями (91%); включеності в особисті контакти, можливості відчути емоційне прийняття у групі (82%); трансформації отриманого у стресі досвід, навички з ним справлятися, конструктивних стратегій поведінки на майбутнє (73%).

Висновки. Визначено принципи побудови та зміст соціально-психологічної системи корекції афективних розладів особистості зрілого віку в кризові періоди життя на первинному, базовому, корекційному і

аналітичному рівнях (у фракталах предиспозиції, у латентному, ініціальному та результативному фракталах відповідно). За результатами апробації системи відбулося зниження емоційної напруги, тривоги; тенденцій до усамітнення; підвищився рівень емоційної стійкості, спектр соціальної активності учасників та продуктивних стратегій копінг-поведінки. Застосування системних заходів сприяло розвитку структурних компонентів Я-образу (когнітивного, емоційно-оцінного, поведінкового), становленню позитивних уявлень при формуванні моделі життєвої перспективи (образи «Я-минуле», «Я-теперішнє», «Я-майбутнє»), навичок цілепокладання; підвищенню інтернальності та ступеня самосприйняття, актуалізації самоконтролю, оптимального стилю реагування на стресові ситуації в кризові періоди життя, конструктивному використанню особистісних ресурсів та механізмів психологічного захисту, процесу реінтерпретації особистісного досвіду. Зважаючи на отримані результати відповідно до змін у сфері самосвідомості досліджуваних, їх емоційно-вольовій та мотиваційно-ціннісній сфері, встановлено, що вагомим фактором у корекції афективних розладів у осіб зрілого віку в кризові періоди їх життя виступає соціальна підтримка, загальний показник якої значно підвищився у осіб з тривожним спектром афективних розладів поряд із розширенням її соціальної мережі. У досліджуваних з депресивними розладами підвищилися показники емоційної підтримки, за рахунок чого підвищився загальний рівень задоволеності соціальною підтримкою. Однак, соціальна мережа підтримки здебільшого залишилася обмеженою. У контрольній групі в динаміці зазначених показників статистично значущих відмінностей виявлено не було.

Література

1. Бохонкова Ю. О. Історико-психологічний аналіз підходів до вивчення стратегій поведінки особистості в науковій літературі / Ю. О. Бохонкова // Актуальні проблеми психології: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика / за ред. С. Д. Максименка, М.-Л. А. Чепи. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – Т. IX, ч. 5. – С. 118–123.
2. Феноменологія морального розвитку особистості: детермінація, механізми, генезис : [монографія] / під ред. Р. В. Павелківа, Н. В. Корчакової. – Рівне : Волинські обереги, 2009. – 368 с.

Спицька Ліана Вікторівна – к. психол. н., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Постановка проблеми. Наразі більшість досліджень звертає увагу на те, що учні з обмеженими можливостями проявляють себе краще в інтегрованих, інклюзивних класах у порівнянні зі спеціальними класами. Більш того, підходи і методи інклюзивної освіти не тільки можуть принести користь дітям з обмеженими можливостями, а й для суспільства звичайних учнів, педагогів, шкільної спільноти також можуть бути корисними. При цьому головною перешкодою для інклюзивної освіти є негативне соціальне ставлення до дітей з фізичними вадами. Байдужість, а в деяких випадках, і негативне сприйняття в суспільстві інвалідності впливає на ставлення людей з обмеженими фізичними можливостями до них самих. Політичні еліти суспільства декларують цінності рівності прав та солідарності між всіма прошарками цього суспільства, але, щодо людей з обмеженими фізичними можливостями, спостерігається зовсім інша картина. В суспільстві сформована думка поклоніння людині здоров'ю, красі, високому соціальному статусу та добробуту. По-іншому будуються відносини з людьми, які наділені певним соціальним «тавром», де люди з обмеженими можливостями, в першу чергу, сприймаються інвалідами, а потім людьми, і стосунки з ними будуються на базі опіки, де обмежені фізичні можливості є об'єктом догляду та обслуговування [3; 4].

Виклад основного матеріалу. Практика педагогічної інтеграції, яка реалізує ідею інклюзивної освіти (включеного), знаходить все більше визнання серед прогресивних педагогів, вчених і громадських діячів. Спільне навчання здорових дітей і дітей з обмеженими можливостями розвитку в рівній мірі відповідає освітнім інтересам обох груп дітей. Головний принцип інклюзії - це доступність освіти для всіх категорій дітей та культивування рівних можливостей в освіті, що відповідають різним потребам всіх дітей.

Інтегроване (або включене) навчання - це термін, який застосовується для опису процесу навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх школах. Інклюзивна освіта - це більш широкий термін, який вважає процес інтеграції в плані забезпечення доступності освіти для всіх і розвиток загальної освіти в плані пристосування до різних потреб усіх дітей.

Інклюзивом (включенням) називається зобов'язання, що базується на тому, що кожна дитина буде навчена на максимальному відповідному рівні в класі або в школі, де буде проходити це навчання.

Інклюзивом (включенням) називається зобов'язання, засноване на тому, що кожна дитина буде навчена на максимальному рівні, відповідним їй, в класі або в школі, де буде проходити це навчання.

Обидва терміни, як правило, використовуються для опису процесу забезпечення доступу до освіти для дітей з особливими потребами. У міжнародній практиці (ЮНЕСКО) термін «інтегрована освіта», яким описувався даний процес, був замінений терміном «інклюзивна освіта».

Реалізація інклюзивної освіти в суспільстві вимагає національної рішучості в двох контекстах - в суспільній свідомості і в поліпшенні відносин і соціального забезпечення - для визнання всіх людей суспільства як громадян. Міжнародна статистика показує, що в суспільстві більш ніж 10 відсотків дітей народжуються з відмінними фізичними особливостями в порівнянні з іншими дітьми, відрізняються від здорових дітей розумово і фізично. Ця група дітей в якості «дітей з обмеженими можливостями» знаходиться в полі зору відповідальних осіб в освіті та вихованні різних країн; нині в багатьох країнах для їх освіти і виховання розроблені та реалізовані спеціальні програми. Ці програми були розроблені відповідно двом підходам, існуючим у цій області [1, с. 20].

Висновки. Усвідомлюючи теоретичну обмеженість терміну «орієнтації на учня», в якій освітньою проблемою вважалися учні, на цій же основі деякі діти були розглянуті різними і мають недосконалість (інвалідність). «В останні роки почалися пошуки нових методів для того, щоб вирішити проблеми дітей з обмеженими можливостями у звичайних класах. Припущенням цієї дії було те, що труднощі виникають в результаті спектральної взаємодії, частина якої пов'язана з учнями, а інша частина з рішенням вчителів. У цьому новому мисленні замість групування учнів в спеціальних групах передбачається, що всі діти є винятковими (з обмеженими можливостями). В результаті, необхідно, щоб реакції на дітей були індивідуальними, а особистість учнів користувалася повагою [2, с. 86].

Успішне просування школи до такої моделі визначається наступним рядом психолого-педагогічних умов:

- облік специфічних освітніх потреб і потенціалу дітей з обмеженими можливостями;
- виявлення різних форм психолого-педагогічної підтримки даної категорії дітей в процесі навчання;
- використання гнучких сучасних технологій навчання,

включаючи варіативні інформаційні технології, спрямовані на індивідуалізацію і персоналізацію навчання дітей;

- визначення дидактичних особливостей спільного навчання дітей різних категорій здоров'я в загальноосвітній школі;
- застосування розвиваючих форм і методів навчання дітей з обмеженими можливостями.

Однак, не існує єдино вірного варіанту, якого слід дотримуватися. Навіть інклюзивна освіта не завжди і не для всіх «особливих» дітей є кращим рішенням. Прикладом тому можуть служити діти, яким був поставлений діагноз «ранній дитячий аутизм» і діти з розладами аутистичного спектру. Оскільки головними симптомами при даному синдромі є порушення соціальної взаємодії і порушена взаємна комунікація, такі діти рідко можуть вписатися в умови не тільки загальноосвітніх шкіл, але навіть і спеціальних освітніх установ. Отже, для них необхідно шукати інші варіанти взаємодії з соціумом.

Література

1. Алехина С. В. О мониторинге инклюзивного процесса в образовании // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: матер. междунар. науч. конф. – М. : МГППУ, 2011.
2. Даниленко В. Матеріали та пропозиції щодо становища інвалідів в Україні і шляхів його поліпшення // Основи здоров'я та фізичної культури: науково-методичний – 2006. – № 1.
3. Ситаров В. А. Проблема социальной адаптации детей с ограниченными возможностями развития в образовательной сфере [Электр. ресурс] // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». Проблемы педагогики и психологии, 2013. – № 3.
4. Смирнова Е.Р. Инклюзивное образование детей-инвалидов / Е.Р. Смирнова и др. // СОЦИС: научный журнал. – 2007. – № 5.
5. Y. : Dover, 1958. – Vol. 1–2. – P. 35 – 149.

Талдонова Лілія Олександрівна – аспірант кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ЗАХИСТ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Постановка проблеми. Право на освіту та його захист регулюється системою як внутрішнього так і міжнародного законодавства, у т.ч. засобами гуманітарного права. Здійснення права на освіту нерозривно пов'язано з позитивними зобов'язаннями держави створити систему освітніх закладів та забезпечити умови для здобуття кожною дитиною середньої освіти.

Право на освіту є одним з основних соціально-культурних прав людини: право здобувати знання, культурні навички, професію, необхідні для нормального життя в сучасних умовах, його забезпечення та охорона забезпечується системою як внутрішнього так і міжнародного законодавства, у т.ч. засобами гуманітарного права. Конституційне регулювання права на освіту в Україні здійснюється через його закріплення у статті 53 Конституції України, положення якої розвинені Законами України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Викладення основного матеріалу. Згідно ст. 6 Закону України «Про освіту» принципами освітньої діяльності є: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; різноманітність освіти; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом.

З метою забезпечення та захисту права на освіту та доступу до освіти осіб, які через військові дії на сході України було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлює у ст. 7, що громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території, у населених пунктах на лінії зіткнення, мають право на здобуття або продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету з наданням місць у гуртожитках на час навчання.

Міністерство освіти і науки України Наказом № 537 від 19 травня 2016 р. затвердило «Порядок проходження атестації для визначення

здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на тимчасово окупованій території України після 20 лютого 2014 року» № 793/28923 30 травня 2016 р., а Наказом № 74 від 19 січня 2017 р. затверджено «Порядок продовження навчання осіб, які навчалися у вищих навчальних закладах, що розташовані у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження».

Відповідно до ст. 2 ч. 3 Закону України «Про освіту» суб'єкт освітньої діяльності має право самостійно приймати рішення з будь-яких питань у межах своєї автономії, спеціальними законами та/або установчими документами, зокрема з питань, не врегульованих законодавством, саме на цих підставах, враховуючи продовження збройного конфлікту на території міста Луганськ, з метою збереження життя та здоров'я громадян України, а також забезпечення конституційного права кожного на належні, безпечні та здорові умови праці (у тому числі навчання) Міністерством освіти і науки України було прийнято рішення, що до завершення збройного конфлікту на території м. Луганськ, Східноукраїнський університет імені Володимира Даля проводить свою освітню діяльність (згідно з наявною ліцензією на освітню діяльність та сертифікатами про акредитацію) на базі Технологічного інституту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

З метою забезпечення права на освіту для студентів СХУ ім. В. Даля було прийнято рішення про активне використання технологій дистанційного навчання в університеті та навчання студентів через освітню систему MOODLE. Наразі у СХУ ім. В. Даля діє розвинута мережа дистанційної освіти на платформі MOODLE, що перекладається як «модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище навчання», яка потрібна для подальшого розвитку університету в якісно новому напрямку та відповідає світовим тенденціям розвитку вищої освіти з використанням on-line технологій.

Положення чинного законодавства у сфері гарантування права на освіту відповідають міжнародним стандартам, зокрема Керівним принципам із питання про переміщення осіб усередині країни, Міжнародним стандартам права на освіту, Загальній декларації прав людини, ст.ст. 13 і 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, ст.ст. 28 і 29 Конвенції про права дитини, ст. 2 Першого протоколу Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ст. 17 переглянутої Європейської соціальної хартії, Декларації про безпеку шкіл, Вказівкам із захисту шкіл та

університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів.

«Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів», які були розроблені Глобальною коаліцією на захист освітніх установ від нападів (GCPEA), встановлюють визначення ключових таких понять у сфері захисту права на освіту як: «школи та університети», «збройний конфлікт», «бойові сили сторін збройного конфлікту», «використання у військових цілях». Загалом «Вказівки...» складаються з шести практичних Вказівок, що носять рекомендаційний характер та ґрунтуються на існуючому передовому досвіді і прагнуть забезпечити керівництво, котре сприятиме подальшому зниженню впливу збройних конфліктів на освіту

Нормативно-правові рамки, що застосовуються до визначення освітніх установ як цілей для удару, а також використання шкіл та університетів у військових цілях під час збройних конфліктів в основному викладені у нормах міжнародного гуманітарного права, що є зведенням законів, які регулюють поведінку в міжнародних та неміжнародних збройних конфліктах.

Враховуючи, що школи та університети є цивільними об'єктами, сторони збройного конфлікту повинні зробити все можливе для того, щоб: а) уникнути розміщення військових об'єктів в межах або поблизу густонаселених районів, де можуть знаходитися школи та університети; б) прагнути евакуювати цивільне населення, окремих цивільних осіб та цивільні об'єкти, що перебувають під їх контролем, з районів, розташованих поблизу військових цілей; і в) вжити інші необхідні заходи для захисту шкіл та університетів, що перебувають під їх контролем, від небезпек, спричинених військовими операціями.

Перетворення освітньої установи на військовий об'єкт (наприклад, використання їх у якості казарми) наражає їх на загрозу атак зі сторони супротивника, які, відповідно до законів збройного конфлікту, вважатимуться законними. Розташування військових об'єктів (наприклад, складу зброї) поблизу школи або університету також збільшує ризик того, що вони можуть випадково постраждати під час атак, націлених на довколишні військові об'єкти; відповідно до законів збройного конфлікту, такі атаки вважатимуться законними. Тим освітнім установам, які мають велике значення для культурної спадщини певного народу, надається додатковий захист згідно з Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954) та її Другим протоколом (1999), а також згідно з відповідними нормами звичайного права.

Аналіз міжнародного законодавства дозволяє виділити найбільш ефективні та розповсюджені заходи для захисту освіти від нападів:

- беззбройні заходи фізичного захисту, які не покладаються на використання зброї чи сили, і здійснюються для прикриття потенційних освітніх установ від нападів, мінімізації збитків від атак та забезпечення освітніх установ засобами самозахисту;

- збройні заходи фізичного захисту. Такі заходи застосовуються у країнах, де відбувалися постійні напади з боку сторін збройного конфлікту, деякі освітні установи залучали озброєну охорону і патрулі з метою захисту освітян, учнів/студентів і інфраструктури та для надання освітнім установам засобів самозахисту;

- альтернативні способи надання освіти. Щоб уникнути нападів або загрози насильства, освітні установи впроваджували низку заходів з метою альтернативного надання освіти, наприклад: створення освітніх установ на рівні громади, зміни розкладу, дистанційне навчання та переміщення місць надання освіти

- психосоціальна підтримка;

- комплексні плани безпеки та захисту

Висновки. Слід зауважити, що Міністерство освіти та науки, Міністерство юстиції та Міністерство інформаційної політики об'єдналися із неурядовими організаціями, аби розробити Загальнодержавну програму з освіти у сфері прав людини. Її вимагає ухвалена президентом Національна стратегія у сфері прав людини до 2020 року та рекомендує Всесвітня програма ООН освіти у сфері прав людини. Наприкінці 2017 р. в утворено робочу групу з розробки Загальнодержавної програми та плану дій щодо освіти у сфері прав людини.

Але, наразі залишається багато невирішених проблем, у тому числі для переміщених ВНЗ, наприклад: відсутність сприятливих житлових умов для викладачів та здобувачів вищої освіти, які є внутрішньо переміщеними особами, проблеми відновлення ресурсної бази, зниження якості надання освітніх послуг тощо.

Татаренко Галина Вікторівна – к. ю. н., завідувач кафедри конституційного права Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

МАСКОТЕРАПІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Термін «арт-терапія» з англійської мови можна перекласти як «лікування, засноване на заняттях художньою творчістю». Арт-терапія як галузь теоретичного і практичного знання на межі мистецтва і науки з'являється на початку 30-х років XX сторіччя [1].

Л.Виготський у праці «Психологія мистецтва» розкриває механізм «катарсису» (очищеної дії мистецтва): «Перетворення негативних почуттів у мистецтві полягає у переході їх у свою протилежність, тобто в позитивну емоцію, яку несе в собі мистецтво». Таким чином, автор наголошує на особливій ролі активізації творчих проявів у різноманітних видах мистецтва [2].

Важливо відзначити, що арт-терапія не ставить за мету розвивати творчі здібності – художні, акторські чи літературні. Цей напрямок зорієнтований насамперед на вирішення психологічних проблем, оскільки методи арт-терапії спрямовані на відображення внутрішнього світу людини, що трансформується у символічні образи або специфічні елементи художньої творчості.

Викладення основного матеріалу. В Україні питання розвитку спеціальної корекційної освіти постало разом із гострою необхідністю всебічного гармонійного розвитку дітей з особливими потребами. Ця тема хоч і почала активно розвиватись у межах країни порівняно нещодавно, але вже привертає неабияку увагу з боку освітницької діяльності науковців. Тривалий час арт-терапія як напрям психокорекції застосовувалась виключно у психотерапевтичній практиці. У наш час вона використовується в соціальній сфері, центрах реабілітації та спеціальних освітніх закладах, оскільки, «...незважаючи на тісний зв'язок з лікувальною практикою, арт-терапія в багатьох випадках має переважно психопрофілактичну, розвивальну та соціалізуючу спрямованість» [3].

Арт-терапія безпосередньо пов'язана зі створенням візуальних образів і в сучасному науковому товаристві розглядається не тільки як один з методів психологічної роботи, який використовується фахівцями всього світу для особистісного, емоційного та інтелектуального розвитку дитини, дорослої людини, але й як спосіб пізнання себе. Мистецтво для

дитини з особливими потребами – одна з кращих форм діяльності, яка сприяє його адаптації та соціалізації, а також сприяє підвищенню стресостійкості [1].

У своїй роботі «Дитина і суспільство» І. С. Кон пише, що світ дитинства є невід'ємною частиною способу життя і культури будь-якого окремо взятого народу і людини в цілому. Однак феномен дитинства і дитячого мистецтва як особливого типу творчості був відкритий і став привертати увагу дослідників лише в середині ХХ століття [4].

Сучасна арт-терапія має безліч напрямків, кожен з яких має особливу спеціалізацію, наприклад: ізотерапія (терапія образотворчим мистецтвом), ігротерапія (терапія за допомогою гри), літотерапія (з використанням каменів) та ін. [1]. Одним з найбільш цікавих напрямів арт-терапії є маскотерапія.

Маскотерапія – це комплекс методів діагностики і корекції психічного стану, заснований на тріадній структурі психотерапевтичної взаємодії. (*психолог – клієнт – скульптурний портрет*) [5]. Маскотерапія тісно взаємодіє з театральним мистецтвом, оскільки головним елементом є різноманітні маски. При цьому способи виготовлення масок можуть бути різними: малювання на папері, картоні, пластику; використання готових масок; виготовлення з пап'є-маше, глини, гіпсу та ін. Дуже важливо пам'ятати, що кожен матеріал має свою внутрішню метафору.

Маски здавна створювалися для того, щоб віддзеркалити якийсь образ. Зараз у психокорекційній діяльності маска виконує функцію відображення сутності особистості, висвітлення позитивних та негативних аспектів поведінки. Результатом подібної роботи може стати прийняття людиною різних сторін свого «Я».

У ході роботи дитина вибирає ті маски, які співзвучні її душі. Маски одночасно розширюють і звужують межі психічного і тілесного існування дитини. Одягнувши маску, індивід належить виключно самому собі і масці.

Дослідження впливу маски показали, що разом із її зняттям відбувається позбавлення від психічної напруги, яке призводить до розслаблення м'язів обличчя. Одягаючи маску, людина свідомо обмежує свою свободу самовираження, але саме в цьому обмеженні вона досягає внутрішньої свободи, а разом із нею і внутрішнього спокою, завдяки чому дитина буде мати можливість полегшити прояви хвороби та повноцінно функціонувати у суспільстві.

При побудові арт-терапевтичної дії з використанням маски психолог зазвичай спирається на принцип дедукції – від загального до конкретного. У процесі роботи в полі зору фіксуються ті характерологічні ознаки поведінки індивіда, зміна яких дозволяє

говорити про позитивні трансформації поточного стану його психіки. Важливою складовою ефективності комунікацій психолога і дитини є здатність розуміти зміст переживань і приймати характер почуттів дитини [6].

Також неможливо не звернути увагу на те, що у багатьох учнів молодших класів допоміжних шкіл спостерігаються значні порушення координації рухів, недорозвиток м'язів, але в процесі занять вказані недоліки згладжуються. Отже, діти можуть гратися, розфарбовуючи маски або, ліплячи їх, розвивати малу моторику та отримувати позитивні емоції, потроху знімаючи стрес.

Аналізуючи теоретичний матеріал, можна зауважити, що маскотерапія дійсно має такі характерні методики, які дозволяють допомагати дітям, особливо, якщо мова йде про дітей молодшого шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку. Літературні джерела стверджують, що під впливом занять відбуваються істотні зміни в поведінці учнів. Вони стають більш стриманими, згуртованими, уважними, акуратними. Їх діяльність набуває усвідомлений, вмотивований і цілеспрямований характер. До певної міри у дітей розвивається самостійність і наполегливість у досягненні мети.

Висновки. На сьогодні маскотерапія є не досить популярним напрямком стосовно психокорекційної діяльності в Україні. Однак цей метод беззаперечно потребує більшої уваги, оскільки саме в цей час формуються нові умови розвитку українських закладів освіти, що потребують новітніх, ефективних та цікавих напрямків роботи, яким, на нашу думку, є маскотерапія.

Л і т е р а т у р а

1. Рибакowa С. Г. Арт-терапія для дітей з затримкою психічного розвитку: навч. посіб. – Санкт-Петербург : Мова , 2007. – 144 с.
2. Виготський Л. С. Психологія мистецтва. – Ростов на Дону, 1998. – 480 с.
3. Копитін А. И. Керівництво з групової арт-терапії. – Санкт-Петербург, 2003. – 320 с.
4. Кисельова М. В. Арт-терапія в роботі з дітьми : навч. посіб. – Санкт-Петербург : Мова, 2006. – 158 с.
5. Мікаелович Н. Г. Маскотерапія. Методика і техніка. – Москва, 2005. – 298 с.
6. Нікітін В. М. Арт-терапія : навч. посіб. – Москва : Когіто-Центр, 2014. – 336 с.

Ткаченко Анастасія Михайлівна – здобувач вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «Психологія» факультету реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи КВНЗ «Хортицька національна академія».

Панов Микита Сергійович – к. психол. н., доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології КВНЗ «Хортицька національна академія».

ПРОБЛЕМА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. Екологічна криза, яка сьогодні стала реальністю, ставить на порядок денний проблему кардинальних змін у екологічній культурі та у способі життя як окремих особистостей, так і спільнот взагалі. Одним з найважливіших компонентів екологічної політики кожної держави є підготовка спеціалістів, здатних вирішувати екологічні завдання різного масштабу. Особливе місце в системі неперервної екологічної освіти належить вищим навчальним закладам. Цей період досить важливий для формування у студентів ґрунтованих екологічних знань та біосферного світогляду, високої екологічної культури, екологічно доцільної поведінки, природоохоронної діяльності. Соціальні ставлення, сформовані у цьому віці, залишаються орієнтирами і певною мірою визначають думки, почуття і вчинки особистості протягом усього її життя.

Викладення основного матеріалу. Сучасні практико-орієнтовані підходи до екологічної освіти висвітлено в роботах А. Н. Камнева, Д. М. Кавтарадзе, В. О. Скребеця та інших, і включають традиційні (дидактичні) і різноманітні практико-орієнтовані методи. Еколого-освітній процес у даних підходах спрямований на одержання й активне освоєння студентами ключових уявлень, на здійснення доцільної діяльності в процесі безпосередньої взаємодії з природою [1].

Сьогодні в процесі побудови цілісної системи екологічної освіти під час підготовки майбутніх фахівців в галузі гуманітарних наук, для яких природознавство і сучасна екологія зараз відштовхується на периферію їхніх інтересів, необхідно особливу увагу приділяти саме природно-науковій підготовці. Формування екологічної самосвідомості у духовно-ціннісній парадигмі має забезпечити поступово внутрішню трансформацію сучасної цивілізації з метою подолання глобальної кризи. Така трансформація має відбутися лише за умов усвідомлення ідей В. І. Вернадського, що «...людство, суспільні системи, структура наукових знань, сума техніки і технологій знаходяться в єдності з навколишнім середовищем; зміна якого-небудь компонента рано або пізно позначається на стані всієї системи. Екологія забезпечує конкретне розкриття методологічної ідеї єдності людини і природи, бачення і розуміння взаємозв'язку природи і людини у планетарному масштабі» [2, с. 108].

Основний методологічний принцип екологічної педагогіки, на думку провідних дослідників з екопсихології С. Дерябо і В. Ясвін, полягає в чіткій відповідальності педагогічного процесу екологічного виховання психологічному процесу формування екологічної свідомості [3].

Екологічна освіта – це психолого-педагогічний процес впливу на людину, метою якого є формування теоретичного рівня екологічної свідомості, що в систематизованому вигляді відображає різноманітні сторони єдності світу, закономірності діалектичної єдності суспільства та природи, певних знань та практичних навичок раціонального природокористування.

В світовій практиці використовують дві основні взаємодоповнюючі моделі екологічної освіти: перша модель пов'язана із необхідністю введення в зміст освіти на різних рівнях навчальної дисципліни «Екологія», а друга модель – з екологізацією усіх навчальних дисциплін, оскільки екологічні проблеми мають глобальний міждисциплінарний характер.

Як наголошує О. А. Васюта, екологічна освіта – це система цілеспрямованого постійного впливу на свідомість і поведінку об'єкта (населення) з метою формування у нього суспільно значущих розумних потреб і закріплення раціональних форм стійкої поведінки по відношенню до природи відповідно до норм світової екологічної моралі та принципів екологічного світогляду. Екологічна освіта як чільний момент екологічної політики повинна набути тривалого і неперервного характеру, супроводжуючи людину протягом всього періоду її активної діяльності, включаючи дошкільну підготовку, загальну освіту, професійну підготовку спеціалістів [1].

Специфіка екологічної освіти полягає в тому, що вона повинна базуватися на принципі «випереджаючого відображення». В свідомості людини повинна відбуватися постійна оцінка можливих наслідків, як безпосередніх так і майбутніх з позиції не тільки добробуту людини, а й гармонізації відносин у системі «суспільство – природа». Метою екологічної освіти є озброєння людини знаннями в області природничих, технічних та суспільних наук, про особливості взаємодії суспільства та природи, розвинути в ній здатність розуміти і оцінювати конкретні дії та ситуації.

Вищим щаблем є екологічне виховання – психолого-педагогічний процес, метою якого є формування у індивіда не лише наукових знань, а й певних переконань, моральних принципів, що визначають його життєву позицію та поведінку в області охорони оточуючого середовища та раціонального використання природних ресурсів,

екологічної культури окремих громадян та всього суспільства в цілому. В процесі екологічного виховання формується певна система екологічних цінностей, що визначатимуть бережливе ставлення людини до природи, спонукатимуть її до розв'язання проблеми глобальної екологічної кризи. Воно, по-перше, передбачає не тільки передачу знань, але і формування переконань, готовності особистості до конкретних дій, по-друге, включає в себе знання та вміння здійснювати поряд з охороною природи також і раціональне природокористування. Комплексний характер екологічного виховання впливає з специфіки об'єкта відображення екологічної свідомості на рівні як суспільного, так і особистісного її функціонування [4].

Висновки. Таким чином можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку людської цивілізації роль екологічного виховання суттєво підвищується. Воно відіграє роль інтегратора в сучасному виховному процесі, поєднає в єдину функціональну систему всі традиційні види виховання, базується на них і є фактором подолання прогалів у цій сфері людської діяльності. Дієвість екологічного виховання залежить від узгодження всіх його напрямків, елементів та засобів, комплексності, неперервності та охоплення, особливо під час навчання у вищому закладі освіти.

Л і т е р а т у р а

1. Грезе О. В. Дослідження екологічної свідомості студентів гуманітарного і технічного профілів / О. В. Грезе // Актуальні проблеми психології. Зб. наук. праць Інституту психології Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К. : «Міленіум», 2005. – Т.7. – Вип.5. – Ч.1 – С.132-141.
2. Дерябо С. Я. Экологическая педагогика и психология / С. Я. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов-на-Дону : Издательство «Феникс», 1996. – 480 с.
3. Львовичкіна А. М. Основи екологічної психології : навч. посіб. / А. М. Львовичкіна. – К. : МАУП, 2004. – 136 с.
4. Семенюк Н. В. Екологія людини / Н. В. Семенюк. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 171 с.

Туркевич Анастасія Олександрівна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Освітні, педагогічні науки» Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Беспарточна Олена Іванівна – к. пед. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

ЦЕНТР РОЗВИТКУ КАР'ЄРИ УНІВЕРСИТЕТУ – ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПОБУДОВИ ОСОБИСТОЇ КАР'ЄРИ

Постановка проблеми. Назва «Центр розвитку кар'єри» університету говорить сама за себе, а ключовим є слово – КАР'ЄРА. Місія центру - створення сприятливих умов і надання можливостей для професійної самореалізації здобувачів вищої освіти, розуміння і усвідомлення себе в обраній спеціальності та просування в ній.

Мета центру – створення платформи для побудови особистої кар'єри та вивчення конкретних бізнес-проектів, які допоможуть розвинути, впровадити в життя бізнес-ідеї здобувачів вищої освіти, вдосконалити існуючі проекти, (стартапи) та створити нові.

Викладення основного матеріалу. Рішення проблем побудови особистої кар'єри – це обговорення сучасних практик та методів удосконалення, покращення, оновлення професійних та кар'єрних компетенцій здобувачів вищої освіти та випускників університету, які у подальшому стануть підприємцями та будуть розвивати підприємницьку культуру серед молоді регіону.

Одним з напрямів роботи центру розвитку кар'єри СНУ ім. В. Даля - є надання допомоги здобувачам вищої освіти з працевлаштування. Центр налагоджує взаємодію з підприємствами Северодонецька та інших міст Луганської області, проводить зустрічі з роботодавцями, співпрацює зі службами зайнятості, організовує Ярмарок вакансій. Головним механізмом роботи центру – є взаємодія, гармонізація та налагодження відносин між потенційними працедавцями та здобувачами вищої освіти, щодо подальшого створення платформи для побудови особистої кар'єри.

Центр має змогу виявити наявні компетенції у здобувачів вищої освіти університету, відповідно до існуючих потреб потенційних працедавців та розробити стратегію для розвитку їх кар'єрного потенціалу та зміцнити зв'язки між бізнесом і освітою щодо створення креативних проектів у майбутньому.

Реалізація цих кроків йде через накопичення бізнес-ідей, які наповнять бізнес-інкубатор університету. Супровід розроблених студентами бізнес-проектів - це головна мета створення бізнес-інкубатору, де усі бізнес-ідеї будуть зберігатись на електронних носіях, з постійним оновленням та вдосконаленням за допомогою об'єднання креативних молодих людей та підтримки розвитку їх бізнес-проектів.

Зараз замість слова кар'єра часто використовується словосполучення соціальний ліфт. Безумовно, університет виконує роль такого для студентської молоді. Професійні знання, уміння здобувачі вищої освіти набувають під час навчання у вищому навчальному закладі. Багато в чому прагнення до навчання й подальші успіхи обумовлені мотивацією до навчання, яка безпосередньо залежить від розуміння важливості, потрібності обраної спеціальності, інтересу до неї. Але мотивація здобувачів вищої освіти непостійна, і якщо на першому курсі вони мотивовані до навчання максимально, то поступово на старших курсах, її рівень знижується. До третього курсу здобувачі вищої освіти, як правило, не відрізняються високим рівнем мотивації та не намагаються будувати платформу для особистої кар'єри. Це відбувається внаслідок того, що часом вони не самостійно й недостатньо усвідомлено роблять свій професійний вибір, не надаючи значення важливості йому, не розуміють, де вони будуть працювати і ким. Центр розвитку кар'єри допомагає побачити себе у професії, усвідомити правильність свого професійного вибору або відкоригувати його до закінчення університету. Для цього проводить різні екскурсії для здобувачів вищої освіти на підприємства. Для них важливо зрозуміти, де вони можуть працювати, в чому полягатиме їх робота. Для багатьох це стає потужним стимулом для подальшого навчання за фахом.

Формування у молоді підприємницьких навичок, навичок практичної роботи з відбору особистих бізнес-ідей, створення власного підприємства, та розробка стратегій для розвитку їх кар'єрного потенціалу - це прагнення кожного побудувати особисту кар'єру.

Здобувачам вищої освіти, які в процесі навчання усвідомили що помилились у своєму професійному виборі, центр допомагає уточнити профорієнтацію. Для цього на сторінці центру розміщено профорієнтаційний тест, результати якого можна використовувати для пошуку можливостей додаткової освіти, перехресного навчання на інших спеціальностях. Завдання університету - підвищувати мотивацію здобувачів вищої освіти до навчання за фахом, коригувати їх професійний вибір, а в разі потреби й на виході з університету сприяти тому, щоб вони були мотивовані та працювали за фахом.

Висновки. Тому, ведеться супровід розроблених здобувачами вищої освіти бізнес-проектів, інноваційних сервісів з метою подальшої їх реалізації. Такі проекти і сервіси стануть платформою об'єднання креативних молодих людей та підтримкою розвитку їх бізнес-проектів, з метою вирішення проблем молодіжного безробіття. Це надає можливості впровадження нових підприємницьких цінностей і культур, які сприятимуть інноваційній активності, підприємницькій діяльності у молодіжному середовищі, створенню платформи для побудови особистої

кар'єри та забезпеченню економічного зростання регіону й сталого розвитку людського потенціалу.

Література

1. Іванова І. В. Менеджер - професійний керівник: навч. пос. / І. В. Іванова. – К.: Київський нац. торг.- екон. ун-т, 2001 — 107 с.
2. Крушельницька О. В. Управління персоналом: навч. пос. / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – К.: Кондор, 2003. – 296 с.
3. Мурашко М. І. Менеджмент персоналу: навч.- практ. пос. / М. І. Мурашко. – К.: Знання, КОО, 2002. – 311 с.
4. Трошина К. П. Кар'єра і мотивація // Управління персоналом, 1998. – № 12. – 156 с.

Федорова Олена Вікторівна – к. е. н., доц., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Фролова Л. Б.

ВИВЧЕННЯ СПЕЦИФІКИ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ДИТИНИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Згідно з численними вітчизняними і закордонними дослідженням психологічні труднощі, тимчасові емоційні розлади і порушення поведінки зустрічаються досить часто у більшості дітей. Ці явища в значній мірі становлять невід'ємну частину процесу розвитку і самі по собі не повинні викликати занепокоєння. Однак, у частини дітей спостерігаються різноманітні емоційні розлади, що спотворюють процес нормального розвитку та вимагають спеціальної форми їх подолання та профілактики проявів [2; 4]. Одним з найважливіших критеріїв шкільної дезадаптованості є порушення емоційної сфери та відповідні їм форми поведінки, що проявляються в підвищеній збудливості, конфліктності, тривожності, невпевненості тощо. Емоційні порушення є однією з важливих передумов наявності соціально-психологічної дезадаптації в цей віковий період [1; 3].

Викладення основного матеріалу. За допомогою методики «Дослідження стану психічної дезадаптації з позиції системного

підходу» (Л. Ясман) виявили дітей, що мають певні порушення, які вказують вираженість ступеня стану дезадаптації. За результатами дослідження діти були розділені на групи. До категорії адаптованих були віднесені діти, які набрали менше 10 балів за вказаною методикою – 125 осіб. Решта дітей – 129 осіб – були віднесені до категорії дезадаптованих.

Показник стану дезадаптації (S_k) коливався у адаптованих дітей в межах $S_k = 5-6$ балів, у дітей з ЗПР, які навчалися в корекційних класах – $S_k = 25-29$ балів; також виділилася категорія дітей, які навчалися в загальноосвітніх класах, ступінь вираженості стану дезадаптації яких відповідала $S_k = 18-21$ балів. Як свідчить порівняльний аналіз цих даних, достовірні відмінності в характеристиках ступеня вираженості стану дезадаптації спостерігаються у всіх групах ($p < 0,01$). Таким чином, серйозні труднощі виникають не тільки у дітей з інтелектуальною недостатністю, а й у дітей в загальноосвітніх класах.

Як показало дослідження, якщо кількість відмінностей адаптованих хлопчиків і дівчаток не істотні ($p > 0,01$), то кількість дезадаптованих хлопчиків перевищує кількість дезадаптованих дівчаток майже в 2 рази ($p < 0,05$). Ці дані також характерні і для дітей з ЗПР (хлопчиків – 69,3%, дівчаток – 30,7%, $p < 0,05$). Більшою мірою нас цікавили ті новоутворення в молодшому шкільному віці, які перебудовують і зовнішнє, і внутрішнє життя дитини, що допомагають одним пройти кризу молодшого шкільного віку, а іншим – ні. З цією метою ми провели поглиблене дослідження всіх груп дітей з позицій системного підходу за такими чинниками: підсистема сприйняття і переробки інформації; підсистема емоційного реагування; підсистема соціально-психологічних контактів і особистісного реагування; підсистема ендокринно-гуморальної регуляції; підсистема сім'я, школа, садок, суспільство.

Істотні відмінності ($p < 0,01$) виявлено за параметрами «сім'я, школа, садок, суспільство» між адаптованими і дезадаптованими учнями. Якщо даний фактор у адаптованих учнів склав $S_k = 0,4$ бала, то у дезадаптованих порушення були сильнішими і дорівнювали $S_k = 3,6$ бала, у дітей з ЗПР - $S_k = 4,1$.

Порушеннями на рівні емоційного реагування пояснюється висока ступінь конфліктності, агресивності, неадекватних поведінкових реакцій у дезадаптованих школярів.

Тривожність, як відомо, є суб'єктивним показником неблагополуччя особистості. Зазвичай вона підвищена у людей, які страждають важкими нервово-психічними і соматичними захворюваннями. Крім того, тривожність буває підвищена у здорових людей, що переживають наслідки психотравми. Як видно з отриманих даних, стан дітей зі шкільною дезадаптацією, їх емоційно-вольова регуляція не тільки

характеризується нестійкістю, але і має характеристики неугамовної активності і необхідності в особливих переживаннях.

Висновки. Серед причин емоційної напруги в школі слід виділити: негативні індивідуальні особливості вчителя, відсутність емоційного ставлення з однолітками і вчителем, недолік інтересу до навчання, інформаційні перевантаження, недолік часу, підвищені вимоги з боку вчителя і батьків, тиск з метою підвищення шкільної успішності, відсутність чітких вимог з боку вчителів, відсутність постійних вчителів, несподівані і незвичайні ситуації, величезну кількість правил і норм, з якими дитині не приходилося мати справу раніше, підвищений рівень навчальної мотивації. Деадаптованим дітям властиві нерозвиненість рефлексії, відсутність самоприняття, знижене почуття власної гідності, відсутність інтересу до соціальних проблем, низька успішність. Порушення в даній підсистемі не є пріоритетними для першокласників. Проведене дослідження показало, що у адаптованих дітей спочатку були закладені фактори, що дозволяють більш успішно адаптуватися до школи. До них відносяться: родина, здоров'я, і інтелектуальний фактор. Наявність негативних симптомів практично у всіх підсистемах у деадаптованих дітей визначає ті труднощі, які не дозволили даній категорії дітей успішно адаптуватися до школи.

Л і т е р а т у р а

1. Гуржий О. В. Дослідження адаптаційних розладів дітей з порушеннями в емоційній сфері // Актуальні проблеми психол. : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка. К.: Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2011. Т. 7, Вип. 25. – С. 61 – 70.
2. Кравченко К. В. Дослідження ставлення батьків до дитини у сучасних українських сім'ях // Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм», 23-24 січн. 2015 р. / За заг. ред. проф. Н.Є. Завацької. – Северодонецьк: Вид-во Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2015. – С. 88 – 90.
3. Петрунько О. В. Проблеми соціалізації і соціальної адаптації молоді в умовах медіа впливу // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, М.В. Папучі. Т. X, вип. 6. Ч. 2. – К.; Ніжин, 2008. – С. 152 – 156.
4. Помиткін Е. Психологічне забезпечення духовного розвитку дитини: програма роботи з дітьми від 5 до 18 років. – К.: Шкільний світ, 2008. – 128 с.

Фролова Лілія Борисівна – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

ПСИХОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ СУБ'ЄКТИВНОГО ВІДЧУТТЯ ЩАСТЯ У ЖІНОК

Постановка проблеми. Щастя людини, як загально-соціальна цінність, особливо гостро постає для сучасної України у світлі тих суттєвих перетворень, які відбуваються нині. Нові для нашого суспільства проблеми військової агресії, тероризму, інформаційно-психологічного впливу, маніпуляції індивідуальною поведінкою та свідомістю призводять до зміни картини світу, руйнації цілісності буття, відчуття невизначеності. Посилення динаміки життя, соціальні та економічні зміни, зростання кількості і різноманітності складних життєвих ситуацій зумовлюють особливу актуальність питань щастя, здоров'я та суб'єктивного благополуччя.

Викладення основного матеріалу. Синонімами терміну «щастя» є велика радість чи задоволення, благополуччя, благодать, блаженство, задоволеність життям, насолода і удача, та зазначимо, що до 60-х років ХХ століття порушена проблематика перебувала поза увагою наукової психології, її систематичне дослідження у психологічній науці почалося в останні десятиліття, передусім у гуманістичній і позитивній психології. Зокрема, у межах гуманістичної психології варто відзначити уявлення А. Маслоу про самоактуалізацію і вчення про сенс життя В. Франкла [1].

Цікавими є соціологічні дослідження щастя та його складових у роботах вітчизняних учених: сімейного щастя (М. Хрустальова), етнічного та релігійного аспектів щастя різних соціальних суб'єктів (В. Крячко), соціологічні аспекти «українського щастя» (С. Головаха), індекс людського щастя (А. Переверзева), суб'єктивного благополуччя та задоволеності життям (М. Єлейко).

Кожна українська жінка, незважаючи на вік, соціальний чи сімейний статус, матеріальне та економічне становище, мріє бути щасливою, адже щастя за визначенням І. А. Гуляса, – це емоційний стан (емоція), за якого людина відчуває внутрішню задоволеність умовами свого існування, повноту й осмисленість життя і здійснення свого призначення; усвідомлення позитивності контексту власного існування [2]. Жінку, як об'єкт суспільного життя XVI–XVII століть вивчали історики XIX століття досить поверхово, через призму чоловічої звиятиги і козацького аскетизму. В Україні XVI–XVII століть суспільне становище жінок, на відміну від Західної Європи, залежало не від суспільного статусу чоловіка, а від власного майнового становища.

Високий вплив на задоволеність своїм життям у чоловіків та жінок має зміст праці: більшого значення для чоловіків має робота, економічне задоволення та задоволення собою, тоді як для жінок цю сферу складають діти, стан здоров'я членів сім'ї, самокритичність тощо [4].

Щастя виступає важливою складовою життєвого шляху кожної жінки, тому слід зазначити, що щастя залежить не тільки від умов її життя, але й від відношення до цих умов, до оточуючого світу, до власного образу загальної структури і картини світу. Від цього образу залежить сприйняття людиною власного життєвого шляху. Оцінювання власного життя у площині щаслива-нещаслива визначається усвідомленим виконанням особистістю своєї життєвої програми, реалізація якої сприймається нею як життєвий успіх. Успіх – досягнута мета, що має сенс для особистості, щастя – задоволення від власне процесу в реалізації успіху, так кожний наступний життєвий успіх є поштовхом, що трансформує особистість і впливає на її цінності, життєві цілі та способи їх досягнення. Розглядаючи проблему щастя, науковці звертають свою увагу й на відмінності в уявленнях про щастя за гендерною ознакою. Так, на думку В. Татаркевича, більшість чоловіків взагалі не цікавиться щастям, а жінки – навпаки намагаються пізнати його у своєму житті. Автор пов'язує це з прагненням чоловіків до марносластва, потребою у підтвердженні власної переваги. Щастя для них заслуговує на увагу тільки після пізнання нещастя, а жінкам, дійсно, необхідне відчуття щастя, навіть найкоротше й швидкоплинне. А. Джидар'ян, схиляючись до ціннісного підходу у розумінні щастя виявила низку відмінностей, так за її дослідженнями, у структурі щастя жінок більша роль відводиться таким цінностям, як любов, родина та радість життя; у чоловіків – везінню, долі, гостроті боротьби, наявності певних життєвих цілей та активних дій, направлених на реалізацію поставлених завдань. Такі параметри як матеріальний статок та усвідомлення повноцінності власного існування, зайняли нейтральну позицію, як у жіночих, так і чоловічих уявленнях про щастя [3].

Проаналізувавши різні підходи до розуміння щастя та його критеріїв, можна зазначити, для жінки його головними показниками виступають: 1) гармонійний стан особистості, який передбачає узгодженість із собою та оточуючими людьми («бути у гармонії з власним тілом», «фізична і моральна врівноваженість», «кришталево чисті думки», «відчуття внутрішнього задоволення, спокою, стан внутрішньої рівноваги», «коли на душі весело й безтурботно»); 2) успішні взаємостосунки у родині, з друзями, коханими та оточуючими людьми («поруч люблячі люди», «повага оточуючих», «є можливість радувати рідних і близьких», «взаєморозуміння з близькими людьми»,

«безтурботне проведення часу з друзями», «надійні друзі поруч», «успіх у різноманітних стосунках», «любляча родина»); 3) здоров'я («здоров'я родичів», «здоров'я рідних і близьких», «відсутність серйозних проблем зі здоров'ям» тощо); 4) саме життя та наявність у ньому сенсу («почуття повноти життя», «безтурботне життя», «благополуччя в тому, що вважаєш важливим у житті», «стабільність життя», «отримання задоволення від життя», «гармонія в житті» та «просто жити»); 5) матеріальний статок («фінансове забезпечення», «гроші», «матеріальне благополуччя», «бути забезпеченим», «матеріальна рівновага», «високий рівень доходу», «матеріальний прибуток» тощо); 6) позитивне сприйняття дійсності («коли все сприймаєш і робиш позитивно», «здатність радіти тому, що маєш, не засмучуватися від того, що чогось немає», «коли не хочеться переставати посміхатися»); 7) самореалізація («займатися улюбленою справою», «є можливість самореалізації», «коли виходить те, чого раніше ніколи не робив», «абсолютна свобода дій і думок», «є бажання, сили й можливості рухатися вперед», «праця за покликанням», «почуття впевненості у собі» тощо); 8) благополуччя («коли все добре, все виходить», «коли все йде так, як ти придумав», «відсутність проблем», «успіх у всьому, щоб я не робив» тощо) [5].

Висновки. Отже, можна по різному розглядати дефініцію «щастя», включаючи в його розуміння як зовнішні критерії життєвої успішності (матеріальний добробут, ефективні міжособистісні стосунки та ін.), так і внутрішні (внутрішня гармонія, психологічне здоров'я тощо), але з переважанням останніх. Моральне життя приносить задоволення, порядок, душевний спокій, надає життю впорядкованості, тільки прагнення до духовного задоволення, відмова від погоні за втіхами, розвиток позитивних якостей дозволяють індивіду жити повноцінно, викликаючи внутрішні зміни.

Література

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – [2-е изд.] – СПб. : Питер, 2003. – 271 с.
2. Гуляс І. А. Феномен щастя: аксіопсихологічні аспекти / І. А. Гуляс // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. – 2010. – Т. XII, Ч. 4. – С. 103–109.
3. Джидарьян И. А. Психология счастья и оптимизма / И. А. Джидарьян. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН»; [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.klex.ru/elu>
4. Позднякова Е. П. Понятие феномена «психологическое благополучие» в современной психологии личности / Е. П. Позднякова // Психологический журнал. – 2007. – № 3. – С. 87–102.

5. Титаренко Т. М. Індикатори психологічного здоров'я особистості / Т. М. Титаренко // Психологічні науки: проблеми і здобутки: зб. наук. статей. – 2016. – Вип. 9. – С. 196–215.

Хруцька Яна Сергіївна – здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності «Психологія» Кременчуцького національного університету імені М. Остроградського.

Літвінова Ольга Володимирівна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені М. Остроградського.

Черних Л. А.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ З ФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ

Постановка проблеми. Особлива роль у соціальному становленні дитини відводиться засвоєнню культури соціальних почуттів і культури соціальної організації. Велика увага приділяється засвоєнню дитиною мовлення, оскільки разом з мовою дитина засвоює цілу систему ідей, розуміння світу і людини в ньому, а отже, набуває соціальний досвід. Все це сприяє інтеграції дитини з мовленнєвими порушеннями у суспільство.

Спілкування відіграє велику роль у соціальному розвитку в старшому дошкільному віці, який спрямований на: виховання у дитини культури пізнання дорослих і дітей; розвиток соціальних емоцій і мотивів, що сприяють налагодженню міжособистісних стосунків; виховання етично цінних способів спілкування; розвиток самопізнання; виховання у дитини поваги до себе; розвиток мовлення і мовленнєвого спілкування (сприяти налагодженню діалогічного спілкування дітей у спільних іграх і заняттях, диференційовано користуватися різноманітними засобами спілкування з урахуванням конкретної ситуації, підтримувати інтерес до розмови, удосконалювати образність мови, сприяти освоєнню важких випадків словозміни, структури використовуваних пропозицій, розвивати фонематичні сприйняття, вимовну та інтонаційну сторону промови).

Не менш важливою умовою для формування зв'язного мовлення дошкільника є оволодіння мовою як засобом спілкування. За даними Д.Б. Ельконіна, спілкування в дошкільному віці носить безпосередній характер [3].

Розмовна мова містить в собі достатньо можливостей для формування зв'язного мовлення, які складаються з окремих, не пов'язаних один з одним пропозицій, а представляє собою зв'язне висловлювання, розповідь, повідомлення тощо. У старшому дошкільному віці в дитини виникає потреба пояснити однолітку зміст майбутньої гри, пристрій іграшки та багато іншого. У ході розвитку мовлення відбувається зменшення ситуативних моментів в мові і перехід до розуміння на основі власне мовних засобів. Таким чином, починає розвиватись пояснювальна мова.

Викладення основного матеріалу. У дошкільному віці інтенсивно розвивається мова, як функція і засіб мислення і як специфічно родова якість людини.

Мова багатьма дослідниками розглядається як мотиваційна цілеспрямована діяльність, опосередкована знаками мови, головною функцією якої є комунікативна функція – її призначення-бути засобом спілкування.

Розвиток зв'язного мовлення відбувається поступово, разом з розвитком мислення і пов'язаний з ускладненням дитячої діяльності і формами спілкування з оточуючими людьми.

У підготовчому періоді розвитку мови, на першому році життя, у процесі безпосереднього емоційного спілкування з дорослим, закладаються основи майбутнього зв'язного мовлення.

В емоційному спілкуванні дорослий і дитина висловлюють різноманітні почуття (задоволення або незадоволення), а не думки. Поступово стосунки дорослого і дитини збагачуються, розширюється коло предметів, з якими він стикається, а слова, які раніше висловлювали емоції, починають ставати для дитини позначеннями предметів і дій. Дитина оволодіває своїм голосовим апаратом, набуває уміння розуміти мова оточуючих. Розуміння мови має величезне значення у всьому подальшому розвитку дитини, є початковим етапом в розвитку функції спілкування.

Таким чином, поряд з монологічною промовою розвивається і діалогічне мовлення. Надалі обидві ці форми співіснують і використовуються в залежності від умов спілкування і допомагають дитині в соціальній адаптації.

У старшому дошкільному віці діти здатні активно брати участь у бесіді, досить повно і точно відповідати на питання, доповнювати та

виправляти відповіді інших, подавати доречні репліки, формувати питання. Характер діалогу дітей залежить від складності завдань, що вирішуються в спільній діяльності.

У формуванні діалогічного мовлення старших дошкільників виразно виступає зв'язок мовного і розумового розвитку дітей, розвитку їх мислення, сприйняття, спостережливості. Щоб говорити про щонебудь, потрібно ясно уявляти собі об'єкт обговорення (предмет, події), вміння аналізувати, відбирати основні (для даної ситуації спілкування) властивості та якості, встановлювати причинно-наслідкові, часові й інші відносини між предметами і явищами.

Таким чином, діалогічна мова – це одна з основних форм зв'язного мовлення, яка використовується для організації мовного спілкування. Діалогічна мова – не просто послідовність пов'язаних один з одним реплік, запитань і висловлювань, побудованих у відповідності з ситуацією спілкування, які виражені вигуками, неповними реченнями або поширеними реченнями, а мова, яка вбирає в себе всі досягнення дитини в оволодінні рідною мовою.

На ефективність соціальної адаптації впливає і спілкування дитини з вихователем. Я.Л. Коломінський, О.А. Панько в ході дослідження виділяють такі типи стосунків: стійко-позитивні, нестійко-позитивні, пасивно-позитивні, пасивно-негативні.

Найбільш сприятливим є стійко-позитивний тип спілкування, який сприяє емоційному благополуччю дітей, впевненості у своїх можливостях, розвитку здібностей і т. д. [2].

Формування соціально адаптованої особистості вимагає врахування вікових, психолого-педагогічних особливостей дітей, здійснення індивідуального підходу та створення розвивального середовища, що відповідає потребам дитини; насичення освітнього процесу різними видами діяльності, моделюючими способи поведінки та засоби мови дитини в різних ситуаціях.

Висновки. Успіх соціальної адаптації багато в чому визначається взаємовідносинами між дітьми у групі дошкільного навчального закладу, на що вказують дослідження, проведені Я.Л. Коломінським, Т.А. Рєпіною. Якщо соціально-психологічні умови колективу відповідають спрямованості особистості дитини, то сприятлива атмосфера дружби, турботи один про одного сприятиме швидкій адаптації дитини, але, якщо норми групової моралі не відповідають компонентам соціально-психологічної структури особистості, то виникає стан психологічного дискомфорту. Через комунікативні контакти з однолітками і правильно сформовану мову у дитини формуються вміння сприймати та адекватно

оцінювати себе та інших, що є необхідною умовою адаптації особистості в групі, в суспільстві в цілому.

Л і т е р а т у р а

1. Выготский Л.С. Проблема развития / Л.С. Выготский // Собр. соч. в 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4. – 432 с.
2. Коломинский Я. Л. Психология детского коллектива / Я.Л. Коломинский. – Минск: Знание, 1984. – 239 с.
3. Эльконин Д. Б. Детская психология: развитие от рождения до 7 лет / Д. Б. Эльконин. – М. : Академия, 2007. – 384 с.

Черних Лариса Анатоліївна – к. психол. н., психолог-консультант, Центр психологічного консультування, м. Северодонецьк.

Шаповалов А. А., Сербін Ю. В.

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Постановка проблеми. ХХІ століття науковці вважають століттям глобальних змін, століттям інформації, технологій та комунікації. Таке визначення пов'язане з необхідністю постійного пошуку світовим суспільством засобів підвищення ефективності будь яких сторін людської діяльності і, перш за все, за рахунок психологічних засобів оптимізації суспільної діяльності. Сучасні уяви про успішного фахівця, організацію та її колектив (команду) ґрунтуються на принципах гуманістичного менеджменту, де і керівникові і рядовому члену колективу притаманна професійна культура, яка визначається перш за все культурою спілкування. Будь-яка спільна діяльність, і в першу чергу трудова, не може здійснюватися успішно, якщо між тими, хто її виконує, не будуть налагоджені відповідні контакти і взаєморозуміння, особливості поведінки людей у процесі спілкування, як окремих індивідів, так і великих груп, сприяє розвитку специфічно соціальної потреби в інформації про свовані від поверхневого погляду мотивах і спонуканнях людського поведінки, про стан взаємин між людьми в тій чи іншій сфері соціальної практики на сьогодні і на найближче майбутнє. Ефективність діяльності організації значною мірою залежить від успішності ділового спілкування менеджерів та персоналу, від

особливості спілкування персоналу з клієнтами та партнерами організації. Ефективне спілкування сприяє досягненню взаєморозуміння між людьми, які працюють пліч-о-пліч, створення особистісного комунікативного комфорту для кожного працівника й організації загалом. Однак, невміння людей спілкуватися призводить до виникнення комунікативних бар'єрів, що, поряд з іншими чинниками (обмеженість людських та фінансових ресурсів, взаємозалежність виконавців в процесі виконання виробничих завдань, різноманітність уявлень про цілі і цінності, розбіг рівнів інтелектуального та освітнього рівнів тощо) призводить до конфліктів в організації. Тобто від комунікативних можливостей тих, хто працює у колективі залежить не тільки його соціально-психологічна атмосфера, а й фінансово-економічна сфера, її стабільність, імідж тощо.

Викладення основного матеріалу. Життєвий досвід доводить, що контакти виникають швидше і виявляються дужче в людей, риси характеру яких взаємодоповнюються: це поєднання запального і імпульсивного із спокійним, помірним; теоретичного з практичним тощо. Проте це не означає, що сумісними є тільки люди з протилежними рисами характеру. Сумісність можлива і за умови збігу рис характеру або інших якостей людини, але ймовірність порушення спільності за цих обставин зростає. Психологічна сумісність передбачає спільність поглядів, переконань, соціальних установок, цінностей, відносин. Це духовно об'єднує людей. Психологічна сумісність, яка виникає за наявності цих якостей, – це вищий інтегральний рівень сумісності людей, що характеризується глибинними, змістовними аспектами взаємодії і зумовлює ефективність їх діяльності. Відсутність сумісності в групі людей, що виконують громадську або значущу для особистості діяльність, за певних обставин може стати передумовою конфлікту, а конфлікти є важливою складовою функціонування всіх соціальних систем [1; 2].

Конфлікт є важливою формою взаємодії людей, засобом вирішення тих чи інших ділових проблем та самоствердження особистості в колективі. Поява конфліктів і їх подальший аналіз дає змогу глибше вникнути у тонкощі ділових стосунків, таємниці порозуміння між менеджерами і працівниками, виробити оптимальну стратегію взаємодії, надати обом спірним сторонам шанс уникнути серйозної сутички. Організаційні конфлікти не завжди виникають внаслідок дії суб'єктивних чинників, однак і розгортання та розв'язання залежить від безпосередніх учасників конфлікту, від сприйняття та оцінки ситуації, себе та опонентів у ситуації, їх розуміння і ставлення одне до одного, розуміння мотивів, цінностей та стратегій конфліктної поведінки [3; 5].

Подолання або запобігання внутрішньоособистісним, міжособистісним, внутрішньогруповим та міжгруповим конфліктам можливе, якщо керівник уміє ефективно впливати на хід конфліктів.

В організаціях конфлікти можуть виникати з будь-якого приводу, але все ж таки переважне значення мають конфлікти, викликані наявністю суперечливих виробничих та особистих інтересів у співробітників. Існує кілька класифікацій конфліктів в організаціях. Найбільш продуктивною є класифікація за безпосередніми причинами:

Інформаційні причини:

- відсутність або брак інформації;
- хибна інформація;
- різниця в розумінні важливості інформації;
- різниця в інтерпретації (тлумаченні) інформації;
- різниця в порядку та способах оцінки інформації.

Організаційно-структурні конфлікти:

- негативні поведінка та ставлення, що стали повсякденними;
- відсутність рівності в керівництві, володінні та розповсюдженні ресурсів;
- нерівність у питаннях влади та авторитету;
- існування фізичних, географічних та інших чинників навколишнього середовища, які гальмують співробітництво та взаємостосунки;
- “цейтнот”, відсутність необхідного часу [4].

Міжособистісні та внутрігрупові конфлікти супроводжуються такими негативними виявами: порушають систему комунікацій та взаємостосунків між людьми; заважають досягненню цілей організації; послаблюють групову єдність; ставлять під загрозу інтереси конкретних учасників конфлікту; підривають їх авторитет і позбавляють підтримки оточення; призводять до безрезультативного витрачання енергії і ресурсів; спричиняють появу нових конфліктів; сприяють виникненню ворожості, насилля і жорстокості; акцентують увагу на необхідності досягнення “перемоги” у конфлікті, а не на розв’язанні проблеми; знижують ефективність виконання завдань і планів; підвищують плинність кадрів; викликають почуття незадоволення і негативний емоційний стан в учасників конфлікту тощо [1].

Висновки. Комунікативні бар’єри в спілкуванні спричиняють утруднення в сумісній діяльності, призводять до конфліктів та унеможливають її. Тобто від спілкування в організації, рівня комунікативної компетенції працівників залежить, її клімат, ефективність роботи. Спілкування особистості як суб’єкта з іншою людиною визначається як міжособистісний рівень комунікативної

діяльності, а спілкування з групою (колективом) – як особистісно-груповий, спілкування з масою – особистісно-масовий. В поєднанні цих рівнів і розглядається комунікативна діяльність особистості. Психологічне забезпечення управління конфліктами в організаціях є одним із найважливіших напрямків діяльності психологів. А у зв'язку з тим, що досить часто конфлікти спричиняються комунікативними бар'єрами, то й робота по їх подоланню є однією з провідних у роботі керівників, психологів та кожного з членів організації.

Л і т е р а т у р а

1. Гришина Н.В. Психология конфликта / Гришина Н.В. – СПб. : Питер, 2001. – 464 с.
2. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Жуков Ю. М. – М. : изд-во МГУ, 1990. – 104 с.
3. Кабардов М. К. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетентностей / М. К. Кабардов, Е. В. Арушевская // Вопросы психологии. – 1995. – №5. – С. 51 – 60.
4. Панфилова А. П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности / Панфилова А. П. – СПб. : Питер, 1999. – 765 с.
5. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Сидоренко Е. В. – СПб. : Речь, 2003. – 208 с.

Шаповалов Андрій Анатолійович – менеджер філії ПАТ НСТУ Регіональна дирекція «УА: Донбас», аспірант спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Сербін Юрій Вікторович – к. психол. н., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Шеирка В. М.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ СХОДУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Останні події на Сході України призвели до поширення розриву міжнаціональних, міжособистісних, міжконфесійних стосунків; загострилися наявні конфлікти між різними соціальними групами, впав рівень довіри й толерантності в суспільстві, зокрема, серед студентської молоді. З огляду на це перед закладами вищої освіти

постає проблема пошуку адекватних шляхів до поновлення взаєморозуміння між культурами та стимулюванні стратегій співжиття. Тому толерантність набуває дедалі більшого визнання в сучасному світі.

Проблема формування толерантності є міждисциплінарною, досліджується науковцями різних предметних галузей (філософія, соціологія, психологія, педагогіка тощо). Толерантність є універсальною умовою існування людини, успішного діалогу, гарантією продуктивної діяльності та взаємозв'язку людей у межах однієї культури й у просторі міжкультурних відносин. Розглянувши численні погляди на поняття «толерантність», можна зробити висновок, що, щоб запобігти конфліктам у суспільстві потрібно в суспільних відносинах на перше місце поставити впровадження толерантності, що призводить до єдності в різноманітті пошуку компромісів, поважного ставлення до інших, особистої відповідальності.

Викладення основного матеріалу. Процес формування толерантності, як ціннісної категорії, полягає в орієнтації тих, хто навчається на цінність толерантності, її прийнятті та закріпленні в діяльності. Таким чином, можна конкретизувати цей процес як - вироблення толерантної свідомості, установку на толерантне ставлення і закріплення толерантності в діяльності. Перший етап вимагає ознайомлення зі змістом, необхідним для отримання уявлення про сутність і роль толерантності у взаємодії, другий - емоційного впливу на суб'єкт, а третій - роботи в рамках спеціальних інтерактивних освітніх технологій, що забезпечують залучення суб'єкта в діяльність, регульовану прийнятими цінностями.

Такими технологіями є інтерактивні педагогічні технології (тренінги, ділові ігри, дискусії, розв'язання проблемних ситуацій, віртуальні подорожі та ін.). Загальним в цих формах роботи є створення ситуацій, діяльність в рамках яких вимагає не тільки толерантної свідомості, а й толерантної поведінки.

Одним з найефективніших методів формування толерантності є тренінг. Варто відмітити, що при підготовці й проведенні такого заняття необхідно дотримуватись наступних умов:

- зміст тренінгових занять присвячено проблемі толерантності;
- використання педагогічних методів, що викликають рефлексію підлітків;
- реалізація таких принципів групової роботи: добровільність, конфіденційність, забезпечення психологічної безпеки учасників групи.

Ось декілька варіантів загальнодоступних тренінгів: Тренінг «Толерантність» – <https://sites.google.com/site/malavyska/trening-tolerantnist>; Тренінг розвитку толерантності у підлітків – http://mmk.at.ua/nova/psihologi/treningi_po_tolerantnosti.pdf; Тренінгове заняття для підлітків «Толерантність – крок до гуманності» – <https://naurok.com.ua/treningove-zanyattya-dlya-pidlitkiv-tolerantnist-krok-do-gumannosti-6191.html>; Тренінг «Толерантність – складова сучасної особистості» – <https://super.urok-ua.com/trening-tolerantnist-skladova-suchasnoyi-osobistosti/>; Психологічний тренінг «Толерантність у сучасному житті» – <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/psikhologichni-trening-tolerantnist-u-suchasnomu-.html>.

В останні роки ефективним засобом формування толерантності стали віртуальні екскурсії. Віртуальна екскурсія це організований підбір фото та відео зображень з музеїв і місць, які зберігають пам'ять про життя і творчість художників, письменників, поетів, драматургів; про періоди розвитку культури світу тощо.

Так, у навчальному посібнику Т. Б. Жулій, І. І. Постнікової, В. М. Швири «Наші символи культури. Володимир Даль – Козак Луганський» [4] представлені сценарії віртуальних екскурсій, які дають можливість учням побувати в столиці нашої батьківщини; побродити по берегу Дніпра і українському степу; познайомитися з символікою рушників і вишиванок; дізнатися про національні українські музичні інструменти; відвідати Літературний музей Володимира Івановича Даля, Краєзнавчий музей і Музей історії та культури в Луганську; познайомитися з творчістю Бориса Дмитровича Грінченка в період його життя на Луганщині, пройшовши по меморіальному музею в селі Михайлівка та ін.

Особливо актуальні такого роду екскурсії для учнівської молоді зі Сходу України, багато з яких змушені були покинути свої будинки і потребують особливої уваги і підходу. Вони дають їм можливість, хоча б віртуально, побувати в рідному місті, пройти знайомими вулицями, в той же час, дізнатися багато нового про свій рідний край і пишатися своїми співвітчизниками.

Висновки. Дієвими при формуванні толерантності у студентської молоді будуть перегляди художніх та документальних фільмів, присвячених цій проблемі. А саме: «Брати. Остання сповідь», «Дівчина з Данії», «Мене звали Хан», «Молитви за Боббі», «Оранж Лав», «В очікуванні вторгнення», «Іспит на людяність», «Простір толерантності. Батьківщина в серці», «Простір толерантності. Коріння, кров і душа», «Простір толерантності. Візьму твій біль собі», «Толерантність починається з мене», «Форпост» та інші.

Таким чином, формування толерантності студентської молоді Сходу України є умовою й фактором гармонійного розвитку особистості; сприяє зміцненню міжнаціональних, міжособистісних, міжконфесійних стосунків тощо.

Л і т е р а т у р а

1. Білоус Т.М. Виховання толерантності в студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання”/ Т.М. Білоус. – К, 2009. – 22 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с.
3. Довгополова Я. В. Формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. / Довгополова Яна Володимирівна. – Харків, 2007. – 206 с.
4. Наші символи культури. Володимир даль – Козак Луганський : навчальний посібник / Т. Б. Жулій, І. І. Постнікова, В. М. Швирка. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 124 с.

Швирка Вікторія Миколаївна – к. пед. н., доц., завідувач кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Шехавцов М. О.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТСТВА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Гібридні війни стають найпоширенішим засобом досягнення цілей у внутрішній та зовнішній політиці. Бурхливі події, які відбуваються на Сході України, є наслідком прояву такої війни: потік інформації стає все менш і менш керованим, а управління збройними та не збройними конфліктами перемістилося з поля бою в інформаційний простір. На наш погляд, вивчення структурних компонентів війни, яку породило інформаційне суспільство, її проявів та тактики ведення, надасть можливість об’єктивно оцінити сучасні реалії,

не піддатись впливу шкідливих технологій, що активно застосовуються серед населення нашої держави.

Актуальність формування інформаційної грамотності пов'язана з розширенням впливу на молодь засобів масової комунікації. Відтак це зумовлює необхідність застосування особистісно орієнтованого підходу до розвитку критичного мислення студентів, становлення захисного механізму до значного впливу засобів масової комунікації, які, з одного боку, спричиняють відчутне зростання інтелектуального і культурного потенціалу особистості, а з іншого – можуть руйнівно впливати.

Викладення основного матеріалу. Зміст терміна «інформаційна грамотність» семантично зближається із поняттям «інформаційна культура». Поняття «інформаційна грамотність» сформувалось у 90-ті роки в результаті двобічного підходу до вивчення інформаційної культури. З одного боку, вважалося, що інформаційна грамотність – це позиція бібліотековедення та науково-інформаційної діяльності, з іншого, – володіння комп'ютерними технологіями.

Інші науковці вважають, що провідним критерієм інформаційної культури виступає наявність інформаційної компетентності фахівця і визначають, що інформаційна культура – це система інтеграційних взаємодій між розвитком інформаційної грамотності відповідно до сучасних досягнень науки і техніки, розвитком інформаційного досвіду, де головним критерієм виступає на базі одержаної інформації потенціал продукування нової науково корисної інформації, що становить певний рівень інформаційної компетентності спеціаліста [1].

Необхідність вдосконалення системи захисту інформаційно-культурного простору нашої держави, а особливо її культурно-ціннісної складової обумовлена тим, що методи «гібридної війни», перш за все, спрямовані на світоглядні орієнтири особистості, її світосприйняття. Так, для пошуку каналів впливу на суспільну свідомість агресор використовує набір «сюжетних ліній», які розраховані на різні соціальні групи, етнонаціональні й релігійні спільноти тощо. Критеріями нової інформаційної культури є вміння людини адекватно формулювати свою потребу в інформації, знаходити її, переробляти, відбирати, оцінювати і створювати якісно нову [3].

На думку С. Процької, пріоритетним завданням є формування інформаційної культури майбутнього вчителя як основної складової його загальної культури [2]. Проблема формування інформаційної культури студентської молоді набуває в умовах швидко розповсюджується інформатизації суспільства. З огляду на це, для формування інформаційної культури студентської молоді мають бути створені певні

психолого-педагогічні умови, що забезпечуватимуть захист студентської молоді від агресії в умовах інформаційно-гібридної війни.

Психолого-педагогічними умовами формування інформаційної культури вважають такі: цілісність, неперервність і системність розвитку інформаційної грамотності студента; побудова змісту і структури навчально-виховного процесу відповідно до завдань і основних компонентів інформаційної культури; організація у ВНЗ інформаційного середовища, що стимулює до творчої інформаційної діяльності; формування позитивної мотивації студентів до інформаційної діяльності; залучення студентів до інтенсивної інформаційної діяльності, створення професійно значущих інформаційних продуктів у процесі вивчення різних дисциплін [2].

Висновки. Теоретичне дослідження психолого-педагогічної проблеми формування інформаційної грамотності студентства в умовах гібридної війни на Сході України показало, що розвиток інформаційної грамотності в Україні під час «гібридної війни» передбачає формування у студентства інтелектуально-світоглядної готовності до відстоювання національних цінностей, захисту української національної ідеї. Головним стратегічним національним ресурсом стає інформаційний простір, тобто інформація, мережева інфраструктура та інформаційні технології.

Інформаційна грамотність є складовою більш ширшого поняття, а саме «інформаційна культура», яке передбачає використання певних психолого-педагогічних механізмів формування якісного й адекватного сприйняття студентською молоддю будь-якої інформації, вміння адекватно формулювати власну потребу в інформації, знаходити її, переробляти, відбирати, оцінювати і створювати якісно нову інформацію адекватну подіям, що відбуваються в суспільстві.

Література

4. Доля А. В. Роль інформаційної культури в процесі професійної підготовки вчителів початкових класів / А. В. Доля // Особливості підготовки сучасного фахівця, 2012. – С. 67-74.
5. Процька С. М. Формування інформаційної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів / С. М. Процька – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2335/1/S_Procka_konf_GI.pdf
6. Хоть І. Проблеми формування інформаційної культури українського суспільства / І. Хоть // Наук. Вісник Ужгородського ун-ту. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія, 2010. Вип. 14. – С. 250-253.

Шехавцов Михайло Олексійович – аспірант кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

ПРОБЛЕМА УНИКНЕННЯ ЕВФІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. В останні десятиліття процес утворення евфемізмів відбувається з особливою інтенсивністю. Це пояснюється тим, що у сучасному світі одним з найбільш важливих факторів, який сприяє утворенню та закріпленню евфемізмів, є їх здатність бути потужним засобом формування нових суспільних стандартів.

Світ перейшов у постіндустріальну епоху розвитку нової техніки та економіки. Зростає роль віртуальності, з'являється можливість обробляти великі і динамічні масиви інформації, виникають нові соціальні технології керування натовпом, індивідуальною поведінкою та бізнесом. Тема гібридної війни, її факт і можливості, підіймає цілу низку питань, відповіді на які допомагають зрозуміти, чому ведеться така війна.

Інформація засобів масової комунікації найбільш масова і доступна, тому здатна маніпулювати суспільною думкою й створювати так звану «інформаційну картину світу», що не завжди відповідає реальній дійсності. У контексті забезпечення інформаційної безпеки суспільства мас-медіа відіграють неоднозначну роль: залежно від смислового наповнення повідомлення інформація в них може сприяти захисту національних інтересів та національного інформаційного простір.

Викладення основного матеріалу. В контексті інформаційно-гібридної війни відбувається вплив засобів масової інформації на думку суспільства, тому головне завданням науковців є розкрити й застерегти населення про комунікативні засоби завуальованого впливу на масову думку суспільства. На наш погляд таким засобом інформаційно-психологічного впливу на населення є вуалізація змісту висловлювань завдяки використанню евфемізмів.

Зауважимо, що існує велика кількість трактувань поняття «евфемізм». Так, наприклад, у словнику лінгвістичних термінів евфемізм визначається, як «троп, який використовується в непрямому, прикритому, ввічливому, пом'якшувальному позначенні будь-якого предмету або явища...» [1]. У словнику лінгвістичних термінів Д. Ганича евфемізм – це «слова і вирази, які вживаються з метою уникнення слів з грубим чи непристойним змістом або з неприємним у певних умовах забарвленням...» [2].

Якщо говорити про гібридну війну на Сході України, то держава-агресор залучає недержавних виконавців – «ввічливих чоловічків», «добровольців», які, по суті, є найманцями; достатньо вбивати своїх вояків і забезпечувати при цьому потрібний інформаційний супровід; держава-агресор приписує жертві те, що чинить сама; основним об'єктом впливу є не ворог, а населення, що «визволяється»; ставка робиться на використання цивільного населення для нагнітання масової істерії та як «живих щитів» для прикриття озброєних бойовиків; головним методом є спонукання громадян до зради власної держави та підтримки агресора; задіюються всі засоби для формування бажаної для загарбника картини подій у сприйнятті міжнародної громадськості [3].

В публіцистиці зазвичай не використовують слово «bomb», найчастіше воно замінюється на такий евфемізм як «device». Наприклад, *«Philip Hammond said that on the basis of available information, it was «more likely than not» that the cause of last week's crash was an explosive device smuggled on board the Russian plane».*

*«Within three minutes around 8.50am, Tanweer detonates his bomb at Aldgate, Khan sets his **device** off at Edgware Road and Lindsay blows himself up between King's Cross and Russell Square. Hussain detonates his **device** on the number 30 bus at Tavistock Square nearly an hour later».*

Висновки. Інформаційно-гібридна війна передбачає широкий спектр ворожих дій, головними з яких є політичні, інформаційно-психологічні та економічні впливи, що дозволяють завдати противнику відчутний територіальний, політичний і економічний збиток, дезорганізувати систему управління, деморалізувати суспільство. Специфіка гібридної війни полягає в тому, що невійськові впливи переважають над військовими, які можуть бути навіть відсутні. Головною зброєю є навмисне викривлення реальної інформації для маніпуляції всіх членів суспільства.

Отже, ми дійшли висновків про те, що поруч з позитивною функцією лінгвістичного феномену «евфемізація», нами було виявлено існування протилежної негативної функції, що передбачає маніпуляцію масовою свідомістю громадян будь-якої країни і полягає у використанні евфемізмів з метою певного впливу на свідомість й формування певного викривленого світогляду.

Л і т е р а т у р а

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – 3-е изд., стереотип. – М. : КомКнига, 2005. – 571 с.
2. Ганич І. Д. Словник лінгвістичних термінів / І. Д. Ганич, І. С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985. – 360 с.

3. Пампуха І. В. Сучасні технології гібридних війн / І. В. Пампуха, Ю. А. Пампуха // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів "Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка" / за заг. редакцією В.В. Балабіна. – К. : ВІКНУ, 2015. – С. 262-263.

Шехавцова Світлана Олександрівна – д. пед. н., декан факультету іноземних мов, професор кафедри романо-германської філології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Ярема А. В., Алмаші С. І.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Постановка проблеми. Проблема соціальної адаптації стала предметом наукового дослідження перш за все, внаслідок об'єктивних потреб суспільства. Адаптація особистості є необхідним процесом перетворення індивіда як повноправного, активного члена соціальної групи. У своєму дослідженні ми розглядаємо адаптацію в контексті соціалізації особистості, процесу, який дозволяє людині придбати новий статус студента майбутнього фахівця. Від того, як довго за часом і по різних причинах відбувається процес адаптації, залежать поточні і майбутні успіхи студентів, процес їх професійного становлення.

Аналіз наукової літератури вказує на те, що питання адаптації студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі займає одне з провідних місць у дослідженнях щодо проблем формування особистості майбутнього фахівця. Дослідження за цією проблематикою здебільшого були пов'язані: з загальними проблемами соціальної адаптації особистості як специфічної форми соціальної активності (Б. Ананьєв, Г. Балл, Л. Виготський, Ю. Ган та ін.), як інструменту пристосування до середовища, захисний механізм чи спосіб її самоактуалізації (О. Асмолов, К. Роджерс, Л. Фестінгер, В. Ядов та ін.); вивченням особливостей соціальної адаптації студентської молоді вищих навчальних закладів в аспекті часу й динаміки, змісту і критеріїв, видів та б результатів адаптації (Д. Андреева, Ю. Бохонкова, М. Дворяшина, Т.

Землякова, А. Колесова, А. Мацкевич, Т. Середя, М. Тоба та ін.); з'ясуванням загальних закономірностей адаптаційного процесу, його структури, механізмів та принципів реагування (Ф. Березін, С. Гарькавець, М. Дяченко, Н. Завацька, О. Зотова, Я. Рейковський); визначенням адаптації переселенців у новому соціокультурному середовищі (О. Блинова, В. Гриценко, Л. Ключникова, Л. Пілецька); визначенням адаптивних механізмів у старшому підлітковому віці (І. Булах, В. Бочелюк, Т. Драгунова, Л. Жезлова, Л. Закутська, В. Каган, І. Кон, А. Лічко, О. Лосієвська, Н. Максимова, О. Новикова, С. Подмазін, Г. Прихожан, М. Раттер, І. Сабанадзе, Г. Чуткіна, О. Яковлева та ін.). Очевидна актуальність та соціальна значущість проблеми й зумовили вибір теми дослідження.

Викладення основного матеріалу. На основі проведеного теоретичного аналізу, можемо зробити наступні висновки: процес соціально-психологічної адаптації особистості складний і багаторівневий; процес соціальної адаптації охоплює складну систему взаємодій, спрямованих на оволодіння новими суспільними формами діяльності, зміни соціального статусу молодшої людини на етапі її професійного становлення, саморозвиток особистості, самодисципліну, самоактуалізацію прихованих якостей, саморегуляції, поведінки; це активний процес, який охоплює формування засобів і способів поведінки, спрямованих на ефективну взаємодію у новому освітньому просторі, де студент виступає не лише об'єктом адаптації, але і її суб'єктом, а студентське середовище не лише адаптивною, але і адаптуючою стороною [3].

Найбільш загальне розуміння психологічної адаптації до нових незвичних умов передбачає формування психологічних механізмів, завдяки яким особистість забезпечує свою безпеку й адекватну орієнтацію в новій ситуації. За успішної адаптації особистість отримує можливість максимально успішно самореалізуватись без надмірних зусиль.

Першокурсники мають труднощі в засвоєнні знань, тому що у них не сформувалися такі риси особистості, як: готовність до навчання, здатність самостійно навчатися, контролювати і оцінювати себе, володіти власними індивідуальними особливостями пізнавальної діяльності, вміння правильно розподілити свій робочий час для самостійної підготовки. Важливим завданням психологів та викладачів є допомога першокурснику у подоланні цих труднощів.

Проведений нами аналіз академічної успішності цієї категорії студентів показує, що в період адаптації успішність значно нижча порівняно зі студентами старших курсів, погіршується самопочуття,

багато психологічних та фізіологічних показників знижені, частіше зустрічаються соматичні та психічні захворювання. Не виключено, що таке становище пов'язане з перенапруженням, викликаним необхідністю швидко та успішно пристосовуватися до нового соціального контексту життєдіяльності, вперше в житті окресленого межами єдиної професійної орієнтації, а також специфічними вузівськими особливостями навчальної діяльності, що апелює передусім до досить високого рівня розвитку особистості студента, його самостійності.

Висновки. На основі проведеного теоретичного аналізу, ми дійшли висновку, що проблема соціально-психологічних чинників адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі вивчена недостатньо. Вважаємо цей аспект одним з найважливіших для успішної адаптації студентів до навчання як процесу, і для досягнення загальної адаптивності як результату цього процесу. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в емпіричному дослідженні соціально-психологічної адаптації студентів у вищому навчальному закладі.

Л і т е р а т у р а

1. Асиркіна Г. П. Організаційно-педагогічна структура соціальної адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ВНЗ. / Г. П. Асиркіна // Проблеми освіти. – 2013. – № 44. – С. 55-59.
2. Балл Г. А. Понятие адаптации и ее значение для психологии личности / Г. А. Балл // Вопросы психологии. – 2012. – 224 с.
3. Бохонкова Ю. О. Деякі методологічні аспекти аналізу закономірностей адаптації студентів-першокурсників до умов навчальних закладів / Ю. О. Бохонкова // Освіта на Луганщині. – 2006. – № 1. – С. 15–18.

Ярема Андреа Володимирівна – здобувач вищої освіти за спеціальністю «Маркетинг» Мукачівського державного університету.

Алмаші Світлана Іванівна – старший викладач кафедри психології Мукачівського державного університету.

ЗМІСТ

Алієва К. Е., Татаренко Г. В.3 ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ	3
Андрущенко І. О., Макарова Н. М.6 ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ	6
Байдик В. В.8 ПОСИЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПЕДАГОГІВ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ	8
Березовська Л. І. ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	11
Богаєвська Н. М., Завацька Н. Є. ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НА УКРАЇНІ	13
Борисюк А. С. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ	16
Болгова М. О., Бохонкова Ю. О. СПІВЗАЛЕЖНІСТЬ	18
Бочелюк В. Й. ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ	20
Бохонкова Ю. О., Приймак Е. Д. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	24
Бохонкова Ю. О., Ткачова Т. М. УМІННЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ КЕРІВНИКОМ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	27
Бреус В. В., Лосієвська О. Г. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНСТРУЮВАННЯ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї	31
Бриль М. М. ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ ВИБОРІ	33
Бундзяк Л. В., Алмаші С. І. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ ПРАЦІВНИКІВ	36

Буровіна О. В., Пелешенко О. В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ	39
Висоцька А. О., Макарова Н. М. ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ В НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ	42
Витришко І. С. НАРАТИВ ЯК МЕТОД ВИВЧЕННЯ ЦІНІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ.....	45
Волженцева І. В. ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ У ПРОФІЛАКТИЦІ ТА ПОДОЛАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ	49
Волченко Л. П. ДО ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ, ЩО МАЮТЬ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	51
Воронова О. Ю. ДЕЯКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕФЛЕКСІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ	54
Галян А. Є., Бровендер О. О. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСІБУ ЖИТТЯ У МОЛОДІ	57
Галян А. Е., Федорова А. В. МЕТОДЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ОКАЗАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ПОЖИЛЫМ ЛЮДЯМ В СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ.....	60
Гарькавец С. О., Буровіна О. В., Гречишкіна К. О. ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ І ПРОБЛЕМА ІМІДЖУ ПЕРЕМІЩЕНИХ ВНЗ.....	63
Гарькавец С. О., Новосад А. С. ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇХ ФУНКЦІЙ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ	66
Гарькавец С. О., Полукетова К. О. ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ І ШЛЯХІВ ЇХНЬОГО ВИРІШЕННЯ	69
Гашенко К. Ю., Макарова Н. М. ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ	72
Гейко Є. В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ – СУЧАСНІ НАУКОВІ СТУДІЇ	75

Гречишкіна К. О., Пелешенко О. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ ДИТИНИ.....	78
Гривнак І. В. МОТИВАЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ.....	80
Дерев'янка О. В., Каширіна Є. В. ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ У СТРУКТУРІ УПРАВЛІННЯ, ОСВІТИ, ВИРОБНИЦТВА ТА БІЗНЕСУ	84
Дятченко Д. О. «ОСОБИСТІСНЕ» ТА «СИТУАТИВНЕ» В ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В СИТУАЦІЯХ РЕАЛЬНОЇ ТА ПОТЕНЦІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ	86
Завацька Н. Є., Тоба М. В. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ	91
Завацький В. Ю. АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ЖИТТЕВОЇ АНТИЦИПАЦІЇ.....	94
Завацький Ю. А., Смирнова О. О., Шаповалова В. А. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ.....	96
Запарожська В. О., Ковальова О. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДРУЖНИХ СТОСУНКІВ В ПЕРІОД КРИЗИ МОЛОДОЇ СІМ'Ї.....	100
Іванов Є. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА ЕТИЧНИХ ЗАСАДАХ	104
Ільченко О. В., Макарова Н. М. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ З КУРІННЯМ ТЮТЮНУ В УКРАЇНІ.....	106
Карпіченко О. Г., Літвінова О. В. ВПЛИВ ПОЧУТТЯ ГУМОРУ НА АДАПТИВНІ ЗДІБНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	109
Касієв М. Р., Білоус Р. М. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ.....	112
Кирпенко Т. М. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ.....	114

Кім О. В., Бохонкова Ю. О. ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ МОДЕЛІ У ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПЕРЕНЕСЛИ ПСИХОЛОГІЧНУ ТРАВМУ	117
Кіслякова Є. В., Лосієвська О. Г. СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ФЕНОМЕН КОНФЛІКТУ	121
Кірюшенко В. Л., Бохонкова Ю. О. ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ	124
Кобиляцька М. В. СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ	128
Козлова О. А., Макарова Н. М. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДІ	131
Косова Т. В., Бохонкова Ю. О. РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ В ПРОЦЕСІ СПІЛКУВАННЯ	134
Костю С. Й., Митрюк В. Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ	138
Костюченко О. В. СЕНСОРНО-ПЕРЦЕПТИВНІ СТИМУЛИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ	140
Котова Л. В., Арсентьєва О. С. ЩОДО ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН	144
Кравченко Є. Л., Плisko В. В., Бохонкова Ю. О. ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО БАЧЕННЯ ЖІНОК В СТРУКТУРІ УПРАВЛІННЯ, ВИРОБНИЦТВА ТА БІЗНЕСУ	149
Лантух І. В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ НАДІЙНОСТІ ПІДПРИЄМЦІВ У ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ	152
Левченко Ю. І. ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ	155
Лігус Т. Є., Побокіна Г. М. ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ В НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ	159
Літвінова О. В. ПРОЦЕС ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЕПАРАЦІЇ ЯК ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	162

Макарова Н. М. НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА СТУДЕНТІВ, ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНИХ ФАХІВЦІВ	164
Марценюк М. О. ДОЛАННЯ СТРЕСУ МЕТОДАМИ РОБОТИ З ВЛАСНИМ СТАНОМ.....	168
Медведєва Ю. Ю. ВІДМІННОСТІ В СФЕРІ РЕЛІГІЙНИХ УЯВЛЕНЬ ВІР'ЯН ПРАВОСЛАВНОГО, ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ТА ПРОТЕСТАНТСЬКОГО ВІРОСПОВІДАННЯ У СУСПІЛЬСТВІ, ЯКЕ ТРАНСФОРМУЄТЬСЯ	171
Меріуц Т. Ю., Пелешенко О. В. ОСОБИСТІСНІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ У СУСПІЛЬСТВІ.....	174
Москалюк В. М. УДАВАНІСТЬ ЯК СПЕЦИФІЧНА РИСА СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	177
Москович І. М., Бугайова Н. М. ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТА-ПСИХОЛОГА.....	180
Мордус К. В., Лосієвська О. Г. РОЛЬ СТАТЕВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ГЕНДЕРНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	183
Назарко О. Р., Бровендер О. О. ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ, ВІДМІННОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ	185
Нестерова Т. В., Літвінова О. В. ШКІЛЬНИЙ БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	189
Олійник О. О. ПСИХОЛОГІЧНА ІНТЕРВЕНЦІЯ У РОБОТІ З СІМ'ЄЮ	192
Осипенко А. В., Макарова Н. М. ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ, ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	194
Панасенко О. О., Смирнова О.О. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДІ: ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ АСПЕКТ	197
Панов М. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ТА РЕАДАПТАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	200
Парфьонова Ю. А., Лосієвська О. Г. РОЛЬ СІМ'Ї У ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	203

Перова С. В. МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА З ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА ЯК ВИД НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	205
Пілецька Л. С. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	207
Полуектова К. О., Демченко А. О., Лосієвська О. Г. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	212
Пономарьова О. М., Лосієвська О. Г. ВПЛИВ ОБРАЗИ НА ФОРМУВАННЯ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У ОСОБИСТОСТІ	216
Пуша О. К., Каширіна Є. В. ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ СІМ'Ї ТА ШЛЮБУ	219
Рассказов В. Э. Гордиенко И. А. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОГРАММИСТОВ	221
Резник А. М., Ткаченко Н. Е. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО МЕТОДУ ФОТОТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З РІЗНИМИ ГРУПАМИ КЛІЄНТІВ.....	223
Ргіцев Є. Л., Ващенко І. В., Кравченко К. В. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ПРОЯВАХ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ЖИТТЯМ У ДОРОСЛИХ	227
Рябуха В. А., Пелешенко О. В. ДИСГАРМОНІЙНІ СИСТЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ФАКТОР НЕВРОТИЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	231
Савельєва Е. О. УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА	235
Сєдих Н. С., Пелешенко О. В. СІМ'Я ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ	239
Сербін Ю. В., Блискун О. О., Куртова О. В. РОЛЬ САМОСВІДОМОСТІ В СТРУКТУРІ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ.....	242
Сорока К. Д., Федорова О. В. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗВУКОТЕРАПІЇ ТА МУЗИКОТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ РОЗУМОВИМИ АБО ФІЗИЧНИМИ ЗДІБНОСТЯМИ	244

Сотнікова К. К., Ткаченко Н. Е. СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЛАБОЗОРИХ І СЛІПИХ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ: ПОГЛЯД ОЧАМИ СЛІПОЇ ЛЮДИНИ	248
Спицька Л. В. СТРАТЕГІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ ЗРІЛОГО ВІКУ З ТРИВОЖНИМ ТА ДЕПРЕСИВНИМ КЛАСТЕРАМИ АФЕКТИВНИХ РОЗЛАДІВ	251
Талдонова Л. О. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	256
Татаренко Г. В. ЗАХИСТ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	259
Ткаченко А. М., Панов Н. С. МАСКОТЕРАПІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ	263
Туркевич А. О., Беспарточна О. І. ПРОБЛЕМА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ	266
Федорова О. В. ЦЕНТР РОЗВИТКУ КАР'ЄРИ УНІВЕРСИТЕТУ – ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПОБУДОВИ ОСОБИСТОЇ КАР'ЄРИ	269
Фролова Л. Б. ВИВЧЕННЯ СПЕЦИФІКИ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН ТА ЇХ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ДИТИНИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	271
Хруцька Я. С., Літвінова О. В. ПСИХОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ СУБ'ЄКТИВНОГО ВІДЧУТТЯ ЩАСТЯ У ЖІНОК	274
Черних Л. А. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ З ФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ	277
Шаповалов А. А., Сербін Ю. В. КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ КОНФЛІКТІВ	280
Швирка В. М. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ СХОДУ УКРАЇНИ	283

Шехавцов М. О.	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТСТВА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ	286
Шехавцова С. О.	
ПРОБЛЕМА УНИКНЕННЯ ЕВФІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	289
Ярема А. В., Алмаші С. І.	
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	291

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

XV науково - практичної конференції
з проблем вищої освіти (з міжнародною участю)
«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»
16-17 листопада 2018 року

Оригінал-макет Могильна О.В.

Підписано до друку 18.12.2018.
Формат 60×84 1/16. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк 17,5. Обл.-вид. арк. 18,9.
Тираж 300 прим. Вид. № 3195. Замов. № 42. Ціна договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.
Адреса університету: просп. Центральний 59-А
м. Сєвєродонецьк, 93400, Україна
e-mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com.

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59-а
м. Сєвєродонецьк, 93400